

Politivitenenskap på egne ben?

En essaysamling

POLITIHØGSKOLEN

PHS Forskning 2010:1

Redaktører:

Helene I. Gundhus • Kristin Hellesø-Knutsen • Christin Thea Wathne

Politivitenskap på egne ben?

En essaysamling

© Politihøgskolen, Oslo 2010

PHS Forskning 2010:1
ISBN 82-7808-070-4
ISSN 0807-1721

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Alle henvendelser kan rettes til:

Politihøgskolen
FoU-avdelingen
Slemdalsvn. 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo
www.phs.no

Omslag: Tor Berglie Grafisk Design
Grafisk formgivning: Eileen Schreiner Berglie, PHS
Trykk: ilas Grafisk

Innhold

Forord	5
<i>Helene I. Gundhus, Kristin Hellesø-Knutsen og Christin Thea Wathne</i>	
Introduksjon	7
<i>Kristin Hellesø-Knutsen</i>	
Den nye politivitenskapen - Hva kan påvirke innholdet og retningen denne får?	23
<i>Christin Thea Wathne</i>	
Fra nyanser i grått til nyanser i blått – fri politiforskning?	53
<i>Marianne Sætre</i>	
En skamfull forsker? «Myndighetsforskerens» blick på kriminologiens Ultima Thule	81
<i>Karsten Ingvaldsen</i>	
Kampen om kriminalitetsbegrepet. Vitenskapens uteliggere	111
<i>Yngvil Grøvdal</i>	
Kriminalitet - en sosial konstruksjon?	129
<i>Geir Aas</i>	
Politisosiologi som forskningstradisjon	159
<i>Helene I. Gundhus</i>	
Risikovurderingsverktøy - mellom vitenskap og praksis?	189

Forord

Utgangspunktet for essaysamlingen har vært en uro i tilknytning til definisjonsmakten ulike fag, institusjoner og personer har hatt når det gjelder utvikling av politivitenskap. Bekymringen for dette har spesielt oppstått blant ansatte ved Politihøgskolen som er i et Ph.D-løp. Siden 2006 har det nemlig vært gjennomført stipendiatseminarer for stipendiater og FoU-ansatte med tilhørighet til Politihøgskolen, faglig koordinert av Helene I. Gundhus. Deltakerne i gruppa har ulik faglig bakgrunn og er tatt opp på ulike doktorgradsprogram med en spennvidde fra Norges idretts-høgskole til Senter for risikostyring og samfunnssikkerhet ved Universitetet i Stavanger.¹ Ettersom Ph.D-studenter er nødt til å gå inn i en systematisk refleksjon over kunnskapsprosesser, har politivitenskap som vitenskap blitt et viktig tema. Gjennom refleksjoner og samtaler har det blitt tydelig for oss hvordan diskusjoner kan løfte og utvide politivitenskapen som et vitenskapsfelt. Siden framveksten av politivitenskap i høy grad er knyttet til akademisering av politiutdanninger, er et viktig poeng med denne antologien å åpne opp for at ulike diskurser og fagdisipliner kan berike hverandre, betraktes som komplementære og at diskursene ikke stivner i enten å være konsensusorienterte eller konfliktorienterte. Det er vår overbevisning at det er forskerne på feltet som bør ta ansvaret for å skape et større rom for politivitenskap, siden dette henger sammen med hvilke diskurser vi bidrar til å skape og opprettholde.

Vi vil takke alle forfatterne i antologien for tålmodig innsats. Foruten Kristin Hellesø-Knutsen, som er tatt opp på doktorgradsprogrammet Risikostyring og samfunnssikkerhet ved Universitetet i Stavanger, gjennomfører eller har de andre forfatterne gjennomført Ph.D-program for kriminologi og rettssosiologi ved Det juridiske fakultet i Oslo. Med unntak av Helene I. Gundhus' og Geir Aas' essays, har alle

¹ Institutt for lingvistiske og nordiske studier i Oslo, Senter for praktisk kunnskap i Bodø, Det juridiske fakultet i Bergen, University of Portsmouth og Institutt for kriminologi og rettssosiologi i Oslo er også institusjoner hvis doktorgradsprogrammer er representert.

essayene vært sluttprodukter av vitenskapsteoretisk obligatorisk emne i opplæringsdelen av Ph.D-studiet

Vi takker spesielt Marianne Sætre, som kom med forslaget om å samle essayene til en antologi. Etter tanken ble sådd har hun også vært en viktig pådriver til boken. Vi takker også deltakere på stipendiatseminarene, og andre kollegaer ved Politihøgskolen og Arbeidsforskningsinstituttet. Til slutt vil vi takke forskningsleder Tor-Geir Myhrer ved Politihøgskolen for interessen og velviljen for bokprosjektet, Nina Skarpenes, assisterende rektor ved Politihøgskolen, for engasjement for stipendiatene, Vidar Halvorsen ved Institutt for kriminologi og rettsosialog, for inspirasjon til å fullføre bokprosjektet og Eileen Schreiner Berglie for arbeidet med manuset slik at det faktisk ble en bok.

Oslo, februar 2010

Helene I. Gundhus

Kristin Hellesø-Knutsen

Christin Thea Wathne

Introduksjon

AV HELENE I. GUNDHUS, POLITIHØGSKOLEN
KRISTIN HELLESØ-KNUTSEN, POLITIHØGSKOLEN
CHRISTIN THEA WATHNE, ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTET

Denne essaysamlingen har fått tittelen «*Politivitenskap på egne ben*», noe som kan gi et feilaktig inntrykk av at politivitenskap er et veldefinert fenomen. Politivitenskap og politiforskning blir ofte, både muntlig og i litteraturen, behandlet som entydige begreper. På tross av dette vil vi hevde at politivitenskap og politiforskning er begreper med ulikt innhold. Dette har blitt spesielt tydelig for oss i arbeidet med denne boken hvor vi tematiserer både politivitenskap og politiforskning. I tillegg diskuterer flere av bidragene hvem som faktisk deltar i utviklingen av politivitenskapen og bedriver politiforskning, og hvilke temaer som dominerer. Noen av bidragsyterne er også uenige med hverandre i disse spørsmålene og har ulike syn på hva som bør falle inn under politivitenskapen og om definisjonen av politiforskning bør være smal eller bred. Vi ønsker i boken å løfte debatten om politivitenskapens og politiforskningens bidragsytere og gjenstandsområde, men tar ikke sikte på å definere hva denne vitenskapen skal være. Vi ønsker heller å bidra med ulike forståelser inn i en debatt som frem til nå har hatt overraskende få deltakere. Sammen med andre sentrale begreper innenfor politifeltet, som kriminalitet og risikoanalyser, drøftes og problematiseres politivitenskap og politiforskning ut fra ulike faglig vinklinger. Flere av essayene relaterer begreper og ikke minst begrepsbruk, til underliggende maktstrukturer og maktkamper.

I denne essaysamlingen belyser vi også ulike aspekter med relevans for *utviklingen* av politivitenskapen. Målet er å åpne opp for en mangfoldig forståelse av politivitenskap, hvor denne relativt nye vitenskapen forstås som underveis og i en prosess. Et kjennetegn ved vitenskap er nettopp at den ikke er noe uforanderlig som kan opp-

dages der ute, men at en rekke institusjonelle, kulturelle og sosiale rammebetingelser påvirker både dannelsen av vitenskap og vitenskapelige prosesser. Essayene er meningsbærende i seg selv og står godt som selvstendige bidrag som kan leses isolert, men tekstene står også i en viss dialog med hverandre. Denne intertekstualiteten kan bidra til en merverdi i form av en ekstra kunnskapsdimensjon som kan gjøre det verdt å lese særlig essayene til Hellesø-Knutsen, Sætre og Wathne i sammenheng.

Politivitenskap som institusjonell praksis

Politivitenskap, som internasjonalt omtales som Police Science, er et tverrfaglig forskningsfelt under utvikling både nasjonalt og internasjonalt. Det vokser frem nye fagmiljøer og forskningsbaserte utdanninger. Krittisk og konstruktiv forskning ved Politihøgskolen skal bidra til å gjøre politiet mer kunnskapsbasert, samtidig som politivitenskapen utvikles som en praksisnær disiplin. Samtidig kan forskningen bidra med kunnskap til sentrale myndigheter og samfunnet for øvrig. Politihøgskolens forskningsavdeling har delt forskningen inn i fire områder som den mener er viktige satsningsområder i utviklingen av politivitenskapen. Disse er «Politiet som samfunnsinstitusjon», «Politiets organisasjon, kultur og adferd», «Politiets strategier, praksis og metoder» samt «Politiets utfordringer». Områdene kan romme en rekke problemstillinger og bidrag fra ulike fag.

Akademiseringen av politiet har vært en viktig pådriver for at begrepet politivitenskap har oppstått. Herunder ligger også politiets krav til å jobbe kunnskapsstyrt, slik Politidirektoratet (2007) gir føringer om. Politivitenskap kan videre ses på som en vitenskap som har vokst frem som en konsekvens av at høyere politiutdanninger har sett behovet for en vitenskapeliggjøring av politifagene. I Norge er f.eks. Politihøgskolens masterstudium i politivitenskap og forskningsavdelingens aktiviteter sentrale bidrag til å definere innholdet i hva politivitenskap er. Akademiseringen av politifagene ligner på utviklingen i andre land. I 2009 er det først og fremst

European Police College (CEPOL)¹ som representerer arenaen for politivitenskaplig utvikling.² CEPOL-rapporten fra 2007 representerer i så måte en milepæl. I rapporten defineres politivitenskap som følger:

Police Science is the scientific study of the police as an institution and of policing as a process. As an applied discipline it combines methods and subjects of other neighbouring disciplines within the field of policing. It includes all of what the police do and all aspects from outside that have an impact on policing and public order. (Jaschke et al., 2007, s. 23-24).

I rapporten vektlegges at denne definisjonen er en arbeidsdefinisjon for å beskrive politiforskningens vei mot å bli en egen fagdisiplin. Det understrekes også at politivitenskap må sees i sammenheng med en vitenskapeliggjøring av politifagene. Disse fagene, som omhandler utøvelsen av politiyrket og samler yrkesbasert fagkunnskap, er basert på praksisrelatert kunnskap. Praksis og vitenskap har i økende grad blitt integrert.

En slik vitenskapeliggjøring av politifagene skjer nettopp gjennom forskning på politiet som organisasjon og politiarbeid som en prosess. Med utgangspunkt i CEPOL-rapportens brede definisjon, utforsker Hellesø-Knutsen i sitt essay hvordan denne mangfoldige definisjonen kommer til uttrykk i konkretiseringer. Det er overraskende snevert hva som anerkjennes både som temaer og metoder innenfor politivitenskapen. Hellesø-Knutsen utforsker også hva som anses som relevante tema på Politihøgskolens masterstudium i politivitenskap. Pensum på emnet «Innføring i politivitenskap» preges nesten utelukkende av kriminologiske tekster. Når politivitenskap ses på som en prosess blir det viktig, argumenterer Hellesø-Knutsen, å reflektere rundt og bevisstgjøre inkluderings- og ekskluderingsmekanismer på feltet. Bevisstgjøringen kan bidra til at vi unngår at posisjoner med hegemonisk makt forblir enerådende. Videre diskuterer hun mulige konsekvenser for politivitenskapen hvis vitensfeltet utelukkende knyttes til fagdisipliner som kriminologi og politisosiologi. Psykologers forskning på politiet omtales ofte som nettopp dette og ikke

¹ Se CEPOLs internettside: <http://www.cepol.europa.eu/>

² Se mer om CEPOLs historikk i Hellesø-Knutsen (denne boken).

som en del av politivitenskapen. Rettspsykologi og vitnepsykologi blir til nød akseptert, men politipsykologi mer generelt blir sjelden integrert i politivitenskapen – «Hvorfor er det slik?» spør Hellesø-Knutsen.

Det finnes også andre arenaer for politivitenskapelig utvikling enn Cepol og Politihøgskolen, og vi vil trekke frem to som tilstreber tverrfaglighet. For det første innenfor det europeiske kriminologimiljøets organisasjon, European Society of Criminology, som i 2008 etablerte en arbeidsgruppe på «polisiær virksomhet».³ Denne arbeidsgruppens mål er bl.a. å fremme nettverk, kommunikasjon og samarbeid mellom nasjonale forskningsentre, institutter og akademier som holder på med studier av politiorganisasjonen og polisiært arbeid, og søker på den måten å overskride kriminologiens rammer.⁴ For det andre vil vi trekke frem det nordiske forskernettverket i politiforskning. To møter har vært arrangert utenfor den nordiske sosiologikonferansen, ett i Växjö i 2007⁵ og ett på Politihøgskolen i august 2009. Her møttes forskere med forskjellig bakgrunn, som alle forsker på eller for politiet. I Oslo deltok alt fra lingvister til forskere fra sykepleie- og organisasjonsvitenskap. Kriminologene var langt fra dominerende blant de 75 deltakerne. Uansett blir spørsmålet i Hellesø-Knutsens essay like presserende: Hvorfor får kriminologi og kvalitative metoder så viktige roller i utformingen av politivitenskapen i Norge?

Norsk politivitenskap kan leses som summen av den vitenskapelige aktiviteten ved forskningsavdelingen på Politihøgskolen, og andre arenaer hvor forskning på og for politiet utføres. Politivitenskap befinner seg i gråsonen til andre tverrfaglige disipliner som kriminologi, hvor temafeltet definerer faget, og bindestreksfag som rettspsykologi, avvikssosiologi osv. Det er de feltene som overlapper ulike disipliner som gjerne skaper diskusjoner og konflikter om vitenskapens grenser. Politivitenskapen

³ Se internettside til European Society of Criminology Working Group on Policing: <http://www.esc-eurocrim.org/workgroups.shtml#Policing>

⁴ I søknaden for å få etablert «Working group on policing» er følgende institusjoner nevnt: The Centre for Police Studies (Ghent, Belgium); The Norwegian Police University College; The Police Academy of the Netherlands; The Scottish Institute for Policing Research; CEPOL's Research and Science Working Group; UCL Centre for Security and Crime Science.

⁵ Innlegg på det nordiske forskernettverket i politiforskning i Växjö er samlet i konferanserapporten «Policing in Scandinavia. Proceedings from the conference on police research in Växjö august 2007 (Granér & Larsson, 2007).

skal, i større grad enn den mer utbredte og generelle termen 'politistudier'⁶, inkludere refleksjoner rundt vitenskapelige metoder (Jaschke et al., 2007). Spørsmålet er hva det vitenskapelige rommet skal inneholde. Slik Hellesø-Knutsen viser i sitt essay, så er det mange aspekter ved CEPOLs rapport om politivitenskap som kan problematiseres når det gjelder hvordan politivitenskap skal konkretiseres i temaer og metoder. Hun viser hvordan Cepol-rapporten i altfor stor grad vektlegger kvalitative metoder, og preges av fravær av refleksjoner rundt hvordan problemstillingen bør forme metodevalget. Siden vitenskap kan sies å være det forskeren gjør i samsvar med de metodologiske prosesser deres forskersamfunn har blitt enige om, blir vitenskaplig kunnskap innsikten de oppnår gjennom denne prosessen. Problemet oppstår i det flere forskersamfunn møtes på en felles arena for å danne et «nytt» forskersamfunn – for hvem tildeles symbolsk makt innenfor systemet? For å forstå dette bruker Hellesø-Knutsen Bourdieus (2007) perspektiv, der han sier at hvorvidt et forskningsresultat godtas eller forkastes ofte vil avhenge av tilliten til forskerens kompetanse og den sosiale kraften han har.

Smal eller bred?

I følge Geir Aas sitt essay om politisosiologi, har politiforskning en lang tradisjon som samfunnsvitenskapelig fag. Han viser hvordan sosiologien har hatt innflytelse på politiforskningen gjennom det han kaller 'politisosiologi'. Aas definerer politisosiologien som det å anvende sosiologiens begrepsapparat, metoder og teoritradisjoner på studier av politiet. Denne retningen har røtter i sosiologiens klassikere fra 1950- og 60-årene, som bl.a. tar utgangspunkt i Webers (1971) teori om fremveksten av byråkratiske institusjoner. Et slikt perspektiv på politiet som samfunnsinstitusjon, førte forskerne inn i ulike prosjekter for å avdekke hvordan politiet faktisk utøvde sitt mandat.

Aas undersøker i sitt essay ulike retninger politisosiologien har tatt, og spør også om hvilke vitenskapsteoretiske forståelser de bygger på. Hvilke sentrale vitenskaps-

⁶ På engelsk omtales politistudier som «police studies».

teoretiske briller forsto forskerne observasjonene ut fra? Aas argumenterer for at en sammenblanding av weberiansk normteori og symbolsk interaksjonisme ga grunnlaget for en original vinkling på en fenomenologisk vitenskapsteoretisk posisjon, som forsøkte å overskride svakheter ved det tradisjonelle skillet mellom aktør og struktur innenfor sosiologien. Og ikke minst nevner Aas i denne sammenheng flere sentrale temaer som han definerer innenfor politisosiologien: «(...) politiets rolle og funksjon, politiets yrkeskultur, makt og maktmisbruk, diskriminering og rasisme, politiets skjønnutøvelse, og deres ineffektivitet og derved nye måter å gjøre politiarbeid på». Ved å inndefinere disse problemstillingene i politisosiologien, eksemplifiserer han indirekte et av Hellesø-Knutsens (denne boken) poeng der hun opplever at problemstillinger med mulige psykologiske perspektiver, som også kan dreie seg om f.eks. politiets skjønnutøvelse, enten spises opp av kriminologer/sosiologer eller ekskluderes fra politivitenskapen.

Aas velger kun å forholde seg til politiforskningsbegrepet, da politivitenskap er et så lite definert felt. Med referanse til Paul Larsson (2004), anvender han en smal definisjon av politiforskning som analytisk ramme. For Aas innebærer en smal definisjon av politiforskning forskning på politiet. Han advarer mot en bred definisjon hvor alt som politiet interesserer seg for faller inn under politiforskningen. Spørsmålet som vi stiller til skue i denne essaysamlingen, er hvorvidt det finnes en mellomting mellom en smal og en bred definisjon av det vi omtaler som politivitenskap, hvor nettopp vitensfeltets definitive grenser holdes åpne under dannelsen av politivitenskapen.

Disiplinert kriminologi

Politisosiologi har en del felles kjennetegn med kriminologisk forskning på politiet. Kriminologi slik den utøves på Institutt for kriminologi og rettssosiologi (IKRS), henter mange av sine metoder og teorier fra sosiologien. En stor del av politiforskningen i Norge vært gjennomført ved IKRS (Granér & Larsson, 2007). Dette bekreftes også av CEPOL-rapporten, som konkluderer med at tidligere politiforskning har blitt redusert til studie av kriminalitet og opprettholdelse av lov og orden,

og i stor grad vært overlatt til kriminologien (Jaschke et al., 2007, s. 43). Hellesø-Knutsen skriver at hennes inntrykk er at politivitenskapen i Norge i mange sammenhenger fortsatt i dag nærmest er synonymt med kriminologi. Denne essaysamlingen var tenkt som et bidrag fra ulike felt inn i forståelsen av politivitenskapen. Når forfatterne, med ett unntak, enten er eller har vært tatt opp på doktorgradsprogrammet ved IKRS, sier det kanskje også noe om deltakerne i debatten om politivitenskapens utvikling; bidragene som tradisjonelt har falt inn under politivitenskapen i Norge er f.eks. ikke bidrag fra psykologi, men bidrag fra det kriminologiske miljøet. Fordi vi er i ferd med å skape en ny politivitenskap ut fra en «gammel» vitenskap som har sin form og struktur, og som i stor grad har vært begrenset til kriminologiske problemstillinger, må debatten rundt hva og hvem som skal inkluderes i politivitenskapen være åpen.

Det kan videre stilles spørsmål ved hvor fri politiforskningen på IKRS er og har vært. Den har noen rammebetingelser, som på ulikt vis illustreres i Sætre og Wathnes bidrag. Sætre (denne boken) kritiserer Høigårds (2005) dikotomi mellom myndighetsforskning og universitetsforskning for å være for polariserende. I følge Sætre romantiserer dikotomien universitetsforskningen som fri og den anklager myndighetsforskningen for å være ufri. I stedet for Høigårds kontinuum mellom de to yttergrensene, har Sætre laget en firefeltstabell som trekker inn dimensjonen institusjonell tilknytning og fravær eller tilstedeværelse av myndighetsperspektiv. Dette innebærer at både innenfor og utenfor universitet kan det utføres forskning med og uten myndighetsblikk. Som vi oppmuntres til på Politihøgskolens forskningsavdeling, utføres det myndighetskritisk forskning på universitetseksterne institusjoner. Problemet med Høigårds dikotomi er diskursen den skaper rundt forskning. Den produserer en forestilling om at såkalt myndighetsforskning i stor grad er teoriløs og kvantitativ, mens universitetsforskning er teoristerk og meningstett ved oftere å benytte kvalitative metoder.

Wathne (denne boken) diskuterer begrensningene ved kriminologisk politiforskning ved å undersøke det kvalitative aktørperspektivets marginale plass innenfor den kriminologiske diskurs om politiet. Med få unntak har det vært over-

våkingssamfunnet, menneskerettigheter og borgernes sivile rettigheter som har vært anerkjente forskningstemaer om politiet på IKRS. Wathne oppsummerer Høigårds skille mellom myndighets- og universitetsforskning ved at de mangler aktørperspektivet. Myndighetsforskningen fokuserer på politiet som et instrument for å utføre kontrolloppgaver, mens universitetsforskningen fokuserer på politiets funksjon som statens maktapparat med særlig vekt på konsekvenser av kontroll (eks. overvåkingssamfunnet, menneskerettigheter og borgernes sivile rettigheter). Selv om Høigårds skille kan leses som at hun er kritisk til begge, siden de mangler beskrivelser der gatefolkets perspektiver og livsverdener tas som utgangspunkt, problematiseres ikke fraværet av politiets aktørperspektiv.

Felles for essayene til Hellesø-Knutsen, Sætre og Wathne, er at de viser at politivitenskap er for kompleks til kun å overlates til enkelte perspektiver innenfor kriminologien alene.

Til nytte for politiet?

Der CEPOL argumenterer for at politivitenskap bør utvide sitt mandat til også å omhandle polisier virksomhet utover offentlig politi, argumenterer Hellesø-Knutsen for at politivitenskap er en anvendt vitenskap som bør være til nytte for politiet. Hun legger vekt på at det er forskningsspørsmålene som må styre teori- og metodevalg og ikke enkelte forskeres kompetanse, fagbakgrunn eller metodepreferanser. Wathne løfter også frem at forskningen gjerne kan være til nytte der hun skriver: «Det er altså ikke bare hvem sine problemer man skal forsøke å løse som er med på å danne normer for hva som er gode forskningsspørsmål, men også grad av nytte, er et vurderingskriterium for hva som er verdt å se nærmere på.» Det er derfor viktig å stille spørsmål ved den hegemoniske makten fag, institusjoner og personer har til å definere hva som er og skal være nyttig politiforskning og hvem forskningen skal være nyttig for.

En fallgrube for politivitenskapen er hvorvidt den kun blir nyttig for et mer treffsikkert politi, slik Wathne diskuterer i sitt essay. Er forskerne for tett på forsk-

ningsfeltet, kan det hemme handlingsrommet for kritisk distanse. Vanskelige temaer knyttet til politiets autoritetsutøvelse – kritisk forskning – kan videre oppleves og stemples som unyttig av politietaten. Samtidig er det en fordel at kritikken kommer fra forskere med forankring i politietaten, ettersom den da i større grad kan bli tatt på alvor av politiet.

Som Wathne skriver, er den kritiske kriminologien med på å opprettholde en diskurs som reproducerer spørsmålet om man er *for* eller *mot* politiet, implisitt *for* politiet betyr *mot* gatefolket. Er forskningen nyttig for politiet, er den samtidig *mot* gatefolket. Kritisk kriminologis engstelse for å bidra til å hjelpe maktapparatet, har nettopp hindret fokuset på hvordan makten utøves i praksis sett i en arbeidslivs-kontekst. Arbeidslivets krav til å prioritere kjerneoppgavene, gjøre mer på kortere tid osv., gir endrede arbeidsvilkår også for dem som forvalter makten i samfunnet. Dette har konsekvenser for utøvelsen av makt og autoritet, og trenger ikke oppleves som positivt av publikum generelt og gatefolket. Wathne poengterer derfor at det er mulig å forbedre politiet uten å forverre politiets behandling av de utslåtte – det å være nyttig for makten trenger ikke å avføde økt kontroll. Enda videre, dersom politiets arbeidsbetingelser er gode, vil det også kunne medføre positive konsekvenser for dem politiet møter i sitt arbeid.

Forskning på politiets utfordringer?

Diskursen om politivitenskap handler altså ofte om forskningen skal være nyttig for politiet. En variant av denne diskursen er hvorvidt nyttig politiforskning skal være forskning på emner som politiet trenger kunnskap om. Dette ligner på det Aas omtaler som en bred definisjon av politivitenskap som grenseløst rommer det meste som er aktuelt for politiet. Typiske eksempler på dette er forskning på kriminalitetstrender og andre utfordringer som politiet står overfor i sitt daglige virke. Et spørsmål som også har blitt tatt opp ved faglige fora på Politihøgskolen, er hvorvidt politirettslig forskning faller inn under politivitenskap eller er en støttevitenskap for politiet. I denne sammenhengen, hvor vi flagger en åpenhet rundt en mangfoldig

politivitenskap, vil det være naturlig å innlemme forskning på politiets rettslige rammer som del av forskning på politiet, og dermed som del av politivitenskapen.

Forskningsavdelingen ved Politi­høgskolen har snevret inn sitt emnefelt, slik at rene fenomenstudier som ikke berører politiets virksomhet direkte, faller utenfor forskningsavdelingens kjerneområde. Dette betyr imidlertid ikke nødvendigvis at slik fenomenkunnskap skal utelukkes fra forskningsfeltet som sådan. Eksempler på fenomenstudier som faller utenfor forskningsavdelingens kjerneområde kan være studium av psykiske lidelser, selv om kunnskap om dette absolutt er relevant for politiets praksis. Slike avgrensninger er kompliserte, bl.a. fordi fenomenkunnskap kan være avgjørende for å si noe om spenninger mellom politiets håndtering av ulike lovbrudd og utfordringer ved det aktuelle fenomenet. Som kjent fra kriminologiske grunntemaer, henger kriminalitet og kontroll sammen (Høigård, 1997). To av bidragene i denne boken tar opp eksempler på dette og viser hvordan begreper konstituerer diskursive praksiser med konsekvenser for «virkelige mennesker». Grøvdal viser på en illustrerende måte hvordan ulike forståelser av kriminalitetsbegrepet får direkte innvirkning på politiets arbeid med vold i nære relasjoner. Når kvinners erfaringer med politiet settes sammen med politiarbeidets logikk, synliggjøres gap mellom policymål og praksis. Også ordenstjenestens problemer med å oppfylle mål om å produsere politisaker synliggjøres. Kunnskap om kvinnes egne erfaringer er fenomenkunnskap som i aller høyeste grad vil kunne virke inn på politiets praksis.

Grøvdals studie viser dermed hvor viktig fenomenkunnskap er for politivitenskapen. Det samme er fenomenkunnskap om hvitvasking og underslag, som Ingvaldsen tar opp i sitt essay. Politivitenskapen er avhengig av kunnskap om fenomener politiet håndterer for å kunne bidra til å forbedre politiarbeidet. Samtidig kan det være uklart hvilken fenomenkunnskap som bør falle utenfor politivitenskapen og hvilken som har betydning for forståelser av politiets arbeid og dermed bør inkluderes.

Grader av konstruktivisme?

På 1960-tallet oppsto det en rasjonalitetskrise i det vitenskapelige miljøet da det forsto at vitenskap ikke hviler på ahistoriske og ekstraordinære elementer (Nydal, 2002). Erkjennelsen av at vitenskap er historisk foranderlig har vært en forutsetning for grunnlagsdiskusjoner omkring innholdet i realismebegrepet og dets forhold til sosialkonstruktivisme. Samtidig ble vitenskapens autoritet utfordret av positivismekritikkens argument om at vitenskap ikke representerer eller korresponderer med virkeligheten. Et tema flere av bidragene i antologien berører er nettopp forholdet mellom forskningen og «virkeligheten».

Ingvaldsen (denne boken) lanserer f.eks. begrepet 'selektiv fenomenologi' for å beskrive grensene for hva som betegnes som sosialt konstruert og hva som normativt defineres som fakta. Ofte blandes sosialkonstruktivistiske posisjoner med realistiske, og som Hacking (1999) argumenterer for, er det mange som kaller seg sosialkonstruktivistiske fordi de vil fremme et bestemt normativt syn. På ulike måter kan denne blandingen ha uheldige konsekvenser for hvordan forskningen synliggjør sine forutsetninger, og Ingvaldsen gir flere eksempler på dette. Forskningen fremstår som forutsetningsløs ved å tildekke sitt normative grunnlag, slik Ingvaldsen argumenterer for at Nils Christie (1982, 2000, 2004a, 2004b) gjør. Eller den lager normative kategorier som viser seg ikke å ha empirisk hold, slik Olaussen (2004) gjør i sin forståelse av kriminelle handlinger. I motsetning til Olaussen, argumenterer Ingvaldsen (denne boken) for at det er en rekke lovbruddskategorier som langt fra ses på som moralsk forkastelige i seg selv. Et eksempel på det er underslag, som er et tema som Ingvaldsen har forsket på, hvor også kontrollørene ofte var svært forståelsesfulle og lot være å ta sakene inn i retten. Det absurde i slike normative kategorier fremtrer når lommetyver fremstilles som kreative og aktive aktører, mens politiet fremstilles stilisert med stramme og styrte rammer uten handlingsrom (O'Brien, 2005). Det holder ikke å si at man er en fenomenolog som tilstreber å forske forutsetningsløst, når en rekke informanter defineres som uinteressante for forskningsfeltets empiri. Det normative prosjektet som utgjør forskningen til Christies (1982, 2000, 2004b) bunnlinje, å redusere samfunnets bruk av straff, former også hva som anses for å være sosial konstruert. Når visse deler av

forskningssubjektene ekskluderes fra empirigrunnet per definisjon, f.eks. kriminalitetens ofre, blir også vitenskapen udemokratisk, skriver Ingvaldsen. Samtidig står en i fare for å undergrave sosialkonstruktivismen som prinsipp for forskningsstrategien, på en svært ureflektert måte. Selektiv fenomenologi kan også få betydning for politivitenskapen. Når forskning i utgangspunktet legger inn forutsetninger av moralsk eller faglig teoretisk karakter, f.eks. at uformell kontroll er bedre enn politikontroll, kan deler av empirien bli irrelevant fremfor inspirerende til nye forskningsspørsmål.

Makt og forskningens forutsetninger

Den beste kunnskapsproduksjonen sikres gjennom å innta en posisjon hvor du forsøker å betrakte verden mest mulig forutsetningsløst, skriver Ingvaldsen i sitt essay. Selv om vi tilstreber forutsetningsløshet, vil det aldri være fullt mulig. Som Hellesø-Knutsen (denne boken) skriver, så er vi alle preget av personlige særegenheter som kan farge vurderingene i vitenskaplige spørsmål. Gundhus (denne boken) skriver videre at slike forutsetninger ofte blir skjult uten å klargjøres eksplisitt. Det vil kunne føre til, som Wathne (denne boken) skriver, at forskere som benytter perspektiver og forskningsmetoder som anses som illegitime i visse forskningsmiljøer, kan bli møtt med uformelle sosiale korreksjoner som medfører personlige omkostninger. Det er vel noe av dette ubehaget Sætre (denne boken) føler når hun presenterer sitt prosjekt for den kriminologiske «Oslo-skolen».

Utfordringen er å betrakte bidragsyterne til den fremvoksende politivitenskapen som likeverdige og anerkjenne de ulike fagdisiplinene. Slik Gundhus skriver i sitt essay, kan man ved å utvide det kvantitative forskningsfeltet på risiko til også å inkludere kvalitative tilnærminger, bidra til å utvide kunnskapsfeltet. Ved å betrakte kvantitative og kvalitative metoder som komplementære, vil man oppnå mer enn summen av delene. Ved å se metodene i sammenheng oppnår man større forståelse. Risiko kan ikke gjøres mer objektivt enn at det er en konstruksjon som vi med våre menneskelige forestillingsevner forstår verden gjennom. Risiko – forstått som sannsynligheten for et gitt negativt utfall og størrelsen på de negative

konsekvensene – eksisterer ikke i et objektivt rom som et uforanderlig trekk ved den fysiske verden. Analytikere bringer med seg en forforståelse når de skaper «risiko-mikroverdener». Et fellestrekk ved alle essayene er at de tar opp problemer som oppstår fordi slike forutsetninger ofte forblir skjult, fordi de ikke klargjøres eksplisitt.

Det å avdekke slike forforståelser og forutsetninger kan bidra til å unngå å reproducere visse fags hegemoniske makt i utviklingen av politivitenskapen. Ved ikke å stille til skue ulike betingelser som ligger til grunn for perspektiver, begreper og teorier, ekskluderes samtidig andres blikk på samme temaer, og det oppstår ingen felles diskusjon. Således kastes et slør over utfordringer knyttet til at «perspektivet vi inntar får konsekvenser for vår tolkning av handlinger» (Grøvdal, denne boken). Innflytelsesrike aktører i samfunnet har ikke bare makt til å gjøre sine syn gjeldende på hva som er kriminalitet; innflytelsesrike aktører på det vitenskapelige felt tildeles også symbolsk makt som intellektuelle (Jakobsen, 2000).

En «utligger» i statistisk sammenheng kan forstyrre mønsteret og resultatene i et datamateriale ved at den ligger langt unna de andre observasjonene. Derfor fjernes den gjerne før nye analyser kjøres. Samtidig vil utliggeren, hvis den inkluderes, kunne bidra til å tegne et annet bilde ved at den f.eks. drar gjennomsnittet betydelig i den ene eller andre retningen. I denne sammenheng kan utliggeren illustrere hvordan noen av oss opplever at problemstillinger vi er opptatt av virker forstyrrende på eller ekskluderes fra, det politivitenskapelige feltet. Ingvaldsen (denne boken) konkretiserer dette i sitt essay, men metaforen kan også gjelde for flere av bidragene i boken.

Vi tar med oss ulike briller inn i politivitenskapen, samtidig som vi besitter ulik makt til å definere hvordan verden er satt sammen. Denne essaysamlingen er et forsøk på å stille spørsmål ved definisjonsmakten enkelte fag, institusjoner og personer har hatt i politiforskning og politivitenskap. Vi ønsker å åpne opp for å betrakte hverandre som komplementære, og mener det er avgjørende for å bringe kunnskapen og vitenskapen videre.

Forskere på feltet bør ta ansvaret for å skape et større rom for politiforskningen. Dette henger sammen med hvilke diskurser vi bidrar til å skape og opprettholde.

Poenget må være å åpne opp for at ulike diskurser og fagdisipliner kan berike hverandre og at diskursene ikke stivner i enten å være konsensusorienterte eller konfliktorienterte. I denne sammenheng kan utviklingen av en politivitenskap som i større grad vektlegger systematisk refleksjon over kunnskapsprosesser, bidra til et større handlingsrom for politiforskningen.

Litteraturreferanser

- Bourdieu, P. (2007). *Viten om viten og refleksivitet: forelesninger holdt ved Collège de France 2000-2001*. Oslo: Pax Forlag.
- Christie, N. (1982). *Pinens begrensning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (1989). *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (2000). *Kriminalitetskontroll som industri: mot GULAG, vestlig type*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (2004a). Hvorfor det er ufruktbart å ta utgangspunkt i at kriminalitet er en sosial realitet. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 91(5).
- Christie, N. (2004b). *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Granér, R. & Larsson, P. (Red.). (2007). *Policing in Scandinavia, Proceedings from the Conference on Police Research in Växjö, August 2007*. Växjö: Växjö universitetet.
- Hacking, I. (1999). *The Social Construction of What?* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Høigård, C. (1997). Hva er kriminologi? I L. Finstad & C. Høigård (Red.), *Kriminologi* (s. 13-29). Oslo: Pax forlag..
- Høigård, C. (2005). *Nytt politi? En kommentert bibliografi over nyere nordisk politiforskning*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi og rettsosnologi.
- Jakobsen, K. (2000). Pierre Bordieu: De intellektuelles symbolske makt. I I.B. Neumann (Red.), *Maktens strateger*. Oslo: Pax.
- Jaschke, H.-G., Bjørge, T., Romero, F. d. B., Kwanten, C., Mawby, R. & Pagon, M. (2007). *Perspectives of police science in Europe: final report*. Bramshill: European Police College.
- Larsson, P. (2004). *Polivitenskap: utviklingslinjer, status og utfordringer for Politihøgskolen* (Prøveforelesning ved PHS). Upublisert artikkel.

- Nydal, R. (2002). *I vitenskapens tid: introduksjon til vitenskapsfilosofi etter Thomas Kubn*. Oslo: Spartacus.
- O'Brien, M. (2005). What is cultural about cultural criminology? *British Journal of Criminology*, 45(5), 599-612.
- Olaussen, L.P. (2004). Hvorfor er kriminalitet en sosial realitet? *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 91(1).
- Politidirektoratet. (2007). *Nasjonal strategi for etterretning og analyse* (5: 2007). Oslo: Politidirektoratet.
- Weber, M. (1971). *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal.

Den nye politivitenskapen

Hva kan påvirke innholdet og retningen denne får?

AV KRISTIN HELLESØ-KNUTSEN, POLITIHØGSKOLEN

«Symbolsk makt er den usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet at de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den»

Pierre Bourdieu

Introduksjon til temaet

«Sett prosjektet ditt inn i utviklingen av politivitenskapen» var temaet jeg fikk oppgitt til prøveforelesning for stipendiatstillingen jeg nå har ved Politihøgskolen. Det skulle vise seg å bli en utfordrende oppgave. Det fantes på den tiden nemlig ingen klar definisjon eller oppfatning av hva politivitenskap var. Hvorvidt det i dag finnes en slik klar oppfatning, vil jeg problematisere i dette essayet. Den gang valgte jeg pga. en manglende definisjon å se på hensikten med politivitenskapen og hvilke vitenskaplige disipliner den kan antas å bygge på. Jeg vurderte at målsetningen med politivitenskapen bør være at den fører til bedre kvalitet på praktisk politiarbeid i den forstand at politiet står bedre rustet i sin arbeidssituasjon. Jeg ser i dag at en slik målsetning er snever. Videre hevdet jeg at politivitenskapen er en sammensatt, og relativ ny vitenskap med bidrag fra ulike fagfelt som psykologi, sosiologi, kriminologi, sosialantropologi, ledelse m.m. Det er noe jeg også i dag mener politivitenskapen bør være. Ved at jeg med min psykologibakgrunn fikk stillingen, og ved at doktorgradsprosjektet mitt bygger på et psykologisk teorigrunnlag, fikk jeg også forståelse av at psykologien har en naturlig plass i politivitenskapen. Jeg har tatt hovedfaget ved Norges Tekniske og Naturvitenskaplige Universitet NTNU og anser meg selv for å være metodisk «kvantitativt orientert», og mener at slike metodiske fremgangsmåter kan gi verdifulle bidrag og meningsfull kunnskap til feltet. I ansettelsesprosessen oppfattet jeg at Politihøgskolen betraktet metodekompetansen min som relevant og nyttig.

Jeg har imidlertid etter hvert fått inntrykk av at psykologiens plass i politivitenskapen er svært begrenset. Det samme gjelder kvantitative metodetilnæringer generelt. Dette gjelder både i forhold til hvilken litteratur som defineres innenfor politivitenskapen, men også i forhold til de valg som gjøres i det politivitenskaplige miljøet i Norge, som hovedsakelig befinner seg ved Politihøgskolen i Oslo. Den forskningen på politiet som har fått størst oppmerksomhet, og som ofte inkluderes i politivitenskapen, er i stor grad gjort av forskerne fra kriminologi og/eller sosiologi (f.eks. Finstad, 2000; Holmberg, 2003; Sollund, 2007) og den er gjerne kvalitativ. Det er riktignok gjort psykologisk og kvantitativ forskning også ved Politihøgskolen (se f.eks. Abrahamsen, 2006; Strype & Knutsson, 2002), men disse arbeidene blir sjelden referert til i mer generelle politivitenskaplige diskusjoner.¹ Dette kan handle om uformelle inkluderings- og ekskluderingsmekanismer.

Formelle føringsdokumenter kan også bidra til å inkludere og ekskludere fagfelt og metoder fra politivitenskapen. CEPOL² utga i 2007 en rapport som heter *Perspectives of Police Science in Europe*, hvor hensikten var å fremme noen grunnleggende prinsipper for og oversikt over den fremtidige tilnærmingen til europeisk politivitenskap. I rapporten står det følgende:

Police science has the principle task to analyze, scrutinize and review usual or traditional, and sometimes well-proven, practices, routines or patterns on the basis of theoretical perspectives and scientific methods. The intention of police science is to guarantee or accelerate progress in policing, police training and police organisation (Jaschke et al., 2007, s. 11).

CEPOL-rapporten (Jaschke et al., 2007) tar altså for seg hvilken tilnærming Europeisk politivitenskap skal ha. Således kan dokumentet ha stor betydning for retningen og innholdet i den norske politivitenskapen.

¹ Den pågående studentundersøkelsen som er et samarbeid mellom Politihøgskolen og politiutdanninger i Sverige og Finland, er et annet eksempel på en kvantitativ undersøkelse som gjøres på det politivitenskaplige feltet. Denne undersøkelsen kan tolkes som et tegn på at noe er i endring.

² Akronomet CEPOL er fransk og står for Collège européen de police – European Police College på engelsk. CEPOL ble etablert 1. januar 2001 for å fungere som et nettverk for medlemsstatene i EU's nasjonale treningssenter, forsknings- og læringservice for politi- og påtale, som er involvert i å bekjempe grenseoverskridende og internasjonal kriminalitet. CEPOL ble gjenetablert 20. september 2005 som et formelt EU-kontor (agency).

Utgangspunktet

I dette essayet er det mine egne erfaringer som danner utgangspunktet for å tenke rundt Politihøgskolens vitenskaplig praksis. Da stipendiatgruppen ved Politihøgskolen ble opprettet, ble det ekstra tydelig for meg at vi har forskjelling språk, samt ulike forutsetninger og preferanser i forhold til metode, tema og teori, og jeg opplevde at noen perspektiver ble dominerende. I arbeidet med essayet har jeg lagt vekt på sosiologen (og filosofen) Pierre Bourdieus (1930-2002) teorier, bl.a. der han tar for seg ulike inkluderings- og ekskluderingsmekanismer. Jeg lener meg også noe på Gilje og Grimen (1993) for å forstå samfunnsvitenskapens forutsetninger. Ettersom jeg selv er oppdratt til å tolke og forstå verden gjennom psykologiske briller, kommer jeg ikke helt utenom sosialpsykologiske forklaringer heller, selv om dette blir i begrenset grad. Ulike inkluderings- og ekskluderingsmekanismer som kan være gjeldene i forskningsverdenen, som på andre sosiale arenaer, kan forstås og forklares ved hjelp av psykologiske teorier. Bourdieu får likevel mest plass, og det skyldes at da jeg leste hans *Viten om viten og refleksivitet* fra 2007, syntes jeg han beskrev så godt de opplevelsene jeg selv har hatt innenfor politivitenskapens felt. Samtidig er vektleggingen av Bourdieu kanskje et forsøk på å sette meg noe inn i fagfeltet til de jeg betrakter som *den dominerende klasse* innenfor politivitenskapen i Norge, men også et ønske om å utfordre meg selv til å tenke annerledes enn det jeg er *oppdratt til*³.

Jeg er opptatt av hvilke mekanismer som kan ligge til grunn for at noen forskningsperspektiver får større plass på det politivitenskaplige feltet enn andre. Det er viktig å reflektere over dette, fordi det etter mitt skjønn vil ha betydning for vitenskapens utvikling. Jeg ønsker derfor å se på hvordan ulike underliggende mekanismer kommer til uttrykk i det politivitenskaplige miljøet ved Politihøgskolen i Norge. I arbeidet med å bygge bro mellom politiforskning og politipraksis, er det viktig at forskningen gjenspeiler de områdene det er *behov* for å ha kunnskap om, spesielt for politiet, og ikke ekskluderer relevante og viktige kunnskapsområder fordi de faller utenfor enkelte forskeres kompetanse eller interesseområder. I tillegg mener jeg det er spesielt viktig

³ Disse begrepene kommer jeg tilbake til.

å reflektere over mekanismer som bidrar og påvirker utviklingen av denne «nye politivitenskapen» fordi den i etableringsfasen kanskje er spesielt lett å forme før den utgjør et eget paradigme⁴. Politivitenskapen kan sies å befinne seg i en førparadigmatisk situasjon der det ikke eksisterer en allmenn enighet om hva som er relevante problemer og hensiktsmessige metoder (Gilje & Grimen, 1993). Politivitenskapen kan samtidig betraktes som en flerparadigmatisk vitenskap der man opererer med flere konkurrerende «skoler» eller paradigmer (Gilje & Grimen, 1993). I følge Bourdieu er all vitenskap en form for sosial konstruksjon. For å få tak i den vitenskapelige praksis i relasjon til dypereliggende, sosiale strukturer, vil jeg studerer den konteksten som forskning og vitenskap virker innenfor som et felt (Bourdieu, 2007).

Jeg vil først gjøre rede for hva som ligger i begrepet politivitenskap for deretter å sette dette inn i et historisk lys. Videre ser jeg på ulike inkluderings- og ekskluderingsmekanismer som kan gjøre seg gjeldende på forskningsfeltet. Jeg eksemplifiserer også hvordan forskeres språk og praksis kan bidra til å inkludere og ekskludere andre forskere. Videre synliggjør jeg gjennom bruk av CEPOL-rapporten (2007) at noen valg er gjort eksplisitt i forhold til hva som skal være relevant forskning og metode i politivitenskapen, mens andre valg gjøres mer implisitt gjennom språket og gjennom hva som *ikke* nevnes. Med det ønsker jeg å illustrere at enkelte forskere har definisjonsmakt som kan føre til at forskningen på feltet kan miste relevante forskningsbidrag og hensiktsmessige metodiske tilnærminger. Til sammen bidrar alle disse faktorene til at politivitenskapen ikke nødvendigvis styres av politiets⁵ behov for kunnskap⁶, og heller ikke utelukkende av de klokeste hodene og beste problemstillingene, men kanskje av dem som dominerer feltet og får sitt syn igjennom. Det

⁴ Paradigme forstår jeg her som noe medlemmene av en vitenskaplig gruppe har felles, en teori eller et sett med teorier, oppfatninger, verdier, teknikker osv., som kan styre et fagfelts forskning. Et paradigme – en modell eller et mønster – kan beskrives som en gjenkjennbar måte å tenke på innen en vitenskaplig disiplin, som utgjør de essensielle forskningsspørsmålene og -svarene innen feltet (Schultz & Schultz, 1992).

⁵ Jeg mener at politivitenskapen først og fremst skal bidra til forbedret praksis i politiet. Likevel kan det sies at forskningen på feltet også har flere målgrupper, som publikum, andre forskere osv.

⁶ Dette er en skarpere avgrensning enn den bredere politiforskningen som også inkluderer andre (svakere) grupper i samfunnet. Granér og Larsson (2007) skiller mellom studier der fokus ligger på politiet (som politivitenskap/politiforskning) og annen politirelevant forskning.

vil sjelden være full enighet om hva som er de «beste» eller relevante problemstillingene og det er heller ikke målet. For at en vitenskap skal utvikle seg videre er det nødvendig med uenigheter og meningsutvikling, men retningen vitenskapen tar bør ikke bestemmes av at noen få styrer og dominerer.

Politivitenskap

De siste 50-60 år har det blitt produsert et stort antall rapporter om praktiske og teoretiske tema som omhandler politi, politiarbeid og politiutdanning. Forfatterne har vært kriminologer, sosiologer, filosofer og akademikere fra ulike vitenskapsfelt. Funnene har imidlertid ikke påvirket praktisk politiarbeid i særlig grad og det synes nå derfor å eksistere en felles forståelse for at det er viktig å bygge bro mellom forskning på politiet og politipraksis (Jaschke et al., 2007). Samfunnets kompleksitet og de krevende oppgavene politiet møter i en verden som stadig er i endring, fører til et økt behov for vitenskaplige metoder, politiforskning og politivitenskap. Det er i den sammenheng viktig å gjøre eksplisitt hva politivitenskap er og bør være.

Flere har forsøkt å definere begrepet politivitenskap uten at det kan sies å finnes en rådende etablert definisjon. Slik jeg ser det, har politivitenskapen alt å tjene på heller å inkludere enn å sette grenser for hva som kan bidra til å øke kunnskapen om politiet. Andre kan imidlertid være uenige i det, og hevde at det er viktig å sette enda strammere begrensninger for hva som kan være relevant for politivitenskapen for ikke å få et felt som er vanskelig å definere og som blir for utflytende. Et slikt perspektiv kan en ane i Granér og Larssons introduksjon til rapporten fra politikonferansen i Växjö i 2007, der de avgrensner emner for politivitenskap i forhold til politiforskning: «Om man skal utveckla något som kan kallas polisvetenskap med tillhörande ämnesutveckling så bör ämnet avgränsas. Annars förmår man inte bygga upp en kärna av forskningsteman» (2007, innledningen). Uavhengig av denne diskusjonen vil enhver definisjon av et fags gjenstandsområde inkludere noen oppfatninger og ekskludere andre, og det vil kunne styrke noen fagfolks posisjoner og svekke andres (Gilje & Grimen, 1993).

CEPOLs initiativ på politivitenskapsfeltet

I følge CEPOL-rapporten (2007) eksisterer det i dag altså ingen etablert akademisk disiplin som heter «politivitenskap» i Europa, og «politistudier» synes å være et for generelt begrep. Prosjektgruppen som utarbeidet CEPOL-rapporten (2007) skulle finne svar på flere spørsmål, bl.a. om det kan sies å være en felles europeisk forståelse og definisjon av politi, politiarbeid, politifilosofi og politiets rolle i samfunnet. Rapporten tar videre opp hvilke felles forskningsfelt som kan identifiseres. Intuitivt kan en tenke at en slik rapport i stor grad vil påvirke hvem som skal defineres inn som aktører i politiforskningen og politivitenskapen, hva som er interessante forskningstemaer og hvem/hva som er interessante forskningsobjekter. I rapporten defineres politivitenskap som følger:

Police Science is the scientific study of the police as an institution and of policing as a process. As an applied discipline it combines methods and subjects of other neighbouring disciplines within the field of policing. It includes all of what the police do and all aspects from outside that have an impact on policing and public order. Currently it is a working term to describe police studies on the way to an accepted and established discipline. Police Science tries to explain facts and acquire knowledge about the reality of policing in order to generalize and to be able to predict possible scenarios (Jaschke et al., 2007, s. 23-24).

Det presiseres at dette er en arbeidsdefinisjon for å beskrive politistudier (police studies) på veien mot en akseptert og etablert disiplin som kan kalles politivitenskap (Jaschke et al., 2007, s. 24). Politivitenskapen skal, i større grad enn politistudier gjør, inkludere refleksjoner rundt vitenskapelige metoder (Jaschke et al., 2007). Dersom vi definerer vitenskap som et fagområde som er gjenstand for systematisk forskning (Ringdal, 2007), begynner vi nå å nærme oss noe som kan betegnes som politivitenskap.

Definisjonen ovenfor inkluderer altså både studiet av politiet som en *institusjon* og av politiarbeid som en *prosess*. Intensjonen med politivitenskapen er å bidra til å utvikle politiet, polititreeningen og politiorganisasjonen. Politivitenskapen skal anvende erfaringskunnskap fra politiet, vitenskaplig kunnskap fra ulike politirelaterte disipliner og et sett etablerte metoder som er felles praksis i andre disipliner (Jaschke

et al., 2007). Dette åpner for flere ulike innfallsvinkler og forskere. *Other neighbouring disciplines within the field* kan indikere at noen disipliner oppfattes som nærrere enn andre, uten at dette gjøres mer eksplisitt.

Politivitenskap bør være en anvendt vitenskap (Jaschke et al., 2007). Med det menes ikke bare å benytte seg av metoder fra andre disipliner, men også å dekke tema fra ulike disipliner som er i relasjon til politiet (Jaschke et al., 2007, s. 21). Videre sies det i rapporten at oppmerksomhet og refleksjon rundt studieobjektene vil gi oss informasjon om hva slags kunnskap politivitenskapen kan fremskaffe og hvilke metodologiske tilnærminger som passer best (Jaschke et al., 2007, s. 99). Dette kan tolkes som at de metodiske tilnærmingene skal bestemmes ut fra problemstillingene som ønskes undersøkt, som jo bør være målsetningen ved all vitenskaplig praksis. Om dette gjenspeiler det som står videre i rapporten, vil jeg komme tilbake til under delen om metoder i politivitenskapen.

Det er interessant at rapporten sier eksplisitt at den nye politivitenskapen ønsker å redde konseptet politi fra å bli begrenset til kriminologi og politiforskning. Den gjeldende politivitenskapen i Europa har, i følge Jaschke et al. (2007, s. 43), tidligere blitt redusert til studiet av kriminalitet og opprettholdelse av lov og orden, og den har vært overlatt til kriminologien. Mitt inntrykk er at politivitenskapen i Norge i mange sammenhenger fortsatt i dag nærmest er synonymt med kriminologi.

Historie

Allerede i 1930 ble det publisert en artikkel med tittelen «The Scientific Policeman» av Vollmer⁷. Denne hadde imidlertid liten innflytelse på politiarbeid i praksis (Jaschke et al., 2007). Siden 1960 har antallet studier av politiet og politiarbeid økt. På bakgrunn av etniske konflikter og studentopprør i USA rundt 1964-65, kom de til da brukte amerikanske kriminalitetsbekjempelsesmodellene til kort. Det ble

⁷ I 1923 etablerte en politisjef i Los Angeles Police Department, August Vollmer, et laboratorium innenfor politiet hvor de praktiserte «Police Science» og brukte vitenskaplige metoder for å løse problemer.

gjort flere studier på politihandlinger som følge av disse opprørene⁸ og politiet møtte mye kritikk fra fagpersoner, forskere og innbyggere. Politistudier ble som et resultat av dette, en del av kriminologien, sosialvitenskapen og jusen. Universiteter tilbød studier, tidsskrifter ble dannet og det ble grunnlagt vitenskaplige foreninger (Jaschke et al., 2007).

Politistudier hadde på denne tiden ulike målgrupper. De fleste studiene ble gjort for universiteter og akademia. Kunnskapen i politiet var sjelden et resultat av vitenskaplig refleksjon, men heller av politipraksis og erfaring. Gjennom 60- og 70-årene betraktet politiet selv det økende antall politistudier som et angrep fra utsiden på politiets selvbilde (Jaschke et al., 2007). Spenninger og mistillit mellom politiet og kritiske politiforskere fortsatte. Noen av forskningsresultatene kritiserte politiet sterkt, og politiet følte seg angrepet av akademikerne. En kan snakke om at to helt ulike grupper møttes og de hadde ulike faglige verdier og atferdsmønster. I CEPOL-rapporten (2007) hevdes det at akademikerne var tenkende, reflekterende og brukte mye tid på studier. De kritiserte, nølte og diskuterte. Politifolkenes profesjonelle atferd derimot, var å handle, samt gi og utøve ordre, ofte under tidspress⁹ (Jaschke et al., 2007). Selv om en slik kategorisering kan diskuteres, er det liten tvil om at to ulike sosiale verdener møttes og at dette møtet var, og fortsatt er, gjenstand for utfordringer.

Siden den tid har noe endret seg, selv om akademia og politiverdenen fortsatt er rimelig adskilte enheter, og skepsis fortsatt eksisterer på begge sider (se f.eks. Høigård, 2005)¹⁰. Gradvis tilpasser politiet i Europa seg moderne profesjonelle standarder, noe som innebærer å forklare hva de gjør og hvorfor. Demokratisk utvikling og

⁸ Banton (1964), Skolnick (1967), Wilson (1968) m.fl. fant at politihandlinger i praksis ikke var i overensstemmelse med lovreguleringen og de moralske standarder i et demokratisk samfunn. Disse forskerne tilhørte grunnleggerne av moderne empirisk kriminologi og politivitenskap i USA og Europa (CEPOL-rapport, 2007).

⁹ Rapporten beskriver her, slik jeg ser det, politifolk som tankeløse og akademikere som beslutningsløse. Ingen av disse kategoriene er vel så unyanserte.

¹⁰ Et forsøk på å redusere de tette skottene mellom akademia og politiverdenen er opprettelsen av masterstudiet i politivitenskap ved Politihøgskolen i Oslo.

moderne ledelsesmetoder har gjort politiet mer åpent for kritikk både fra utsiden¹¹ og fra egen organisasjon (Jaschke et al., 2007). Politiet har, i følge rapporten, i større grad oppdaget hensikten med vitenskaplige studier som grunnlag for ledelse og yrkespraksis. Spenningen mellom politikulturen og academia hevdes videre å ha blitt redusert og politiautoriteter har noen steder opprettet egne forskningsavdelinger, eller de samarbeider med uavhengige forskere som kommer utenfra (Jaschke et al., 2007). Bildet som tegnes her av det gode samarbeidet mellom politi og forskere er imidlertid ikke i overensstemmelse med studier av politikultur (Gundhus, 2006; Knutsson & Granèr, 2001, s. 102-105) eller mine egne erfaringer som akademiker i et stort politidistrikt, men trolig kan det her være snakk om lokale, regionale og nasjonale variasjoner. Behovet for politiforskning er åpenbart og politivitenskapen er i utvikling (Gundhus, 2006). Selv om det er mye som tyder på at politiet er i endring, bl.a. med opprettelse av analyseenheter, tar det tid å forandre organisasjonen med dens kulturer og arbeidsmetoder (Sætre, 2007).

Forholdet mellom politiet og publikum har også endret seg. Politiet blir ikke lenger kun betraktet som en autoritet hvis ordre må etterfølges av publikum, men en statlig etat som må rettferdiggjøre og forklare hva den gjør (Jaschke et al., 2007; Sollund, 2007). Dette innebærer at politiet i større grad må gjøre eksplisitt hva som ligger til grunn for valg og handlinger, og med det tvinges politiet i større grad til å jobbe kunnskapsstyrt, noe som igjen krever analyser av bl.a. problemområder og trender, men også egen forskning. Trening og utdanning må inkludere kunnskap, kompetanse og ferdigheter som er basert på erfaringer og vitenskap. Det er derfor interessant å se på hvilke mekanismer som kan ha betydning for hvem og hva som inkluderes i det politivitenskaplige feltet.

¹¹ Flere kan være uenig i dette. Et eksempel er diskusjonen rundt Spesialenhetens rolle i å granske politiet. Etter Obiora-saken ble det av enkelte hevdet at politiet er lite åpent for kritikk fra utsiden og at de heller ikke er i stand til å ta selvkritikk. Se Larssons (2008) kronikk i *Norsk Politi* om dette.

Utviklingen av politivitenskapen

Oppdragelse og sosialisering

Forskersamfunnet¹² kan sies å være den viktigste sosialiseringsarenaen når det gjelder vitenskapelig utdannelse. Forskersamfunnet *oppdrar* den enkelte forsker (Gilje & Grimen, 1993). Det er gjennom å få veiledning, bli utsatt for kritikk av erfarne forskere, lese pensum, som ikke er vilkårlig utvalgt, delta i forskningsprosjekter osv., at den enkelte blir oppdratt til forsker. Kanskje det mest avgjørende for de forskningsvalg vi gjør senere – hvilke teorier, begreper, modeller og metodiske tilnærminger vi velger – er hvilket forskersamfunn vi kom inn i ved begynnelsen av karrieren, eller hvilket utdanningsmiljø vi har tilhørt. De ulike *oppdragelsene* kan bli ekstra tydelige i et fagfelt som politivitenskapen der flere aktører fra ulike tradisjoner og skoler møtes på et tilsynelatende felles felt. Ulike felt kan ha ulik grad av konsensus og konflikt (Bourdieu, 2007) og vi er alle preget av personlige særegenheter som kan farge vurderingene i vitenskaplige spørsmål (Gilje & Grimen, 1993). Kritikk og korrigeringer fra andre vil kunne luke bort disse særegenhetene, men det kan også bidra til at noen inkluderes mens andre ekskluderes. Dette kan foregå åpent og eksplisitt, eller mer skjult og kanskje ubevisst. Makt er sentralt i denne prosessen, noe jeg kommer tilbake til senere.

Organisasjonsteori kan bidra til å forstå hvordan konsensus dannes, også på tvers av ulike arbeidsplasser, innenfor et forskerfellesskap. Organisasjonskultur kan defineres som felles symboler, språk, praksis («sånn gjør vi det vanligvis her»), befestede oppfatninger og verdier. Sammen vil de danne et viktig felt hvor meninger, identitet, praksis og maktrelasjoner opprettholdes (Newman, 1995). En mer formell definisjon av organisasjonskultur kan være:

Et mønster av felles, til grunnliggende antakelser som en gruppe har kommet fram til etter hvert som den har løst sine problemer når det gjelder ytre tilpasning og

¹² Et forskersamfunn er for Kuhn en gruppe utøvere av en faglig spesialitet som deler et paradigme eller et felles sett av forutsetninger (Gilje & Grimen, 1993, s. 261).

integreering, som har fungert godt nok til å bli betraktet som holdbare, og som derfor læres bort til nye medlemmer som den riktige måten å oppfatte, tenke og føle på i forhold til disse problemene (Schein, 1992 sitert i Bolman & Deal, 1998, s. 244).

Menneskers meninger og virkelighetsforståelser forhandles gjennom sosial interaksjon, og denne interaksjonen vil igjen være med på å forme organisasjonskulturen. Sosial organisering bør altså forstås som relasjonsprosesser. Vi vil gjennom våre sosiale relasjoner danne mer eller mindre delte oppfatninger om virkeligheten (Hoskin & Morley, 1991). Dette gjelder også i forskningsverdenen. Det er nødvendig å være oppmerksom på den sosialt konstruerte virkeligheten der en ønsker å se på forholdet mellom personer, prosesser og organisering (Hoskin & Morley, 1991). Over tid utvikler en organisasjon eller et felt sitt særegne grunnsyn og sine særegne mønstre. Mange av disse er ubevisste eller tas for gitt.

Habitus

Begrepet habitus kan ytterligere bidra til å beskrive den dynamikken som gjelder mellom personer i forskningsverdenen, men også mellom akademia og f.eks. politiets ytre etat. Med habitus forstår jeg tillærte tanke-, atferds- eller smaksmønstre. I følge Prieur (2006) er habitus tillærte kulturelle disposisjoner for å handle på bestemte måter. I Bourdieus teorier brukes dette begrepet for å analysere relasjoner mellom individers posisjon i det sosiale rommet og deres egne valg, dvs. hvordan de posisjonerer seg selv og hvordan dette bidrar til å opprettholde makthierarkiet. Et individs habitus preges av den dominerende habitus i den sosiale gruppen det tilhører. Det innebærer i praksis at jeg preges av den gruppen jeg identifiserer meg med. Bourdieu deler det sosiale rom inn i forskjellige felt. Et enkelt individ kan tilhøre flere ulike sosiale felt. Hvert felt baseres på et *doxa*, dvs. noe alle aktørene er enige om som det ikke stilles spørsmål ved (Isaksen, 2005). For eksempel vil det innenfor politiforskningsfeltet være enighet om at politiet skal være et sentralt gjenstandsområde for forskningen (se f.eks. Granér & Larsson, 2007). Dette stilles det ikke spørsmål ved. Samtidig vil det kunne, som på alle sosiale felt, foregå kamper om å definere kriterier for hva som er det riktige (Isaksen, 2005). Det kan handle

om, slik jeg forstår Bourdieu, hva som er den riktige fremgangsmåten, det riktige teorigrunnlaget, eller de viktige problemstillingene. De individene som definerer hva som er det riktige, og som oppfyller kriteriene for det riktige, vil ha de høyeste sosiale posisjonene innenfor feltet (Isaksen, 2005). Etter min oppfatning er det i Norge i stor grad «kvalitative forskere» og/eller kriminologer og sosiologer som innehar disse posisjonene innenfor politivitenskapen. Dette støttes langt på vei av litteraturen. Selv om det er forskere fra mange ulike institusjoner og fagdisipliner som har bidratt til politiforskningen, har de fleste forskere i følge Cecilie Høigård (2005, s. 3), likevel en bakgrunn fra sosiologi, kriminologi eller sosialantropologi. Disse forskerne (som f.eks. Finstad, 2000; Granér, 2004; Holmberg, 2003; Sollund, 2007) blir gjerne trukket inn som fagfolk på tema som dreier seg om politiets arbeid, f.eks. til å forelese for masterstudentene på Politihøgskolen. Også pensumlisten til faget «Innføring i politivitenskap» ved det samme studiet, bærer preg av en slik seleksjon. Av obligatorisk pensum er det kun ett av tolv bidrag som ikke er kriminologi, mens to av de tolv bidragene kan sies å ligge i skjæringspunktet mellom kriminologi og sosiologi.

Hver agent i et sosialt felt har en habitus (Isaksen, 2005). Denne er sosialt tilegnet og inngår i kapitalvolumet til den enkelte og den blir konstituert i miljøet som omgir en. Habitus kan tilegnes på to måter: Både ved den tidlige tilegnelse, allerede fra fødselen av, og ved en forsinket tilegnelse (Isaksen, 2005). I følge Bourdieu (1999, s. 168) endrer habitus seg kontinuerlig gjennom nye erfaringer. Unge sosiale agenter vil absorbere sitt felts habitus naturlig og uten refleksjon fordi det er hva de ser rundt seg og hva de lærer at er riktig som former deres kulturelle disposisjoner (Isaksen, 2005). Dersom en agent skifter felt, slik som flere av oss som kommer fra tradisjonelle vitenskaper og inn i den nye politivitenskapen, kan det nye feltets habitus tilegnes. Dette er da en forsinket tilegnelse og en forutsetning for å klare dette er at agenten behersker kodene og reglene i det nye feltet. Utfordringer kan oppstå der det nye feltet, som politivitenskapen, består av agenter fra ulike felt og den dominerende fraksjons habitus definerer hva som er viktig og riktig.

Makt

Makt er i denne sammenheng et sentralt begrep. Makt kan sies å utøves på et felt der en gruppe definerer andres virkelighetsoppfatning ut i fra sin egen (Mumby, 1988). I den akademiske arbeidssituasjonen kan dette komme til uttrykk gjennom valg av tema, språkbruk, pensum, forelesere osv. Den sosiale verden eller det sosiale rom, er i følge Bourdieu (2007) delt i to fraksjoner, de dominerende og de dominerte. De dominerende er de med betydelig kapitalvolum. Dette er den samlede økonomiske, sosiale og kulturelle kapitalen den enkelte sosiale aktør innehar (Isaksen, 2005). Den dominerende gruppen setter referanserammen for aktiviteten på feltet.

Videre handler det om symbolsk makt, det er makt til å konstituere virkeligheten:

Makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og til å tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller til å forandre den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen i verden, og dermed verden selv (Bourdieu, 1996, s. 45).

Å konstituere virkeligheten er en nesten magisk makt som, i følge Bourdieu (1996), gjør det mulig å oppnå det samme som med fysisk eller økonomisk styrke. Symbolsk *makt* er noe som kommer til syne gjennom posisjonene, mens symbolsk *kapital* er det som kommer til syne i bestemte handlinger (Bourdieu, 2007). Makten er alltid relasjonell og definerer seg i og gjennom et bestemt forhold mellom de som utøver makten og de som makten utøves på. Det innebærer at symbolsk makt bare virker når den anerkjennes.

I et forskerfellesskap der enkelte synes å dominere eller har makt til å definere, ligger det altså en forutsetning i at andre anerkjenner dette. I følge Bourdieu er symbolsk makt den usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet at de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den (Bourdieu, 1996, s. 38). Det er altså ikke nødvendigvis slik at det foreligger en intensjon om å dominere eller ha makt.

Det å ha makt eller høy sosial posisjon innenfor et felt, kan gi seg utslag i en rett til å velge tema, problemstillinger og metodiske fremgangsmåter. Der den dominerende oppfatningen favoriserer enkelte metodiske tilnærminger, vil de dominerte måtte tilpasse seg disse for å få delta i forskningsoppdrag. Med det anerkjennes majoritetens symbolske makt og makten til å underordne opprettholdes. Å bryte denne makten fordrer bevisstgjøring og innebærer en underkjenning av maktgrunnlaget (Bourdieu, 1996).

Virkelighetsforståelsen i akademia konstrueres mellom mennesker og deres tekster. Gjennom den daglige interaksjonen mellom forskerne i kollegafellesskapet, og gjennom forskernes interaksjon med andre, vil deres virkelighetsoppfatninger dannes. Kunnskap formes gjennom samhandlingen menneskene imellom. Dette innebærer at det som blir sett på som sannhet altså ikke er en objektiv faktor, men heller et produkt av de sosiale prosessene som til enhver tid er mellom oss (Burr, 1996).

Språk er et eksempel på uttrykk for makt. Språket er vårt viktigste redskap for kommunikasjon og samhandling, for etablering av makt og for legitimering av handlinger (Hoskin & Morley, 1991). Individuer kan tilhøre ulike språkfellesskap med felles fagterminologier, noe som kan føre til at kommunikasjonen bryter sammen og det kan bli behov for oversettelse. Gjennom språk kan vi formidle oss til andre og oppnå identitet og tilhørighet. Dette innebærer også at språket bidrar til å inkludere eller ekskludere andre. De som ikke forstår språket eller terminologien, eller ikke har kjennskap til tema som defineres og diskuteres, kan lett utestenges fra interaksjonen fordi det oppfattes at de ikke har noe å bidra med i det faglige fellesskapet. Jeg har selv sittet i utallige fagmøter med politiforskere der jeg verken har skjønt terminologien eller hatt kjennskap til teoretikerne det ble vist til. Språk og tema kan føre til at enkelte føler seg utilpass i fellesskapet og at en av den grunn velger å trekke seg unna. Alternativt kan en prøve å sette seg inn i det ukjente eller adoptere språket. En kan ved det siste risikere å miste eller maskere det særegne fra sitt forskningsfelt, noe som da vil være et tap for fellesskapet. Klimaet blir ekskluderende heller enn komplimenterende. Dagsorden blir satt av noen andre. Slik jeg forstår Bourdieu vil de dominerte strebe etter å tilegne seg det tanke- og atferds-

mønsteret som den dominerende gruppen har definert som riktig. Et eksempel på dette er at jeg med min psykologibakgrunn streber etter å sette meg inn i sosiologiske teorier og teoretikere for å forstå språket, bli med i diskusjoner og få taletid for å kunne delta i det faglige fellesskapet på arbeidsplassen.¹³ Det vil også kunne gi seg utslag i at problemstillinger innenfor kompetanseområdet til de dominerte, vil defineres bort fra fellesskapet. Eller disse problemstillingene omdefineres til å passe inn i den dominerende klasses teorier og begrepsbruk. Men det er ikke slik at sosiologer og kriminologer blir psykologer ved å bruke psykologiske begreper og fylle dem med sosiologisk innhold – eller omvendt. Selv om en teori eller virkelighetsoppfatning oversettes til ens eget språk, betyr det ikke at man overtar den.

Publisering som inkluderings- og ekskluderingsmekanisme

Innenfor noen forskningstradisjoner tas siteringer som indikasjon på anerkjennelse. Det ligger i begrepet «belønningssystem» som i følge Merton: «(...) gir anerkjennelse og heder til de forskerne som på beste måte fyller sine roller, og som har laget originale og autentiske bidrag til vårt forråd av kunnskap» (Merton, 1957, sitert i Bourdieu, 2007, s. 41). Dette kan enkelt sagt tolkes som at belønningssystemet gir heder til de beste forskerne. I følge Bourdieu (2007) kan imidlertid belønningssystemet heller lede de produktive mot de mest produktive veiene. Produksjon er ikke det samme som kvalitet. Systemet som belønner noen, men ikke alle, medfører, i følge Bourdieu (2007), at de som belønnes og meritteres også er de som henviser andre til sidespor og mer administrative karrierer. Jo mer forskere blir belønnet, først av utdanningssystemet og deretter av den vitenskaplige verden, jo mer produktive vil de bli. Fordelinger av belønninger og kompensasjoner er sammenfallende med den rådende oppfatning av vitenskaplighet, ettersom den vitenskaplige verden fordeler vitenskaplige belønninger til de meritterte blant de lærde (Bourdieu, 2007). Med det forstår jeg at de dominerende med definisjonsmakt påvirker og bestemmer hvem og hva som skal prege vitenskapen videre.

¹³ Kanskje er dette essayet nettopp et forsøk på det.

Sosiale tegn kan vise at man er en del av en enhetlig skoledannelse, med en sosialt forankret stil som gjør det mulig å lene seg til en prestisjefylt institusjon (Bourdieu, 2007). Det kan handle om hvem en takker i forordet, hvem en velger å henvise til, bruk av begreper og teorier som er nært relatert til ulike forskere og forskersamfunn osv. Dette gjøres også i forskningsarbeider om politiet. Jeg har selv opplevd å bli sitert i en bok, uten at jeg hadde publisert eller godkjent det som ble skrevet, og jeg tolker dette som at forfatteren ønsker å assosieres med Politihøgskolen for å få legitimitet når han uttaler seg om politifaglige problemstillinger.¹⁴

Det er flere mekanismer som gir anerkjennelse i den vitenskaplige verden, f.eks. honorære priser, medlemskap i honorære selskaper, medaljer, posisjoner i fremragende forskningsinstitusjoner, siteringer som uttrykk for andres bruk av forskningen og oppmerksomheten som forskningen oppnår i det akademiske fellesskap (Bourdieu, 2007). I politivitenskapen – i hvert fall i Norge – er det enkelte forskere som siteres igjen og igjen¹⁵: Finstad (2000), Holmberg (2003), Sollund (2007) m.fl., mens andre, f.eks. Berg (2005), Sjoner (1995) og andre psykologiske bidrag sjelden blir sitert, selv om funnene er svært relevant for politiets arbeidssituasjon. Språkvitenskap (f.eks. Rønneberg, 2009; Riis-Johansen, 2004) og idrettsvitenskap (f.eks. Bratteland, 1993) er andre fag som kan berike politivitenskapen, men som sjelden inkluderes. Det kan være lett å akseptere bildet av vitenskapen som det den presenterer seg som. Hvis det kun er enkelte fagdisipliner som dominerer innen politivitenskapen, vil det kunne reproducere oppfatningen av hva politivitenskap skal være.

Masterstudiet ved politihøgskolen

Et fags innhold kan defineres gjennom pensum og lærebøker. Derfor har jeg tidligere vært inne på hva som er pensum i faget «Innføring i politivitenskap» ved Politihøgskolens masterstudium. Jeg vil trekke frem en samtale mellom kolleger om pensuminnholdet

¹⁴ Tolkningen min baseres på at forskeren ved flere andre anledninger fremhever sin (svake) relasjon til Politihøgskolen fremfor institusjonen han er ansatt i. Forskerens primære ansettelsesforhold er akademisk sett «tyngre» enn de løse båndene han har til Politihøgskolen og derfor virker det pussig når det siste vektlegges mest.

¹⁵ ...også av meg i dette essayet.

som kan eksemplifisere hvordan fagpreferanser gjerne gjøres implisitt. Ettersom masterstudiet ved Politihøgskolen nå er på deltid, er undervisningen begrenset til samlinger og derfor er prioriteringene av forelesninger nå strengere enn da studiet var på heltid. En kollega lurte på hvorfor det ikke var trukket inn politipsykologi i undervisningen, f.eks. teori om belastninger knyttet til politiarbeid. Svaret han da fikk fra fagansvarlig var at det ikke er plass i forhold til tema den fagansvarlige ikke ville la gå ut. Det gjøres prioriteringer og valg, både i forhold til pensum, ansettelse av faglærere, invitasjoner til eksterne forelesere, vektlegging av metode og presentasjon av tidligere forskning. Begrunnelsen for Politihøgskolens valg av pensum relatert til de ulike fagområdene gjøres ikke eksplisitt, og jeg tør påstå at valgene i stor grad samsvarer med de interesser som knytter seg til de posisjonene beslutningstakerne selv opprettholder. Videre siterte en masterstudent en av faglærerne i en innlevering: «Politivitenskapen hører hjemme innenfor en vitenskapelig retning kalt politisosiologi.» Dette må jo forsiktig talt kunne sies å være svært begrensende for hva som forstås som relevant for politivitenskapen. Retten til å definere i den akademiske verdenen kan skape uskyldige offer, som studenten som aksepterer bildet slik det presenteres for ham. I følge Bourdieu er ikke den vitenskapelige sannhet skapt kun av de som produserer og forstår den, men også av de som bruker og fortolker den (Bourdieu, 2007). Posisjonene i feltet er, i følge ham, gitt ut fra bestemte kapitalfordelinger som har en tendens til å bli systematisk reproduisert. Både anerkjennelse til enkelte forskere og forskningsprosjekter, herunder metodevalg, vil reproducere en slik posisjon. De valgene som gjøres i pensum og undervisning vil naturlig nok prege kompetansen studentene får og dette vil igjen bli lagt til grunn for deres valg videre.

Andre betraktninger rundt utviklingen av vitenskapen

Jeg synes det er vanskelig å plassere Bourdieu vitenskapsteoretisk. Han kan sies å være epistemologisk konstruktivist (Bugge, 2002¹⁶) ved at han betrakter vitenskapen

¹⁶ Bugge (2002) definerer Bourdieu som en epistemologisk konstruktivist og ontologisk realist.

som en sosial konstruksjon. Ulike bidragsytere med andre ståsted, kan også gi nyttige betraktninger rundt hvordan vitenskapen skapes og utvikles. Filosofen og sosiologen Neurath¹⁷ gir et illustrerende bilde på hvordan vitenskapen endres og gradvis får en ny form (Gilje & Grimen, 1993). Han viser til sjømenn som skal bygge om skipet de er på, mens skipet er på åpent hav. Det kan derfor ikke rives ned til bunnen, men de gamle delene må gradvis erstattes av nye deler. Dette kan sammenlignes med det Kuhn snakker om i forbindelse med paradigmeskifter; han hevder at en forsker ikke kan forkaste et paradigme uten samtidig å sette inn et annet i stedet. Ellers ville han forkastet selve vitenskapen (Gilje & Grimen, 1993, s. 91). Men samtidig sier Kuhn at vitenskapen ikke er kumulativ, tvert imot er den preget av vitenskaplige revolusjoner der forskere vraker de gamle teoriene til fordel for nye (paradigmeskifte). Vitenskapen utvikles trinnvis gjennom revolusjonære steg, hvor et nytt verdensbilde avløser det gamle. I Neuraths bilde befinner sjømennene seg i den gamle strukturen mens de gradvis skal endre skipets form og tette hull. Rundt dem er det kraftige stormer og store bølger, og de må hele tiden passe på at det ikke oppstår farlige lekkasjer. Det nye skipet vokser gradvis ut av det gamle, og mens de bygger, kan noen av sjømennene kanskje allerede begynne å tenke på en ny struktur (Gilje & Grimen, 1993, s. 62). En slik prosess oppfatter jeg at politivitenskapen er inne i. Vi er i ferd med å skape en ny politivitenskap ut fra den «gamle» politiforskningen som har hatt sin form og struktur, og som i stor grad har vært begrenset til kriminologiske problemstillinger (Jaschke et al., 2007). Etter min oppfatning må vi også finne ut hva skipets funksjoner skal være før vi bestemmer oss for hvilken form det skal ha.¹⁸ Dette må uttrykkes eksplisitt, men ikke kun overlates til noen få å bestemme. Diskusjon rundt funksjoner må være en del av utviklingsprosessen, eller prosessen for å bygge om skipet. I følge Neurath kan vitenskapen sammenlignes med et skip som har et kontinuerlig behov for utbedringer og reparasjoner (Gilje & Grimen, 1993). En slik posisjon som Neurath representerer, kalles ofte for *holisme*,

¹⁷ Neurath tilhører den logiske positivismen (senere kalt logisk empirisme) og gruppens filosofer og vitenskapsmenn kalles ofte «Wienerkretsen». De var opptatt av kunnskapsteoretiske og vitenskapsteoretiske problemstillinger (Gilje & Grimen, 1993).

¹⁸ Kanskje trenger vi flere skip, med ulike funksjoner?

hvor alle oppfatninger og teorier inngår som en helhet og må passe sammen innbyrdes. Teorier og data som benyttes i en periode, blir omarbeidet og forkastet på et senere tidspunkt. Neurath mener videre at teoriers skjebne avgjøres av forskersamfunnet (Gilje & Grimen, 1993). Dette sammenfaller i stor grad med det Bourdieu sier, der han hevder at om en teori eller forskningsresultat godtas eller forkastes, avhenger i like stor grad av tilliten og troverdigheten til forskerens kompetanse som av kraften og betydningen av de eksperimentelle bevisene. Det er den sosiale kraften til den som fremsetter eller verifiserer som frembringer overbevisningen, heller enn kraften i ideen (Bourdieu, 2007).

Popper var kritisk til den logiske empirisme og hadde en annen oppfatning av hvordan vitenskapen utvikles. Han mente at vi nærmer oss en sannhet ved å eliminere feilaktige teorier. Kuhn igjen var uenig i dette og mente at vi kun kjenner verden gjennom paradigmer og at vi ikke har mulighet til å sammenligne ulike paradigmer med naturen slik den «virkelig» er. Enhver «sannhet» er relativ til et gitt paradigme. Popper mente imidlertid at teorier må formuleres slik at de blir testbare og at det er ved å falsifisere teoriene våre vi kommer i kontakt med «virkeligheten» (Gilje & Grimen, 1993). Poppers filosofiske posisjon blir gjerne omtalt som kritisk rasjonalisme. Han hevdet at menneskets rasjonalitet viser seg gjennom dets evne til å stille seg kritisk til egne og andres oppfatninger. Rasjonalitet forutsetter således at vi er mottakelige for kritikk og motargumenter. Det er denne selvkritiske holdningen Popper kaller «rasjonalisme». En rasjonell holdning innebærer for Popper, å erkjenne vår uvitenhet og feilbarlighet (Gilje & Grimen, 1993). Dette er en forutsetning for å kunne lære av hverandre og av erfaring. Her kan vi igjen trekke inn politivitenskapen. Slik jeg forstår Popper er det da viktig å møte motargumenter og forskere som har en annen forståelse. Kun dét vil bidra til at vi kommer nærmere en sannhet. Popper hevder at det ikke er mulig å bekrefte en teori, men dersom observasjonene blir som forventet, kan vi si at teorien ikke forkastes (Gilje & Grimen, 1993). Han mener ikke at det finnes en sikker kilde til erkjennelse, men at det finnes en objektiv sannhet der ute. Argumentasjonen hans er at vi kun kan ta feil dersom det er noe å ta feil av. Mennesket tar ofte feil, men vi kan gradvis nærme oss en objektiv

sannhet ved å eliminere feilaktige oppfatninger og falske teorier. Dette forutsetter kritikk (Gilje & Grimen, 1993). Det kan da synes viktig å inkludere andre som ikke kun ser verden likt som oss. Dette gjelder også i utviklingen av politivitenskapen. Slik kan både Kuhn, gjennom sin teori om paradigme, og Popper, gjennom sin rasjonalisme, bidra til å forstå hvordan politivitenskapen utvikles.

CEPOLs definisjon av kjerneområdene for politivitenskapen

Som tidligere nevnt vil CEPOLs definisjon av kjerneområdene for politivitenskapen kunne få stor betydning for politivitenskapens utvikling. I CEPOL-rapporten sies det eksplisitt at politivitenskapen tilhører et bredt kunnskapsfelt som deles med andre akademiske disipliner. Blant disse nevnes spesielt kriminologi, jus og ulike rettsvitenskaper¹⁹, men også statsvitenskap, sosiologi, ledelse, psykologi m.fl. Selv om det flere steder nevnes problemstillinger og tema som ligger innenfor psykologien (men også innenfor andre fagfelt), er det kun rettspsykologi²⁰ fra psykologifaget som eksplisitt fremheves at er av stor betydning for politivitenskapen. Rettspsykologien kan da bidra på områder som etterforskning, f.eks. i forhold til troverdigheten til øyevitner, falske tilståelser, muligheter og begrensninger ved offerprofilering osv. Det ser her ut til at det kun er på dette begrensede område psykologien synes å ha betydning for politivitenskapen. Det er imidlertid en rekke områder innenfor psykologien som kan bidra til økt forståelse for politiet, utdannelsen, treningen og organisasjonen og som bør inkluderes i politivitenskapen. Psykologien er forenklet sagt vitenskapen om menneskets tanker, følelser og atferd. Innenfor operativt politiarbeid er psykologiske teorier om stress, kriser, mestring, beslutningstaking, kommunikasjon, konflikthåndtering og læring relevante temaer. Innenfor etterforskning er det i tillegg til det som nevnes i CEPOL-rapporten, relevant å inkludere

¹⁹ Jeg har oversatt «forensic science» med rettsvitenskap. I CEPOL-rapporten sies det at «forensic science» inkluderer disipliner som kriminalteknikk, rettspsykologi m.m.

²⁰ Jeg bruker rettspsykologi om det engelske begrepet «forensic psychology».

psykologiske teorier om hukommelse og persepsjon. Videre er sosialpsykologiske teorier om motivasjon, lydighet, konformitet og andre gruppeprosesser viktige bidrag for å studere de ansatte i politiorganisasjonen. Psykologiske problemstillinger bør, etter mitt skjønn, behandles som selvstendige problemstillinger i politivitenskapen fordi det gir kunnskap og forståelse på individnivå som ikke inkluderes i andre fag på samme måte. Når intensjonen med politivitenskapen er å bidra til å utvikle politiet, polititreningen og politiorganisasjonen, kommer vi ikke utenom å forske på individene i politiet. Samtidig kan jeg vanskelig tenke meg en politivitenskap basert utelukkende på psykologisk forskning. Da ville vi få liten kunnskapsutvikling innenfor kriminalteknikk, DNA, om hvordan politiets språk kan bidra til å dempe konflikter eller om politiets makt i samfunnet.

Det påpekes riktignok i CEPOL-rapporten at flere områder innenfor politiorganisasjonene bør undersøkes mer (Jaschke et al., 2007). Blant annet nevnes kommunikasjon, konfliktløsning, motivasjon og beslutningstaking. Det er sikkert tilfellet. Samtidig er det gjort mye forskning på disse temaene innenfor psykologien. Det er også gjort forskning på dette hvor utvalget har vært politifolk.²¹ Hva kommer det av at denne forskningen ikke defineres innenfor politivitenskapen, mens når en kriminolog har politiets arbeidsmetoder og kultur som fokus, defineres det innenfor?²² Er det psykologi når en psykolog forsker på politiet, mens det er politivitenskap når en kriminolog gjør det samme?²³ Og hva kan dette eventuelt skyldes? Er teorigrunnlaget, metoden eller forskerens fagbakgrunn av betydning? CEPOL-rapporten tar videre opp at det er noen paradokser knyttet til politivitenskapen. For det første er studieobjektene interessante for mange vitenskaplige disipliner. Samtidig finner vi dem i kjernen til noen av disse disiplinene. Kan det være slik at forskere innenfor psykologien formidler sine forskningsresultater i psykologiske fagmiljø, mens kriminologene som forsker på politiet i større grad opptre på og formidler til den

²¹ Eksempler på dette er Abrahamsen (2006), Berg (1999, 2005), Magnussen (2004), Saus et al. (2004), Saus et al. (2006), Strype & Abrahamsen (2006) og Wessel & Bollingmo (2007).

²² F.eks. Finstad (2000) og Sollund (2007).

²³ Kanskje ikke definert av kriminologen selv, men av andre.

politivitenskaplige arena? Er det opp til den som tolker og bruker forskningen eller forskeren selv å inn- eller utdefinere? Eller er det de forskerne som har fått mest sosial kapital innenfor politiforskningsfeltet som inn- og utdefinerer? Hvorvidt et forskningsresultat godtas eller forkastes, vil som nevnt ofte avhenge av tilliten til forskerens kompetanse og den sosiale kraften han har (Bourdieu, 2007). Handler det kanskje om at kriminologi og politivitenskap tradisjonelt har vært nært assosiert (jf. Jaschke et al., 2007) og at det er lettest å ha troverdighet til «sine egne» i akademia? Vi lar relasjonene komme til uttrykk i måter vi gir anerkjennelse til bestemte personer, posisjoner og klasser på, og ved måter vi kommuniserer om de samme på, bekrefter vi symbolsk også denne strukturen (Bourdieu, 2007). Rapporten vektlegger som tidligere nevnt betydningen av å utvide politivitenskapen fra kun å assosieres med kriminologi og politistudier til å inkludere andre *nærliggende disipliner*. En konsekvens av det må være å inkludere den forskningen som faktisk gjøres på politiet innenfor andre disipliner, enten man velger å kalle den politivitenskap eller f.eks. psykologisk politiforskning.

Hvilke metoder skal benyttes innen politivitenskapen?

Som nevnt tidligere, bør det i den ideelle forskerverden være problemstillingene som styrer metodevalg. Fremgangsmåten bør ikke styres av begrensninger eller muligheter knyttet til forskerens kompetanse, vitenskaplige ståsted eller preferanse. Jeg har imidlertid etter hvert begynt å lure på om det faktisk er slik at forhold rundt forskeren og forskermiljøet heller enn problemstillingene styrer metodevalg. Forskeren vil benytte seg av metoder som i stor grad tilhører det paradigmet eller den vitenskaplige disiplinen hun tilhører. Paradigmet omfatter både teori og oppskrifter på metoder og teknikker i et fag (Ringdal, 2007).

Det kan synes som om politivitenskapen skal behandle og forholde seg til et smalt tilfang av empiriske data. I CEPOL-rapporten hevdes det nemlig eksplisitt at «observation is the main method of police science» (Jaschke et al., 2007, s. 86). Hvorvidt det refererer til den forskningen som faktisk er gjort på politiet eller om

det viser til hvordan politiforskning *bør* gjøres, er uvisst. Jeg tolker det som det siste, at observasjon oppfattes som den mest hensiktsmessige tilnærmingen til politivitenskaplige forskningsspørsmål. Dette står i kontrast til CEPOLs definisjon av politivitenskapen som sier at «Police Science tries to explain facts and acquire knowledge about the reality of policing in order to *generalize* (...)» (Jaschke et al., 2007, s. 23-24, min kursivering). Dersom min tolkning er riktig, at observasjon oppfattes som den mest hensiktsmessige metoden i politivitenskapen, er det oppsiktsvekkende. Hvis det er slik, har jeg vært naiv når jeg har trodd at det er forskningsspørsmålene som styrer metodevalget. Videre vil det bli vanskelig å få generaliserbare funn som er basert på observasjon som metode. I tillegg vil anbefalingene i rapporten kunne bidra til å inkludere noen forskningsfunn og ekskludere andre fra politivitenskapen.

Det er flere utsagn i rapporten som indirekte favoriserer enkelte metoder fremfor andre. Forfatterne viser til et pågående forskningsprosjekt i Norge som studerer «perception, attitudes and behaviour» (Jaschke et al., 2007, s. 82). Sannsynligvis er det forfatterne av rapporten som oppsummerer Sollunds (2007) arbeid på denne måten²⁴. Det er imidlertid stor enighet innen psykologien om at det er liten sammenheng mellom målte holdninger og atferd (se f.eks. Oskamp, 1991), bl.a. fordi atferd er svært situasjonsavhengig²⁵, og i beste fall kan en ved deltakende observasjon, som er metoden i prosjektet, fange opp atferd og uttalte holdninger. En kan ikke nødvendigvis trekke slutninger om holdninger ut fra observert atferd. Forfatterne av CEPOL-rapporten kommenterer ikke metoden i Sollunds studie i forhold til de problemstillinger som refereres i rapporten. Det er nok heller ikke hensikten i denne sammenheng. Poenget mitt her er at metoden omtales ukritisk. Jeg skal nedenfor vise at andre metodiske tilnærminger ikke behandles på samme måte.

²⁴ I boken sin skriver Sollund (2007) selv at det vesentlige var å avdekke forholdet mellom politi og etniske minoriteter, og hvordan det ble påvirket.

²⁵ Det kan også handle om målemetodene, der holdninger og atferd ikke måles på samme nivå. Holdninger måles generelt, mens atferd skjer i spesielle situasjoner. En persons holdning har sterkere sammenheng med atferd når den er rettet mot samme mål eller gjelder samme handling (Ajzen & Fishbein, 1977, sitert i Oskamp, 1991).

Når funnene fra Sollunds (2007) undersøkelse videre kommenteres i CEPOL-rapporten (Jaschke et al., 2007, s. 79) vises det til at: «(...) racist or other problematic values held and expressed by police officers between themselves do not necessarily translate into racial discriminatory behavioral in specific situations». Poenget mitt ovenfor bekreftes her, ved at uttalte verdier eller holdninger ikke nødvendigvis manifesteres i handlinger. Jeg vil også fremheve et annet poeng knyttet til sitatet: Logisk sett er det ugyldig å slutte fra noen få observerte tilfeller til at slik er verden (Gilje & Grimen, 1993). Her trekkes det imidlertid slutninger om *polititjenestemenn* (police officers), selv om utvalget både var strategisk og på ingen måte stort nok²⁶ til å kunne generalisere til populasjonen politifolk (og det er heller ikke hensikten med kvalitative tilnærminger). Dette er for så vidt ikke så uvanlig. Vi ser ofte at begrensninger knyttet til utvalgets størrelse osv. forsvinner når forskningsresultatene formidles videre og forskere siteres. Det interessante i denne sammenheng er at forfatterne av CEPOL-rapporten er ukritiske til enkelte metodiske tilnærminger, men viser mer skepsis til andre. Dette uavhengig av hvilke problemstillinger det er snakk om. I mange tilfeller vil forskerens kompetanse, sammen med problemstillingene, påvirke metodevalget (Ringdal, 2007). Likevel bør ikke CEPOL-rapporten som er med på å stake veien videre for politivitenskapen uttrykke metodepreferanser, fordi det kan medføre konsekvenser for hva slags type forskning og kunnskap som verdsettes og inkluderes og hva som ekskluderes. Når evalueringsforskning senere blir omtalt i rapporten, skriver forfatterne:

(...) some «schools» of crime prevention evaluation, in particular those associated with The Campbell Collaboration, hold that it is possible to develop a tool-box which are proven to be effective by the most stringent evaluation methods. (Jaschke et al., 2007, s. 87).

Jeg tolker det slik at dette er noe forfatterne distanserer seg fra. Dersom de hadde latt dette stå uimotsagt, ville det kun blitt stemoderlig behandlet i forhold til hvor-

²⁶ Utvalget besto av 17 informanter med minoritetsbakgrunn, intervju med 20 polititjenestemenn og -kvinner med forskjellig rang og observasjon på 3 politistasjoner. Når vi vet at politi-Norge har 27 politidistrikt, hvert med opp til flere stasjoner, fordelt over hele landet, samt 6 særorgan, skjønner vi at dette utvalget ikke er egnet til å generalisere til politiet i Norge.

dan andre (mer kvalitative) metoder behandles. Videre blir det imidlertid tydelig at forfatteren er uenig i at slike «tool-boxes of evidence-based methods» har noe å bidra med når vi i neste setning kan lese:

However, other social scientists and police researchers (e.g. Pawson & Tilley, 1997) claim that the reality of evaluation research is more complex, and that pure experimental situations are rarely attainable in evaluating crime prevention methods (Jaschke et al., 2007, s. 87)²⁷.

Her er altså forfatterne raskt ute med å motargumentere for slike metoder. Kritikken uteble helt der det ble referert til metoder som tok for seg et svært selektert og begrenset utvalg, men som allikevel omtaler funnene til å gjelde *politiet*.

Videre skriver forfatterne av CEPOL-rapporten at

(...) many of those who adhere to the strategy of situational crime prevention will argue that such methods are highly context-dependent and will only work if they are closely adapted to a specific problem in a specific situation (Jaschke et al., 2007, s. 87).

Eksempel som nevnes på dette er at metoder som er effektive i å forebygge pirattaxi-virksomhet i Tønsberg, vil være fullstendig ineffektive mot det samme problemet i London. Det er vanskelig å være uenig i det.

Jeg undrer meg likevel over at forfatterne av CEPOL-rapporten er så bevisste på at det virkelige liv er så komplekst, og at ulike tilnærminger er avhengig av situasjonen, mens når det gjelder observasjon som metode, f.eks. til å måle holdninger, fremmes ingen motargumenter. Andre vil om det kunne hevde at holdninger er så komplekst og sammensatt at ved observasjon vil en kun fange opp atferd eller uttalte holdninger. Adferd er svært *kontekstavhengig* og en kan således ikke måle holdninger ut fra observert atferd i enkelte situasjoner (se f.eks. Oskamp, 1991).

Der det åpnes for komparative studier (Jaschke et al., 2007s. 89), tenker jeg med min bakgrunn at det f.eks. kunne være interessant å se om det er statistisk signifi-

²⁷ De sikter nok her til en oppstilling Tilley lager mellom skoleretningene «What works» og «What's to be done» innenfor evaluering av kriminalitetsforebyggende tiltak. Tilley har i flere sammenhenger drøftet styrker og svakheter ved begge. Se f.eks. Tilley, N. (2006). Takk til Helene I. Gundhus for kunnskapen om dette!

kante forskjeller mellom land. Det viser seg imidlertid at forfatterne tenker på noe helt annet. Selv der de skriver at det er nødvendig «to develop systematic comparative studies based on *shared methodological instruments*, used to collect and produce truly comparative data» (Jaschke et al., 2007, s. 91, min kursivering), har forfatterne av rapporten kvalitative tilnærminger i tankene. Det nevnes et eksempel i denne forbindelse der det benyttes en «common research protocol to study (through field-work observation) emergency patrol (...)» (Jaschke et al., 2007s. 92). Her kom det altså igjen, feltstudie nevnes eksplisitt, mens kvantitative tilnærminger forbigås i stillhet, selv om det kunne være hensiktsmessig å sammenligne på grunnlag av f.eks. spørreskjema.

Vitenskap kan sies å være det forskeren gjør i samsvar med de metodologiske prosesser deres forskersamfunn har blitt enige om, og vitenskaplig kunnskap er kunnskapen de oppnår gjennom denne prosessen (Gilje & Grimen, 1993). Problemet oppstår i det flere forskersamfunn møtes på en felles arena for å danne et «nytt» forskersamfunn. I følge forfatterne av CEPOL-rapporten er forskjellen mellom hva som kan og ikke kan regnes som vitenskap, bestemt av den metodologiske prosessen og ikke av studieobjektet (Jaschke et al., 2007). Det er da ekstra synd at de både eksplisitt eller implisitt viser slik preferanse for enkelte metodiske tilnærminger.

Oppsummering

I følge Bourdieu er den ideelle forsker uegennyttig og interesseløs²⁸ (Bourdieu, 2007). Denne forskeren følger ikke andre mål enn det å hengi seg til forskningens problemstillinger og å holde kravene til kommersiell etterspørsel på avstand for å sikre tillit til deres arbeid. Disse forskerne er i følge Bourdieu (2007) mer og mer marginalisert. Jeg har i dette essayet synliggjort at dette også kan gjelde for politivitenskapen. Jeg har forsøkt å formidle at det ikke nødvendigvis er de gode

²⁸ Interesseløshet («desintéressé») angir en forbindelse mellom Bourdieu og Kants filosofiske betraktninger omkring dømmekraften (se E. Hammers oversettelse, sitert i Bourdieu, 2007, s. 26)

problemstillingene som styrer hvilken vei politivitenskapen tar, heller ikke de behov ytre etat har for kunnskap. En rekke ulike mekanismer kan ligge til grunn for de valg som gjøres og for hva som inkluderes i og ekskluderes fra det politivitenskaplige feltet. Det kan handle om at noen har større makt enn andre til å definere hva som er interessant og viktig. Sosialisering, opplæring til forskningsverdenen, organisasjonskultur og habitus er noen faktorer som kan ligge til grunn, og dette kan reproduseres og forsterkes gjennom maktstrukturer. Belønningssystemer vil ytterligere kunne bidra til å opprettholde de dominerendes makt. Videre kan dokumenter som CEPOL-rapporten fra 2007 (Jaschke et al., 2007), gi eksplisitte eller implisitte føringer for hvilken vei politivitenskapen skal ta fremover.

Gjennom dette arbeidet har jeg mistet en hel del illusjoner. Jeg trodde tidligere at de gode problemstillingene driver vitenskapen videre. Erfaringene mine har imidlertid gradvis gitt meg en annen oppfatning og det har vært interessant å forsøke å analysere hvilke mekanismer som kan være gjeldende. Vi kan ikke bygge hus med bare snekkere. Flere håndverkere bør delta i det samme prosjektet – vi trenger både elektriker, rørlegger, murer osv. Slik er det også med politivitenskapen. Vi må inkludere flere fagfolk for å utvikle huset på best mulig måte, uten å gjøre dem alle til snekkere. Ved å inkludere ulik kompetanse vil fremgangsmåten bli mest mulig hensiktsmessig og huset vil møte behovene til de som skal bruke det. Hvis en selv er snekker og kun har en hammer, vil en lete etter spikre og overse mye annet.

Litteraturreferanser

- Abrahamsen, S. (2006). *Police personality and the relationship between personality and preferences for conflict resolution tactics*. Oslo: Politihøgskolen.
- Berg, A. M. (1999). *Selv mord I politiet: prosjektrapport*. Oslo: Politihøgskolen.
- Berg, A. M. (2005). *Work stress and health in the Norwegian police service: a national wide study*. Ph.D.-avhandling, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bolman, L. G. & Deal, T. E. (1998), *Nytt perspektiv på organisasjon og ledelse. Strukturer, sosiale relasjoner, politikk og symboler*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

- Bourdieu, P. (1996). *Symbolsk makt*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Bourdieu, P. (1999). *Meditasjoner*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, P. (2007). *Viten om viten og refleksivitet: forelesninger holdt ved Collège de France 2000-2001*. Oslo: Pax Forlag.
- Bratteland, K. B. (1993). *Vektleggingen av fysisk trening som et ledd i kompetansegrunnlaget for politifolk: en komparativ analyse av gjeldende praksis på ordensavdelingen ved Oslo politikammer og Stockholmspolisen*. Oslo: Norges idrettshøgskole, institutt for samfunnsvitenskap.
- Burr, V. (1996). *An Introduction to Social Constructionism*. New York: Routledge.
- Bugge, Lars (2002). Kunnskap og realisme i Bourdieus kritiske sosiologi. *Agora*, 20(1-2), 205-231.
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax forlag.
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Granér, R. (2004). *Patrullerende polisers yrkeskultur*. Doktoravhandling, Socialhøgskolan, Lund: Lunds Universitet.
- Granér, R. & Larsson, P. (Red.). (2007). *Policing in Scandinavia, Proceedings from the Conference on Police Research in Växjö, August 2007*. Växjö: Växjö universitetet.
- Gundhus, H. O. (2006). «For sikkerhets skyld». *IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet*. Doktorgradsavhandling i kriminologi. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, Unipub.
- Hellesø-Knutsen, K. (2003). *Belastninger og stress ved Operasjonssentralen. Oslo Politidistrikt*. Hovedfagsoppgave i psykologi, NTNU, Trondheim.
- Holmberg, L. (2003). *Policing stereotypes. A qualitative study of police work in Denmark*. Glienickel Berlin: Galda + Wilch.
- Hoskin, D.-M. & Morley, I. E. (1991). *A social Psychology of Organizing. People, processes and contexts*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Høigård, C. (2005). *Nytt politi? En kommentert bibliografi over nyere nordisk politiforskning*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi og rettssosiologi.
- Isaksen, H. (2005). *Habitus og frigjøring*. Copyright@2005 Dictum.no. ISSN 1504 5307
- Jaschke, H.-G., Bjørge, T., Romero, F. del B., Kwanten, C., Mawby, R. & Pagon, M. (2007). *Perspectives of police science in Europe: final report*. Bramshill: European Police College.
- Knutsson, M. & Granér, R. (2001). *Perspektiv på polisetik*. Lund: Studentlitteratur, Lund.
- Larsson, P. (2008). Intet sett intet hørt. *Norsk Politi*, nr 2, 4.

- Magnussen, S. (2004). *Vitnepsykologi: pålitelighet og troverdighet i dagligliv og i retssal*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Mumby, D. K. (1988). *Communication and power in organizations: Discourse, ideology and domination*. New Jersey: Ablex Publishing.
- Newman, J. (1995). Gender and cultural change. I C. Itzin & J. Newman (Eds.), *Gender, Culture and Organizational Change. Putting theory into practice*. London: Routledge.
- Oskamp, S. (1991). *Attitudes and Opinions* (2nd ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Prieur, A. (2006). En teori om praksis. I A. Prieur, C. Sestoft, K. Esmark & R. Rosenlund, *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Riis-Johansen, M. O. (2004). *Politiavhøret som samtale: en empirisk undersøkelse av sju avhør av siktede/mistenkte*. Trondheim: M.O. Gunnerød.
- Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rønneberg, Kari (2009): *Politisamtaler med publikum: språkbruk som hemmer eller fremmer god kommunikasjon*. Oslo: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Unipub.
- Sabini, J. (1992). *Social Psychology*. New York: W. W. Norton.
- Saus, E.-R., Riisem, P. K., Andersen, R., Eid, J., Nordmo, I. & Johnsen, B. H. (2004). *Trening av situasjonsbevissthet ved Politihøgskolens skytesimulator*. Forskningskonferanse ved Institutt for samfunnspsykologi, 12. oktober 2004, Universitetet i Bergen.
- Saus, E.-R., Johnsen, B. H., Andersen, R., Riisem, P. K. & Eid, J. (2006). The effects of brief situational awareness training in a shoot not shoot police simulator. *Military Psychology 2006*, 18(3). Universitetet i Bergen.
- Schultz, D. P. & Schultz, S. E. (1992). *A History of Modern Psychology* (5th ed.). Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Sjoner, Y. (1995). *Stressmestring i politiet. En studie av forholdet mellom personlighetsmessige og situasjonsbestemte faktorer*. Hovedoppgave i psykologi, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Sollund, R. (2007). *Tatt for en annen: en feltstudie av relasjonen mellom etniske minoriteter og politiet*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Strype, J. & Abrahamsen, S. (2006). Politiet i møte med folk og røvere: et blikk på forholdet til publikum. I G. Thomassen & T. Bjørge (Red.), *Kunnskapsutvikling i politiet* (s. 125-139). Oslo: Politihøgskolen.
- Strype, J. & Knutsson, J. (2002). *Politiets bruk av skytevåpen*. Oslo: Politihøgskolen.
- Sætre, M. (2007). *Analysér av kriminalitet. En innføring i data og metoder i samfunnsvitenskapelige og strategiske kriminalanalyser*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

- Tilley, N. (2006). Knowing and doing: guidance and good practice in crime prevention. I J. Knutsson & R.V. Clarke (Eds.), *Putting theory to work: implementing situational prevention and problemoriented policing editors* (s. 217-249). Monsey, NY: Criminal Justice Press.
- Wessel, E.O & Bollingmo, G.C. (2007). *The emotional witness: a study of judgments of credibility*
Ph.D.-avhandling ved Universitetet i Oslo, Psykologisk institutt. Oslo: Unipub.

Fra nyanser i grått til nyanser i blått – fri politiforskning?

AV CHRISTIN THEA WATHNE, ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTET

I *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* kan vi lese følgende:

Forskning må sikres mot ytre eller indre styring som hindrer velbegrunnede problemstillinger som går på tvers av spesielle økonomiske, politiske, sosiale, kulturelle eller religiøse interesser og tradisjoner. Det må heller ikke legges forskningseksterne føringer på hvilke resultater forskningen skal føre til. (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), 2006, s. 10).

Er politiforskningen i den norske kritiske kriminologien «fri»? Kan vi spore normer for hvilke forskningsspørsmål som bør stilles og hvilke metoder som bør benyttes? Hvilke rom for politiforskning tar vi som forskere ansvaret for og bidrar til å skape, uavhengig av våre politisk styrte rammebetingelser, våre personlige karrierer og våre politiske preferanser? Hvilke politidiskurser skapes og opprettholdes? Dette er spørsmål jeg tematiserer i dette essayet.

For eller mot politi?

Da jeg holdt på med min hovedfagsoppgave i sosiologi på Blindern, spurte en filosofistudent meg hva som var temaet for oppgaven. Jeg svarte at jeg skrev om politiet, hvorpå han sa at han var *i mot* politiet. Han viste ingen interesse for *hva* ved politiet jeg tematiserte eller hvilken vinkel jeg skrev fra. Han var mest opptatt av å få frem av at han var *i mot* politiet. Filosofistudentens innstilling til temaet

fremsto for meg da som ganske fremmed og underlig, men jeg må innrømme at jeg i det siste har begynt å tenke på hva han egentlig mente med det han sa den gangen for snart 15 år siden. Han var *i mot* politiet. Men hvem er *for*? Er jeg *for* politiet? Og hva betyr i så fall det?

Mitt doktorgradsprosjekt går ut på å belyse politiet innenfor en arbeidslivs-kontekst med fokus på hvordan politimenn og -kvinner mestrer i arbeidet. Dette betyr at politiet blir figur, mens gatefolk og publikum blir bakgrunn. Politiets legitimitet, autoritet og forvaltning av makt er viktige verktøy i det praktiske politi-arbeidet og en del av det jeg vil belyse i prosjektet mitt. Den norske kriminologien er imidlertid i svært liten grad opptatt av hvordan politiet utøver sin makt og auto-ritet innenfor en arbeidslivskontekst. Gjennom det manglende fokuset, utelates sentrale perspektiver som kan bidra til å belyse hvordan politiets utøvelse av makt endres i relasjon til arbeidslivets generelle utvikling, og maktens relasjonelle karakter på mikroplan.

I likhet med det som var utgangspunktet for Liv Finstads studie av politiet da hun startet opp prosjektet som resulterte i boken *Politiblikket*, er jeg mest opptatt av mestring og de menneskelige belastninger i politiyrket. Min intensjon er å analysere hvordan disse aspektene har konsekvenser for arbeidsutførelse og arbeidets resultater på ulike nivåer. Til tross for at det skjedde et skifte i sosiologenes fokus – fra strukturer på 1960-tallet til individer og deres egen forståelse av situasjoner på 1970-tallet (Johansen, 2006, s. 185), hevder Finstad at kriminologisk forskning ikke har vært særlig opptatt av politiets egen forståelse av politiyrket (Finstad, 2000, s. 339). Endringen i sosiologens fokus medførte altså ikke et tilsvarende skifte fra fokuset på statens volds-/maktapparat til en interesse for hvordan 'maktapparatets tjenerskap'¹ opplevde tilværelsen. I denne teksten bruker jeg tjenerskapsbegrepet for å få frem aktørperspektivet og arbeidsdimensjonen i politiet, i motsetning til å behandle politiet som et instrument på makronivå. Kriminologiens hegemoniske diskurs innen politiforskningen har ført til at forskningsfeltet gjennom en årrekke

¹ 'Maktapparatets tjenerskap' er en benevnelse som er inspirert av betegnelsen 'det moderne tjenerskap' som er ment å fange ansatte i servicebransjen (Sørensen & Grimsmo 2001).

har vært dominert av kvalitative verdibaserte tekster om politiet som samfunnets maktapparat på den ene siden, og kvalitative studier av politiet sett gjennom de kriminelle og gatefolkets øyne på den andre siden (Heiberg, 1989; Frantzsen, 2001). Jeg vil senere i teksten komme tilbake til hvordan denne dominerende diskursen innen politiforskningen står i skarp kontrast til dens fravær i den rådende samfunnsdiskursen om politiet slik den fremstår i det offentlige rom.

Den hegemoniske politidiskurs

I dette essayet etterlyser jeg arbeidslivsperspektivet på aktørnivå i politidiskursen. Særlig vil kvalitative metoder på *aktørnivå* bidra til å løfte frem nye problemstillinger basert på hvordan politiet opplever arbeidet. Kvantitative tilnærminger kan også bidra til å dokumentere utbredelsen av ulike fenomener innen politifeltet og gi viktige bidrag til innsikt. Imidlertid har kvantitative metoder tradisjonelt i svært liten grad vært benyttet innenfor det norske kriminologiske miljø, og en mulig fortolkning er at de ikke blitt sett på med blide øyne fordi de primært er blitt brukt til å stigmatisere svakere grupper og låse problemstillingene ytterligere. I denne teksten argumenterer jeg for at et arbeidslivsperspektiv (som kan innebære både kvalitative og kvantitative tilnærminger) kan bidra til å forene aktørnivået, det organisatoriske nivå og samfunnsnivået. Således kan den hegemoniske politidiskursen utvides slik at dypere og bedre forklaringsmodeller kan skapes. Jeg mener at verken de kriminologiske - eller de psykologiske bidragene innen politiforskningen har hatt dette som intensjon i nevneverdig grad. Den verdibaserte kriminologien har i for stor grad konsentrert seg om konsekvenser på samfunnsnivå uten å analysere *hvordan* politiet løser arbeidsoppgavene og *hvorfor* de løser dem slik de gjør. Psykologisk orienterte studier om politiet er så å si ikke «å regne med» i den norske kriminologiske diskursen om politiet. Slik jeg ser det er hovedårsaken til dette at de i mindre grad kobler aktørperspektivet, med fokus på f.eks. belastning i arbeidet, sammen med konsekvenser for oppgaveløsning og relasjonen til publikum og klienter. De psykologisk orienterte studiene av politiet fremstår derfor i stor grad

statiske og blir ufarlige fordi de ikke berører den hegemoniske diskursen, men føyes inn under den rent psykologiske eller den arbeidsmedisinske diskursen rundt miljøer som f.eks. Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) (se f.eks. Berg et al. 2005, 2006a, 2006b; Lau et al. 2006).

Studier av arbeidets prosessuelle dynamikk hvor selve utførelsen av arbeidet og opplevelsen av arbeidssituasjonen beskrives og analyseres, er nærmest fraværende i den norske kriminologiske forskningen om politiet. Nå er det jo slik at det også finnes unntak på dette området, noe utgivelser som *Politiblikket* av Liv Finstad fra 2000 og *For sikkerhets skyld* av Helene Oppen Gundhus fra 2006 er gode eksempler på. Det som skiller disse utgivelsene fra den dominerende kriminologiske politiforskningen er ikke primært at de er studier av politiet med et aktørperspektiv, men at de viser hvordan aktørperspektivet gir inntak til nye problemstillinger og nye måter å analysere forholdet mellom ulike arbeidspraksiser og konsekvenser for individ, gruppe og samfunn. For eksempel viser Finstads studie hvordan politiets analytiske blikk er et arbeidsredskap som kanaliserer fokuset mot de mest marginaliserte gruppene på gaten. Boken gir et godt innblikk i hvordan politiet arbeider i det daglige og hvilke begrunnelser de har i sitt arbeid, og peker mot en rekke interessante retninger i politiforskningen som berører hvordan politiet individuelt og kollektivt håndterer ulike situasjoner. Gundhus sin doktoravhandling om IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet skiller seg ut ved å ta et aktørnært perspektiv som nyanserer oppkomsten av en overrasjonalisert politiorganisasjon og viser hvordan praktiseringen av systemer for strategisk politiarbeid forsterker den tradisjonelle politipraksisen. Hun utvider den rådende diskursen innen kriminologien også ved å utfordre bildet av at «fjerne» kunnskapsrelasjoner nødvendigvis er objektiviserende og undertrykkende (Gundhus, 2006, s. 454), og løfter frem konsekvensene av innramminger og begrepsbruk for kunnskapsbilder som lages innenfor kriminologi og politiforskning. I likhet med de dominerende tekstene om politiet tematiserer disse studiene også aspekter på samfunnsnivå, men i motsetning til de kriminologiske verdibaserte bidragene så er det mulig å følge disse studiene tilbake til praktiske nivåer for handling. Et sentralt poeng er

at det er viktig å gripe ikke bare hvordan politiet jobber i praksis, men også *hvorfor* de gjør som de gjør. Dette impliserer at vi må snakke med politiet selv.

Det er betimelig å stille spørsmål om hvorfor den hegemoniske diskurs i den norske kriminologiske politiforskningen ligger på strukturnivå og hva som kan være årsaken til at denne varianten av politiforskning ikke fulgte trenden på 1970-tallet med skifte av fokus fra struktur til aktørnivå. Er det slik at det vurderes som mindre bra å forske på hvordan politimenn og -kvinner opplever sin arbeidssituasjon, eller å søke å bidra til at politiet kan gjøre en bedre jobb, fremfor å høre hvordan gatefolket har det og forsøke å hjelpe dem? Spørsmålene om hvem forskningen skal bruke energi på og hjelpe er ikke nye. I Iver Neumanns artikkel om norsk sosiologi viser han til den gamle debatten eksemplifisert mellom Mathiesen og Lysgaard, og mellom Aubert og kritikerne av hans aksjonsforskningslinje, som gikk på *hvem sine* problemer man skulle forsøke å løse, statens eller de marginaliserte, ikke på *om* man skulle løse problemer (Neumann, 2007).

Den norske kritiske kriminologien har imidlertid også gyldige dimensjoner i den hegemoniske diskurs som berører spørsmål om hva som er «godt politiarbeid». Et eksempel som illustrer dette er Arnulf Kolstads bokanmeldelse i *Klassekampen* den 2. oktober 2000. Kolstad anmelder Liv Finstads bok *Politiblikket* og deler av kritikken går på at boken ikke stiller spørsmål ved hvordan politiet brukes av den kapitalistiske staten til å vedlikeholde hverdagskriminaliteten og slå ned på fattige, samtidig som de lar de store haiene slippe unna. I dag står de nye kriminelle fenomenene som f.eks. innsidehandel og datakriminalitet høyt på den politiske dagsorden når det gjelder saker som politiet skal prioritere (St. meld. nr 42 (2004-2005)), og det stilles spørsmål i media om «hverdagskriminaliteten» er noe som nedprioriteres så sterkt at den i praksis settes ut til private aktører (*Aftenposten* 28.2.07). Innenfor den norske kriminologiske diskurs er det legitimt at politiforskningen bidrar til at politiet gjør en bedre jobb så lenge politiblikket vendes oppover mot aksjespekulanter og internasjonale ligaer, og lar de svake i samfunnet være i fred. Kritikken av fokus på politiets virksomhet relatert til kriminalitetsutviklingen kommer fra ulikt hold (henholdsvis *Aftenposten* og *Klassekampen*) og kan således sies å

ha tilhørighet i ulike politiske miljøer. Likevel illustrerer kritikken at kriminalitetsutviklingen ikke er en størrelse, men en amøbe som hele tiden endrer form, innhold og bakgrunn og at disse endringene påvirker hvilke spørsmål vi stiller (Balvig, 1995, s. 236). Dette skjer ikke bare over tid, men også samtidig og er betinget av om vi fokuserer på figur eller bakgrunn.

Maktapparatets tjenerskap skal gå kjøkkenveien

Uviljen mot å se nærmere på maktapparatets tjenerskap henger kanskje sammen med det Nicolay B. Johansen (2006) omtaler som kriminologiens traumer. Kriminologiens traumer er knyttet til at fagets opprinnelse var forbundet med å påføre fattige mennesker smerte (Johansen, 2006, s. 205; se også Sætre i denne boken). Johansen skriver at det kan virke som at dette traumet har bidratt til å føre kriminologer over i den direkte aksjonistiske posisjonering overfor stat og myndigheter, og videre i en kritisk retning hvor søkelys på kontrollapparatet og nedenfra-perspektivet ble bærende elementer. Jeg mener at denne ivrigheten førte til at nedenfra-perspektivet i stor grad ble forbeholdt det mange oppfatter som marginaliserte grupper og at man ikke tilsvarende åpnet for nyansene ved å belyse «kontrollapparatet nedenfra». På denne måten mistet forskningen sårbare arbeidstakergrupper av syne, som f.eks. ansatte i politi- og lensmannsetaten.

Forhold kan tyde på at det ikke var slik at nedenfra-perspektivet ble forbeholdt marginaliserte grupper kun fordi alle ressursene ble brukt til å løfte frem stemmer som tidligere i liten grad hadde kommet frem. Det kan også se ut til at politiforskning på aktørnivå ble ansett som mindre aktverdige innenfor visse miljøer. I metodekapitlet til Finstad (2000) fremkommer det at hun opplevde, i likhet med politiforskere før henne², at enkelte så skjevt på henne fordi hun drev med politiforskning. Finstad velger å betrakte dette som et datamateriale om at politiforskning

² Se Sørensen, & Hetle (1990, s. 134). *Oppgavemestring og arbeidsorganisasjon i politi- og lensmannsarbeid*. Oslo: Arbeidspsykologisk institutt / Arbeidsforskningsinstituttet.

er et spenningsfylt forskningsfelt (Finstad, 2000, s. 353). Denne mer eller mindre uttalte motstanden mot politiforskning med nedenfra-perspektiv, gir meg visse assosiasjoner til min befatning med lederutvikling. I likhet med forskere som har befattet seg med politiforskning, har jeg opplevd «skjeve blikk» i form av at enkelte aksjonsforskere har stilt spørsmål om hvorfor man skal bruke ressurser på å hjelpe makten/ledelsen med å regjere når det er de ansatte som sliter. En annen måte å perspektivere det på er at ledere, og da spesielt mellomledere, i dag utgjør en stor gruppe i arbeidslivet som både har dårligere vern gjennom arbeidsmiljøloven³ og en rekke studier viser at mellomlederposisjonen er særdeles utsatt med sterkt press både ovenfra og nedenfra. Lederutvikling handler i stor grad om å sette den enkelte leder i stand til å lede på en bedre måte, noe som kan berøre mange ansattes arbeidsdag. På samme måte kan bedre arbeidsvilkår for politiet berøre publikum eller «gate-folket» på en positiv måte.

I denne sammenheng er det også betimelig å vurdere kritisk hvilke grupper som kan defineres som «sterke» og «svake». Ansatte i kontrollapparatet er ikke nødvendigvis en «sterk gruppe». Det er fullt mulig at ansatte i kontrollinstitusjoner i liten grad har makt til å påvirke eget liv og egen arbeidsutførelse selv om kontrollapparatet som sådan har stor makt i samfunnet. Et forskningsspørsmål kan f.eks. være hvordan en mulig spenning mellom opplevd personlig påvirkningskraft og grad av tilgjengelige ressurser i arbeidssituasjonen kan påvirke arbeidsutførelsen og evnen til å gjøre en god jobb. Forholdet mellom krav og kontroll i politiarbeidet er spørsmål som organisasjonspsykologien har vært opptatt av (se f.eks. Bjørklund, 1997; Hellesø-Knutsen, 2003), men dette er som tidligere nevnt bidrag som i mindre grad inkluderes i den norske kriminologiske diskursen om politiet. Det er altså ikke bare hvem sine problemer man skal forsøke å løse som er med på å danne normer for hva som er gode forskningsspørsmål, men også grad av nytte er et vurderingskriterium for hva som er verdt å se nærmere på. Kriteriet om nytteighet kan kobles opp mot spørsmålet om *hvem/hvilken gruppe eller institusjon* forskningsresultater er nyttige for. Det tegner seg konturer av et omdreiningspunkt i forhold til om det er svake grup-

³ Se f.eks. arbeidsmiljøloven i forhold til arbeidstid og ansettelsesvern.

per eller staten/maktapparatet som vil ha nytte av forskningen, hvor det er «lov» å lage nyttig forskning så lenge den kommer «svake grupper» direkte til gode. Innenfor den norske kriminologiske diskursen blir politiansatte betraktet som en sterk gruppe og aspektet med hvordan forskning på politiets arbeidsmetoder kan vise seg «nyttig» for «gatefolket», er ikke en gyldig dimensjon i diskursen.

Bruk av «korrekte» forskningsmetoder

Hvorvidt vi sporer normer for hvilke perspektiver og forskningsmetoder som bør benyttes for å studere maktapparatet (eller maktapparatets tjenerskap), i denne sammenheng politiet, er sentralt for å kartlegge rommet for «fri» forskning. Det kan som tidligere nevnt synes som at særlig bruk av kvalitative metoder på aktørnivå i forskning på politiet i mindre grad er legitimt (Sørensen, 1990; Finstad, 2000). Et eksempel på en kvalitativ metode som er spesielt aktuell i denne sammenheng, er den type politiforskning som Cecilie Høigård kaller 'bakseteforskning' (Høigård, 2005, s. 7). Dette er politiforskning utført fra baksetet i en patruljebil. Høigård skriver at en slik tilnærming er åpen, at forskeren ønsker å beskrive politiet sett innenfra som et utgangspunkt for analyse. Videre skriver hun at det er et gjennomgående trekk ved 'baksetestudiene' at forskerne ofte sterkt understreker hvor vennlig og åpent de blir mottatt av politiet, og at en mulig tolkning kan være ønske om å formidle denne opplevelsen som står i kontrast til kommentarer forskerne kan få fra sine omgivelser og kolleger når de forteller hva de forsker på (Høigård, 2005, s. 7). Det er ikke urimelig å anta at forskere som benytter perspektiver og forskningsmetoder som anses som illegitime i visse forskningsmiljøer kan bli møtt med uformelle sosiale korreksjoner som medfører personlige omkostninger.

Begrepet 'bakseteforskning' gir ulike assosiasjoner, noe som også avspeiles i Arnulf Kolstads (2000, 2. oktober) anmeldelse av Finstads bok *Politiblikket i Klassekampen* hvor følgende står skrevet i ingressen: «*Liv Finstad har tilbrakt et år i baksetet av en politibil, og sett Norge fra politiets side. Kanskje ble det for mye av det gode*». Som ingressen antyder, så går kritikken på at forskeren kom for nær forskningsobjektet.

Kolstad mener at svakheten i boken ikke er at politiet ikke er forstått, men at det kanskje er forstått uten særlige motforestillinger og kritisk distanse. Kritikken er noe paradoksalt i forhold til anmelderens egen kritiske distanse i bokanmeldelsen da han bruker to av seks avisspalter på å beskrive sine tre egne negative opplevelser med politiet før selve boken blir tematisert. Men nå er jo ikke dette forskning, men en bokanmeldelse.

Høigård (2000, 11. oktober) fremhever gevinstene ved den åpne tilnærmingen 'bakseteforskningen' kan gi, og imøtegår kritikken fra Kolstad ved å påpeke at det mest sentrale i *Politiblikket* er hvordan ordenspolitiets gjøremål struktureres av 'politiblikket' og rammer filleproletariatet. Dette er et eksempel på at forskningen kan bidra til å belyse fenomener enda dypere ved å tilnærme seg problemkomplekser fra ulike vinkler, la ulike grupper komme til orde og benytte forskjellige forskningsmetoder. I *Politiblikket* belyses mekanismer for reproduksjonen av gatefolkets elendighet og sosiale klasse gjennom det analytiske grepet 'politiblikket' som Finstad (2000) vanskelig ville fått frem hvis hun ikke hadde benyttet en kvalitativ metode som 'bakseteforskning' på politiet.

Siden gevinstene av den åpne tilnærmingen 'bakseteforskningen' i Finstads studie nettopp bidro til å løfte frem hvordan filleproletariatet ble rammet, kan man således si at kriminologiens underliggende engstelse for at 'bakseteforskningen' skal gå maktens ærend ikke holdt stikk. Men hva hvis den gjorde det? Hva hvis 'bakseteforskningen' kom til å avsløre undertrykkende mekanismer som bidro til å holde politiet igjen fra å utøve sin rolle som maktapparat? Jeg mener at denne engstelsen er den latente årsaken til at det norske kriminologiske miljøet implisitt har vært tilbakeholdne med å legitimere 'bakseteforskning' i politiet.

Kvalitative forskningsmetoder på politiet selv, fremfor aktører som er gjenstand for deres maktutøvelse, åpner feltet på en unik måte som gjør at politiet raskt kan forvandles fra statens maktapparat til maktapparatets sårbare tjenerskap når det studeres gjennom 'bakseteforskning'. Man ser praktisk talt politiet i nakken, et av de kroppslige stedene filosofen Emanuel Levinas mener at sårbarheten sitter (1993). Jeg stiller spørsmål om det er et underliggende ønske om ikke å forkludre våre forestil-

linger om hvordan virkeligheten henger sammen som gjør at enkelte vegrer seg mot å se f.eks. politiet «i nakken» eller i det enkelte «politiansikt». Vi kan spore holdninger som tilsier at kvalitative metoder á la 'bakseteforskning' i større grad tilskrives å være nyansert og dyptpløyende når det handler om marginaliserte grupper, mens den lettere blir fremstilt som å mangle kritisk distanse når det f.eks. gjelder politiet.

Nå kan det jo innvendes at politiet i større grad utgjør maktstrukturene i samfunnet og at forskningstilnærmingen av den grunn krever en ekstra kritisk distanse. Vektleggingen av dette kravet bør imidlertid ses i relasjon til *hva* det er som studeres – om det er politiet som maktapparat på makronivå, om det er politiets forvaltning av makt i relasjon til publikum eller om det er politibetjentens opplevelse av arbeidssituasjonen. Uansett om gruppen som studeres er marginalisert eller ikke, så er kritisk distanse aktverdig i forskningen. Kunsten blir å gå nær nok til å kunne se og samtidig beholde en kritisk tilnærming, noe som vel er en utfordring for all forskning.

Et skifte i den hegemoniske diskurs

Jeg vil ikke forsøke å tegne et uttømmende bilde av «den norske kriminologiske stemmen» i det offentlige rom, men peke på noen forhold som kan ha vært viktige for den manglende interessen for politiforskning i utviklingen av den norske kriminologiske diskurs. Jeg tror dessverre at man i det offentlige rom i stor grad hører *en* kriminologistemme og ikke et mangfold av ulike stemmer. «Dessverre» fordi et mangfold ville gjort norsk kriminologisk forskning mindre forutsigbar og mer spennende i tråd med hvordan Balvig (1995, s. 236) skisser samfunnsvitenskapens vesen: Den ikke er kumulativ, men horisontal i betydningen av at viten kan legges ved siden av hverandre og utvide horisonten, øke antall synspunkter, spørsmål og utfordre.

Kriminologiens perspektiv har utviklet seg i relasjon til strafferetten (Johansen, 2006), som Nils Christie kritiserer for å ha en dikotom karakter, riktig eller galt, kriminalitet eller ikke (Christie, 1987). Christie hevder at dette leder til tendensen til

å ville begrense oppmerksomheten til variabler egnet for forenklinger. Det er enklere å se på handlinger enn samhandling og jo mindre vi vet om den totale situasjonen, jo enklere er det å klassifisere fenomenene: «*I tråd med dette blir det lettere å nyttiggjøre seg informasjon om biologiske og personlighetssystem enn det sosiale system*» (Christie, 1987, s. 12). I synet på kriminelle og hva som defineres som kriminalitet spilte boken *Nyanser i grått: en undersøkelse av selvrapportert kriminalitet blant norsk ungdom* av Per Stangeland og Ragnar Hauge en viktig rolle. Boken bidro til å nyansere fokuset på omfanget av og reaksjonen på bestemte former for avvik (Johansen, 2006, s. 181). Johansen skriver videre om hvordan kriminologien deltar i en kontinuerlig kamp om begreperes innhold og at fagets virksomhet måles i forhold til den offentlige og politiske debatt der ordenes innhold og forståelsen av dem er i sentrum for oppmerksomheten (Johansen, 2006, s. 192). Hvordan begreper kan bidra til å skape nye diskurser og diskursive praksiser, er begrepet 'strukturell vold'⁴ et godt eksempel på. I Christies skissering av kriminologiens utvikling, skriver han at begrepet strukturell vold dukket opp sammen med en rekke grunnleggende spørsmål om kriminalitet, og at de utvidede problemstillingene i noen grad kom til å svekke strafferettstenkningens hegemoni (Christie, 1987, s. 11). Jeg mener begrepet 'strukturell vold' er sentralt og viktig fordi det var med på å forme den diskursive praksisen gjennom både å åpne og lukke. Begrepet satt en kile inn i den etablerte diskursen om kriminalitet som var preget av strafferettstenkning, og den kritiske kriminologien kom etter hvert i posisjon til å redefinere den hegemoniske diskursen i tråd med sin verditenkning. I følge Svein Hammer er en av diskursanalytikernes mest sentrale problemstillinger hvordan prosessen kom til å stivne eller mer konkret: «*hva ledet frem til at et gitt sett av representasjoner fikk status som «virkelighet», og dermed makt til å avstøte alternativer*»? (Hammer, 2001, s. 8). Begrepet strukturell vold åpnet diskursen bl.a. ved at vi fikk inn de overordnede føringers betydning for det «frie valg», men lukket ved å sementere diskusjonen til å forklare for mye ved å vise til strukturelle føringer. Begrepet har altså gitt nye perspektiver, men også i stor grad bidratt til å sementere den norske kritiske kriminologiens plass

⁴ 'Strukturell vold' handler om urettferdig fordelingen av eksisterende ressurser, hvordan f.eks. politiske vedtak kan skape fattigdom for enkelte grupper mennesker. Johan Galtung var banebrytende ved å lansere begrepet 'strukturell vold' og gi dette et klart avgrenset innhold (<http://www.norgeslexi.com/paxlex/alfabetet/krig/krig05.html>).

og bidrag i den offentlige debatten om kriminalitet. Diskursen som i stor grad ble formet i kjølvannet av begrepet 'strukturell vold', bidro til det Johansen (2006, s. 194) beskriver som kriminologenes manglende vilje til å akseptere premissene for debatten i media. Eksempler på dette er at kriminologer ikke deltar i debatten om lengde på straffeutmålinger så lenge all forskning tilsier at straff ikke hjelper, eller at kriminologene i mindre grad trekker offerperspektivet inn i debatten. I tråd med dette hevder Christie at formålstenkning vis-à-vis den enkelte lovovertreder blir uinteressant og at pinepåføring innen straffeinstitusjonene blir ubegrunnet. Tre ting blir da viktige:

Dels å forklare hvorfor pinepåføringen fortsetter, om den ikke har noe rasjonelt formål.
Dels å begrense pinepåføringen. Og dels å regulere den ved å reise de klassiske spørsmålene om rett og rettferdighet (Christie, 1987, s. 13).

Christies tre momenter er viktige og spenstige, men likevel blodløse og uaktuelle fordi de bidrar til at kriminologer med dette prosjektet vanskelig kan kobles på den eksisterende diskursen i media som annet enn en kuriøs sidevogn for spesielt interesserte. Resultatet kan stå som et eksempel på at begrepet 'diskurs' ikke kan reduseres til språk fordi diskursen også innbefatter den praksisen vi inngår i ved å ta språket i bruk (Hammer, 2001, s. 8). Uviljen til «påkobling» bidrar til at den norske kriminologiens stemme paradoksalt nok fremstår som intellektuelt jålete og arrogant. Poenget er ikke at kriminologene skal koble seg på debatten uten å stille spørsmål ved premissene, men en ytterligere forsterkning av polariseringen mellom «virkeligheten» slik den fremstår i media og den verdiorienterte debatten kriminologene er opptatt av, er med på å sementere praksisen vi inngår i fremfor å bidra til endring. Et eller annet sted på veien har den radikale og kritiske norske kriminologien redusert sin kraft. Dette handler kanskje også om at faget gjennom sin verdiorientering fremstår for politisk (Johansen, 2006, s. 194).

Den disiplinerte sosiologi

For å belyse betingelsene for utviklingen av normer for gode forskningsspørsmål, vil jeg trekke tråder tilbake i tid. Det er omlag 30 år siden Thomas Mathiesen ga

ut essaysamlingen *Den skjulte disiplinering, essays om politisk kontroll* (1978). I et av essayene, «Den disiplinerte sosiologi», skriver Mathiesen at han ser en deling i utviklingen av den norske sosiologiske forskningsvirksomheten. På den ene siden står en oppdragsbasert og temmelig disiplinert forskningsvirksomhet med problemstillinger rettet inn mot spørsmål som statens representanter ønsker besvart, mens det på den andre siden står en abstrakt teoretisk virksomhet med problemstillinger rettet inn mot spørsmål som verken staten eller den borgelige statens opponenter ønsker besvart. Mathiesen mener at denne delingen i utviklingen av den sosiologiske forskningsvirksomheten kan spores tilbake til, og har som betingelse, profesjonens tendens til å være båret frem og bundet opp i statens problemløsende virksomhet.

Med 'oppdragsforskning' forstår Mathiesen forskernes og forskningsinstitusjonenes avhengighet av statlige forskningsmidler som utlyses innenfor visse forskningsfelt. Mathiesen mener at denne forskningen har en tendens til å bli disiplinert av det statlige engasjement i emnevalg, problemstillinger og retning i konklusjonene. Disiplineringsprosessen er subtil, umerkelig og farlig (Mathiesen, 1978, s. 80). Forskningen fremstår fortsatt som «fri», men er i realiteten bundet. Ikke bare omverdenen, men også sosiologene selv blir narret og de sterke uuttalte forventningene er der allerede før forskningsfeltet og problemstillingene er valgt. Spørsmålet om levebrød styrer på en subtil måte viktige deler av forskningsprosessen og den enkelte forsker og forskerinstitusjon endrer sine spørsmålsstillinger og formuleringer nesten uten å merke det selv. Dette fører bl.a. til at den lite støyende kontrollen som forskningen blir utsatt for skaper mindre opposisjon og færre valgsituasjoner som kan falle ut i en for staten negativ retning, mindre politisk bevisstgjøring og mer psykologisk rasjonalisering, enn det de støyende kontrollformene ville medført (Mathiesen, 1978, s. 81).

«Abstrakt universitetsforskning» er den særlige abstrakte og teoretiske virksomheten som det er vanskelig både for staten og statens opponenter å nyttiggjøre seg, og den står som et motstykke til «oppdragsforskningen» (Mathiesen, 1978, s. 81). Mathiesens poeng er at den subtile meningsdisiplinering som det statlige forskningsengasjement medfører, sprer seg ut over rekkene av de forskere som faktisk finansi-

eres av statlige forskningsmidler og over til dem som står «fritt». Disse forskerne er gjerne universitetsansatte samfunnsforskere med en mer eller mindre usikker karriere foran seg på universitet og høyskoler. På denne måten danner det seg en kultur med vekt på disiplinering og forsiktede meninger, og hvor abstraksjonene «pakker inn» meningene og gjør dem ugjenkjennelige og ufarlige. Mathiesen mener at de to utviklingstendensene, den oppdragsbasert forskningsvirksomhet og den abstrakte teoretiske virksomheten, vil styrkes over tid slik at sosiologien blir en lite farlig disiplin og ikke utvikler sitt iboende kritiske potensial og relevans for eksempelvis svakstilte grupper i deres kamp i samfunnet (Mathiesen, 1978, s. 83).

Mellom linjene – til den som ser verden utenifra

Det er like interessant å ta tak i det Mathiesen skriver mellom linjene, som å belyse hans eksplisitte poenger. Det som for meg trer tydelig frem er for det første hans egen rolle som forsker og forfatter, dernest min rolle som forsker og leser. Gjennom teksten forstår jeg at Mathiesen advarer mot og tar avstand både fra oppdragsforskning og abstrakt universitetsforskning, som han trolig mener blir for stats- eller teoristyrte. Jeg tolker at Mathiesen selv, eksempelvis nettopp gjennom sitt essay plasserer seg under merkelappen «kritisk forsker» som bedriver reelt «fri forskning». Fri for subtile mekanismer og prosesser fra maktapparatet, og kanskje også fra «teori-imperialismen» i Akademia. Spørsmålet om det er andre krefter som kan påvirke Mathiesen, f.eks. politiske strømninger, eller om han også her er fritatt for slike umerkelige subtile krefter, skal jeg la ligge.

I motsetning til Mathiesen er jeg ansatt ved et forskningsinstitutt med lav grunnfinansiering (og lavere skal den bli), og i følge Mathiesen blir jeg narret til å tro at min forskning er «fri», mens den i realiteten er bundet ved at forskningsfeltet og problemstillingene er definert av staten (eller andre oppdragsgivere). Og Mathiesen har rett i at jeg har utført flere forskningsprosjekter hvor jeg verken har valgt felt eller problemstilling selv. Nå er det likevel slik at det forskningsfeltet som jeg er opptatt av her, nemlig politiet, er noe jeg selv har valgt på bakgrunn av en nysgjerrig-

het koblet til arbeidslivets generelle utvikling og politiets arbeidsmessige utfordringer spesielt. Jeg kan likevel vanskelig argumentere for at min forskning er «fri» så lenge jeg styres av slike prosesser. Styrken og intensiteten i mine motargumenter kan tas til inntekt for graden av hvor langt staten har kommet med disiplineringen av meg som forsker og jeg vil vanskelig forstå hvor deprivert jeg er så lenge jeg styres av subtile og umerkelige prosesser. Jeg vil derfor ikke forsøke meg på en argumentasjon om at mine forskningsvalg er «frie».

Diskusjonen om hvor stor del av den statlig finansierte forskningen som skal være grunnforskning eller annen type forskning er viktig, og Mathiesen trekker opp interessante teser. Dette kapitlet omhandler imidlertid ikke norsk forskningspolitikk generelt, men den norske kriminologiens interne romslighet spesielt. Nå kan det sies at disse fenomenene vanskelig kan separeres, men jeg gjør det likevel. Fokuset her er på hvilket rom vi som forskere selv tar ansvar for og bidrar til å skape, uavhengig av våre politisk styrte rammebetingelser og våre personlige politiske preferanser. Akademiets romslighet for ulike forskningsspørsmål og metoder konstitueres av den diskurs og praksis som etter hvert blir fagets tradisjon. På denne måten påvirkes utviklingen av fagdisipliner som f.eks. den norske politivitenskapen.

Nå lovet ikke Mathiesens spådom for den frie forskning særlig godt. Med bakgrunn i Mathiesens essay fra 1978 om den generelle forskningsutviklingen vil jeg trekke tråden frem til hvordan Høigård (2005) ser kløften mellom de ulike forskningsmiljøene med vekt på politiforskning.

Fra Mathiesen i 1977 til Høigård i 2005

Mathiesens beskrivelse av delingen av den norske sosiologiske forskningsvirksomheten ligger tett opp til Høigårds redegjørelse for det hun kaller «kløften» mellom ulike forskningsmiljøer i nordisk politiforskning, henholdsvis myndighetsforskning og universitetsforskning (Høigård, 2005). De viktigste skillene dreier seg om perspektivering. Mens myndighetsforskningen er karakterisert av et ovenfra-perspektiv

og et styringsperspektiv hvor forskningen skal være nyttig og veiledende for politiets arbeidsmåte og prioriteringer, er universitetsforskningen karakterisert av et kritisk utenfra-perspektiv, atskillig sjeldnere et nedenfra-perspektiv. Med et nedenfra-perspektiv i denne sammenheng menes en beskrivelse der gatefolkets perspektiver og livsverdener tas som utgangspunkt. Videre problematiserer universitetsforskning politiets virksomhet i sterkere grad, med særlig vekt på overvåkingssamfunnet, menneskerettigheter og borgernes sivile rettigheter (Høigård, 2005). Høigård skriver at mens myndighetsforskning i stor grad er teoriløs og kvantitativ, benytter universitetsforskning oftere kvalitative metoder. Myndighetsforskningens publiseringer er gjerne små og avgrensede skrifter, mens universitetsforskningen oftere publiserer helhetlige fremstillinger av et tema. Fordi myndighetsforskningen ofte er bestilt av myndighetene, er problemstillingen formulert utenfor forskningen. Dette står i motsetning til universitetsforskningen (primært blant de fast ansatte ved universitetet). Høigård hevder at det er ytterst sjeldent at forskning fra det ene miljøet beriker forskning fra det andre miljøet og at miljøene antagelig har utbredte stereotypier av hverandre:

Universitetsforskeren ser kanskje en myndighetsforsker som en konservativ, ukritisk og teoriløs forsker som løper maktens ærend. Myndighetsforskeren ser kanskje en universitetsforsker som naiv, virkelighetsfjern, romantisk og unyttig (Høigård, 2005, s. 106).

Høigård peker på at mulige uheldige konsekvenser ved denne kløften kan være faren for innavl, at forskningsmiljøer utvikler sine egne uuttalte sannheter hvis det får lov til å lukke seg. Hun viser dog til at det de senere år har skjedd en viss endring hvor politiforskningen ved Politihøgskolen har tematisert vanskelige og følsomme temaer og også tatt opp sammenhengen mellom politiforskning og det bredere sosiologiske rammeverket.

Oppsummert hevder Høigård at mens myndighetsforskning fokuserer på politiet som et instrument for å utføre kontrolloppgaver, så fokuserer universitetsforskning på politiets funksjon som statens maktapparat med særlig vekt på konsekvenser av kontroll (eks. overvåkingssamfunnet, menneskerettigheter og borgernes sivile rettigheter). Aktørperspektivet glimrer med sitt fravær. I Høigårds (2005) fremstilling

av de ulike forskningsmiljøene problematiseres ikke dette fraværet eksplisitt, selv om Høigård også kan leses som kritisk til begge leire. En mulig tolkning er at hun argumenterer for å fylle gapet bl.a. fordi universitetsforskningen er for abstrakt og for lite opptatt av nedenfra-perspektivet.

Det ser ut til at Høigård i stor grad gir Mathiesen rett i hans spådom om konturene av abstrakt og teoretisk universitetsforskning på den ene siden og teoriløs oppdragsforskning/ myndighetsforskning på den andre siden. Selv om Høigård fremhever Politihøgskolens bidrag de senere årene, fremstilles den hegemoniske politidiskursen å konstitueres av to hovedstemmer tilhørende henholdsvis universitetsforskere og myndighetsforskere. Ved kun å nevne Politihøgskolens bidrag til politiforskningen uten å utvide politidiskursen til også å omfatte politivitenskapen, rekonstrueres den eksisterende todimensjonale politidiskursen.

Imidlertid åpner Høigård opp for å bygge broer over kløften ved å ta tak i de få temaene som er felles, og nevner spørsmålet om nulltoleranse og hva som egentlig skjedde i New York. Her henviser Høigård til at kriminalitetsutviklingen i New York de siste årene er redusert dramatisk. The New York Police Department (NYPD) la stor vekt på nulltoleranse i sitt endringsarbeid. Mens NYPD har motatt heder og berømmelse for sin hovedrolle i den positive utviklingen, underspiller mange eksperter NYPDs rolle og argumenterer i stedet med at sosiale, økonomiske og demografiske betingelser er de primære årsakene til det enestående fallet i kriminalitetsraten⁵. Høigård skriver at alle forskere i ulik styrkegrad avviser at nulltoleranse bør importeres til Norden, men at det er stort sprik i oppsummeringen av hva som egentlig skjedde. Til sist i kapitlet om «Kløften» skriver hun at en minimumsbro kunne være en konferanse der en gikk i dybden på materialet fra New York for å se om en kunne enes om en noenlunde felles oppsummering (Høigård, 2005, s. 107). For at en slik felles konferanse som Høigård forslår skal være fruktbar, er det avgjørende at både mikro- og makrodynamikken gjøres til legitime temaer for diskusjon og at disse kan ses i sammenheng.

⁵ Fra programmet til Ph.D. seminaret «Innovation in Policing» med Professor Eli Silverman, UiO, 30. og 31. august 2007.

Tradisjonelt har ikke de norske kriminologene vært særlig åpne for å innlemme mikrodynamikken som gyldig dimensjon i analysen av kriminalitetsutviklingen; de har heller vektlagt sosiale, økonomiske og demografiske betingelser. I følge Eli B. Silverman, som har gjort en organisasjonsteoretisk analyse av NYPD i relasjon til reduksjonen i kriminaliteten i New York, handler en del av kriminologenes innvendinger mot å forske på politiets arbeidsmetoder og organisering om at kriminalitetsutviklingens primære årsak er de samfunnsmessige sosiale, økonomiske og demografiske endringene (Silverman, 1999, s. 5). Slike makroforklaringer på endring i kriminaliteten tilsier at det er nytteløst å rette innsatsen mot mer politi, organisering av politiarbeidet eller bedring av politiets arbeidsmetoder. Dette betyr at politiforskning med fokus på politioppgaver, politimetoder og politiorganisering er uinteressant relatert til kriminalitetsutviklingen. Nå kan jo mikrodynamikken, f.eks. «stopp-og-sjekk»-praksisen til politiet overfor etniske minoriteter, vanskelig framkales makrostrukturer, f.eks. grad av opplevd inkludering i det norske samfunn som betingelse for minoritetenes aggregerte atferd overfor det norske politiet. Dette er et klart argument for å ha fokus på både makro- og mikrodynamikken i kriminologien og politivitenskapen, og ikke minst forsøke å fange relasjonen mellom makro og mikro. Hvordan løser politiet sine oppgaver og under hvilke organisatoriske og samfunnsmessige betingelser skjer det? Hvordan endrer et grådigere arbeidsliv arbeidsbetingelsene for politiets utøvelse av makt? Politiforskningens «mørketall» ligger utenfor et strengt fokus på politiet som instrument for å utføre kontrolloppgaver eller politiets funksjon som statens maktapparat. I denne sammenheng kan arbeidslivsforskningen og utviklingen av politivitenskapen spille viktige roller.

To repeterende diskurser i det offentlige rom

Politiets lovregulerte rett og plikt til å bruke fysisk makt bidrar naturlig nok til at mange har meninger om hvordan politiet fungerer i dag og hvordan det bør fungere. Noen av disse stemmene når ut i det offentlige rom, bl.a. journalistenes dekning

av saker som angår politiet, samt de kritiske kriminologenes bidrag til den offentlige debatt om politiet. I tillegg kommer bl.a. politiets egne stemmer gjennom arbeidsgiver- og arbeidstakersiden, som jeg ikke vil berøre i denne sammenheng. Media og de norske kriminologenes vinklinger og bidrag til den offentlige diskusjon om politiet, kan betraktes som til dels motstridene og til dels omforent. Debatten om politiet kan deles inn i to diskurser. De to diskursene er ikke separate og uavhengige, men overlappende. Den første diskursen, «*konfliktdiskursen*», handler om forståelse av kriminalitet og rammebetingelser for hva som kan betraktes som et godt samfunn. Den andre diskursen, «*konsensusdiskursen*», handler om konkrete hendelser som berører den allmenne oppfatningen av hva slags politi vi har og bør ha. Betegnelsene på diskursene er avledet av grad av enighet og uenighet mellom de kritiske kriminologene og media.

Konfliktdiskursen handler om samfunnets behov for mer eller mindre politi. I denne sammenheng uttrykker ofte media behovet for økte bevilgninger til politiet, mens de kritiske kriminologene i større grad forsøker å tegne et mer komplekst bilde av strukturenes betydning for kriminalitetsutviklingen. Forenklet fremstilt er media *for* politi, mens de kritiske kriminologene er *mot* fordi det likevel ikke «virker», og hvis det virker så virker det spesielt negativt for allerede svake grupper.

Konsensusdiskursen handler om medias dekning av konkrete saker som involverer politiet, og de norske kriminologenes vinkling på det samme området. Eksempler på slike saker er Obiora-saken, Aconcha Kohn-saken og Ali Farah-saken i Sofienbergparken.⁶ Media fokuser gjerne på den konkrete saken med et offerperspektiv på personnivå, og generaliserer i stor grad den enkelte politiansattes holdning og handling til å gjelde hele politietaten. Den norske kriminologiske stemmen handler ofte om den konkrete hendelsen innen den samme kontekstualiseringen som media opererer innenfor, men hendelsen abstraheres og fokuset løftes til å tematisere hvordan politiets og samfunnets strukturelle makt medfører at visse grupper blir skadelidende. Det vil si at begge stemmer er i mot politiet.

⁶ Disse sakene har til felles at de omhandler politiets behandling av etniske minoriteter. Sakene ble gjenstand for store offentlige debatter og brede mediedekninger.

Et eksempel på hvordan sosiologene abstraherer problemene til de kun fremstår som interessante for spesielt interesserte, er hentet fra Pål Veidens artikkel hvor han stiller spørsmål ved hva som er forskning og hva som er politikk:

Sosiologien Knut Halvorsen skriver om kriminalitet at det kan skyldes alt fra «utviklingen av forskjellssamfunnet» til «den bestandige fremmedfrykten», og middelet mot dette kan være å «vitalisere solidaritetssamfunnet» (Veiden, 2006, s. 102).

Sitatet over illustrerer poenget om at forskernes bidrag raskt blir anemiske og tannløse i sin fokusering på strukturer, noe som i større grad lukker enn åpner diskursen. Trolig har konsensusdiskursen bidratt til at det i mindre grad har oppstått interessante diskusjoner om politiets arbeid med utgangspunkt i uheldige enkeltsaker. For å illustrere hvordan jeg mener at ansatser til gode dialoger om politiet drepes i spranget, vil jeg trekke frem et eksempel fra den offentlige debatt. I et innlegg i Dagbladet den 17. august 2007 har Thomas Mathiesen et kritisk tilsvarende til Liv Finstads artikkel i Dagbladets Magasinet 4. august 2007, som bl.a. omhandler noen bilder på veggen i Sør-Trøndelag politidistrikt og hvorvidt de kunne tolkes som uttrykk for uskyldig humor eller rasisme. Mathiesen mener at Finstad setter bildene inn i en sammenheng som er egnet til å ufarliggjøre dem:

Finstad lager en kontekst til bildene i form av en generell ramme av morsomme bilder, strips o.l. som mange mennesker på universitetet og i forvaltningen henger på sine dører mot korridoren. (...) Det hele blir nærmest en spøk, og ikke noe som smaker av rasisme (Dagbladet 17. August 2007).

Mathiesen viser deretter en annen kontekstualisering som han mener det ville vært svært nærliggende å diskutere. Konteksten han introduserer består av marginaliserte menneskers erfaringer i møter med politiet, som eksempler på hvordan politiets og samfunnets strukturelle makt medfører at visse grupper blir skadelidende. Eksemplet kan tolkes på minst to ulike måter. En mulig tolkning er at Finstad og Mathiesens ulike kontekstualiseringer illustrerer at det i Akademia er høyt under taket og rom for ulike stemmer som også kommer frem i media. En annen mulig tolkning er at Mathiesen forsøker å korrigere Finstads syn ved å redefinere hendelsen i tråd med en kontekstualisering som ligger innenfor den dominerende diskursen i krimino-

logien. Jeg mener at eksempelet kan stå som en illustrasjon på hvordan Finstads innlegg, som kunne fungert som en utvidelse av diskursen, blir forsøkt korrigeret ved et motinnlegg som søker å rekontekstualisere den tradisjonelle diskursen. Det er flere overtramp Mathiesen mener at Finstad gjør seg skyldig i. Han skriver:

Det er en linje i dette. I en tidligere artikkel i samme Magasinet, dveler Liv Finstad bl.a. ved Obiora-saken. Hun skjønner at folk er opprørte over en tragisk død. Men bare det å spørre om folk har lest Spesialenhetens avgjørelse i Obiora-saken, noe de bør ha gjort for å uttale seg, blir jo oppfattet som utidig, klager hun (Dagbladet 17. August 2007).

Nå kan jo innlegget fra Mathiesen tyde på at «det var noe» i Finstads klage på at det ble oppfattet som utidig å spørre om folk hadde lest Spesialenhetens avgjørelse i Obiora-saken. Dette angir normer for hva man kan spørre om i kjølevannet av en slik debatt, noe som indikerer at det ikke er så høyt under taket. Når spørsmålet om man har satt seg inn i sakskomplekset før man uttaler seg synes som et urimelig spørsmål, handler dette om diskursens normative preg, om hvilken «side» kriminologene skal være på og dermed hvilken informasjon det er mest nærliggende å innhente og å stole på. Innleggene utløste ingen interessante diskusjoner i media i kjølevannet av saken. På denne måten kan vi si at ansatsen til en utvidet diskurs ble møtt med taushet.

Behovet for en utvidet politidiskurs

Balvig skriver at det er nødvendig å ha en dialog med dem det forskes på fordi samfunnsvitenskapelig virksomhet omhandler tenkende og handlende mennesker som kan handle og reagere på det forskerne gjør (Balvig, 1995, s. 237). I lys av dette er det betimelig å stille spørsmål ved hvordan det norske politiet reagerer og handler på bakgrunn av bilder som tegnes av dem i det offentlige rom? Opplever politiet overhodet å komme i et subjekt-subjekt forhold til norske kriminologer? Jeg mener politiets stemme i diskursen ikke utfolder seg i sitt fulle potensial i dialogen mellom politi og forskere/kritikere. Politiets stemme i media fremstår primært enten som rop om flere ressurser eller som forsvar i forhold til anklager. Et annet sentralt spørsmål er i hvilken grad mang-

foldet blant norske kriminologer er slik at det bidrar til å belyse bredden av forskningsmessige interessante temaer innenfor politiet.

Mathiesen (1978) understreker betydningen av fri forskning med særlig fokus på hva som finnes verdig å forske på, noe som er i tråd med de forskningsetiske retningslinjene: «*Det er argumenters holdbarhet og relevans som skal styre kunnskapsproduksjonen i forskning, ikke etablerte interesser og tradisjoner*» (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), 2006, s. 10). Det er vanskelig å være uenig i dette, men hvordan diskursen utfolder seg i praksis er et empirisk spørsmål. Det hadde derfor vært interessant å gjennomføre en diskursanalyse av det norske kriminologiske feltet innen politiforskning. Analysen kunne gitt inntak til å studere hvorvidt et potensielt mangfold av prosesser og posisjoner er låst fast til en og bare en versjon av «virkeligheten» (Hammer, 2001, s. 21). Om en slik diskursanalyse skriver Hammer:

Et mulig startpunkt for en slik analyse er å beskrive diskursen som sådan; de objektene som omtales, de temaene og mulighetene som behandles, de ordene og begrepene som brukes, de talemåtene som er mest fremtredene, de subjektposisjonene som konstrueres, de grensene som markeres etc. Derneft kan vi synliggjøre de kontekstuelle faktorene; hvor og når fremkommer diskursen, hvilke andre diskurser og praksiser er den relatert til, hvilke kulturelle skjema mobiliserer den (Hammer, 2001, s. 21).

En slik diskursanalyse kunne bidratt til å koble politiforskningen på den generelle sosialteoretiske debatten som Neuman mener at inndelingen i institutter kan ha bidratt til. Neuman (2007, s. 270) mener at et dårlig sub-disiplin institutt består av en liten gruppe mennesker som sitter og ruger på et empirisk felt som de analyserer med et lite knippe spesialiserte teorier som de anvender igjen og igjen på de samme problemstillingene. En slik «ghettoisering» kan bli intellektuelt ødeleggende på individnivå, fordi den ikke gir den enkelte insentiver til å strekke seg mot noe mer enn reproduksjon av sub-disiplinens doxa, og på strukturelt nivå, fordi den hemmer fagutviklingen. Videre skriver Neumann at vi trenger generell debatt om sosialteori for å motvirke «ghettoiseringen», og at denne må være flerfaglig i den forstand at innleggene snakker til samfunnsvitere i stort (Neumann, 2007, s. 270 og 271).

Politidiskursen i den norske kriminologien vil være tjent med å kobles sammen med arbeidslivsdiskursen av flere grunner. Trender i arbeidslivet kan bidra til å beskrive og forklare hva som skjer med både maktens tjenerskap og den praktiske utøvelsen av makt i samfunnet. Kunda og Barley (1998) skriver at den generelle interessen blant forskere for å studere arbeidet har minsket radikalt de senere årene, og at studier av arbeidet er blitt erstattet med studier av organisasjoners omverden. Når den praktiske forskning om arbeidet er erstattet med abstrakte teorier om organisasjoner er dette et problem fordi arbeidet har forandret seg under denne tidsperioden. Dette betyr at dagens studier av organisasjoner bygger på en gammel forskning om arbeidet som ikke lenger er gyldig (Kunda & Barley, 1998, sitert i Ekman, 1999, s. 9).

Viktigheten av å koble sammen politidiskursen og arbeidslivsdiskursen handler også om at studier av arbeidet er politikk i praksis: «I mötet mellan polis och medborgare omvandlas kriminalpolitik til praktik» (Ekman, 1999, s. 10). Er det f.eks. slik at etnisk norske og etniske minoriteter behandles likt av det norske politiet? Hva er det i politiets måte å løse arbeidsoppgavene på som gjør at noen stadig blir «tatt for å være en annen»? (Sollund, 2007). Slike studier vil gi innblikk i hvilket politi vi har og muliggjøre dialoger om hvilket politi vi ønsker å ha og hvordan vi kan komme dit.

En sammenkobling av de ulike diskursene vil også åpne opp for å forstå hvordan betydningen av endringer i samfunnsnormer, som f.eks. berører respekt for autoriteter og hva som oppleves som krenkende atferd, er koblet til måten politiet løser sine oppgaver på. Politiets minskende autoritet og folks økte sensitivitet for krenkende atferd har medført endringer i politiets tradisjonelle arbeidspraksis. For eksempel hadde politiet tidligere en uttalt norm om at man som politi måtte tåle å bli spyttet på. Et spørsmål er om denne normen i dag står like sterkt og om toleransegrensen for slike ubehagelige forhold er betinget av f.eks. alder, kjønn, erfaring og kjennskap til gjerningsmann. Hva oppleves som sjikane av hvem? Er det greit å bli kalt idiot? Hvordan oppleves belastningen av å bli kalt idiot sammenlignet med å bli kalt rasist? Spørsmålene må ses i relasjon til utviklingen av tilliten til politiet og dermed politiets legitimitet som er grunnlaget for «samarbeidsprosjektet» mellom politi og publikum (Finstad, 2000). Hertil kommer at

en rekke forskningsprosjekter har vist at emosjonelt arbeid er en ekstra dimensjon i det moderne arbeidet, noe som i høy grad er et aspekt ved utøvelse av politiyrket (Hochschild, 1983; Forseth, 2001; Amble, et al. 2003).

Avslutning

Hvis jeg går tilbake til spørsmålet fra filosofistudenten som jeg nevner innledningsvis, så tyder vel min forskningsinteresse i denne sammenheng på at jeg er for et politi som fungerer bedre og har det bedre. Også gatefolket er tjent med et best mulig politi. Dette betyr at jeg forkaster de diskursive rammene den kritiske kriminologien er med på å opprettholde og at spørsmålet om man er *for* eller *mot* politiet (implisitt *for* politiet og *mot* gatefolket) må reformuleres. Til mine innledningsspørsmål om politiforskningen i den norske kritiske kriminologien er «fri» og om vi kan spore normer for hvilke forskningsspørsmål og metoder som bør benyttes, så tror jeg svaret på siste spørsmålet er «ja» og at svaret på det første spørsmålet da blir «tja». Videre mener jeg vi som forskere i større grad bør ta ansvar for å skape et større rom for politiforskningen. Dette henger sammen med hvilke diskurser vi bidrar til å skape og opprettholde. Her kan vi snakke om ulike diskurser, men fellesnevneren innen den norske kriminologien er tendensen til at de fremstår for lukkede og polariserende konfliktorientert eller konsensusorientert til å være fruktbare. Poenget må være å åpne opp for at ulike diskurser og fagdisipliner kan berike hverandre og at diskursene ikke stivner. I denne sammenheng kan også utviklingen av politivitenskapen bidra til et større handlingsrom for politiforskningen.

Den norske kriminologiens engstelse for å bidra til å hjelpe makten har hindret fokuset på hvordan makten utøves i praksis sett i en arbeidslivskontekst. Arbeidslivets krav om å prioritere kjerneoppgavene, gjøre mer på kortere tid osv., gir endrede arbeidsvilkår også for dem som forvalter makten i samfunnet. Hvilke konsekvenser gir dette i utøvelsen av makt og autoritet? Hvordan oppleves denne endringen av det gjengse publikum og «gatefolket»? Betingelser for utøvelse av makt i politiet bør også knyttes opp mot f.eks. grad av autonomi i arbeidet, interne

ledelsesstrukturer, og ikke minst spørsmålet om hva politiet selv mener er godt politiarbeid. På denne måten vil arbeidslivskonteksten bidra til at nye forsknings-spørsmål stilles og ny viten vinnes.

Litteraturreferanser

Aftenposten 28.2.07

Amble, N., Enehaug, H., Forseth, U., Gjerberg, E. Grimsmo, A., Hauge, T. & Winther, F. (2003). *Arbeidsmiljø og mestrings hos frontlinjearbeidere i flytransporttjenesten*. AFIs rapportserie nr. 6. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

Lov av 17. Juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (Arbeidsmiljøloven).

Balvig, F. (1995). Fra svar- til spørsmålskriminalologi. I *Kontrollbilleder: udvalgte tekster s- 235-240*. Holte: Socpol.

Berg, A.M., Hem, E., Lau, B., Håseth, K. & Ekeberg, Ø. (2005). Stress in the Norwegian police service. *Occupational Medicine* 55(2), 113-120.

Berg, A. M., Hem, E., Lau, B. & Ekeberg, O. (2006a). An exploration of job stress and health in the Norwegian police service: a cross sectional study. *J Occup Med Toxicol*, 1, volume 26.

Berg, A. M., Hem, E., Lau, B. & Ekeberg, O. (2006b). Help-seeking in the Norwegian Police Service. *J Occup Health*, volume 48, 145-153.

Bjørklund, R. A. (1997). *Politipsykologi* (2. utg.). Oslo: Vett & Viten.

Christie, N. (1987). Fagets fiender. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 74(4), 291-299. Dagbladets Magasinet 4. august 2007, Dagbladet 17. august 2007

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.

Ekman, G. (1999). *Från text till batong. Om poliser, busar och svennar*. Stockholm: Handelshögskolan i Stockholm.

Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag.

Forseth, U. (2001). *Boundless work. Emotional labour and emotional exhaustion in interactive service work*. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU, Trondheim,

- Frantzsen, E. (2001). *Metadonmakt: møte mellom narkotikabrukere og norsk metadonpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sørensen, B. Aa. & Grimsmo, A. (2001). *Varme og kalde konflikter i det nye arbeidslivet*. Oslo: Tiden.
- Hammer, S. (2001). Diskursbegrepet i sosiologisk relieff. *Sosiologi i dag*, 31(4).
- Heiberg T. (1989). *Makt og langkølle: søkelys på politiet*. Oslo: Tiden.
- Hellesø-Knutsen, K. (2003): *Belastninger og opplevd stress ved Operasjonssentralen, Oslo politidistrikt*. Hovedfagsoppgave i psykologi, NTNU, Trondheim.
- Hochschild, A. R. (1983). *The managed heart commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press
- Høigård, C. (2000, 11. november). Marxistene glemmer filleproletariatet. *Klassekampen*, s. 15.
- Høigård, C. (2005). *Nytt politi?: en kommentert bibliografi over nyere nordisk politiforskning* (K-serien nr. 2/2005). Oslo: Avdeling for kriminologi, Universitet i Oslo.
- Johansen, N. B. (2006). Sekstiaternes inntog i kriminologien. I L. Finstad (Red.), *Norsk kriminologi 50 år: innlegg fra fagkonferansen 22. januar 2005* (s. 176-218) (Bokserien nr. 1/2006). Oslo: Institutt for kriminologi og rettsosologi, Juridisk fakultet, Universitet i Oslo.
- Kolstad, A. (2000, 2. oktober). Hjemme hos Ordenspolitiet. *Klassekampen*, s. 14.
- Kunda, G. & Barley, S.R. (1998). *Bringing work back in* (Konferenspaper presentert ved SCANCOR 20-22 sep.). I G. Ekman (1999), *Från text till batong, Om poliser, busar och svennar*. Stockholm: Handelshögskolan i Stockholm.
- Lau, B., Hem, E, Berg, A.M., Ekeberg, Ø. & Torgersen, S. (2006). Personality types, coping, and stress in the Norwegian police service. *Personality and individual differences, volume 41*, 971-982.
- Levinas, E. (1993). *Den annens humanisme*. Oslo: Aschehoug, i samarbeid med fondet for Thorleif Dahls kulturbibliotek og Det norske akademi for språk og litteratur 1993.
- Mathiesen, T. (1978). *Den skjulte disiplinering: artikler om politisk kontroll*. Oslo: Pax.
- Neuman, I. B. (2007). Norsk sosiologi – samfunnsteoretisk avantgarde eller arrière-garde? *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr. 3, 269-281.
- Silverman, E. B. (1999). *NYPD Battles Crime: Innovative Strategies in Policing*. Northeastern University Press.
- Sollund, R. A. (2007). *Tatt for en annen. En feltstudie av relasjonen mellom etniske minoriteter og politiet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Stangeland, P. & Hauge, R. (1974). *Nyanser i grått: en undersøkelse av selvrapportert kriminalitet blant norsk ungdom*. Oslo: Universitetsforlaget.

St. meld. nr 42 (2004-2005). *Politiets rolle og oppgaver*.

Veiden, P. (2006). Behovet for en utføringsbok i sosiologi. *Samtiden, Tidsskrift for politikk, litteratur og samfunnsspørsmål*, nr. 2, 100-106.

En skamfull forsker?

«Myndighetsforskerens» blikk på kriminologiens Ultima Thule¹

AV MARIANNE SÆTRE, POLITIHØGSKOLEN/OSLO POLITIDISTRIKT

Innledning

Er det fruktbart å se politiforskningen som kriminologiens «sorte får»; en repressivt tolerert men maktinfiltrert og mindreverdige gren av kriminologien? Eller kan man like gjerne snu speilet og betrakte den som egen disiplin, som kan kaste lys over kriminologiens særtrekk og mindre heldige sider?

På et fagseminar i 1998 uttrykte kriminologen Paul Larsson at han var ukomfortabel med negative holdninger og forutsigbarhet i kriminologien. Han videreførte temaet i artikkelen: «*Er institutt for kriminologi en kyklop?*» (Larsson, 1998). I tilknytning til 50-årsjubileet for Institutt for kriminologi og retts sosiologi ved Universitetet i Oslo løftet også Nicolay Johansen fram «*ubehaget i kriminologien*», der han pekte på den tette forbindelsen mellom politikk, vitenskap og fagets historie (Johansen, 2006). Med utgangspunkt i «*sekstiåtternes inntog i kriminologien*» startet han en tilnærmet feltanalyse der han hevder at til dels uforståelige politiske forventninger ligger som et normativt trykk i veggene på instituttet, rettet mot generasjonene som kommer etter 68-erne. For mange blir dette beklemmende og utrygt, det skaper usikkerhet om vitenskapelig ståsted som «*stenger for den frie tanke*» (Johansen, 2006, s. 210).

Inspirert av Pierre Bourdieus (2007) form for faglig selvrefleksjon, skal jeg også – som politiforsker – ta utgangspunkt i eget ubehag og følelse av skam i møtet med

¹ Bygger på innledning holdt på fagmøtet 7. februar 2008 ved Institutt for kriminologi og retts sosiologi.

kriminologien. Konkret omhandler møtet «Oslo-skolen» og perspektivet er på norske forhold. Men tilslutningen til denne typen kriminologi er bredere og refleksjonens gyldighet mer generell. Samtidig presiseres det at «Oslo-skolen» i dag primært eksisterer som myte, båret oppe og reproduisert av de vitenskapelig kapitalsterke med modellmakt i feltet, «de dominerende» (Bourdieu, 2007, s. 71).² Dagens unge forskere og studenter sprenger i praksis både mytens perspektiver, opphøyde emner og metoder. Men det vitenskapsteoretiske grunnlaget er ikke eksplisitt revidert og «Oslo-skolen» er fremdeles det herskende selvbildet og den dominerende stemmen.

Tilnærming: Selvobjektivering

Selvobjektivering som refleksjonsform gir, ifølge Bourdieu (2007), forskeren bevissthet om de posisjoner og disposisjoner som preger og styrer forskerblikket og erkjennelsen. Å objektivere seg selv og sin aktivitet som forsker betyr å synliggjøre hvordan ens posisjon i det vitenskapelige feltets makt- og dominansstrukturer er tilstede som tolkningsskjemaer (habitus) som påvirker hva som utheves og hva som neglisjeres av fagets forskningsobjekter og -perspektiver. Refleksjonen gir en innsikt som tillater forskeren «å forstå spillet i stedet for å måtte adlyde» (Bourdieu, 2007, s. 175). Den består av en tredelt kartlegging (Bourdieu, 2007, s. 151), som også strukturerer analysen nedenfor: 1) ens egen posisjon i det sosiale rommet, 2) denne posisjonen i det faglige feltet, og til slutt 3) feltets posisjon i den ennå bredere konteksten, nemlig det utdanningsmessige feltet.

Tesen – et sammendrag

I analysen som følger knyttes følelsen av beklemt til kriminologifagets tendens til innsnevring av sitt gjenstandsområde og utstøting av alternative perspektiver og forskerposisjoner. Jeg presenterer en mulig forklaring på dette som har med den *etiske problematiske forskerposisjonen* å gjøre når den står overfor et gjenstandsområde som

² Noe av Oslo-kriminologiens vitenskapsteoretiske grunnlag er eksplisitt definert i Christies (1987, 1997) artikler om henholdsvis *Fagets fiender* og i *Kriminologi – Faglige krav og kriterier*.

er definert som sterkt makt- og konfliktfylt. Kunnskapsprodusenten risikerer da å reproducere og legitimere maktforhold. Liknende etiske utfordringer finnes på andre fagfelt og parallellen trekkes eksplisitt til antropologien. Den sentrale tesen er at kriminologien, for å løse sitt etiske dilemma, har etablert seg som *standpunktsvitenskap* med en *gjensidig forpliktende utveksling mellom vitensfeltet og forskningsobjektet*: Kriminologien gir forklaringsmodeller hvor lovbrysterens / den marginaliseres perspektiv eller blick generaliseres, samtidig som lovbrysterposisjonen selv fornektes, unngås eller tilsløres. Den marginaliserte tilbyr, på den annen side, kriminologen et sosialpolitisk felt der hun kan investere sin vitenskaplige kapital og oppnå økt status og anerkjennelse som politisk eller kritisk samfunnsforsker. Flere uheldige paradigmatisk trekk ved kriminologien kan forstås som konsekvenser av gavebyttet: 1) et fastfrosset og statisk perspektiv på relasjonene og subjektposisjonene i gjenstandsområdet, 2) en «solidarisk», men asymmetrisk, forklaringsmodell, 3) fornektende, represiv og fordømmende holdning til alternative perspektiver og forskerposisjoner som bryter pakten som gavebyttet etablerer, og 4) faglig stillstand og preg av forutsigbarhet. Egos skamfølelse knyttes til punkt tre. Avslutningsvis antydes det at paradigmeskifter er underveis og at bredere analyserammer både vil berike faget og muliggjøre videreføring av standpunktsforskningen som en av flere tilnærminger.

Avgrensning og presisering

Det må presiseres at formålet med å ta utgangspunkt i egen skamfølelse ikke er å tilfredsstille et narsissistisk behov, men å bidra til en produktiv og reformistisk vitenskapsteoretisk refleksivitet. Jeg velger dermed å tolke ubehaget som en emosjonell reaksjon på posisjonen mitt prosjekt får innen kriminologien, og ikke som tilfeldig føleri. Formålet er heller ikke å bidra til splittelse i kriminologien, men å styrke fagets basis. Jeg understreker de gode intensjonene, for selv om myten om kriminologien er at den representerer et mentalt frirom der samfunnets kjettere kan renvaskes og noen ville kanskje si opphøyes, er det usikkert om faget innehar samme selvrefleksive toleranse og evne til aksept av divergerende vitenskapssyn.

Metodisk er min analyse spekulativ ved at jeg kun bruker egen posisjon som speil for refleksjonen. Som doktorgradsstipendiat ved Politihøgskolen er jeg selv halvveis på utsiden av kriminologien, hvilket gir et smalt innsyn. Men som Iver Neumann (2007) skriver i sin refleksjon over sosiologien, må ethvert fag defineres i forhold til fagene utenfor, og til slutt er det de utenfor som kan anerkjenne fagets grenser og gi innholdet validitet. Spekulasjonen styrkes også av forgjengerne som begrepsatte liknende normativ uro og brukte det til faglig utvikling. Dessuten er grenseopp-gangene mellom fagets «outside» og «inside» nettopp en del av det som bør problematiseres og muligens revideres. Inntil det: Fra å være et tilsynelatende «handikap» kan min fremmedhet omdefineres til en posisjon med spesifikt «klarsyn», bl.a. av hvordan den herskende kriminologiens forhold til sitt gjenstandsområde er basert på en politisk ontologi, slik også Pedersen (1995) antydte i en diskusjon om ungdomsforskning.

Objektivering av Egos og kriminologiens origo

I plasseringen av posisjoner i vitenskapsfelt, handler «utenfor» og «innenfor» om egos disposisjoner og habitus; sosiale bakgrunn, faglige skoloring og vitenskapelige sosialisering i møtet med et fag. Men like mye handler det om de posisjoner som allerede anerkjennes av de posisjonerte og kapitalsterke i vitenskapsfeltet – de med modellmakt og rett til å dra grenser for hva faget, her kriminologi, er; hva er relevant/irrelevant, interessant/uinteressant, verdifullt/verdiløst.

Egos posisjon

Hovedtrekkene i en kort objektivert beskrivelse av meg som forsker er som følger: Jeg er utrustet med magistergraden i sosiologi fra universitet i Oslo fra 1988, har vært innom forbruksforskning, kjønnsforskning og viktimologisk kunnskapsutvikling. Ved siden av har jeg jobbet ekstra som ekstern sensor og gruppeleder ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Så langt er dette kun en variant av «van-

lig bakgrunn» for en løst assosiert «kriminolog» ved universitetet i Oslo. Profilen blir mer særegen med at jeg i 1999 ble ansatt i Etterrettingsseksjonen ved Oslo politidistrikt og var med i oppbyggingen av den første strategiske analyseenheten i Norge. Oppgaven her var å studere kriminalitetstrender i Oslo og utforme rapporter om dette som beslutningsgrunnlag for politiledelsens prioriteringer og ressursforvaltning. Fra 2005 er dette blitt transformert over i et doktorgradsprosjekt om hvordan globaliseringsprosesser påvirker den lokale utviklingen av organisert kriminalitet i Oslo (for mer om dette se Castells, 2000; Harvey, 2006; Johansen, 2001; Taylor, 1999; Aas, 2008). Prosjektet faller dermed inn i folden av «*globale*» studier av organisert og transnasjonal kriminalitet (Robertson 1995, Girling, Loader & Sparks, 1998; Hobbs & Dunningham, 1998). Formålet er allmenn kunnskapsutvikling på feltet, samt å gi analytikere i politiet en overordnet analyseramme for studiet av kriminalitetstrender. Som stipendiat er jeg tilknyttet Politihøgskolens forskningsavdeling og doktorgradsprogrammet ved det juridiske fakultetet i Oslo. Hvordan kan så denne objektiverte substansen, heretter kalt «Ego», plasseres relasjonelt i det kriminologiske vitenskapsfeltet, og hvordan kan den utløse både uro og spesifikk erkjennelse av faget?

Egos posisjon i kriminologisk kontekst

Ved Politihøgskolen er emnet «politiforskning». Står man i en politimanns sko vil all forskning som omhandler ens arbeidssted og arbeidsoppgaver kunne betegnes som politiforskning, uansett om dette dreier seg om problemstillinger av naturvitenskapelig, kulturfaglig eller samfunnsvitenskapelig karakter. Feltet som kan reflekteres og representeres av politiforskeren er enormt. I CEPOLs sluttrapport om perspektiver på politiforskning i Europa, understrekes det at politiforskningen, lik som politifaget selv, ikke er noen enkeltstående og uavhengig disiplin, klart avgrenset fra andre forsknings- og fagområder. Tvert om må både faget og forskningen som reflekterer faget, uttrykke kompleksiteten i politiets samfunnsrolle gjennom bredde i emner, metoder og perspektiver (Jaschke et al., 2007). En slik inkluderende forståelse av politiforskning gir også rom for Egos posisjon. Spørsmålet er imidlertid om

de andre fag- og forskningsområdene, og i denne omgang kriminologien, er i stand til å ta imot og inkludere politiforskningen og Ego.

I rapporten *Nytt politi* (Høigård, 2005), om nyere politiforskning i Norden, snevrer professor Høigård politiforskningen inn til å gjelde kun samfunnsvitenskapelig kriminologisk og sosiologisk forskning på feltet. Uten forklaring forsvinner relevant psykologisk, rettsmedisinsk og veterinærfaglig forskning, liksom politihistorie, etikk og det brede naturvitenskapelige og teknologiske forskningsfeltet med relevans for åstedsundersøkelser, etterforskning av biologiske spor, dataspeiling, overvåkning, osv. Argumentet for innsnevringen kan være at det tross alt var et oppdrag gitt i en kriminologisk kontekst som lå til grunn for rapporten. Men hvorfor skal kriminologien kun handle om samfunnsfaglige problemstillinger? Er ikke dette også kun et spørsmål om preferanser hos de vitenskapelig kapitalsterke og resultat av indre kamper og spill dem imellom? Som samfunnsviter er det likevel sånn at Egos posisjon fremdeles kan fanges opp og få en plass i feltet. Det neste skrittet er imidlertid at Høigård (2005, s. 105) introduserer et skille mellom såkalt 'universitetsforskning' og 'myndighetsforskning', der forskningen ved politihøgskoler henvises til myndighetsforskningen. Dette skillet virker sterkt stigmatiserende og ekskluderende, for beskrivelsen av forskjellene mellom universitets- og myndighetsforskning blir fort normativ – som et skille mellom god og dårlig forskning. Ifølge Høigård (2005, s. 105-108) er myndighetsforskningen karakterisert av et styrings- og ovenfra-perspektiv der universitetsforskningen har et kritisk utenfra- og nedenfra-perspektiv, myndighetsforskningen er teoriløs og kvantitativ, den er ufri, vridd, kjøpt og betalt, mens universitetsforskningen synes tilsvarende lytefri. Som siste skritt støter Høigård myndighetsforskningen ut av det kriminologiske selskap ved å beskrive skillet mellom myndighets- og universitetsforskningen som «en kløft»: Forskningsmiljøene beriker ikke hverandre, de betrakter hverandre i stereotyper, myndighetsforskeren er «*konservativ, ukritisk og teoriløs*», universitetsforskeren «*naiv, virkelighetsfern, romantisk og unyttig*» (Høigård, 2005, s. 106).

Egos opplevelse av utstøtingen

Sett fra den nå utstøtte myndighetsforskerens perspektiv synes det som om grensdragningen over mest handler om å forsvare den mytiske Oslo-skolen i kriminologien. Dette gjøres neppe intensjonelt, hvilket i og for seg understreker behovet for kriminologisk selvrefleksjon. Logisk viser imidlertid skillet mellom universitets- og myndighetsforskning til to ulike dimensjoner og minimum en firefeltstabell, ikke til et kontinuum langs en akse, slik Høigård begrepssetter det. Den ene dimensjonen omhandler forskningens institusjonstilknytning (innenfor versus utenfor universitetet), og den andre henviser til forskningsperspektiv eller epistemologi (myndighetsblikk versus annet-blikk

Perspektiv:	Politiforskningens institusjonstilknytning:	
	Universitet	Utenfor universitet
Myndighetsperspektiv		«myndighetsforskning»
Ikke myndighetsperspektiv	«universitetsforskning»	

Framstilt i en firefeltstabell framtrer «kløften» primært fordi to av cellene ikke er nevnt eller beskrevet nærmere av forskeren. Virkningen er usynliggjøring av at også universitetsforskningen kan omfavne myndighetsblikk og at forskningen utenfor universitetene kan inkludere andre perspektiver enn myndighetsblikket.»Kløften» ignorerer også at myndighetsforskerne gjerne er utdannet ved universitetene på samme måte som universitetsforskerne, at de to gruppene har prosjekter sammen, ofte har samme oppdragsgivere og også gjør oppdrag for hverandre, i tillegg til at de underviser og sensurerer på hverandres banehalvdeler. Det er også slik at det foregår en mengde forskning som omhandler kriminalitet og som *har* relevans for universitetsforskningen, men som er skjøvet ut fra universitetene i Norge, selv om den ikke har noe spesifikt myndighetsperspektiv. Blant annet gjelder dette mye viktologisk forskning og «human security»-forskning (Chen, Fakuda-Parr & Seidsticker, 2003; Fakuda-Parr, 2003; Young, 1998). Til slutt foregår det også fors-

kning i universitetseksterne forskningsinstitusjoner som er myndighetskritiske. Det gjelder også for Politihøgskolen, som oppmuntrer til kritisk forskning som kan avdekke feilbehandling, korrupsjon og maktovergrep, og som dermed kan legges til grunn i forbedringen av utdanningen til og kvalitetssikringen av politiarbeidet.

Jeg antar at Egos beklemt følelse i møtet med kriminologien dels kan skyldes den skeptiske holdning til politiforskning som kommer eksplisitt til uttrykk i *Nytt politi* (Høigård, 2005). Her ekskluderes alle med feil kombinasjon av perspektiv og institusjonstilknytning. For Ego er det en trøst at dette gjelder mange – det er tross alt kun én av fire celler i tabellen som tilfredsstillende oppfyller kriminologens kriterier for «verdige» politiforskning. Derimot er det mer bekymringsfullt at kriminologien dermed marginaliserer seg selv fra det brede og komplekse kriminalpolitiske feltet som den kunne gjort til sitt gjenstandsområde. Jeg skal nedenfor se nærmere på hvordan kriminologien nettopp definerer sitt emne, og også reflektere over hvordan mekanismer knyttet til dette kan gi opphav ikke bare til en følelse hos Ego av å være utstøtt, men også skamfull.

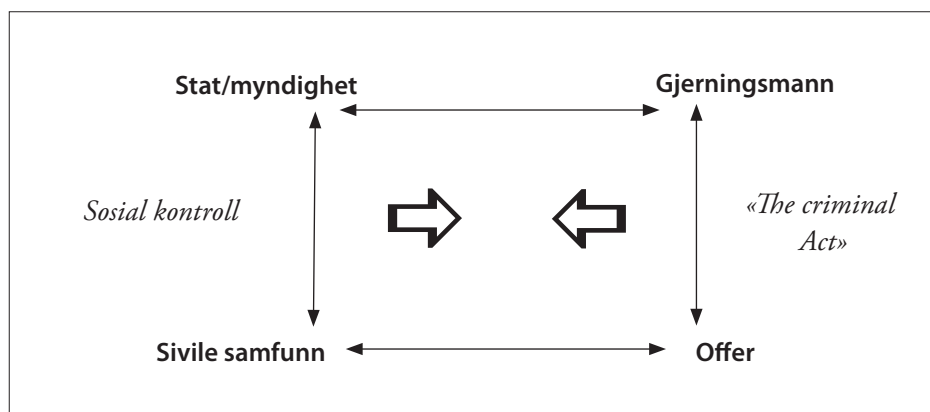
Prosjektets plass i det kriminologiske feltet

Samfunnsvitenskapen kjennetegnes av at definisjonen av objektet for forskning er bevegelig og påvirkes av kreftene som former både forskernes og informantenes blikk. «*Samfunnsvitenskapen er en sosial konstruksjon av en sosial konstruksjon. (...) Det står strid om selve dens forskningsobjekt*», skriver Bourdieu (2007, s. 143). Flere kriminologiske arbeider definerer kriminalitet ut fra at det handler om *handlingene* som begås, som har vært gjenstand for en *kriminaliseringsprosess* og som dermed kan underkastes *kontrollapparatets forebygging og bekjempelse*. Dette er kriminalitetens tre «nivåer»: handlingsnivået, normnivået, og håndhevelsesnivået (Hammerlin, Mathiassen & Strand, 2006). Egos studie av globalisering og kriminalitetsformer omhandler i denne modellen primært handlingsnivået i lovbruddene, men indirekte også norm- og håndhevelsesnivået.

En liknende, men bredere måte å definere kriminalitet på, finner vi hos de britiske venstrerealistene i det Jock Young (2007) kaller *The Square of Crime* – kriminalitetskvadratet. Sett i forhold til den ovenstående definisjonens tre subjektposisjoner (lovbryteren, lovgiveren og lovhåndheveren) synliggjør denne også offeret som rammes av kriminalitet, samt vitne- eller «tredje-posisjonen» som det sivile samfunnet utgjør. Disse posisjonene er sentrale premissgivere i en demokratisk rettsstatsprosess, ved at de målbærer kulturens grenseoppgang mellom legitime og illegitime handlinger.

De engelske venstrerealistene forstår kriminalitet som et relasjonelt forhold, konstituert især av to dyader: relasjonen mellom *offer* og *gjerningsmann* og mellom *aksjon / aktiv handling* (The Criminal Act) og *reaksjon / responsiv handling* (kriminalitetskontroll). Ifølge teorien genererer disse elementene et kvadrat: offer og gjerningsmann er hjørner som viser til den kriminelle handlingen, sivilsamfunnet og myndighetene utgjør de andre hjørnene, som konstituerer reaksjonen/responsen på lovbruddet i form av uformell eller formell kontroll.

Kriminalitetskvadratet (Young, 2007)

Kriminalitet betraktes som resultat av samspillet mellom de fire faktorene. I tillegg trekker venstrerealistene inn de eksterne og dypere faktorene – samfunnsstrukturer, sosiale mekanismer og samfunnsmessige prosesser – som påvirker hver av faktorene i modellen for seg og dermed også samspillet mellom dem.

Innen en så kompleks modell handler Egos studie i det store også om hvordan globalisering som samfunnsmessig økonomisk, politisk, teknologisk og kulturell bevegelse påvirker alle hjørnene i firkanten, men den handler mer spesifikt om gjerningsmannen og lovbruddshandlingene under den nye, globaliserte kriminalitets-situasjonen. Tematisk belyses da det samme som f.eks. Thomas Mathiesen gjør i sine studier av globalisering (Mathiesen, 2000). Men mens han representerer reaksjons-siden, med framveksten av registrerings- og overvåkningssystemer i Europa, omhandler Egos prosjekt aksjonssiden i form av endringer i illegale utvekslingsformer.

Oslo-skolens kriminalitetsperspektiv

De engelske venstrerealistene har vært opptatt av hvordan kriminologiske retninger representerer de lovbrutende handlingene og relasjonen mellom lovbryster og offer. Og det er rimelig å hevde at Oslo-skolen har vært dominert av det de da kaller «venstreidealismen» (Young, 2007). Den venstreidealistiske kriminologien har primært hatt et makt- og myndighetskritisk perspektiv. Den har stilt spørsmål ved hvordan noen tillegger handlinger mening som kriminalitet og ved måtene kriminalitetskontrollen og -bekjempelsen utøves på i samfunnet. Derimot har den brutt av analysen når den nærmer seg gjerningsmannen og hans handlinger overfor offeret, eller det som benevnes *The Criminal Act* – aksjonssiden – i kriminalitetskvadratet. I stedet vender venstreidealismen blikket tilbake til reaksjonssiden og legger vekten på studier av såkalte «moralske panikker» der samfunnet konstruerer falske og forstørrede fiendebilder, av elitens stempling av subkulturer og deres handlinger, samt av stigmatisering og ute-stengning av svake samfunnsgrupper som avvikere og kriminelle. Venstrerealistene kritiserer idealistene i kriminologien for dermed å legge hele aktør- og handlingsperspektivet over på de andre posisjonene enn den kriminelle, som i stedet framstår som objekt for andre – «acted upon», pasifisert, usynliggjort og determinert. Idealistene har dermed ikke symmetri i forklaringsmodellene for de to sidene av kvadratet. Effekten er bagatellisering av kriminalitet som sosial handling og av konsekvensene for de som rammes. Når den kriminelle aktøren utgår som analyseenhet, blir også offeret oversett og viktologi skadelidende (Currie, 1992; Young, 1998; Young, 2007).

Egos kriminalitetsperspektiv og normative uro

I kontrast til dette tar Egos studie primært tak i kriminaliteten som praksis og realitet, som utøvelse av skadelige og truende lovbrytende handlinger. Egos studie ligger derfor tettere opp til den såkalte venstre realismen enn det som har vært vanlig ved Oslo-skolen. Det er dette prosjektet – som setter søkelyset på forholdet mellom endrede samfunnsstrukturer og aktiv utøvelse av kriminelle handlinger, uten samtidig å stille det kritiske lyset på elitens lovgivning og myndighetenes kontrollpraksis – som utløser den interessante indre uro for en forsker som er halvveis tilsluttet det kriminologiske miljøet i Oslo. Det oppstår en ubekvem normativ usikkerhet: *Er det riktig av Ego å foreta denne studien?* Det oppleves som om det å nærme seg praksisstudier av kriminalitet også innebærer å nærme seg grensen der det vitenskapelige og det politiske, det faglige og det normative møtes – og kolliderer. Nedenfor utvikles det en teori for å forklare dette fenomenet, som handler om kriminologifagets strategi for å takle et etisk dilemma ved forskerrollen, og mekanismene dette utløser.

Definisjonen av gjenstandsområdet og spørsmålet om forskerens etikk

Hypotesen er at kriminologiens utstøting av Ego som myndighetsforsker oppstår fordi objektet for utforskning, kriminalitetsfeltet, er definert som svært makt- og konfliktfylt og at standpunktsteori benyttes som kriminologens forskningsetiske forsvarsmekanismer mot selv å delta i reproduksjon av maktforholdet. De klareste refleksjonene om forskningens risiko for å reprodusere makt finner vi muligens innen kvinneforskningen, som også har vært et arnested for standpunktsforskningen (Dobrin & Kent, 1995; Harding, 1986; Smith, 2005). Men hele disipliner er bygget opp rundt sosiale maktrelasjoner. Faghistoriske skillelinjer, epistemologiske diskurser og paradigmeskifter handler da gjerne nettopp om hvordan forskeren forholder seg til konfliktene. Dette gjelder kriminologien, men også f.eks. sosialan-

tropologien og sosialgeografien (Godliere, 1975; Harvey, 2000). Nedenfor ser vi parallellene i fortellingene som gjelder antropologi og kriminologi.

Kriminologien og antropologien og faren for reproduksjon av makt.

Både sosialantropologi og kriminologi har til felles at de beskrives som skapt og forankret i samfunnsstrukturer, der noen handlinger utskilles som kontraster og utfordringer til det samfunnssystemet faget selv er del av. Allerede i en artikkel fra 1975 beskrev Maurice Godliere antropologiens faghistorie med at forskningsfeltet oppsto ut fra den praktiske virkeligheten med kolonial undertrykkelse av ikke-vestlige land. Dette var land som ikke kunne studeres med den historiske fagdisiplinens tradisjonelle metoder, men som krevde observasjon og intervju. Mens historiefagets gjenstandsområde var sivilisasjonene og utviklingen, ble antropologiens felt «de ville» og «tilbakestående», «de primitive» og «de før-industrielle levesett», de som hadde unndratt seg utviklingen. Antropologien ble dermed faget som ga teori og refleksjon til konstruksjonen av det europeiske levesettet som det høyeste og mest framskredne, mens «Den Andre» ble konstruert som noe annenrangs og underordnet. Denne teoridannelsen var ikke nødvendigvis resultat av forskerens egen virksomhet, men skjedde i prosessen der forskerens samtid forstørret og omdefinerte kunnskapen om «Den Andre»: *«Fetisjeringen er et resultat av motsetningen som ligger i antropologiens yrke»*, som Godliere (1975) sier det i tidsriktig språkdrakt. Hans faghistoriske fortelling konkluderer med at antropologien har vært en av humanvitenskapenes viktigste steder for produksjon av ideologiske fetisjer, tve-tydigheter på teoriplanet og ubehag på praksisplanet.

En liknende faghistorisk basis kan fortelles om kriminologien. I likhet med antropologien har man også her forstått samfunnets avvikere – «De Andre» – som vitenskapens gjenstand. Faget er fundert i jussens straffelov og behovet for å forstå avvikene fra de normativt regulerte og markedsstilpassede handlingsmønstrene, som sosiologien forøvrig behandler. I den faglige arbeidsdelingen med sosiologien har kriminologiens legitimitet bestått nettopp i å forstå de desintegreerte, de normativt,

moralsk og/eller sosialt avvikende; de som truet samfunnsordenen og framsto som 'de gale', 'de onde' eller 'de vanskelige' (Hauge, 2001). Dermed har faget samtidig produsert teorier og refleksjoner i den diskursive historiske prosessen som har konstruert det disiplinerte kapitalistiske levesettet som normativt riktig, sunt og godt, slik Foucaults forskning dokumenterer (Schaanning, 1999). Liksom i antropologien har man også i kriminologien fått etiske problemer med å opprettholde bildet av fagets opprinnelige gjenstandsområde. For med begreper som reflekterer splittelsen mellom det normativt legitime og illegitime, risikerer forskeren selv å bli en av de maktutøvende aktørene, ved å legitimere maktens diskurs med å gi teori til hierarkiserende kategorier og differensieringer av «type folk» (Høigård, 1997). De politiske og etiske konfliktene i kriminologiens fundamentale gjenstandsområde – mellom det man betrakter som det etablerte og maktfulle på den ene siden og det svake, utstøtte og marginaliserte på den annen – gjør at kriminologen på samme måte som antropologen, står i den ubehaglige posisjonen overfor sitt objekt at full refleksjon av feltet kan gjøre forskeren selv til reprodusent av stereotype virkelighetsforståelser og undertrykkende forhold i forskerens samtid (Pfohl, 1994)

Solidarisk standpunktsteori som motstrategi

Fortellingene om antropologien og kriminologien har likhetstrekk i det at det ikke er et teoretisk aksiom som setter grensene for faget, men samfunnsmessige praksiser som baserer seg på makt og kontroll. Historisk har det etiske grunnlaget for begge fagene blitt forstått som tvilsomt, og begge har hatt perioder der både de ontologiske forestillingene om objektet for forskning og definisjonen av forskerposisjonen har blitt revidert. Der antropologene som motstrategi mot undertrykkende teoriproduksjon følte det nødvendig å engasjere seg i antiimperialistisk arbeid og innvandrings- og utenrikspolitikken i samfunnet, har kriminologene følt seg forpliktet til engasjement i samfunnets maktdiskurser og til deltakelse i sosial- og kriminalpolitikken, ikke minst i kampen for fangenes velferd og rettigheter. De har begge gjort den svake og utstøttes sak til sin og har, ved å føre det solidariske engasjementet inn i forskningen, også lagt grunnen for såkalt standpunktsforskning.

Unngåelse, fornektelse og gavebytte som fagmoralisk strategi

Standpunktsteori finnes i flere utgaver, men viser til at forskeren inntar en av den sosiale verdens posisjoner som erkjennelsesmessig punkt å foreta fortolkninger og generaliseringer ut fra. Det har særlig vært marginaliserte eller undertrykte posisjoner man har inntatt som såkalt «privilegerte ståsteder» for innsikt (Harding, 1986; Smith, 2005). Skjønt det benektes at dette var hans intensjon, er Howard Becker med artikkelen «*Whos side are we on?*», blitt tolket som en tidlig talsmann for «partisaner»- eller standpunktsforskning i kriminologien (Becker, 1967; Hammersly, 2001).

Standpunktsforskning «løser» forskerens grunnleggende etiske maktproblem. Ved å føre inn et solidarisk engasjement og gi den svake posisjonen en tydelig stemme som generaliseres, unngår man de fremmedgjørende og undertrykkende beskrivelsene. I stedet blir den svakes perspektiv premissgivende for den totale og generelle virkelighetsbeskrivelsen. Men ensidig erkjennelsesposisjon kan også bety ensidig objektivisering, for posisjonen som nå er omgjort til det erkjennelsesmessige utgangspunktet, kan selv vanskelig reflekteres utenfra på samme måte som de andre posisjonene. Standpunktet gir ikke bare blikket en retning utover, men er også egnet til å unngå blikket innover. Når det systematisk er denne ene posisjonen det reflekteres ut fra, frambringer man en skjev/biased refleksjon av gjenstandsområdet, hvilket har vært den feministiske vitenskapskritikken av rådende «mannlig forskning» (Harding, 1986, s. 26). Standpunktsforskningen kan derfor bety både erkjennelsesmessig synliggjøring og usynliggjøring, siden man unngår full refleksjon av feltet der også den marginaliserte objektgjøres.

Kriminologisk unngåelse

Ut fra beskrivelsen av venstreidealistene over, kan det synes som den kriminologiske standpunktsforskningen direkte og eksplisitt tar form av hypoteser om kriminaliteten som konstruksjon eller projeksjon foretatt av maktthavere i en eller annen

forstand. Ofte går dette sammen med en erkjennelsesmessig passivisering eller usynliggjøring av lovbryteren som aktivt handlende. Et eksempel på dette er Høigårds studie av graffiti, der byens eiendomshavere gjennom en ideologisk kampanje får støtte for kriminalisering av gatemalerne, som så blir offer for et kontrollapparat som *suger til seg* de svake (Høigård, 2003). Å legge forklaringsmodellen ensidig på reaksjonssiden i kriminalitetskvadratet innebærer en erkjennelsesmessig unngåelse av den kriminelle aktøren og lovbrudd som årsak. Denne delen av forskningsobjektet blir ikke reflektert.

Unngåelse av full refleksjon av gjenstandsområdet kan imidlertid også skje indirekte, f.eks. med taus og indirekte kritisk beredskap i fagmiljøet overfor de uønskede representasjonene av virkeligheten. Dette kan f.eks. ta form av herskertenikker som usynliggjøring, latterliggjøring, tabuisering og fordømmelse. Når Egos studie av kriminelle praksiser utløser moralsk uro, kan det skyldes at slike strategier er aktive.

Kriminologisk forneking

Muligens er det også i dette perspektivet på kriminologiens unngåelse og forneking at man kan forstå kraften i kriminologiprofessor Nils Christies kjente utsagn om at kriminalitet ikke finnes, men bare er en sosial konstruksjon av den mening som tillegges handlinger (Christie, 2004a). I seg selv er dette et selvsagt utsagn, som er godt forenlig med tradisjonell sosialkonstruksjonistisk samfunnsforskning. Når utsagnet likevel har vært egnet til å utløse en grunnlagsdebatt innen det norske kriminologimiljøet, i likhet med andre relativt uskyldige utsagn³, kan en forklaring være at det kriminologiske forskningsmiljøet ikke tolker Christies sitt utsagn kun som epistemologisk relevant, men også som uttrykk for en ontologisk forståelse (Hammerlin et al., 2006). Det spissformulerer og «materialiserer» i så fall den ellers tause unngåelses- eller fornektelsesstrategi i kriminologifaget. Og når lovbrysterposisjonen som alt ses ut fra, men som selv aldri blir sett, heller ikke tilkjennes noen eksistens i den sosiale verden, opphører også det fokale punktet i den venstreidea-

³ F.eks. «Gi meg et Monster» i 1997, jfr. Larsson (1999).

listiske kriminologiens erkjennelse. Ikke til å undres at det blir vanskelig for denne kriminologien å reflektere over og åpent begrepssette sitt eget perspektiv som lov-bryterens perspektiv, slik f.eks. kjønnsforskere kan begrepssette et kvinneperspektiv og mannsperspektiv.

Reaksjoner på unngåelse og fornektning

En slik fornektende fagstrategi lager sine egne triggere og motreaksjoner. Og kanskje er det som reaksjon mot et fagmiljøes fornektelsestendenser, man best kan lese Leif Petter Olaussens innlegg til forsvar for realismen i debatten som gikk i *Nordisk tidskrift for Kriminalvidenskap* mellom ham og Nils Christie (Christie, 2004b; Olaussen, 2004). Olaussen oppfordrer her leseren til å betrakte kriminaliteten som en gjenstand, en ting, og som et sosialt fakta i Emil Durkheims forstand. Han mener definisjonen av handlinger som forbrytelser og forseelser er uttrykk for en underliggende konsensus (fellesmoral og kollektiv enighet) i et samfunn. Hensikten, det man er enige om ifølge ham, er at kriminalisering beskytter samfunnsmedlemmer og virksomheter mot onde handlinger som truer grunnivået av det han kaller biomoralske verdier. Kriminalitet er ifølge ham: «(...) handlinger med en bestemt kvalitet og (...) en sosial realitet som finnes uavhengig av enkelthandlinger» (Olaussen, 2004, s. 25).

Olaussen hevder videre at det er en alminnelig enighet om at vi som samfunn må ha en legitim rett til beskyttelse mot disse *onde handlinger*. Og det er når denne enigheten er institusjonalisert at vi kan snakke om kriminaliteten som en realitet. Den ontologiske realismen som Olaussen i første omgang her deler med venstre-realistene, ender opp som en slags essensialisme om kriminalitet som moralsk onde handlinger i seg selv. I kombinasjon med konsensusbegrepet blir dette en forståelse som, slik jeg ser det, ligger langt fra den mer kritiske venstre-realistiske teorien.

Kriminologisk gaveutveksling med gjenstandsområdet

Standpunktsforskning kan også utløse mekanismer som kan forklare utstøtingen og den normative uroen rundt Egos prosjekt på dypere vis enn med en handlingsteori

om forskerens valg av ensidig refleksjon eller med kulturforklaringer om den kritiske beredskap i fagmiljøet. Problemet (men også fordelen) med en solidarisk standpunkt-skriminologi er at den åpner opp relasjonen mellom vitenskapsfeltet og forskningsobjektet og legger til rette for en forpliktende og institusjonalisert utveksling mellom forskeren og den sosiale verdens aktører. Dette er en åpning som Bourdieu (2007) advarte sterkt mot. Kriminologiens systematiske unngåelse av refleksjon over en aktiv lovbrysterposisjon kan forstås som at det er etablert et gavebytte mellom faget og den marginaliserte. Ved å føre det fokale punktet i analysen systematisk over på den maktfulle staten eller myndigheten – «Den Ene» – men da med lovbrysterposisjonens kritiske blikk, er standpunkt-skriminologiens «gave» å representere verden med lovbrysterens blikk og samtidig holde ham selv utenfor. Kriminologen blir den marginaliseres representant. Idet forskerens bidrag applauderes (faktisk/innbilt) av lovbrysterposisjonen, er forskningen også akseptert (faktisk/innbilt) og mottatt som symbolsk gave. Lovbrysteren og sosialpolitikken rundt ham er dermed blitt et reflekterende felt som kriminologen kan forankre sin forskeridentitet i og høste forskningsmessig beundring, anerkjennelse og berømmelse fra. Det må imidlertid presiseres at denne typen anerkjennelse hviler på sosialpolitiske og moralske kriterier mer enn rent forskningsmessige. Forsker- og velgjøreridentiteten flyter i hverandre når lovbrysteren erstatter forskersamfunnet som anerkjennende speil.

Den skamløse kriminologiske kjetter

Gavebytter er strengt regulerte og forpliktende, de er som en slags pakt, som viesringer (Mauss, 2001; Prieur & Sestoft, 2007). Den som bryter normene for å gi, ta imot og gjenyte gaver i en sirkulær bevegelse, bryter noe hellig og utviser en grov fornærmelse. Hun taper ansikt, sviker, er æreløs og skamløs. Reaksjonen er gjerne fordømmelse og utstøting fra det gode selskap. Når den venstreidealistiske kriminologiens gavebytte er rådende kontekst, bryter andre typer forskningsbidrag – der problemstillinger, teorier og definisjoner ikke utgår fra lovbrysterens offeraktige posisjon – pakten kriminologien definerer og måler seg selv ut fra. Det normative ubehaget som følger med Egos studie av kriminell praksis blir i denne sammenhengen

forståelig, fordi den ikke avlaster lovbryteren for handlingsansvar og vektlegger andres overmakt. Det er som om man forråder både lovbryteren og sine kolleger; man nevner det unevnelige, fordi man synliggjør en større kompleksitet i det underliggende gjenstandsområdet enn det som gir forskningsfeltet moralsk legitimitet. Når kriminelle utøvere framstår *som aktivt handlende og selv maktutøvende subjekter*, avdekkes det som har vært «*wished away*», dvs. som har vært gjenstand for unngåelses- eller fornektningsstrategier for å løse forskerens etiske konflikter i faget. I tillegg bryter man med de sosiale forpliktelsene til gjenstandsområdet som den venstreidealistiske kriminologen investerer i for å oppnå faglig anerkjennelse og øke sin vitenskapelige kapital. Kriminologens kobling mellom forsker- og velgjøreridentitet blir tydelig.

Konsekvenser av stivfrossen standpunktsteori

Det erkjennelsesmessige problemet med standpunktsforskning er at når ekstern gaveutveksling og unngåelse/fornektelse blir den gjennomgående måten å unndra seg den moralske grunnkonflikten i faget på, blir det lite rom for differensierte forståelser av lovbryter, kontrollør og relasjonen mellom dem. Når «Den Andres» blikk også blir kriminologens, og posisjonen blir kriminologiens eksistensgrunnlag, framstår faget som frosset i ett standpunkt, i en bestemt posisjon (Den Andres). Dermed blir også dens strukturelt gitte motpart (Den Ene), samt maktrelasjonen som ligger til grunn for begge posisjonene, totalisert. I kontrast til hva Dorothy Smith (2005) foreskriver for standpunktsvitenskapen, utgår faget da fra «styringsrelasjonenes» (eller det politiske-økonomiske systemets) prekonstruerte identiteter og produserer kunnskap innenfor makstrukturens premisser, i stedet for å gå bak- eller framfor kategoriene og produsere kunnskap *«for folk»*, slik Smiths (2005) visjon er.

Med et slikt stivnet utgangspunkt blir vesentlige emner og spørsmål, som snur eller differensierer bildet av handlinger, maktformer, posisjoner og subjektivitetsformer, sjelden satt på dagsorden. Det vektlegges f.eks. sjelden at ulike lovbrytergrupper også representerer forskjellige typer makt og fare når de bryter inn i sosiale

utvekslinger i sivilsamfunn, eller at dette kan være det som framtvinger nye kontrollmetoder som myndighetene selv nødvendig tar i bruk. Sjelden løftes det fram at kontrollapparatet kan representere toleranse overfor marginale grupper og beskytte deres rettigheter overfor en mer aggressiv sivilbefolkning, eller at «makta» kan utvikle innovative og demokratiserende løsninger på konflikter, og imøtegå den repressive konfrontasjonen og straffeforfølgelsen som økonomiske og juridiske krefter ellers i samfunnet etterspør.

Lav realpolitisk innvirkning

Et annet problem er at unngåelsesstrategien legger det unngåtte feltet åpent for alle former for «kunnskapsproduksjon» – fra andre fagdisipliner, mytologier, tros- og vitenssystemer. Venstrerealistene så dette tydelig da Margareth Thatcher vant valget i Storbritannia i 1979, og uttalte med mer generell validitet: Det er uheldig dersom den kriminalpolitiske agenda og realitetsbeskrivelsen som gjelder kriminalitetsutvikling overlates til høyresiden (Larsson, 1994). I dag bør unngåelses- og fornektelsesstrategien vurderes opp mot den desentraliserte styringsmodellen som hersker i det neoliberale samfunn, der forskerne kan ha stor påvirkningskraft på myndighetenes kunnskapsbaserte form for strategisk og proaktiv risikostyring (Gundhus, 2006; Politimetodeutvalget, 2004; Sætre, 2007). Det ideologisk rene kan fort slå kontra og bli de politisk gode løsningers fiende. Drøftingene om hvilke relasjoner mellom kriminologer og maktapparatet som kan aksepteres, bør foregå kontinuerlig og være realpolitiske, ikke velges ut fra forutinntatte ideologiske prinsipper.

Usikker forskningsmessig validitet

Kriminologisk kunnskapsutvikling som er styrt av ensidige etiske/politiske standpunkt kan skape bumerangeffekter ikke bare av realpolitisk karakter, men også vitenskapspolitisk. Cathrine Holst (2005b) diskuterer tilsvarende standpunktsteorier innen kvinneforskningen. Hun mener man kommer til et punkt der forskeren må velge mellom teorier som anerkjennes av forskersamfunnet ut fra sannhetskriteriet

og de som gir det etisk/politisk foretrukne perspektivet. I drøftingen, der hun tar for seg filosofen Susan Haack, mener hun at det er her man må gi slipp på «wishful thinking»:

Jeg er enig med Haack i at en feministisk vitenskapsteori, som sier at forskeren med god samvittighet kan stille seg bak teorier som passer hennes politiske synspunkter framfor bedre begrunnede teorier, er en forfeilet vitenskapsteori (sitert i Halvorsen, 2007).

Å støtte et vitenskapssyn der sannhetskriteriet har forrang for politisk syn kan synes opplagt, men er ikke uproblematisk, primært fordi «sannhet» også er en diskuterbar størrelse. Ifølge Bourdieu (2007) etableres «sannhet» som kollektivt produkt i møtepunktet for forskeres perspektiver: Dialogen og kampen dem imellom frambringer en historisk betinget enighet om hva som på det tidspunktet synes å være den beste og mest forklaringskraftige viten om verden (Bourdieu, 2007, s. 137-138). En allmenn vitenskapsteori som ender med den motsatte konklusjonen enn det som framkommer i sitatet over, som velger ideologi framfor sannhet, kan betraktes som et uholdbart maktregime, som anviser eller avkrever hegemonisk disiplin og lojalitet på tvers av vitensaktørens kollektivt etablerte sannheter. Dette gjelder enten det er uttalte politiske program, generell ideologi eller andre ledetråder for forskerens preferanser i valg av teori og hypoteser. Forskningsbaserte valg av begreper og teorier må se hen til deres validitet og forklaringskraft, hvilket ikke bestemmes individuelt og heller ikke kan reduseres til en partikulær størrelse. Men når det er forskersamfunnet som kollektiv, som ved å følge spillets regler om argumentasjon, kan løfte teoretiske konstruksjoner fra sin partikulære sammenheng, universalisere dem og akseptere dem som sannhet, blir det avgjørende *hvem, hvilke og hvor mange perspektiver* og stemmer som inviteres inn i kollektivet og får delta i diskusjonen (Bourdieu, 2007, s. 135-136, 175).

Forskningsmessig frihet uten autonomi og demokrati?

I Høigårds (2005, s. 105-108) utlegning om kløften mellom myndighetsforskning og universitetsforskning, antydes det at universitetsforskningen er mer fri ved at

forskeren kan *«forfølge egen nysgjerrighet og de problemstillinger som oppfattes som mest sentrale for å utvikle forskningsfronten»*. Imidlertid kan man hevde at universitetets standpunktsforskning per definisjon ikke er «fri forskning». Åpningen av feltet for det omliggende samfunn betyr, ifølge Bourdieu (2007), å invitere inn ytre press og krefter i konstitueringen av feltets strukturer. Konsekvensen er at vitenskapsfeltet mister sin frihet, sin egen logikk og orden. Åpningen påvirker mulighetene til fri forskning ved å undergrave betingelsene for vitenskapsfeltet som «interesseløst» praksisfelt, der synspunkter og forestillingsverdener utfordres, integreres og verifiseres av sosialiserte forskere i tråd med den rasjonelle konfrontasjonens logikk (Bourdieu, 2007, s. 178).

Når kriminologiske vitenskapsfelt åpnes for et bestemt standpunkt i gjenstandsområdet, slik som i den venstreidealistiske retningens tilfelle, samtidig med at alternative vitenskapsperspektiver og stemmer utstøtes, kan man stille spørsmål ved graden av frihet som ligger til grunn for hele forskningsfronten som bygges opp, og også ved kvaliteten ved de sannheter som etableres. Man kan sågar tolke nettopp det konstruerte skillet mellom 'universitetsforskning' og 'myndighetsforskning', og andre tendenser til utstøting, som primært en måte å monopolisere vitenskapskollektivet på og begrense bredden i dets forhandlinger om sannhet.

Kanskje er det behov for å snu speilet som ellers gjerne rettes mot anvendte oppdragsforskere – ikke minst da de nevnte «myndighetsforskerne» og heller bevisstgjøre om kravene til fri forskning innen universitetsforskningen. De samme strenge kravene til vitenskapelig autonomi og etikk må gjelde innen universitetsforskning som i de tilsynelatende mer etisk krevende terrengene for forskning innenfor politiet, forsvaret, tollvesenet, tilsynsmyndighetene og kriminalomsorgen (Sætre, 2007, s. 156-157). Som Elizabeth Anderson (2004) påpeker, slår det perspektiviske gjennom ikke bare i problemstillingen(e), men også i datainnsamlingen, analysen og konklusjonene. Noe av dette er uunngåelig og går heller ikke på tvers av kravet om fri forskning (Holst, 2005a). Men liksom det kreves at anvendte forskere er løpende bevisst at oppdragsgiverens interesser ikke skal styre forskningsprosessen, må universitetsforskere være bevisst egne utvekslinger med gjenstandsfeltet, og hvordan

egne interesser, politiske overbevisninger, selvsensur og jakt på politisk, moralsk og faglig anerkjennelse kan bidra til ensidig valg av utkikkspunkt, hypoteser, metoder, begreper og teorier (Engelstad, 2000).

Realpolitikk og grenser for sannhetssøken

Hvor langt forskeren forøvrig kan frigjøre seg verdivurderinger i forskningen vil, slik jeg forstår det, avhenge av flere forhold, deriblant hvordan det underliggende gjenstandsområdet er definert og mottakersiden av kunnskapen (oppdragsgivere, tiltaksapparatet, politikere, beslutningstakere, andre forskermiljøer) oppleves. En tese kan være at jo mer konfliktpreget gjenstandsområdet defineres, og jo lavere tillit forskere har til det anvendte nedslagsfeltet for forskningen, desto strammere må yttergrensene settes for hva som er legitime valg i forskningsprosessen. Diskusjoner om forskningens frihet er da ikke bare et spørsmål om forholdet mellom forskeren og sannheten, men også om tilliten mellom forskeren og den ytre verden. Vitenskapsteori og vitenskapssosiologi henger sammen; man kan ikke binde seg til et allment prinsipp om å legge sannhetssøken død for å nå et politisk ønsket standpunkt, men heller ikke det motsatte prinsipp om å søke sannhet uansett hvilken pris noen må betale for det. Realpolitiske analyser av muligheten for tillit til det sosialpolitiske og juridiske system som omgir forskeren, ikke ideologiske prinsipper, må ligge til grunn. Det er verken mulig eller ønskelig med noe absolutt eller eviggyldig svar på hva som er riktig ved valg av teori og hypoteser i en forskningsprosess: Relativt humanistiske demokratier som dagens nordiske land, muliggjør bredere og mer åpne analyserammer enn de begrensninger som etiske hensyn tilsier at man tar i et autoritært og undertrykkende diktatur eller i en tilspisset kampsituasjon. Realitetsanalyser blir imidlertid vanskelige dersom fagets ontologi utgår fra kategoriene innenfor en predefinert motsetningsrelasjon, slik som i standpunktskriminologien.

Morsom, kjedelig eller ingen kriminologi

Hvordan virker så standpunktskriminologien på kriminologiens evne til reproduksjon innenfor det bredere utdanningsmessige feltet? I en artikkel fra 1997 beklager Christie seg over at kriminologien er blitt så kjedelig. Han presenterer riktignok ikke kriteriene for hva som er kjedelig eller morsomt, men formulerer fire viktige begrensninger ved kriminologien: 1. Mangel på bruk av subjektive livserfaringer som kunnskapskilde, 2. Oversosialisering og -disiplinering av studentene, 3. Statens styring av forskningen, og 4. Tendensen til bruk av myndighetsdata (Christie, 1997). I tillegg vil jeg legge til en femte begrensning ved kriminologien som Christie ikke berører, og som handler om «Oslo-skolen» og den venstreidealistiske kriminologien: 5. Ideologisk ensidig og smalt paradigme.

Snevert paradigme, faglig stillstand

Når kriminologene er frosset i en definisjon av sitt gjenstandsområde som storsamfunnets maktovergrep, stempling, utstøting og marginalisering av de svake og utslåtte, vil kriminologisk kunnskapsproduksjon gjenspeile og stadig reproducere dette motsetningsforholdet som «sannhet». Analyserammer som åpner for mer levende og varierte forståelser både av posisjonene og relasjonene i gjenstandsområdet, og av tillitsforholdet til mottaker-/nedsalgfeltet, kan bidra til å åpne mulighetsrommet for valg av emner og hypoteser i kriminologisk forskning. Som antydnet vil det, f.eks., kunne åpne for teoriutvikling innenfor human security-perspektiver på kriminalitet. Her er fokuset primært på relasjonen mellom staten og dens innbyggere og den førstnevntes evne til å sikre utsatte grupper trygge livsbetingelser (Fakuda-Parr, 2003; Friedman, 2004; Hargreaves, 1996; Willett, 2001; Aas, 2007) I en slik ramme framstår kriminalitet som en av mange former for trusler den nyliberale, globaliserte økonomien medfører, der «kriminalitetskontrollører» i stedet begrepssettes og får betydning som befolkningens «trygghetsaktører». Også politivitenskapens utvikling av kunnskap om proaktive måter å styre risiko og forebygge kriminalitet på gjennom etterretningsstyrt politiarbeid, dialogmodeller og proble-

morienterte tilnærminger, åpner for langt mindre konfliktpregede forståelser av forholdet mellom myndighetene og den kriminelle aktøren (Ericson & Haggerty, 1997; Holgersson, 2008; Maguire, 2000; Tilly, 2003).

Paradigmeskifte?

Dersom det er riktig at faget er blitt kjedelig og at dette bl.a. kan skyldes det idealistiske kriminologiske paradigmet (punkt 5 over), er det alvorlig. Vitenskapsteoretikeren Imre Lakatos skiller mellom progressive og degenererende forskningsprogrammer. Et viktig kriterium for å vurdere programmets suksess er nettopp hvorvidt de er rike på ideer til ny forskning (Ringdahl, 2001) Hva som utgjør et fruktbart og progressivt samfunnsvitenskapelig paradigme for kriminologien vil forandres med skiftende samfunnsforhold. I en verden med store og raske endringer, slik vi ser i dag, må man også forvente mangfold blant studenter og forskere, flere perspektiver og bredere valg av emner (Fitzpatrick, 2001). Et fruktbart paradigme i dag må være fleksibelt og multidimensjonalt og kunne takle mangfold, divergens og strid. Rammer som er faglig snevre og endimensjonale, eller si repressive og konsensuspreget, vil neppe overleve. Ifølge Thomas Kuhn utvikles vitenskapen i faser fra pre-vitenskap, normalvitenskap, krise, revolusjon, normalvitenskap, ny krise, osv. (Kuhn, 2002). Faglig stillstand («kjedelig kriminologi») tyder på at det paradigmet som har dominert kriminologien, i det minste det som anerkjennes blant de med mest symbolsk makt, ikke lenger er fruktbart, kanskje heller det motsatte. Muligens kan det tilbys en vei ut av nisjepreget dersom faget inkorporeres i den generelle sosiologien og nyter fordeler av å inkluderes i dennes brede refleksjonsradius, samtidig som den kan tilføre sosiologien dybde.

Ifølge Bourdieu (2007, s. 38) vil et paradigmeskifte medføre at de som har investert all sin intellektuelle kapital i det gamle, går symbolsk bankerott; deres arbeider vil ikke lenger regnes for å ha verdi og vil henvises til som arkaiske. Samtidig er divergerende syn, diskusjoners prøvelse, dialog og strid i forskersamfunnet, grunnleggende betingelser for å frambringe noe som kan kalles vitenskapelig sannhet

(Bourdieu, 2007, s. 121-143). Behovet for mangfold tilsier at det bør være plass og muligheter for kontinuitet for standpunktsteorien, selv om andre tilnærminger bringes på banen. Ønsker man å forhindre både standpunktsforskningen og dens utøveres fullstendige fall, må det imidlertid betydelige, skjønt enkle, endringer til: Det handler om bredde i pensumprofiler, i den faglige rekrutteringen av undervisnings- og forskningspersonale, måten man avgrenser og definerer selve kriminologiens objekt på, måten man omtaler og behandler andres perspektiver på og, ikke minst, oppfordring til divergens og debatt. Økt bredde og toleranse vil styrke kriminologien som fag ved å gi mer varierte forståelser av både den kriminelle aktøren, offeret, det sivile samfunnet og staten. Det vil skape et større og romsligere kritisk indre rom, et mer tolerant vitenskapelig «over-jeg», som fremmer mangfold av stemmer i dialogen og striden i det vitenskapelige fellesskapet. Dermed demokratiseres og kvalitetssikres også de epistemiske kriteriene for å validere kunnskapen og skape nye «sannheter» – slik at man ikke risikerer å ende opp med å reprodusere gamle trossetninger (Bourdieu, 2007, s. 137-138). Ved å mestre analyser av samfunn der flere grunnleggende konflikter griper inn i hverandre og der rettsinstitusjonen regulerer varierte former for mellommenneskelige utvekslinger, også slike som styrker demokratiet og menneskerettighetene, kan den eksterne tilliten til faget forsterkes (Eriksen, 2005). Faget vil da kunne få stor anvendelse og betydning i prosessene med å forbedre folks liv.

Konklusjon

Sett fra en «myndighetsforskners» posisjon kan det virke som det dominerende kriminologiske vitenskapsfeltet er blitt paralyisert av et grunnleggende motsetningsforhold som er blitt taklet med epistemologisk standpunktsteori og utstøting av andre posisjoner som tydeliggjør kriminalitet som nettopp kriminalitet: Kriminalitet finnes ikke. En slik posisjon gir en ensidig og asymmetrisk fagutvikling med vekt på kritiske studier av kriminalitetskontroll og reaksjoner på avvik, og med fornektelse og unngåelse av aksjonen, trusselhandlingen og i mange tilfeller

overgrepet, som begås i form av kriminelle handlinger. Skammen og utstøtingen en myndighetsforsker opplever, kan skyldes sviket mot forpliktelsen i gaveutvekslingen som er etablert mellom kriminologien og den marginaliserte posisjonen, og som er blitt en viktig kilde til faglig symbolsk kapital og anerkjennelse for en kriminolog. Unngåelsesstrategien forankrer kanskje faget etisk (skjønt det kan diskuteres, jf. offerposisjonen som usynliggjøres), men gjør den også forutsigbar, slik at den står i fare for ikke å få full anerkjennelse som «fri forskning» verken i forskersamfunnet eller det omliggende samfunn. Når grunnleggende spenninger i fagets gjenstandsfelt ikke kommer til uttrykk og kriminologien kun representerer én stemme, står også fagutviklingen i fare for å stagnere. Christies (1997) beklagelse over hvor kjedelig kriminologien er blitt, kan tyde på at dette fenomenet har rammet Oslo-kriminologien. En tilfrosset fornektingsstrategi, som ender opp som «ett-standpunktsvitenskap», gir få innspill til og åpninger for noe radikalt annet⁴. Når alt kommer til alt, kan standpunktsforskningen vanskelig overskride konflikten den ønsker å endre, men samtidig har skapt som sitt eget eksistensgrunnlag. Det kan imidlertid virke som paradigmet dominans er i ferd med å svekkes, at det foregår en «stille revolusjon» både nedenfra og utenfra, og at kriminologien i dag trenger både flere, brede og fleksible analyseammer.

Litteraturreferanser

- Anderson, E. (2004). Use of Value Judgements in science: A General Argument, with Lessons from a Case Study of Feminist Research on Divorce. *Hypatia*, 19(1).
- Becker, H. (1967). Whose side are you on? *Social Problems*, 14(3), 239-247.
- Bourdieu, P. (2007). *Viten om viten og refleksivitet*. Oslo: Pax.
- Castells, M. (2000). *The Information Age: Economy, Society and Culture I, II, III*. Malden, Owford, Victoria: Blackwell Publishing.

⁴ Det kan minne om det autoritære kunnskapsregimet som hersket i tidlig europeisk modernitet før 1848, da man fremdeles holdt fast ved tanken om kun én sannhet eller én gyldig representasjon av virkeligheten, i kontrast til mangfoldsperspektivet som særlig tok av fra rundt 1890 i samtlige kunnskaps- og kunstgrener i Europa (se Harvey, 1990).

- Chen, L., Fakuda-Parr, S., & Seidsticker, E. (2003). *Humane Insecurity in a Global World*. Harvard: University Press.
- Christie, N. (1987). Fagets fiender, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 291-299
- Christie, N. (1997). Four blocks against insight: notes on the oversocialization of criminologist. *Theoretical Criminology*, 1(1), (p. 13-23). London: Thousand Oaks.
- Christie, N. (1997). Kriminologi: Faglige krav og kriterier. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab*, 1, 33-35
- Christie, N. (2004a). *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (2004b). Hvorfor det er ufruktbart å ta utgangspunkt i kriminalitet som en sosial realitet. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab*, (5), 403-407.
- Currie, E. (1992). Retreatism, minimalisme, realisme; Three styles of reasoning on Crime and drugs in the United States. I I. J. Lowman & B. D. Maclean (Eds.), *Realist Criminology: Crime Control and Policing in the 1990s*. Toronto: Toronto Press.
- Dobrin, S. I. & Kent, T. (1995). Starting from Marginalized Lives: A Conversation with Sandra Harding. *Journal of Advances Composition*, 15(2).
- Engelstad, F. (2000). Samfunnsvitenskaplig oppdragsforskning og forskningsetikk. I Engelstad (red): *Kunnskap og refleksjon. 50 års samfunnsforskning*, 211-222, Oslo: ISF.
- Ericson, R. V. & Haggerty, K. (1997). *Policing the Risk Society*. Oxford: Clarendon Press.
- Eriksen, M. (2005). Kriminalitet som sosial realitet – en debatt til forståelse, tilsløring eller på villspor? *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab*, 3, 286-294.
- Fakuda-Parr, S. (2003). New Threats to Human Security in the Era of Globalization. I L. Chen, S. Fakuda-Parr & E. Seidsticker (Eds.), *Human Insecurity in a Global World*. Harvard: Harvard University Press.
- Fitzpatrick, T. (2001). New Agendas for Social Policy and Criminology: Globalization, Urbanisation and the Emerging Post-Social Security State. *Social Policy & Administration*, 35(2), 212-229.
- Friedman, J. (2004). Globalization, Transnationalization and Migration: Ideologies and Realities og Global Transformataion. I J. Friedman & S. Randeria (Eds.), *Worlds on the Move. Globalisation, Migration and Cultural Security*. London: I.B. Tauris.
- Girling, E., Loader, I., & Sparks, R. (1998). Crime and the sense of one's place: globalisation restructuring and insecurity in an English town. I V. Ruggiero, N. South & I. Taylor (Eds.), *The New European Criminology*. London, New York: Routledge.

- Godliere, M. (1975). Antropologi ock economi. *Bas ock överbyggnad, utdrag gjengitt i Artikkelsamling for sosialantropologi grunnfag* (Bind 1, 1977). Stockholm: Pan/Nordsteds.
- Gundhus, H. O. (2006). «For sikkerhets skyld» - IKT, Yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet. Avhandling for Dr.polit-graden, Instiutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Halvorsen, V. (2007). Forskning, erkjennelse og moral: noen refleksjoner over Cathrine Holsts' Feminism, epistemology & morality. *Materialisten*, 35(1-2), 73-203.
- Hammerlin, Y., Mathiassen, C., & Strand, T. W. (2006). *Velferdsstatens velsignelser og farer. Kriminalitet og samfunn 1965-2005*. Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS.
- Hammersly, M. (2001). Which side was Becher on? Questioning political and epistemological radicalisme. *Qualitative Reseach*, 1, 91-110.
- Harding, S. (1986). *Who's Science? Who's Knowledge? Thinking from Womens Lives*. Ithaca: Ithaca.
- Hargreaves, A. (1996). *Lærerarbeid og skolekultur – læreryrkets forandring i en postmoderne tidsalder*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity. An enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (2000). Cosmopolitanism and the banality og geographical evils. *Public Culture*, 12(2), 529-564.
- Harvey, D. (2006). *Spaces and global capitalism*. London: Verso.
- Hauge, R. (2001). Den rasjonelle lovbyrter. I Hauge: *Kriminalitetens årsaker*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hobbs, D. & Dunningham, C. (1998). *Glocal Organized Crime: Context and Pretext*. London, New York: Routledge.
- Holgersson, S. (2008). *Dialogpolis. Erfarenheter, iakttagelser och möjligheter*: Växjö university.
- Holst, C. (2005a). *Feminism, epistemology & morality*. Unpublished Doctor Rerum Politicarum, University of Bergen, Bergen.
- Holst, C. (2005b). Sosiologi, kritikk og politikk. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 3, 327-334.
- Høigård, C. (1997). Hva er kriminologi? I L. Finstad & C. Høigård (Red.), *Kriminologi*. Oslo: Pax.
- Høigård, C. (2003). Kriminalitet: naturalisering av sosiale maktforhold,. I A. Papendorf (Red.), *Fortsatt uferdig - festskrift til Thomas Mathiesen* (s. 188-199). Oslo: Pax.

- Høigård, C. (2005). *Nytt politi? En kommentert bibliografi over nyere nordisk politiforskning* (No. 2). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Jaschke, H.-G., Bjørge, T., Romere, F. d. B., Kwanten, C., Mawby, R. & Pago, M. (2007). *Perspectives of police Science in Europe*: European Police College.
- Johansen, N. (2006). *Sekstiåtternes inntog i kriminologien*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Johansen, P. O. (2001). Kriminalitetens globale økonomi. *Rettsfærd*, 24(4), 3-14.
- Kuhn, T. (2002). *Vitenskapelige revolusjoners struktur*. Oslo: Spartakus.
- Larsson, P. (1994). Vestre realisme i skandinavisk perspektiv. I Nordisk samarbeidsråd for kriminologi (Red.), *Rapport fra 36. forskerseminar* (s. 225-233). Halvorsbøle, Norge: NSfK.
- Larsson, P. (1998). Er kriminologen en Kyklop? *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 1.
- Larsson, P. (1999). Monstre, visst fins de. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 2, (86), 105-116.
- Maguire, M. (2000). Policing by Risks and Targets: Some Dimensions and Implications of Intelligence-led crime control. *Policing and Society*, 9, 315-336.
- Mathiesen, T. (2000). Globalisering av kongtroll: framveksten av registrerings og overvåknings-systemer i Europa. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 87(3).
- Mauss, M. (2001). *Gaven: Gaveutvekslingens form og logikk i arkaiske samfund*. København: Spektrum.
- Neumann, I. (2007). Norsk sosiologi. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 3.
- Olaussen, L. P. (2004). Hvorfor er kriminalitet en sosial realitet? *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 1, 24-38.
- Pedersen, W. (1995). En debatt om ungdomskriminalitet. Ontologie des darf-nicht-sein. I W. Pedersen, C. Høigård & L. Kyvsgaard (Red.), *Stensilserie 78*. Oslo: Institutt for kriminologi.
- Pfohl, S. (1994). *Images of deviance and social control – a sociological history*. New York: McGraw-Hill.
- Politimetodeutvalget (2004). *Mellom effektivitet og personvern*.
- Priour, A. & Sestoft, C. (2007). *Pierre Bourdieu. En introduksjon*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Ringdahl, K. (2001). *Enhet og mangfold - Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Robertson, R. (1995). Glocalization: time-space and homogeneity-heterogeneity. I Featherstone, Mike; Lash, Scott, Robertson, Roland (eds.) *Global Modernities*. London: Sage Publication, 25-44.

- Schaanning, E. (1999). *Fortiden i våre hender. Foucault som vitensbåndtør*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Smith, D. (2005). *Institutional Ethnography: a Sociology for People*. Oxford: Alta Mira Press.
- Sætre, M. (2007). *Analysér av kriminalitet : en innføring i data og metoder i samfunnsvitenskapelige og strategiske kriminalanalyser*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Taylor, I. (1999). *Crime in Context. A critical criminology of market societies*. Cambridge: Polity Press.
- Tilly, N. (2003). Community policing, problem-oriented policing and intelligence led policing. I T. Newburn (Ed.), *Handbook in Policing*. Devon: Willan Publishing.
- Willett, S. (2001). Insecurity, Conflict and the New Global Disorder. *IDS Bulletin*, 32(2), 35-47.
- Young, J. (1998). Breaking Windows: Situating the New Criminology. I P. Walton & J. Young (Eds.), *The New Criminology Revisited*. London: Macmillan.
- Young, J. (2007). Left Realist Criminology. Radical in its Analysis, realist in its Policy. Retrieved from <<http://www.malcolmread.co.uk/JockYoung/leftreal.htm>>
- Aas, K. F. (2007). Analyzing a world in motion. *Theoretical Criminology*, 11, 283-303.
- Aas, K. F. (2008). *Globalization & Crime*. London: 2007.

Kampen om kriminalitetsbegrepet

Vitenskapens uteliggere¹

AV KARSTEN INGVALDSEN, INSTITUTT FOR KRIMINOLOGI OG RETTSSOSIOLOGI, UIO

Innledning

I *Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskap* har det foregått et ordskifte mellom Leif Petter Olaussen (2004) og Nils Christie (2004a). Olaussen går i rette med Christies sentrale formuler om at «kriminaliteten ikke finnes» (Christie 2004b). Dette bygger på Christies posisjon hvor han hevder følgende:

Handlinger er ikke, de blir, deres mening skapes mens de oppstår. Å klassifisere og evaluere er kjerneaktiviteter for mennesker. Verden kommer til oss som vi konstituerer den. Kriminalitet er et produkt av historiske, kulturelle, sosiale og mentale prosesser (Christie, 2004b, s. 22).

Slik det ser ut inntar Christie en sosialkonstruktivistisk posisjon når han hevder at kriminaliteten ikke finnes. Den finnes ikke i betydningen at den ikke er gitt. Kriminalitet er en blant flere mulige meninger som kan tillegges en gitt handling. Kriminaliteten finnes ikke som en ekstern virkelighet. Den kan bare nås gjennom ulike subjektive tolkninger av den. I så måte er kriminalitet en sosial konstruksjon (Hacking, 1999).

Gjennom en eksplisitt argumentativ prosess hevder Olaussen (2004) at Christies påstand om at kriminaliteten ikke finnes er uholdbar. For Olaussen er kriminalitet en realitet, noe man ikke kan dekonstruere seg vekk fra. Han hevder at «... krimi-

¹ Denne teksten bygger på essayet jeg leverte til Ph.D. seminar i vitenskapsteori, forskningsetikk og avhandlingskriving for samfunnsvitere ved Institutt for kriminologi og retts sosiologi.

nalitet både er handlinger med en bestemt kvalitet, og at kriminalitet er en *sosial realitet* som finnes uavhengig av enkelthandlinger» (Olaussen, 2004, s. 25). Olaussen ser således ut til å innta en realistposisjon. Kriminaliteten eksisterer som en egen virkelighet uavhengig av ulike menneskers tolkning av den i gitte konkrete situasjoner (Hacking, 1999).

I det følgende skal jeg se nærmere på de to posisjonene som henholdsvis Christie og Olaussen presenterer. Posisjonene skal diskuteres i forhold til tre hovedspørsmål:

- Hvilke posisjoner er det egentlig som presenteres, hvor entydige er de?
- Står de to posisjonene bare i motsetning til hverandre eller finnes det likheter mellom dem?
- Hva er implikasjonene av posisjonene i forhold til sentrale relasjoner forskningen står i?

Nærmere bestemt spør jeg hvilke betingelser disse posisjonene skaper for hvilke måter forskningen kan relatere seg til, eller tale til om man vil, kriminologiens forskningssubjekter.

Selektiv fenomenologi

På bakgrunn av Christies postulat om at «kriminaliteten ikke finnes», beskriver Hammerlin, Mathiassen og Strand (2006) Christie som å innta en sosialkonstruktivistisk posisjon. Imidlertid, er det egentlig en slik posisjon Christie står som eksponent for? Gjennom sin vektlegging av handlingers mening og hvordan dette meningsinnholdet oppstår, eller sagt på en annen måte, hvordan mening konstrueres i det sosiale rom, ser Christie ut til å være fenomenologisk orientert:

Mitt anliggende er å undersøke under hvilke sosiale betingelser de uønskede handlinger oppstår, under hvilke betingelser handlingene sees som uønskede, og under hvilke omstendigheter noen av de uønskede handlinger blir gitt den mening å være kriminelle (Christie, 2004a, s. 404).

Dette er helt i tråd med hvordan Schutz definerer fenomenologiens retning og rolle: «The aim, then, is to interpret the actions of individuals in the social world and the ways in which individuals give meaning to social phenomenon» (Schutz, 1967, s. 6).

For å få til en slik fenomenologisk innretning foreskriver Schutz flere metodologiske/analytiske grep forskeren må gjøre. Det første er at enhver analyse må starte med minst mulig ferdigkategoriserte handlinger. Analysen må være mest mulig forutsetningsløs gjennom å ikke forutsette handlingers meningsinnhold. Meningsinnhold skal undersøkes og problematiseres, ikke taes for gitt. Forskeren skal innta rollen som den fremmede (Schutz, 1971).

Denne innretningen har en sentral posisjon i flere av Christies tekster. Et slikt fenomenologisk prosjekt er kanskje mest fremtredende i boken *Hvor tett et samfunn?* (Christie, 1989). Slik jeg leser boken er den i stor grad viet til spørsmålet om hvordan ulike strukturelle forhold påvirker tilbøyeligheten blant folk til å forstå uønskede handlinger som kriminalitet, og ikke noe annet (mindre dramatisk). Hvordan man i et gitt samfunn sosialt organiserer seg skaper spesifikke betingelser for hvordan mennesker leser hverandre. Det igjen legger føringer på hva slags mening man tillegger hverandres handlinger. I denne boken problematiserer Christie til fulle kategorien kriminalitet.

Skjeler man til andre deler av Christies forfatterskap, glimter imidlertid denne fenomenologiske og sosialkonstruktivistiske grunnholdningen med sitt fravær. Jeg tenker da på et annet kriminologisk temaområde som Christie har gitt en sentral plass i sitt forfatterskap. I flere av hans bøker står samfunnets bruk av straff sentralt, spesielt fengselsstraff. I boken *Kriminalitetskontroll som industri* (Christie, 2000) samt boken *En passende mengde kriminalitet* (Christie, 2004b) er han både opptatt av og bekymret for det han beskriver som en økende bruk av fengselsstraff, spesielt i USA: «USA ligger helt suverent på verdenstoppen. (...) Veksten har vært helt ufattelig fra midten av 1970-årene» (Christie, 2004b, s. 69). Økte fangetall ser Christie som et stort samfunnsproblem all den tid det offentliges bruk av straff innebærer å tilskattet påføre, spesielt fengselsfangene, betydelig pine og smerte (Christie, 1982).

Når Christie (2000, 2004b) skriver om økte fangetall, da teller han. Således benytter han seg av en forskningsmetode og et forskningsfelt han annet steds hen strengt tatt har avskrevet som umulig. På bakgrunn av postulatet om at «kriminaliteten ikke finnes» er Christie også av den oppfatning at det ikke er mulig å telle kriminaliteten. All den tid kategorien kriminalitet er sosialt konstruert og således varierer både i rom og tid, lar den seg rett og slett ikke telle. «Betyr dette at kriminaliteten er økt? Det vet jeg ikke. Og viktigere: Det vil jeg aldri få vite.» (Christie, 2004b, s. 11). Og senere i samme bok:

Men kriminalstatistikken er i seg selv et sosialt fenomen. Den forteller hva systemet for øyeblikket ser som kriminalitet og bryr seg med, eller har kapasitet til å bry seg med. Kriminalstatistikken er et sosialt faktum i sterkt behov for tolkning (Christie, 2004b, s. 23).

Det ser imidlertid ut til at Christie ikke er av den oppfatning at alle deler av kriminalstatistikken trenger å bli møtt med den samme skepsis og problematiserende holdning. Når han teller fanger, så oppfatter jeg ham dit hen at han også måler den mengde av pine som samfunnet påfører mennesker gjennom strafferettsapparatet. Dette gjør han uten å problematisere de kategorier som danner grunnlaget for - og som inngår i tellingen. Mens Christie til fulle problematiserer kriminalitetsbegrepet, er det vanskelig å finne den samme skeptiske holdning når han teller fanger. Hvis det var slik at Christie var karakterisert ved en fenomenologisk og derigjennom sosialkonstruktivistisk grunnholdning, ville han ha stilt seg de grunnleggende spørsmålene om: Hva er egentlig en fange² og hva er egentlig pine?

Det er veldokumentert i fengselsforskningen at innesperring i fengselsanstalter over lengre tid har betydelige negative konsekvenser menneskelig, sosialt og økonomisk for de innesperrede (Skardhamar, 2002). For å bruke Christies språkdrakt: Pinen er definitivt tilstede. Det er likevel grunnlag for å problematisere. Pine i hvilken grad og for hvem? Hvor mye pine er det egentlig forbundet med å sone en tre ukers fengselsdom for å ha kjørt bil med promille?

² Takk til Leif Petter Olaussen i denne sammenheng som uttrykte dette poenget i en samtale mellom oss.

De som blir eksponert for en slik straff, oppfatter de seg som fanger – det Christie teller dem som? Hvor mange som er innesperret synes selv at de hører hjemme innenfor rammen av Christies begrep om pine?

Prinsipielt er det logisk inkonsistent at Christie teller fanger og måler pine³, samtidig som han har definert at den kriminaliteten som danner den strafferettslige bakgrunnen for antall fanger og mengde pine, ikke lar seg måle på samme kvantitative måte. Hva er det som prinsipielt gjør fanger og pine til andre typer kategorier enn kriminalitet, slik at man både analytisk og metodisk kan forholde seg annerledes til dem?

En ytterligere grunn for å problematisere Christies analytiske og metodiske differensiering fremkommer ved gjennomgang av relevant empiri. I 2004 forekom det 8357 løslatelser etter soning av fengselsdommer i Norge (Statistisk Sentralbyrå, 2004, tab. 53)⁴. 3598, eller 43 %, av disse gjaldt soning av fengselsdom på inntil 29 dager. Inkluderer vi soning inntil 59 dager, som gjaldt i 2091 tilfeller, blir tallet 5689, dvs. 68 % av det samlede antall løslatelser etter fengselssoning. Legger vi sammen alle løslatelser etter soning av fengselsdom i inntil ett år, utgjør dette 8002 eller 96 % av samtlige løslatelser etter fengselssoning. Med andre ord, kun 4 % av løslatelsene er knyttet til en anstalttid på mer enn ett år.

Tidsfaktoren når det gjelder norsk fengselsvirkelighet er i så måte en grunn for å problematisere begrepene 'straff', 'fange' og 'pine'. Når Christie ikke gjør dette, forsvinner også grunnlaget for å betrakte hans forskerståsted som fenomenologisk og sosialkonstruktivistisk. Det er i så tilfelle en selektiv fenomenologi og sosialkonstruktivisme vi er vitne til.

Grunnleggende problematisering av ulike kategoriers meningsinnhold, slik Schutz (1964) foreskriver, er hos Christie langt mer fremtredende når det gjelder krimina-

³ Nå sier riktignok Christie i boken «*Pinens begrensing*» (1982) at han ikke vil diskutere om pinen har økt eller minket. Dette fordi at hva som oppfattes som pine, og i hvilken grad noe oppleves som pine, vil kunne variere avhengig av tid og sosialt rom. Imidlertid, innenfor Christies perspektiv, hva er poenget med å telle fanger hvis det ikke var fordi det medfører økt pine?

⁴ Soning som varetekt, forvaring/sikring og bøtesoning er ikke tatt med i dette totaltallet.

litetsbegrepet enn kategoriene fange og pine. Således ser det ut til at mens kriminaliteten ikke finnes hos Christie, så finnes til gjengjeld fanger og pine. Når det gjelder kategoriene fange og pine nærmer Christie seg en realistposisjon.

Sosialkonstruktivisme som virkemiddel

Når formularet om at «kriminaliteten ikke finnes» ikke kan sees som et grunnleggende fenomenologisk og sosialkonstruktivistisk ståsted, hva er det da?

Slik jeg ser det må kriminalitetens manglende eksistens hos Christie forstås som en del av hans mer overordnede prosjekt. Dette fremstår som et rent kriminalpolitisk og ideologisk prosjekt. Som Halvorsen (2007) beskriver det:

Christies kriminologiske prosjekt er i bunn og grunn et moralsk og kriminalpolitisk prosjekt, der ambisjonen er å *endre* folks konstitutive fortolkning av sosiale onder. I dette perspektivet blir derfor den kriminologiske diskusjonen av spissformuleringen «kriminalitet finnes ikke» en diskusjon om normative fakta, dvs. en diskusjon om det finnes sosiale onder av en slik karakter at det kan legitimere bruk av straff (Halvorsen, 2007, s. 18).

Som Halvorsen (2009) sier i en annen og mer utførlig diskusjon av Christies tekster, er det endelige målet for Christie å redusere samfunnets bruk av straff. I denne forbindelse viser Halvorsen hvordan sosialkonstruktivismen uteblir når det gjelder noen sentrale punkter hos Christie. I stedet er det klare islett av realisme som trer frem i Christies resonnering. For Halvorsen blir dette spesielt tydelig når Christie selv beskriver sitt prosjekt:

Let it therefore be completely clear that I am also a moralist. Worse: I am a moral imperialist. One of my basic premises will be that it is right to strive for a reduction of man-inflicted pain on earth (Christie sitert i Halvorsen, 2009, s. 9).

Dette ser Halvorsen (2009) som et uttrykk for at Christie nærmer seg en realistposisjon angående moral og sannhet. Christie uttrykker en sannhet som gjør krav på å være allmenngyldig. Hvis vi spinner videre i Halvorsens ånd, kan man spørre seg om ikke også et annet vesentlig moment hos Christie trer frem. Ligger det ikke en grunnleggende form for essensialisme i bunn av Christies resonnering? Essensialisme

forstår Hacking (1999) som hva mennesket i sin essens er. Noen egenskaper ved mennesket er uunnngåelige. Gjennom disse egenskaper har vi mennesker en felles kjerne. På denne bakgrunn er det grunn til å spørre seg om ikke en slik essensialisme er tilstede hos Christie. Jeg har vanskelig for å finne et sitat hos Christie som underbygger påstanden. Det er mer snakk om noe som trer frem gjennom linjene i mange av Christies tekster. For, hvorfor mener Christie at fangetallene og pinen må reduseres? Er det ikke grunn til å tro at det henger sammen med at Christie har forutsatt hva mennesket i sin essens er, i form av hva som er godt og hva som ikke er bra for mennesket? Mener ikke Christie at mindre straff og mindre pine er best for både kriminalitetens utøvere, ofre og pårørende samt samfunnet som sådan?

Under forrige avsnitt argumenterte jeg for at sosialkonstruktivismen ikke var en prinsipiell grunnholdning hos Christie. En slik tilnærming er langt mer fremtredende hos Christie når det gjelder kriminalitetsbegrepet enn kategoriene straff, fange og pine. Gjennom dette avsnittet har jeg forsøkt å få frem at sosialkonstruktivismen hos Christie heller enn å være et prinsipielt mål i seg selv, er et virkemiddel for å fremme Christies viktigste prosjekt; reduksjon av straff og pine. Christie gir i grunn uttrykk for dette selv når han sier:

Vil man dempe strafferettens hegemoni – og det blir spesielt viktig i samfunnsformer som våre med stadig økte fangetall – er det viktig å få brutt ned det tilsynelatende selvfølgelige i at kriminalitet finnes. Selvfølgeligheten gjør utviklingen til skjebne, - åpner ikke for mangfold og valg (Christie, 2004a, s. 404).

Slik sett ser et av hovedpoengene til Hacking (1999) i hans diskusjon av sosialkonstruktivismen ut til å gjelde for Christie: «But most people who use the social construction idea enthusiastically want to criticize, change, or destroy some X that they dislike in the established order of things» (Hacking, 1999, s. 7).

Kriminalitetens eksistens

I motsetning til Christie er Olaussen (2004) av den oppfatning at kriminalitet finnes, kriminaliteten er en realitet. På denne bakgrunn går Olaussen i rette med

Christies formuler om at «kriminaliteten ikke finnes». Olaussen (2004, s. 25) argumenterer for at «... kriminalitet både er handlinger med en bestemt kvalitet, og at kriminalitet er en *sosial realitet* som finnes uavhengig av enkelthandlinger». Den posisjonen Olaussen her presenterer fremstår som todelt og derigjennom også noe motsetningsfylt. Når Olaussen hevder at kriminaliteten består av handlinger med bestemte kvaliteter, tolker jeg ham dit hen at han argumenterer for en rendyrket realistposisjon. Kriminaliteten er en bestemt realitet i seg selv, den har gitte kvaliteter enten vi vil eller ikke (Hacking, 1999). Handlinger er ikke noe man kan velge å tolke som kriminalitet eller ikke avhengig av fra hvilket ståsted man betrakter. Hvorvidt en handling er kriminalitet eller ikke, er således ikke bevissthetsavhengig. Det som gjør handlinger til kriminalitet er at de har bestemte moralske egenskaper. Det er således en moralsk realisme (Hacking, 1999) Olaussen argumenterer for. De kriminelle handlingene bryter med det Olaussen (2004, s. 28) kaller «den allmenne moral». Det finnes en rimelig stor grad av konsensus om moral. Dermed eksisterer det også en enighet om hvilke handlinger som skal ha merkelappen kriminalitet. For Olaussen representerer kriminalitet en enighetskategori.

På samme tid sier også Olaussen at kriminalitet er en sosial realitet. Slik jeg forstår ham sikter han med dette til de sosiale institusjoner og prosesser som over tid skaper den allmenne moral og kriminalitet som en enighetskategori. Strafferettsapparatet står sentralt her og utgjør den institusjonaliserte moralske enighet. Strafferetten både uttrykker og opprettholder den allmenne moral. Gjennom denne resonneringen bryter imidlertid Olaussen med den rendyrkede realistdimensjonen ved kriminalitet. Gjennom å vektlegge hvordan moralen skapes i det sosiale rom, har han gjort moralen avhengig av det sosiale, og derigjennom også individets bevissthet. Han har gjort moralen og dermed kriminaliteten til noe som sosialt skapes, eller konstrueres, innenfor gitte strukturelle rammer. Således blir kriminaliteten ikke en realitet i seg selv, men til en sosial konstruksjon.

På denne bakgrunn finner jeg det noe vanskelig å avgjøre hvilken posisjon i forhold til kriminalitetsbegrepet Olaussen egentlig inntar. En plausibel tolkning kan være at Olaussens posisjon representerer det som Hacking (1999) kaller en

moderert utgave av realisme. Det vil i vår sammenheng si at kriminaliteten ikke er en realitet i seg selv uavhengig av det sosiale. På den annen side er det langt fra fritt frem å tolke handlinger som man vil. Dette fordi at kriminalitet er en sosial realitet i form av den allmenne moral og de sosiale prosesser som over tid etablerer og opprettholder denne (tungrodd) moralen. Det sosiale rom inneholder i så måte ferdig etablerte, om ikke evigvarende, moralske tolkningskjemaer. All den tid man som menneske er en del av et gitt sosialt og kulturelt system, kan man vanskelig unnsnippe kriminalitet som enighetskategori.

Som en prinsipiell og generell betraktning er det grunn til å problematisere denne posisjonen. Det eksisterer for mange empiriske eksempler på at moralen knyttet til konkrete handlinger er langt mindre «ferdigtygget» og gitt enn Olaussens posisjon tilsier. Dette gjelder spesielt hvis man betrakter den moralske kommunikasjon rundt en kriminalitetskategori som strafferettsapparatet står for. Som Aubert (1985) argumenter både empirisk og teoretisk for, eksisterer det flere gode grunner til å stille seg kritisk til hvilken moralsk konstituerende kraft strafferetten egentlig utgjør. Ett eksempel på dette er hvitvasking av penger. Den strafferettslige reguleringen av hvitvasking er i Norge særst ny (Ingvaldsen, 2010). Det var først fra begynnelsen av 90-tallet at hvitvasking ble et selvstendig reguleringsobjekt. Frem til nylig forekom begrepet hvitvasking kun i hvitvaskingsloven, loven som regulerer hvilke kontrollplikter næringslivet og arbeidslivet er pålagt av det offentlige i den hensikt å kunne spore hvitvasking. Det var først ved endringslov 30. juni 2006 nr. 49 at begrepet hvitvasking ble innført i straffelovens § 317, den bestemmelsen i straffeloven hvor hvitvasking reguleres. På grunn av tidsaspektet er det grunn til å spørre seg hvor gode betingelsene egentlig har vært for utviklingen av en allmenn og innarbeidet moral knyttet til hvitvasking.

Til sist kan man spørre seg på hvilken måte de kriminalpolitiske myndigheter moralsk kommuniserer om hvitvasking. Hvitvasking skiller seg fra andre handlinger regulert i straffeloven ved at lovbrudd som tyveri og drap er definert som ulovlige fordi de i seg selv er moralsk forkastelige. De er moralsk forkastelige fordi de er skadelige for dem som utsettes for ulovlighetene. Å avverge slike handlinger er

således et moralsk mål i seg selv. Det er derimot ingen juridiske ofre knyttet til hvitvaskingshandlinger. Hvitvasking av svarte penger genererer ingen nye juridiske ofre utover de ofre som allerede er knyttet til de primærforbrytelsene som de illegale midlene i utgangspunktet stammer fra (Levi, 1997).

Kategorien hvitvasking fremstår således ikke som moralsk forkastelig i seg selv på samme måte som andre straffbare handlinger gjør. De kriminalpolitiske myndigheter ser dog potensielle ofre forbundet med hvitvasking, men disse er ikke ofre i juridisk forstand samt at de også er langt mer diffuse og anonyme enn f.eks. det individuelle drapsoffer. Ulike markeder, og spesielt finansmarkedene, kan bli skadelidende hvis disse markedene får preg av å absorbere svarte penger i tilnærmet samme grad som hvite penger. Da kan den tilliten markedene bygger på stå i fare (Ot.prp.nr.72 (2002-2003)).

Hvitvasking fremstår således også som et reguleringsobjekt fordi det er formålstjenelig for å oppnå noe annet. Det kriminalpolitiske målet med hvitvaskingsreguleringen er i stor grad også å kunne avverge de ulike ulovligheter som i utgangspunktet genererer svarte penger som eventuelt skal hvitvaskes (Naylor, 2003). Å se etter hvitvasking er en etterforskningsstrategi for å kunne spore primærforbrytelsene og derigjennom kunne inndra de illegale midlene de har skapt. På den måten hindrer man at de ulovlige tjente pengene benyttes til å begå ytterligere kriminelle handlinger.

Hvilke onder hvitvaskingsreguleringen og -etterforskningen er ment å fange opp har også i stor grad forandret seg over tid ved at stadig nye onder tilføres. Internasjonalt hadde reguleringen av hvitvasking sitt utspring i de voksende narkotikamarkedene i USA på slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet (Savona & De Feo, 1997). Senere har også flere andre typer kriminalitet – slik som organiserte tyverier, smugling og salg av våpen, menneskehandel samt korrupsjon og utpressing – blitt innlemmet i sekken av handlinger hvitvaskingsetterforskningen er ment å bekjempe (Sheptycki, 2000). Fra 2000-tallet av har også bekjempelse av terrorfinansiering blitt en del av den kriminalpolitiske begrunnelsen for å regulere og etterforske hvitvasking (Reuter & Truman, 2004).

Så hvilken moral er egentlig knyttet til hvitvasking? Er det galt fordi det går ut over noen, i så tilfelle hvem? Er det normativt uakseptabelt fordi det hindrer staten i å kunne inndra illegalt opptjente midler? Er hvitvasking av penger moralsk forkastelig fordi det kan skape grunnlag for andre former for kriminalitet? Offerbildene, skadebildene og således også det normative rundt hvitvaskingshandlinger er langt mindre entydig enn ved andre former for kriminalitet.

Ett kanskje enda tydeligere eksempel er underslag, som er regulert i straffelovens § 255-256. Jeg har tidligere gjort en empirisk undersøkelse av denne lovbruddskategorien (Ingvaldsen, 2001). Det viktigste gjennomgående empiriske funn var at en allmenn moral, som prinsipielt definerte underslag som moralsk forkastelig enten det gjaldt den ene eller andre formen for underslag, slik loven gjør, ikke var å finne. Tvert i mot forelå det en konsensus, eller med Schutz (1967) sitt begrep «common stock of knowledge», om at spesielt en form for underslag ikke fortjente å bli behandlet som kriminalitet. Dette gjaldt underslag som ulovlige lån; man låner pengene for å betale dem tilbake senere. I de aller fleste tilfeller er slike kreditter ulovlige i henhold til loven. Dette var den vanligste formen for underslag i undersøkelsens datamateriale. Videre var både ofrene og kontrollørene svært pragmatiske ved slike underslag. Hvis pengene var tilbakebetalt var det sjeldent at anmeldelse til politiet ble betraktet som viktig for ofrene. Dette er et empirisk funn som går igjen ved flere ulike typer av økonomisk kriminalitet (Schlegel, 1990). Politiet og andre kontrollorganer, slik som skatteetaten, var også særs forståelsesfulle overfor slike ulovlige kreditter. I flere tilfeller hvor synderen økonomisk hadde gjort opp for seg, så kontrollørene ingen grunn til å ta saken inn i retten.

Den sosiale realiteten i form av de moralske tolkningskjemaer som ble benyttet, og således også forsterket gjennom ofrenes og kontrollørenes kriminalitetsforståelser, stod i så måte i sterk kontrast til strafferetten. Den moral som lovverket om underslag er ment å uttrykke og derigjennom gjenskape, ble sågar motarbeidet av moralens voktere selv i form av ulike kontrollørers handlinger.

Et prinsipielt spørsmål melder seg således i tilknytning til Olaussens resonnering om kriminaliteten som en realitet. Innenfor rammen av hans perspektiv, når slutter

en gitt handling å være kriminalitet? Hvor mange manglende anmeldelser fra ofre, hvor mange tilfeller hvor politiet gjemmer en sak bort i skuffen, skal til før handlingene ikke lenger er for kriminalitet å regne? Eller forblir handlingene kriminalitet uansett så lenge de er definert som det i straffeloven?

Vitenskapens uteliggere

De posisjonene som Olausen (2004) og Christie (2004a) representerer har rimelig mye mer felles enn man ved første øyekast kan få inntrykk av. Begge posisjonene er flersidige ved å inneholde elementer av både sosialkonstruktivisme og realisme. De to posisjonene er imidlertid grunnleggende ulike i den forstand at mens Olausens prosjekt er å etablere konkrete faglige argumenter for kriminalitetens eksistens, kan Christies formular om at «kriminaliteten ikke finnes» heller sees som et ledd i et større kriminalpolitisk og ideologisk prosjekt. Mens Olausen begrunner kriminalitetens eksistens gjennom å betone konkrete sammenhenger mellom moral, handlinger og strafferettslige institusjoner, begrunner Christie sitt formular om kriminalitetens manglende eksistens primært gjennom formularets ideologiske og moralske nytte.

Den kanskje mest interessante likheten mellom disse posisjonene fremkommer imidlertid hvis vi igjen går tilbake til Schutz (1971) sitt formular for fenomenologien. Den beste kunnskapsproduksjonen sikres gjennom å betrakte verden mest mulig forutsetningsløst. Nå er jeg ikke av den oppfatning at dette er fullt ut mulig. Som Holst (2005) påpeker, er ikke den sosiale virkeligheten tilgjengelig for oss gjennom annet enn språket. Og språket er nødvendigvis ladet med mening. Det finnes i så måte ikke noen absolutt nøytral posisjon å skape kunnskap fra. I mine øyne er imidlertid denne kunnskapsteoretiske erkjennelsen ingen grunn til å ikke prøve og etterleve det fenomenologiske grunnprinsipp om den forutsetningsfrie forskningen. Dette fordi at å la det være kan ha noen uheldige konsekvenser. Både Olausen og Christie har på hver sin måte inntatt posisjoner som forutsetter noe vesentlig om kriminali-

teten. Forutsetningene innehar et potensial for å skape problematiske betingelser for hvordan deres posisjoner relaterer seg til kriminologiens forskningsobjekter.

Gjennom en posisjon som betoner en moderat realisme, forteller Olaussen (2004) oss at når det gjelder de handlinger som strafferettslig er definert som kriminalitet, kan vi vanskelig slippe unna tolkningen av disse handlingene nettopp som kriminalitet og dermed som moralsk forkastelige. Når de er definert som kriminalitet er det fordi vi er enige om at de har visse moralske kvaliteter. I forhold til et tenkt forskningsprosjekt om en eller flere kriminalitetskategorier er det således allerede skapt forventninger om hvilket forhold informantene har til disse handlingene.

Den tidligere underslags-studien min kan tjene som et eksempel (Ingvaldsen, 2001). I flere av straffesakene som inngikk i datamaterialet bestod synderne av særskilte bemedlede personer. Mennesker med formuer i million- og milliardklassen underslo ikke andres penger ut av økonomisk nød. Et stykke ut i forskningsprosessen slo det meg at jeg tidlig hadde stilt meg et grunnleggende spørsmål som hadde ligget som et stilltiende premiss: Hvordan kunne disse personene underslå penger når de ikke trengte dem? Og ikke minst, hvordan kunne de gjøre det når det var kriminelt? Jeg forholdt meg altså til handlingene i form av et sovende premiss: Hvordan kunne informantene begå disse handlingene *på tross av* at de er ulovlige? Jeg hadde altså forutsatt det samme som Olaussen (2004) gjør; at befolkningen har det samme normative forhold til underslag som den moralen som den strafferettslige definisjonen av underslag er ment å uttrykke.

På den bakgrunn var jeg på utkikk etter en helt særegen motivasjon hos underslagerne som kunne forklare hvordan de maktet å klatre over den moralske muren det jo måtte representere å begå underslag. I stedet for å fortsette langs denne veien gjorde jeg en analyse av den empiriske konteksten rundt ulovlighetene slik Schutz (1967) betoner nødvendigheten av. På den måten fremkom det hovedfunn jeg har beskrevet tidligere. Det var særskilt vanlig både blant ofre, ulike kontrollører og andre impliserte å ikke behandle visse underslag som kriminalitet. Det forelå en konsensus om at visse former for underslag ikke er kriminalitet, i betydningen at det er handlinger som ikke er moralsk forkastelige på en slik måte at de hører

hjemme hos politiet eller i rettssalen. Den sosiale virkeligheten tilsa i så måte at det ikke fantes noen grunnleggende moralske sperrer underslagerne måtte kjempe seg forbi.

Ved å ta utgangspunkt i underslag som kriminalitet stod jeg altså i fare for å fargelegge empirien på en måte som den fenomenologiske analysen senere demonstrerte ikke var i tråd med den samme empirien. På denne bakgrunn er jeg enig i Christies (2004a) kritikk av Olaussens posisjon:

Med utgangspunkt i konkrete handlinger i konkrete situasjoner blir det noe lettere å motstå å bli fanget inn av den herskende tanke om at visse handlinger er kriminelle med alle de bindinger denne tanke medfører (Christie, 2004a, s. 404).

Dette betyr ikke at de momenter Olaussen drar frem rundt kriminalitetsbegrepet ikke er relevante. De er høyst fruktbare i en diskusjon om kriminalitet. Ikke som et prinsipielt utgangspunkt og parameter for studier av kriminalitet, men som ett blant flere momenter for å analysere og tolke en allerede foreliggende empiri.

Christie på sin side har forutsatt noe enda større om kriminaliteten, på moralsk grunnlag, ved å hevde at det ikke er ønskelig å betrakte handlinger som kriminalitet. Dermed ser det ut til at han har lagt enda sterkere føringer på hvordan hans posisjon relaterer seg til forskningens informanter. Gjennom sitt kriminalpolitiske og ideologiske prosjekt ser Christie ut til å ta på seg rollen som en motmakt i den kampen om kriminalitetsbegrepet han mener samfunnet er preget av: «Kampen om forståelsen, kampen om den mening handlingene og de handlende skal gis, er et helt sentralt studiefelt i den kriminologiske forskning» (Christie, 2004a, s. 404).

Det kritiske, sett fra et grunnleggende fenomenologisk ståsted, er at Christie gjennom sitt ideologiske prosjekt tar del i denne kampen: «En av mine grunnleggende forutsetninger er at det er riktig å kjempe for å redusere den menneskeskapte pine på jorden» (Christie, 1982, s. 12-13).

Dette er et helt legitimt moralsk prosjekt. Den humanistisk orienterte målsetning som ser ut til å ligge i dette prosjektet, om et samfunn som til alles beste i minst

mulig grad leser handlinger som kriminalitet og dermed også minimerer bruken av tradisjonelle strafferettslige sanksjonsformer, er i mine øyne intet mindre enn vakker. Mitt hovedpoeng her er imidlertid at en slik posisjon, som har forutsatt noe vesentlig moralsk om kriminaliteten, vanskelig kan forholde seg til kriminologiens informanter på annet enn en særdeles meningsmettet måte.

Svært mange av kriminologiens ulike forskningssubjekter, eksempelvis kriminalitetens ofre, vil være uenig med Christie i at ikke en hel rekke handlinger skal både betraktes som - og behandles som kriminalitet. Hvilken relasjon til disse er det naturlig at forskeren får innenfor rammen av Christies posisjon? Er det ikke lett at forskeren havner i en moralistisk kamp med informantene om hva som er den gyldige realiteten? Slik sett kan forskningens informanter bli forskningens problem heller enn å utgjøre en inspirerende empiri i sin egen rett.

Det samme spørsmålet melder seg i tilknytning til politivitenskapens forskningssubjekter. Politiet representerer den sekundærkontroll Christie (1989) ønsker oss vekk fra. Med dette mener jeg ikke at Christie vil legge ned politiet som sådan. Derimot ønsker han grunnleggende å endre den rollen politiet har. Christie ønsker et mykere politi som fokuserer på problemløsning, heller enn dagens mer repressive politi som gjennom strafferettslige virkemidler behandler folk som kriminelle (NOU 1981:35). Mitt poeng her er at gjennom denne tradisjonelle og strafferettslige orienterte rollen, er politiet den institusjonen som kanskje i størst grad bidrar til opprettholdelsen av kriminalitet som nettopp kriminalitet. Denne institusjonen motarbeider i så måte Christies moralsk funderte prosjekt. Innenfor Christies posisjon kan således også politiet lett bli til et problem allerede i utgangspunktet, heller enn å være en yrkesgruppe forskeren skal forholde seg til ut fra hvordan virkeligheten fremstår for yrkesgruppens egne utøvere.

I den kvantitative metodelitteraturen benytter man begrepet 'statistiske uteliggere' (Hellevik, 1984). Gjennom statistiske analyser fremkommer gjerne et mønster som de enheter som telles plasserer seg som. I en del tilfeller er det gjerne noen få av disse enhetene som plasserer seg langt utenfor dette mønsteret. Det er enheter som ikke passer inn i bildet. Den posisjon som Christie (2004a) presen-

terer, og til en viss grad også Olaussons (2004) posisjon, kan stå i fare for å produsere det vi kan kalle «vitenskapens uteliggere». Vitenskapens forskningssubjekter passer ikke inn fordi forskningen allerede i utgangspunktet har gjort tunge forutsetninger av moralsk eller faglig teoretisk karakter om fenomenet kriminalitet. På denne bakgrunn ser jeg det som mer fruktbart, som et utgangspunkt for konkrete kriminalitets- og kontrollstudier, det formular vi kan trekke ut av Schutz (1967) sin fenomenologi: *Kriminalitet er en realitet i den grad og på den måten som vitenskapens forskningssubjekter oppfatter det.*

Litteraturreferanser

- Aubert, V. (1985). *Om straffens sosiale funksjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (1982). *Pinens begrensning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (1989). *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (2000). *Kriminalitetskontroll som industri : mot GULAG, vestlig type*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (2004a). Hvorfor det er ufruktbart å ta utgangspunkt i at kriminalitet er en sosial realitet. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 91(5), 303-407.
- Christie, N. (2004b). *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hacking, I. (1999). *The Social Construction of What?* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Halvorsen, V. (2007). Forskning, erkjennelse og moral. Noen refleksjoner over Cathrine Holsts *Feminism, Epistemology & Morality* (2005). *Materialisten*, 35(1/2), 73-103.
- Halvorsen, V. (2009). «*Crime does not exist*»: remarks on Nils Christie's *A Suitable Amount of Crime* (2004). (Paper to Workshop on Criminalization, University of Oslo).
- Hammerlin, Y., Mathiassen, C. & Strand, T. W. (2006). *Velferdstatens velsignelser og farer* (Dokumentasjon & Debatt 2/2006). Oslo: KRUS.
- Hellevik, O. (1984). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holst, C. (2005). *Feminism, Epistemology & Morality*. Avhandling levert til bedømmelse for graden Doctor Rerum Politicarum, University of Bergen, Bergen.

- Ingvaldsen, K.** (2001). "Ensomme ulver? Underslag blant noen bedrifts- og organisasjonsledere. Hovedfagsavhandling, Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Ingvaldsen, K.** (2010). *Hvitvasking på det Norske Verdipapirmarkedet. Svarte pengers betingelser.* Oslo: Unipub.
- Levi, M.** (1997). Money Laundering and Regulatory Policies. I E. U. Savona (Ed.), *Responding to Money Laundering. International Perspectives.* Nederland: Harwood Academic Publishers.
- Naylor, R. T.** (2003). Follow-the-Money methods in Crime Control Policy. I Beare (Ed.), *Critical Reflections On Transnational Organized Crime, Money Laundering and Corruption.* London: University of Toronto Press.
- NOU 1981:35.** *Politiets rolle i samfunnet.* (Delutredning 1). Oslo: Universitetsforlaget.
- Olaussen, L.P.** (2004). Hvorfor er kriminalitet en sosial realitet? *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap, 91*(1), 24-38.
- Ot.prp.nr.72** (2002-2003). *Lov om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. (hvitvaskingsloven).* Oslo: Finansdepartementet.
- Reuter, P. & Truman, E.M.** (2004). *Chasing Dirty Money. The Fight Against Money Laundering.* Washington DC: Institute for International Economics.
- Savona, E.U. & De Feo, M.A.** (1997). International Money Laundering Trends and Prevention/ Control Policies. I E. U. Savona (Ed.), *Responding to Money Laundering. International Perspectives.* Nederland: Harwood Academic Publishers.
- Schlegel, K.** (1990). *Just Desert for Corporate Criminals.* Boston: Northeastern University Press.
- Schutz, A.** (1964). *Collected Papers II. Studies in Social Theory.* Nederland: Martinus Nijhoff/The Hague.
- Schutz, A.** (1967). *The Phenomenology of the Social World.* London: Heinemann Educational Books.
- Schutz, A.** (1971). The Stranger: An Essay in Social Psychology. I *School and Society: A Sociological Reader.* London: Open University, Routledge and Kegan Paul.
- Sheptycki, J.** (2000). Policing the Virtual Launderette: Money Laundering and Global Governance. I J. Sheptycki (Ed.), *Issues in Transnational Policing.* London: Routledge.
- Skardhamar, T.** (2002). *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler.* (K-serien nr 1). Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi og retts sosiologi.
- Statistisk Sentralbyrå.** (2004). *Kriminalstatistikk 2004.* Statistisk Sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger.

Kriminalitet - en sosial konstruksjon

AV YNGVIL GRØVDAL, NASJONALT KUNNSKAPSSENTER OM VOLD OG TRAUMATISK STRESS

I boka *Kriminologi* skriver Cecilie Høigård at: «En vanlig betraktningssmåte er forestillingen om at først kommer kriminaliteten, deretter setter kontrollen av kriminaliteten inn» (Høigård, 1997, s. 13; se også Høigård & Balvig, 1988). Ut fra et slikt perspektiv *finnes* kriminaliteten. Den er et faktum, vi vet hva den er, og det gjenstår bare å forholde seg til den og å reagere på den. En rekke forskere, både innenfor norsk og internasjonal kriminologi, har imidlertid stilt spørsmåltegn ved denne forståelsesmåten. Man har anlagt et mer «relativistisk» perspektiv, og har hevdet at visse handlinger *oppfattes* som kriminalitet fordi vi har kriminalisert dem, altså belagt dem med straff. Handlinger blir så å si klassifisert ut fra hvordan vi (særlig) i den vestlige verden, tradisjonelt har reagert på dem. Mange kriminologer viser således til at handlinger blir oppfattet ulikt avhengig av konteksten de finner sted i. Tid, sted, tradisjon, relasjon, sosiale og kulturelle forhold er blant de faktorene som har betydning for hvordan handlinger oppleves, vurderes og reageres på (se bl.a. Åkerström, 1997; Hearn, 1998; Jeffner, 1998; Estrada, 1999; Sandmo, 1999; Balvig, 2000; von Hofer, 2006). En har bl.a. ønsket å sette søkelys på spørsmålet om hvordan samfunnets kontroll av ulike handlinger reflekterer menneskesyn, samfunnsutvikling og samfunnsliv. Dette betyr ikke at det ikke finnes onde, plagsomme og sosialt problematiske eller uakseptable handlinger som det kan være nødvendig å reagere på; spørsmålet er bare hvordan vi skal forstå og benevne dem.

I de seneste årene er det blitt stadig tydeligere at det eksisterer uenighet innenfor det kriminologiske miljøet om hvorvidt det går an å hevde at kriminaliteten ikke

finnes. I 2004 pågikk en debatt mellom Nils Christie og Leif Petter Olaussen i *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*. Olaussen skrev artikkelen «Hvorfor kriminalitet er en sosial realitet» (Olaussen, 2004a). Christie fulgte opp med en kort kommentar (Christie, 2004), som siden er blitt fulgt av et svar fra Olaussen (Olaussen, 2004b). Christies kommentar til dette kom i *Tidsskrift for samfunnsforskning* (Christie, 2007).

I dette essayet skal jeg presentere noe empirisk forskning som kanskje kan kaste lys over denne problematikken. Noen få data fra min egen pågående studie om kvinners møte med rettssystemet etter vold¹ fra partner eller ektefelle, vil også bli presentert. Men la meg først skissere hva uenigheten mellom Christie og Olaussen består i.

Christie og Olaussen synes å være enige om at det har foregått både kriminalisering og avkriminalisering av handlinger gjennom tidene. Blant handlinger som er avkriminalisert, finner vi f.eks. homofil praksis og det å føde barn utenfor ekteskap. I tillegg har vi handlinger knyttet til å spotte Gud og kirken. Av handlinger som er blitt kriminalisert, kan nevnes bruk av narkotiske stoffer og flere handlinger som nå defineres som miljøkriminalitet og økonomisk kriminalitet. Så langt er begge enige om at endringer i forståelsen av hva som er god moral og øvrig utvikling i samfunnet bidrar til endret forståelse av handlinger. Olaussen mener imidlertid at det finnes noen handlinger av en helt bestemt karakter, som *er* kriminalitet. Han hevder også at kriminalitet som sådan er en sosial realitet som eksisterer uavhengig av de enkelte handlinger. Olaussen sier det slik:

Med utgangspunkt i Max Webers sosiologi vil jeg betegne kriminalitet [som sosial realitet, min kommentar] som en *enighetskategori*. Som dette er den et viktig *handlingsvilkår* for oss alle, ved at den henviser til *høyst reelle* vurderings- og tenkemåter om handlinger, fordi de er *forpliktende* og *konsekvensrike* som følge av at de har allmenn sosial *gyldighet* (Olaussen, 2004a, s. 25, kursiveringen er Olaussens egen).

Vi kan se det slik at Olaussen mener det finnes «a bottom line, beyond which he refuses to go», altså noe som ikke kan relativeres eller dekonstrueres (se Edwards et

¹ Ordet «vold» er selvsagt heller ikke noen naturgitt kategori. Også dette vil kunne kalles en sosial konstruksjon. Jeg vil imidlertid ikke problematisere dette begrepet her.

al., 1995, s. 26). Dette er Christie uenig i. Slik han ser det, vil oppfatningen av en handling i stor grad være avhengig av, eller relativ til, konteksten den skjer innenfor. Jeg oppfatter Christie dit hen at han mener at det er de involverte parter som er «eksperter» på hvordan handlingen skal forstås, ikke vi som står utenfor (Olaussen, 2004b, s. 409). Der Olaussen ser enighetskategorier, som kan gi assosiasjoner til at synet på hva som er kriminalitet er noe vi alle deler, ser Christie dessuten *makt*, dvs. den makten innflytelsesrike aktører i samfunnet har til å gjøre sine syn gjeldende.

Ved første øyekast synes Olaussen å ha rett. Innenfor jussen finnes begrepet 'mala in se', dvs. onde handlinger som Olaussen – og sikkert flere med ham – betrakter som «kriminalitet» av *natur*. Innenfor moralfilosofien har det vært vanlig å snakke om at allmenne moralnormer setter begrensninger for enkelte handlinger. Her nevnes ofte drap, tyveri og løgn. I dagliglivet forholder vi oss også gjerne til det vi kan kalle kriminalitetskategorier. Vi snakker f.eks. om mord, ran, tyveri, voldtekt, menneskehandel, kvinnemishandling. Men man kan, slik Christie gjør, forholde seg mer kritisk til en slik språkbruk.² At vi benytter slike ord og begreper, behøver faktisk ikke bety at de handlingene som disse ordene viser til er straffbare «av natur», eller at handlingenes essens er kriminalitet. Det er heller ikke nødvendigvis noen direkte kopling mellom allmenn moral og kriminalitet. Det finnes en rekke handlinger som vi regner som dårlig moral uten at vi dermed mener at de skal straffefølges. Eksempler på dette kan være at man lyver, eller at man driver med utroskap, bryter løfter osv. I de fleste samfunn vil man ha behov for å reagere på handlinger som på en eller annen måte rokker ved, eller er problematisk for, sosial orden og andre menneskers verdighet og integritet, men det er ikke dermed gitt at reaksjonen må kategoriseres som (straffe) rettslig, altså at handlingene må kriminaliseres (belegges med straff).

Når jeg nå skal analysere noen problemstillinger knyttet til 'vold i nære relasjoner', vil det gå fram at jeg oppfatter Christies perspektiv som det mest fruktbare. Jeg vil imidlertid også antyde hva det kan innebære dersom vi beveger oss mer i retning av Olaussens tenkemåte og betrakter vold i nære relasjoner eller kvinnemis-

² Christie er generelt opptatt av ordene vi bruker når vi snakker om ulike fenomener. Den som er interessert i dette finner mer i boken *Små ord for store spørsmål* (2009).

handling som kriminalitet, som bestemte handlinger med et bestemt innhold som, ikke minst viktig, krever bestemte reaksjoner. Mitt hovedfokus vil, på den ene siden, være å synliggjøre hvordan politiets forståelse av vold i nære relasjoner som kriminalitet får betydning for hvordan etaten arbeider med disse problemstillingene, for hva man ser etter, og for hvordan politiet reagerer. På den annen side vil jeg forsøke å vise at det ikke er noen direkte kopling mellom erfaringene til kvinner som utsettes for vold og bruken av rettsapparatet.

Christies grunntanke er at dersom vi setter bestemte navn på handlinger, vil vi også se etter bestemte aspekter ved disse handlingene (Christie, 1982a, 2004). Vi setter handlingen «i bås». Det er bl.a. det som skjer i domstolen, der fokuset først og fremst er de sidene ved et handlingsforløp, eller ved en historie, som kan brukes som bevis for at det har foregått noe straffbart. Følgelig går vi glipp av en rekke andre forståelser av det som har skjedd. Dessuten vil *én* bestemt forståelse av handlingene lett gi et bestemt handlings skjema, dvs. en bestemt måte å håndtere problemene på. Det siste punktet er kanskje det mest betenkelige for Christie, som ser reduksjon i bruken av straff, og da særlig fengselstraff, som et viktig mål. Av kriminalitet følger nemlig straff, og vice versa. Et annet ankepunkt for Christie er det han kaller «konflikttyveriet» (se Christie, 1978).³ Ettersom straffen er statens anliggende, blir det opp til staten å avgjøre hvem som er «skyldig» og deretter sørge for at vedkommende får en porsjon pine (Christie, 1982b), i stedet for at de involverte parter selv får muligheten til å definere det de har opplevd og til å vurdere hvordan det skal reageres. I de senere årene har Christie i stadig større grad synliggjort de verdene forskningen hans bygger på. Han mener at de som er involvert i konflikten bør få mulighet til å håndtere vanskeligheter og smerte i fellesskap, godt assistert av en eller flere nøytrale personer, som skal bidra til at begge parter blir hørt og sett.

³ Christies bruk av ordet «konflikt» synes å være noe forskjellig fra hvordan folk bruker ordet i dagligtalen. Her er det vanlig å bruke ordet om uenigheter folk imellom. Motstridende interesser som kommer til uttrykk mellom naboer, partnere, barn osv. er forhold man gjerne tenker på som konflikter. For mange vil det derfor være problematisk å benytte dette begrepet om situasjoner der mennesker har opplevd at noen har påført dem eller deres nærmeste noe vondt uten at det på forhånd var snakk om en konflikt. Et eksempel på dette kan være drap av barn (Grøvdal, 2007a). På den annen side hevder da Christie at resultatet ofte blir en konflikt, hvilket han jo på sett og vis har rett i.

Denne tenkningen har sterke bånd til dikotomien nær–fjern, som har vært sentral i hans forskning siden magistergradsavhandlingen *Fangevoktere i konsentrasjonsleirene* (Christie, 1952). Her oppdaget han hvor viktig det å komme nær andre mennesker var, i betydningen å kjenne deres livshistorie og vite hvordan de tenker, for måten man behandlet dem på (Christie, 1952; se også Christie, 1982b).

Kvinnemishandling som kriminalitet

Det offisielle bildet av kvinnemishandling som kriminalitet kan langt på vei sies å være et resultat av kvinnebevegelsens forståelse av vold mot kvinner som et uttrykk for manglende likestilling og menns makt over kvinner.⁴ I følge Berit Andersson og Magnus Lundberg (2001; se også Loseke, 1992) har dessuten kvinnebevegelsen, og i særdeleshet kritesentrene, eller i deres tilfelle, «kvinnojourne» i Sverige, i stor grad tatt monopol på forståelsen av kvinnemishandling, dens årsaker og konsekvenser. Også bildene av partene i «mishandlingsforholdet» er i stor grad «produsert» gjennom den feministiske diskursen. Sentralt i forståelsen av kvinnemishandling er at overgrepene skjer i alle lag av befolkningen, og at de dermed kan ramme alle kvinner, uavhengig av sosial status. Dette følger «naturlig» ettersom forutsetningen er at vold mot kvinner er et resultat av patriarkatet og av menns vilje til makt over kvinner.⁵ I følge kvinnebevegelsen er dermed alle kvinner i en viss forstand undertrykte eller potensielt undertrykte.

Den mishandlede kvinnen beskrives som «et rent offer» (se også Christie, 1986).⁶ Hun er uten skyld, og tvunget til å tilpasse seg volden og mannens forståelse av

⁴ I Norge i dag brukes begrepet 'vold i nære relasjoner' stadig oftere, og vi kan vel si at dette har utviklet seg til å bli den mest «politisk korrekte» beskrivelsen av vold mot kvinner og barn. I den grad volden retter seg spesifikt mot kvinner, brukes ofte betegnelsen «menns vold mot kvinner i nære relasjoner».

⁵ For teorier om patriarkat og mannsdominans, se f.eks Halsaa (1981), Walby (1990), Ellingsæter (1999).

⁶ I artikkelen «The Ideal Victim» beskriver Nils Christie en liten, eldre dame, som er på vei hjem midt på dagen etter å ha hjulpet sin syke søster. Dersom hun blir brutalt slått ned på åpen gate av en stor mann som tar hennes veske og bruker hennes penger på å kjøpe brennevin, er vi i følge Christie svært nær det ideelle offeret. Hun har ikke gjort noe galt, hennes ærend er høyst respektabelt, hun befant seg ikke på et sted hvor hun ikke burde ha vært, hun er svak og gjerningspersonen er stor, slem og fremmed for henne (Christie, 1986).

virkeligheten. I følge Eva Lundgren, som gjennom sin forskning har vært en sentral premissleverandør til den svenske kvinnebevegelsen, fungerer relasjonen slik at kvinnen etter hvert kommer til å se volden som en «naturlig del» av den (Lundgren, 1991, 2001). Fra Lundgrens ståsted ses kvinnen som en svak person som ikke har tilgang til andre strategier enn å underkaste seg mannens vilje. Hun reduseres dermed også til et viljeløst offer. Men der man har et rent, viljeløst offer har man gjerne også den rake motsetningen, nemlig den «rene overgriperen» med vilje til makt og onde hensikter. Ettersom alle kvinner, i alle lag av befolkningen, kan rammes av vold fra sin partner, kan «voldsmannen» imidlertid ikke pekes ut. I det minste ikke ved hjelp av en tradisjonell forståelse av «den kriminelle». Mannen som utøver vold fremstår som en vanlig, hyggelig mann, men han er en «ulv i fåreklær». Så fort han har fått «tak» på kvinnen endrer han karakter og blir mer lik et «monster». Mannens bruk av vold er alltid villet. Han slår kontrollert, og det er ikke snakk om impulsive handlinger eller tilfældigheter. Bruk av alkohol eller andre rusmidler, som forekommer i en god del mishandlingsforhold, betraktes også av Lundgren og andre som en bevisst strategi for å gjøre det enklere å bortforklare handlingene i ettertid. Bildet som tegnes, er av en mann med en klar intensjon om å skade eller kontrollere kvinnen, eller som i alle fall ikke tar hensyn til hennes ve og vel. I så måte oppfyller han de kravene Olaussen mener kjennetegner det sosiale faktumet *kriminalitet*. Olaussen (2004b, s. 409, kursiveringen er Olaussens egen) skriver: «(...) det kan ikke være tvil om at *aktørens hensikt* er viktig ved bestemmelse av hvilken mening en handling *har*», altså om den *er* kriminalitet eller ikke. Og et annet sted: «Men det som kjennetegner svært mange av de handlinger som blir forstått som kriminalitet, er at vi ikke er i tvil om at aktørens hensikt har vært ond, eller at han ikke har tatt tilstrekkelig hensyn til andre menneskers rett til å leve i fred, til deres ve og vel» (Olaussen, 2004b, s. 411).

Både nasjonalt og internasjonalt ser det ut som om den forståelsen Lundgren legger til grunn på mange måter har fått størst gjennomslag i offentligheten. Den norske krisesenterbevegelsen har vært en sterk premissleverandør i det offentlige ordskiftet, og de mest markante aktørene i bevegelsen deler i stor grad Lundgrens

forståelse. Krisesentersekretariatet, en sammenslutning av 37 av de totalt 51 krisesentrene i Norge, laget i 2005 en veileder for arbeidet med kvinner og barn som har vært utsatt for vold. I denne heter det bl.a.: «De fleste kvinnene som kommer til krisesentrene har vært utsatt for alvorlige, gjentatte traumer» (Berntsen, 2005, s.10). Deretter følger en gjennomgang av kriseteori og de ulike fasene et menneske i krise antas å gå gjennom. Det snakkes om sjokk, handlingslammelse, panikk, søvnforstyrrelser, angst, hukommelsestap, utmattelse og andre reaksjoner. Dette er reaksjoner som kan vare opptil flere måneder, og kanskje lenger. Videre beskrives hvordan kvinnen kan ha flyktet akutt til krisesenteret eller hvordan hun kan ha planlagt flukten over lang tid (Berntsen, 2005, s.10 ff). Krisesenterets veileder er først og fremst preget av krisesentermedarbeidernes møter med kvinner som har opplevd meget alvorlig vold. Kvinnenes partnere beskrives som «den voldelige ekte mannen» (Berntsen, 2005, s. 44).

Veilederen beskriver selve mishandlingen som kjennetegnet av gjentatt fysisk vold, som slag og spark, seksuell vold, som f.eks. voldtekt, samt trakassering og nedvurdering av kvinnen, som betegnes som psykisk vold. *Kvinnevoldsutvalget* definerer «vold mot kvinner fra nåværende eller tidligere samlivspartner» slik at den omfatter «fysisk, psykisk og seksuell vold mot kvinner, herunder voldtekt. Fokus vil være rettet mot tilfeller hvor voldshandlingene inngår i et mønster som karakteriserer forholdet (kvinnemishandling)» (NOU 2003:31; s. 35). Det betyr at volden ikke kan ses som enkelthendelser, men snarere må forstås som et slags vedvarende (volds)regime, noe den amerikanske forskeren Michael P. Johnson har karakterisert som 'intimterrorisme' (Johnson, 1995, 2008, Kelly & Johnson 2008). Denne forståelsesmåten har likhetstrekk med Olaussens tenkning om at handlinger kan *være* kriminelle. Det er snakk om en mann som utøver et regime av maktmisbruk og kontroll, altså en mann som ikke tar hensyn til kvinnens ve og vel, og som har onde hensikter.

Det finnes imidlertid alternative måter å forstå menns vold mot kvinner i nære relasjoner på, forståelsesmåter som trekker mer i retning av Christies perspektiv. Sosiologen Anne-Lie Steen har beskrevet det vi kan kalle «feltet menns vold mot

kvinner i nære relasjoner», som et «diskursivt slagfält», der ulike «diskurser» eller måter å snakke om problemet på, er i spill. Gjennom å bruke ordet «slagmark» ønsker Steen å vise at det foregår en diskursiv maktkamp, dvs. en kamp om hvordan denne volden skal defineres og forstås. Steen har identifisert det vi kan kalle en makt/avmaktsgenstand, en avviksgenstand og en kulturgenstand. Innenfor makt/avmaktsgenstanden regnes det faktum at menn har makt, også over kvinner, som en viktig årsak til vold i nære relasjoner. På den annen side kan vold også utløses av mangel på makt, eller pga. avmakt. Dette synet står relativt sentralt i behandlingsinstitusjonen Alternativ til vold (se f.eks. Isdal, 2000). Innenfor en diskurs om avvik ses mannen som helt eller delvis annerledes enn andre menn. Han er ingen hvem som helst, men tvert om en mann med problemer, ikke minst når det gjelder psykisk helse. Når det gjelder den kulturelle forståelsen kan man enkelt si at det ofte antas at vold er mer akseptabelt i andre deler av verden enn i den vestlige. Dessuten knyttes volden her ofte til andre «kodekser» enn dem vi bekjenner oss til i vesten. Et eksempel er at forståelsen av en handling som *aresrelatert* gjerne knyttes spesifikt til personer fra andre «kulturer», mens en slik forståelse sjelden eller aldri anvendes om handlinger begått av etnisk norske. Vold utøvd av menn fra etniske minoriteter i Norge kan dermed oppfattes å ha sitt opphav i noe spesifikt «kulturelt,» og geografiske avgrensninger (landegrensner) beskrives ofte som ensbetydende med «en kultur» (Steen, 2003; se også Bredal 2007, s. 57-60). Psykologen Marius Råkil mener at det i dag er relativt stor enighet om at man bør se etter årsakene til volden i skjæringspunktet mellom individuelle og samfunnsmessige forhold (Råkil, 2002). Spørsmålet er likevel om det kan være slik Steen hevder, at noen diskurser blir mer marginaliserte enn andre. I følge Steen er diskursen knyttet til makt, avmakt og kontroll mer fremtredende enn avviksgenstanden, eller det mer individrettede fokuset der den som utøver volden, og delvis også kvinnen som er offer for den, har sine egne, personlige problemer som kan relateres til voldsutøvelsen. Steens gjennomgang synliggjør at det ikke er gitt hvordan, i dette tilfellet, vold skal forstås, og at perspektivet vi inntar får konsekvenser for vår tolkning av handlinger. Dette nærmer seg Christies tenkning omkring måter å forstå handlinger på.

Fra husbråk til kriminalitet

I følge Andersson og Lundberg (2001) er «kvinnemishandling» en sosial konstruksjon. Dette betyr ikke at problemet med at menn slår kvinner er et påfunn. Problemet er reelt nok, men en *kollektiv definisjonsprosess* er nødvendig dersom et problem skal kunne framstå og behandles på bestemte måter. Disse kollektive definisjonsprosessene er i følge Andersson og Lundberg drevet fram av innflytelsesrike aktører, og definisjonene må framheves i ulike sammenhenger for å vekke tilstrekkelig oppmerksomhet (Andersson & Lundberg, 2001, s. 64). Det foregår på sett og vis en kamp om «retten til å gi mening til dramatiske hendelser» (Sandmo, 1999, s. 19).⁷ Der Olaussen ser kriminalitet (her: «kvinnemishandling») som en «enighetskategori» som tilsynelatende er oppstått gjennom konsensus som en følge av at vi er «*kommunikative vesener*» i et sosialt fellesskap (Olaussen, 2004a, s. 25), trekker Andersson og Lundberg snarere forståelsen av handlingene mer i retning av Christies perspektiv, og ser kategorien som et resultat av en prosess drevet av «morske entreprenører»⁸. Krisesenterbevegelsene i de ulike nordiske landene, som det allerede nevnte *Krisesentersekretariatet* i Norge, Riksorganisasjonen for kvinnojourer (ROKS) i Sverige og andre (feministiske) organisasjoner som arbeider for frigjøring og likestilling for kvinner, kan forstås som slike entreprenører. I følge Andersson og Lundberg er informasjonsspredning om mishandling sentralt her. Informasjonen er delvis fundert i ideologi, i (feministisk) teori, og i praktisk erfaring fra arbeidet med de utsatte kvinnene. Entreprenørene forholder seg som om de hadde en form for «eiendomsrett» til problemforståelsen – det som Donileen Loseke har kalt «claims making» (Loseke, 1992, s. 15; Andersson & Lundberg, 2001, s. 69). Det innebærer at man skaffer seg et kunnskapshegemoni, og blir ekspert på hvordan problemet skal forstås. Man blir i følge Andersson og Lundberg i besittelse av «otvivelaktig kunnskap» (2001, s. 70 ff). Dette fører i sin tur til at man også blir ekspert på hvordan problemet skal håndteres (se også Loseke & Cahill, 1984). På

⁷ I boken *Voldssamfunnets undergang* (1999) skriver Erling Sandmo om hvordan folk på begynnelsen av 1600-tallet hadde helt andre forestillinger om fenomenet «vold» enn det vi har i dag. I sin studie viser Sandmo hvordan det foregår en kamp mellom den stadig mer nærværende «øvrigheten» og lokalbefolkningen om forståelsen av handlinger som i dag hører inn under kategorien 'vold'.

⁸ Uttrykket stammer fra Howard Becker i boka *Outsiders* (Becker, 1963).

1970-tallet sto styrking av kvinnene i form av økt likestilling, både sosialt og økonomisk – såkalt «empowerment» – sterkt, men i følge Carolyn Hoyle (1998, s. 209 ff) har dette fokuset i stor grad blitt overskygget av en stadig sterkere tro på bruk av strafferetten, både nasjonalt og internasjonalt (se også Loseke, 1992; Skjørten, 2002; Buzawa & Buzawa, 2003). Selve kvinnemishandlingen defineres som kriminalitet, og løsnin-gen på problemet er at kvinnen forlater mannen og at han helst blir tiltalt og straffe-forfulgt. Det rettslige fokuset har satt spor etter seg i lovverket, og i nye forordninger både nasjonalt og internasjonalt; og det er et mål at forordningene skal få sterk inn-virkning på praksis. Det vil føre for langt å nevne alle de forordningene som er kom-met i stand her, men et eksempel fra Norge er loven om ubetinget offentlig påtale i slike saker fra 1988. Denne loven er et resultat av økt fokus på rettsliggjøring og ikke minst av en forståelse av den voldsutsatte kvinnen som ute av stand til selv å anmelde og be om straffefølgelse av mishandlingen. I Sverige innførte man i 1998 en bestem-melse som rammer det man kaller «grov kvinnofredskrenkning» (Brottsbalken 4. kapittel § 4a), som omfatter både fysisk og psykisk vold mot kvinner. I Norge har vi nylig revidert straffelovens § 219, slik at denne er mer i tråd med den «moderne» oppfatningen av mishandling som et vedvarende og sammenhengende «regime» i stedet for som enkeltstående handlinger. I tillegg er også psykisk mishandling blitt belagt med straff.⁹ I 2009 ble strafferammen for vold i nære relasjoner økt fra 3 til 6 år for det man kaller mishandling, og fra 6 til 15 år for det man kaller grov mishand-ling, og myndighetene signaliserer at slike handlinger må straffes hardt (Justisdepartementet, 2008).¹⁰ I Storbritannia og USA har en lagt vekt på pro-arrest og pro-charge tiltak.¹¹ Også i norsk politi har vi fått ordninger som har visse felles

⁹ I Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) refererer Justisdepartementet til NOU 2003:31 i begrunnelsen for å revidere § 219 i straffeloven eller innføre en ny straffebestemmelse. Her heter det bl.a.: «Både for å fange opp det helhetlige i mis-handlingen og for å fange opp de handlingene som er en del av mishandlingen, men som i dag ikke er straffbare, kan det være aktuelt å innføre en ny straffebestemmelse som retter seg spesielt mot vold mot kvinner i nære relasjoner» (NOU 2003:31, s. 144).

¹⁰ Pressemelding, publisert 19.12.2008, nr.: 151 – 2008. Lest på <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/pressesenter/pressemeldinger/2008/regjeringen-skjerper-straffene-for-voldt.html?id=541166>.

¹¹ Dette innebærer automatisk arrest ved mistanke om vold mot partner, og at forholdet blir påtalt uavhengig av kvinnens ønske dersom politiet vurderer at bevisene holder.

trekk med disse tiltakene. Gjennom at polititjenestepersoner har fungert som familievoldskoordinatorer, og fra 2008 skal arbeide som koordinatorer i full stilling (se f.eks. Grøvdal, 2004), vil myndighetene få til et sterkere fokus på mishandling av kvinner og barn. Ordningen er bl.a. et svar på kritikken fra kvinneaktivister om at politiet har behandlet denne formen for vold altfor lemfeldig (for en diskusjon av denne problematikken, se bl.a. Loseke & Cahill, 1984; Hanmer et al., 1989; Loseke, 1992; Hoyle, 1998; Skjørten, 2002; Aas, 2009). Kritikken skal bl.a. imøtekommes gjennom økt bruk av ubetinget offentlig påtale. For å få det til, er man opptatt av å legge sterkere vekt på bevisopptak og registreringer. Det nyeste er at en utvider bruken av lyd- og bildeopptak i denne typen saker. Disse virkemidlene skal kunne gjøre det mulig å føre rettssak uten at den utsatte selv medvirker. Gjennom at vold mot kvinner er blitt omdefinert fra hustrutukt og husbråk til et alvorlig samfunnsproblem, som må betegnes som kriminalitet, er den også satt inn i en bestemt institusjonell ramme, der bruken av strafferettsapparatet fremstår som den mest sentrale reaksjonen.

Sett fra én side kan denne utviklingen beskrives som en forøket innsats overfor kriminalitetskategorien «kvinnemishandling». Det er Olaussons perspektiv. Den kriminelle kvinnemishandlingen foregår hele tiden, det gjelder bare å «oppdage» den, sette fokus på den og straffe den. Men på den annen side kan vi – med Christie – hevde at volden mot kvinner snarere «konstrueres», redefineres og trekkes inn i en juridisk ramme, slik at det først og fremst er forståelsesmåter som er knyttet til denne rammen som blir relevante og gyldige. I neste kapittel skal jeg se litt på hva dette kan bety for kvinnene som utsettes for vold.

Kvinnemishandling – et flertydig fenomen

Flere forskere hevder at bildene av kvinnemishandling som fenomen og det økte kriminaliseringsfokus, reduserer kvinnenes mulighet til å benytte andre handlingsalternativer enn dem som er foreskrevet i den offisielle forståelsen (se f.eks. Loseke, 1992; Jacobsson, 1997; Baker, 1997; Hoyle, 1998; Skjørten 2002). Samtidig hevder Lundberg (2001) at de offisielle bildene av mishandling bidrar til at mange

av de forholdene politiet kommer i befatning med oppfattes som noe annet, og som lite relevante for politiet og strafferetten. Også Geir Aas skriver at de fleste av sakene som politiet får kjennskap til kategoriseres som «begge parter like gode», «fyllerør», eller som «katteslagsmål» og altså ikke som «menns vold mot kvinner i en nær relasjon» (Aas, 2008, s. 67 og 213). I 30 % av alle sakene Oslopolitiet var i befatning med i 2005, fant de ingen mistenkte. I 38 % av alle sakene fant politiet andre løsninger for mistenkte enn pågrepelse, innbringelse eller bortvisning, som er de tvangsmidlene politiet har til rådighet. Kun i 32 % av tilfellene brukte politiet et av disse virkemidlene (Aas, 2009, s. 43). Lundbergs studie (2001) viser at måten kvinnene oppfører seg på, får konsekvenser for hva politiet foretar seg. Kvinner som opptrer «atypisk» gjør gjerne politifolkene forvirret og frustrerte. En kvinne som anmelder sin mann flere ganger og trekker anmeldelsen tilsvarende mange ganger, blir umulig å forstå seg på.¹² I tillegg er det ikke alltid åpenbart at hun er blitt slått, fordi en noen ganger ikke kan se skader. Kvinnen kan være beruset, og politifolk opplever også at kvinner opptrer uforskammet og er lite «takknemlige» for at politiet dukker opp (Lundberg, 2001, s. 55 ff, Aas 2009, s. 208 ff). For politiet kan det dermed synes nærliggende å tenke at det hun har opplevd kanskje ikke er så ille likevel. Dette kan føre til at kvinner som faktisk trenger støtte og hjelp i stedet blir overlatt til seg selv, noe jeg har sett eksempler på i materialet til mitt eget doktorgradsarbeid (se nedenfor). Det er selvsagt mange grunner til at kvinner forholder seg på måter som politiet synes er vanskelig å takle. Studier viser imidlertid at noen kvinner ikke opplever en rettslig tilnærming, eller de rettslige «tilbudene» de får, som relevante i den situasjonen de befinner seg i (se f.eks. Hoyle, 1998; Bråten, 2007).

At kvinnen ikke forholder seg «rasjonelt», kan på den annen side tolkes som at hun er så kjørt at hun ikke lenger er i stand til å ta egne avgjørelser, eller at hun er

¹² Det har ofte vært hevdet at kvinner anmelder og trekker anmeldelsen fordi de er redde for represalier fra mannen. Nyere forskning tyder imidlertid på at det også kan være en strategi for kontroll (se f.eks. Hoyle, 1998, s. 215 ff). Handlinger som frustrerer politibetjenter kan dermed være viktige for kvinnen i hennes situasjon, og det kan tenkes at politiet bør tenke nytt og tåle å la seg «misbruke» av kvinnene (se Grøvdal, 2007). I sin studie av besøksforbud etter straffeprosessloven § 222a fant Anne Kari Braathen og Stine Molstad (2001) at enkelte voldsutsatte kvinner brøt besøksforbud de selv hadde bedt om. Forskerne tolket dette som et forsøk på å synliggjøre overfor mannen at kvinnen var i en posisjon hvor hun hadde visse maktmidler til rådighet.

så redd for mannen at hun ikke våger å opprettholde anmeldelsene. Det blir hevdet at kvinner som utsettes for vold fra sin partner eller ekspartner egentlig ønsker at rettsapparatet skal gripe inn, men ikke tør å si det. Det er ikke det at rettssystemet ikke representerer en god og passende tilnærming til problematikken – kvinnen ser det bare ikke, eller våger ikke si det hun mener. Dermed tenker kanskje representanter for kontroll- eller sosialsystemet at det er nødvendig å ta avgjørelser, eller foreskrive tiltak, *før* henne (se Hydén, 2001, s. 93). De ansatte på krisesentrene på sin side, vet at kvinner som utsettes for vold ofte reagerer «atypisk» og at de ikke umiddelbart gjør «rasjonelle» valg, men også krisesentermedarbeidere kan tolke kvinnes atferd som et uttrykk for at de er totalt undertrykte og ikke vet sitt eget beste. Oppskriften på kvinnens fremtidige liv er derfor klar: Hun må forlate mannen som undertrykker henne, og han bør meldes til politiet (se også Berntsen, 2005; Saur, 2007).

Det er ikke tvil om at en del kvinner ønsker bruk av straff og/eller ønsker at andre tar tak i problemene. Dette ser jeg bl.a. et par eksempler på i min egen pågående studie. Ønsket om straff, synes imidlertid først og fremst å bunne i frykt for hva han skal finne på. Kvinnene har erfart at han «ikke gir seg», og fengsling ses som eneste mulighet til en viss grad av trygghet. I virkeligheten snakker vi her om et ønske om at han, i alle fall for en periode, gjøres ute av stand til å begå overgrep. Dette står i kontrast til det von Hofer har funnet. I følge ham, viser undersøkelser at jo reddere en person er, jo sterkere ønsker vedkommende at den som har begått overgrepene skal «tas», i betydningen at vedkommende skal få svi for det han har gjort (von Hofer, 2006). Siden mange mishandlede kvinner faktisk er svært redde, skulle man tro at dette også ville gjelde dem. Både min egen og andres studier viser imidlertid et langt mer sammensatt bilde. En rekke kvinner som har vært utsatt for mishandling opptrer i strid med «oppskriften». Mange flytter ikke fra mennene som utsetter dem for vold, i alle fall ikke før etter lang tid (se Hydén, 1995; Hoyle, 1998; NOU 2003:31; Kleven & Lien, 2007; Lindstad, 2007; Aaby Hirsch og Nørgaard 2008). Studier viser også at det sannsynligvis kun er en svært liten andel av de kvinnene som utsettes for vold fra nåværende eller tidligere partner eller ektefelle, som

overhodet anmelder volden. Mange anmeldelser blir trukket tilbake, og noen kvinner forlater menn som utøver vold uten å ha kontaktet verken politiet eller andre offentlige instanser (se f.eks. Aslaksrud & Bødal 1986, s.13 ff; Bråten, 2007). Kvinnene ter seg i det hele tatt «irrasjonelt».

Eller gjør de det? Mange forskere har forsøkt å «dekonstruere» eller nyansere bildet av den mishandlete kvinnen og mishandlingsforholdet, og nyere kunnskap om vold mot kvinner i nære relasjoner gir et noe annerledes bilde enn det jeg så langt har beskrevet. Det har i lang tid vært registrert flere tilfeller av vold i nære relasjoner i sosialt og økonomisk utsatte grupper i samfunnet. Man har imidlertid vært usikker på om dette skyldtes høyere faktisk forekomst i disse gruppene, eller om rettsapparatet og sosial- og helsetjenesten har fungert selektivt og fanget opp flere blant de økonomisk dårligst stilte.¹³ Nyere undersøkelser styrker imidlertid kunnskapen om at lav sosial status ofte fører med seg en rekke problemer utover selve den dårlige økonomiske situasjonen, og at vold kan være et av disse (se f.eks. Pape & Stefansen, 2004; Haaland, Clausen & Schei, 2005; Schou, Dyb & Iversen, 2007). Studiene synliggjør at menns vold mot kvinner antakeligvis må forklares med flere faktorer enn manglende likestilling og patriarkatstenkingen, og at volden ofte er en del av et større problemkompleks (se f.eks. Frangeur, 2003).¹⁴ Det synes klart at kvinner som står lavt på den sosioøkonomiske stigen er mer utsatt for vold fra partneren enn andre kvinner, og de har også en større risiko for å utsettes for vold og trusler fra andre (Pape, 2003; Pape & Stefansen, 2004; se også Cohen & Felson, 1979). Det er også godt grunnlag for å si at det ikke er den grove volden beskrevet av kvinneaktivistene som dominerer bildet av vold mot kvinner i nære

¹³ Problemstillingen er beskrevet på denne måten i NOU 2003:31: «Sosial klasse er en annen forklaring som har vært brukt til å forklare vold mot kvinner i nære relasjoner. Gjennom det siste tiåret har undersøkelser også vist høy registrering av mishandlede kvinner blant de fattige i befolkningen. Fra USA får en vite at over halvparten av kvinnelige sosialhjelpsmottakere er blitt utsatt for vold fra nåværende eller tidligere kjæreste eller ektemann/samboer (Kutz, 1998). (...) Blant de registrerte tilfellene av slik vold er imidlertid de fleste fra lavere sosiale lag. Dette kan enten skyldes en faktisk overrepresentasjon av volden i lavere sosiale lag eller at rettsapparatet og andre hjelpeinstanser fungerer selektivt, dvs. i større grad fanger opp voldsutsatte som tilhører lavere sosiale lag» (NOU 2003:31, kap. 3.2.1.2).

¹⁴ Dette betyr naturligvis ikke at menn ikke må ta ansvar for den volden de utøver.

relasjoner. Når kvinner selv beskriver det de har vært utsatt for, blir bildet mer nyansert, og noen kvinner forteller at de selv også i perioder benytter vold. Johnson (2008) opererer i dag med tre (fire) ulike begreper knyttet til vold i en nær relasjon (se også Kelly & Johnson 2008). Den grove volden, som er en viktig bestanddel i det offisielle bildet, blir som nevnt karakterisert som 'intimterrorisme', mens den mindre grove volden omfattes av begrepet 'situasjonsvold i parforhold'. Mellom disse finner vi det Johnson kaller 'voldelig motstand' som omfatter tilfeller der kvinnen yter voldsom motstand mot intimterroristen.¹⁵ Det er en klar kjønnsretning når det gjelder den grove volden. Her er det nesten utelukkende kvinner og barn som er ofre. Kjønnsretningen er imidlertid mindre klar når det gjelder 'situasjonsvold i parforhold'. Denne volden er middels, eller mindre, alvorlig, forekommer mer sporadisk, og utøves av både kvinner og menn.¹⁶ Det ser også ut til at mesteparten av den volden som forekommer innenfor hjemmets fire vegger er mindre alvorlig enn den offisielle versjonen av kvinnemishandling tilsier (se f.eks. Haaland et al., 2005). Det er heller ikke alltid klart hvem som er offer for hva. Dermed kan det være vanskelig å se det «rene offeret».¹⁷ Relasjonen mellom mannen og kvinnen kan være preget av en rekke problemer av økonomisk, sosial og personlig karakter. Kvinnen kan være redd for at volden skal bli alvorligere dersom hun forlater ham. Men forholdet kan også preges av andre følelser enn angst og aggresjon (se f.eks. Ericsson, 1993; Hydén, 1995). Det kan romme følelser som kjærlighet, fellesskapsfølelse, medlidenhet, omsorgsfullhet osv. I kvinnens øyne er mannen ofte mye mer enn «et monster» og en slem fyr som vil henne vondt. Han har både gode og dårlige sider. Han kan også være en «stakkar» som sliter med sin fysiske og psykiske helse, eller med rusproblemer. Mannen angrer ofte volden og lover at han ikke skal gjøre det igjen. Der og da mener han det kanskje også, selv om løftet ofte blir brutt (se

15 I tillegg finner vi hos Johnson også begreper som 'Separation Instigated Violence' (se f.eks. Kelly & Johnson, 2008; Johnson, 2008). I tillegg til de tre kategoriene som er beskrevet over samt 'Separation Instigated Violence', opererer Johnson også med det han kaller 'Mutual Violent Control'.

16 At volden er middels, eller mindre, alvorlig, betyr at den gir minimale fysiske skader, eller ikke synlige skader i det hele tatt. Hva som er den psykiske følgen av slik bruk av vold vet vi relativt lite om.

17 Dette er et av de forholdene som bl.a. kan bidra til å komplisere politiets arbeid med vold mot kvinner.

Skjørten, 2004; Løvland, 2007). Kvinnen vil gjerne tro på ham, og håper at ting skal bli bra. Mange kvinner ønsker å holde familien sammen, ikke minst dersom det er barn i forholdet. Jo mer tid de to har delt, jo mer det er som binder dem sammen (felles historie, felles barn, felles økonomi, osv.), desto vanskeligere kan det være for kvinnen å tenke på å forlate ham (se Hydén, 1995; Hoyle, 1998; se også Vatnar, 2009). Margaret Johansen, som selv ble utsatt for mishandling, sier det slik: «Det er tusen ting som holder deg tilbake, om du så er så forslått at du nesten ikke kan gå» (Lindstad, 2007, s. 15). Vi ser at situasjonen er sammensatt og selv om noen av grunnene til at kvinnen blir i forholdet ikke oppfattes som «gode grunner» av utenforstående, har hun ofte reflektert mye over sine «valg».¹⁸

I en slik situasjon er kanskje ikke tanken på at mannen driver med «kriminalitet» den mest nærliggende. Slik jeg ser det, befinner vi oss her midt i Christies forståelse av «kriminalitet» som et mangetydig fenomen. Nærheten gjør at kvinnene ser langt mer enn de onde handlingene, volden, trakasseringen. Å karakterisere handlingene som «kriminelle» kan bli for snevert og lite treffende for dem. Dette gjør også at de løsningene som synes mest nærliggende i forhold til forståelsen av kvinnemishandling som alvorlig kriminalitet ikke nødvendigvis er de løsningene kvinnene oppfatter som de beste (se også Bråten, 2007, s. 44). Annerledes sagt: Kvinneaktivisters og rettsapparatets syn på handlingene som «kriminalitet» som må «straffes» kan framstå som lite treffende forståelsesmåter. Studien til Carolyn Hoyle (1998) har f.eks. vist at ordningene med «pro-arrest» og «pro-charge» i Storbritannia ofte gjorde mer skade enn gagn for kvinnene. Kvinnene hun intervjuet til sin doktorgradsavhandling var gjennomgående svært misfornøyde med slike løsninger. På den ene siden syntes de ikke at de korte straffene som ofte idømmes menn som blir straffeforfulgt for vold mot partneren, var verdt den lange og til dels opprivende rettsprosessen med dårlig informasjon og manglende rettigheter for kvinnen. Deres fremste ankepunkt var imidlertid at rettsystemet ikke bidro med noe av den hjelpen de selv og part-

¹⁸ Behovet for kontroll, for å være aktør, eller «subjekt i eget liv» er ofte svært sterkt hos kvinnene, og bør ikke undervurderes. Enkelte forskere har f.eks. hevdet at kvinner noen ganger går så langt som til å ta på seg skylden for volden for slippe å miste følelsen av å ha kontroll over eget liv (se Ericsson, 1993; Eisikovits, Winstok & Gelles, 2002).

neren hadde bruk for (Hoyle, 1998, s. 197 ff). De fleste kvinnene i Hoyles studie vil sannsynligvis gi Christie støtte for hans manglende tro på at rettssystemet er en god arena for å gjøre noe med denne typen problemer. Kvinner som tidligere hadde hatt partneren i fengsel for vold, opplevde at fengselsoppholdet bare hadde gitt ham, henne og eventuelle felles barn, enda flere problemer enn før, og de etterlyste andre tilbud og løsninger både for barna, seg selv og partneren.

Kvinnene og rettsaktørene

I mitt doktorgradsprosjekt (under arbeid) har jeg intervjuet kvinner som har vært utsatt for vold fra ektefelle eller partner, om deres møte med rettssystemet. I tillegg har jeg fulgt en sak i retten.¹⁹ Hovedkriteriet for å delta i undersøkelsen var at man hadde vært i en rettssak som følge av volden, eller at en slik rettssak var forestående. Ettersom mitt datamateriale ennå ikke er helt ferdig analysert er det for tidlig å trekke konklusjoner, men enkelte «bilder» tegner seg allerede tydelig. Jeg finner bl.a. at de fleste kvinnene hadde levd med volden i lang tid før saken ble anmeldt.²⁰ Dette er ikke overraskende. Som vi har sett har også andre forskere funnet det samme (Hydén, 1995; Hoyle, 1998; se også Mooney, 1993; Kleven & Lien, 2007; Aaby Hirsch og Nørgaard 2008). Anmeldelsene skjedde også relativt sjelden ved at kvinnen selv kontaktet politiet. Med to unntak hadde andre – enten politiet, familie, venner, nye partnere eller krisesentrene – grepet inn eller oppfordret kvinnene til å anmelde. Flere av kvinnene sa at de aldri hadde tenkt på å anmelde forholdet. En gikk fra mannen etter et langt ekteskap med vold, uten å rapportere saken til politiet. Hun var så glad for å ha kommet seg ut, at ingen ting annet betydde noe. Imidlertid fortsatte mannen å plage henne gjennom telefonoppringninger og plakater utenfor bostedet, og til slutt fikk familie og venner overtalt henne til å anmelde.

¹⁹ Undersøkelsen er en dybdestudie av 8 kvinner som har vært utsatt for vold. Med unntak av den ene saken som jeg fulgte i retten, er intervjuene retrospektive, dvs. at de omtaler forhold som har vært rettsbehandlet. De fleste sakene var likevel nye saker, der rettssaken nylig var avsluttet på intervjudispunktet.

²⁰ Alt fra ett år til bortimot 20 år.

To av kvinnene fortalte at de ikke så på fengsel som noen god reaksjon for mannen. En av dem ble overtalt til å anmelde av krisesenteret, og i det andre forholdet var det politiet som anmeldte et tilfelle der hun ble utsatt for vold i det offentlige rom, med flere vitner. Redsel for represalier var kanskje den viktigste grunnen for en av kvinnene, men i det store og hele var grunnene til ikke å ville anmelde mange, og i stor grad sammenfallende med dem jeg har nevnt under forrige overskrift. Felles for alle kvinnene var imidlertid at de ønsket seg fred og trygghet i et liv uten vold.

Flere av kvinnene ønsket seg en forklaring på hvorfor mannen brukte vold mot dem. Det var, og er, vanskelig å leve med at en person de har vært kjæreste med, utsatte dem for slik smerte og sorg. Ingen av dem hadde fått noen slik forklaring. Rettssaken ga heller ikke rom for det. Det er sjelden tiltalte erkjenner sitt ansvar og sin skyld i retten, noe som jo er en betingelse for å kunne si noe om hvorfor han gjorde som han gjorde (se f.eks. Finstad, 1996, 1998). Noen av kvinnene ønsket seg også en mulighet til å få gitt direkte uttrykk for sine følelser overfor mannen, men rettssalen og rammene rundt rettssaken, der de bare var vitner, ga få eller ingen muligheter for en slik konfrontasjon.²¹

På samme måte som kvinnene ikke nødvendigvis ser på mennene som onde gjerningspersoner eller kriminelle, ser de heller ikke nødvendigvis på seg selv som ofre. En av kvinnene jeg intervjuet, sa at det ikke var relasjonen til mannen som brukte vold mot henne som fikk henne til å føle seg som et offer, men snarere det som skjedde da hun ba politiet om voldsalarm etter at han slapp ut fra fengsel og begynte å sende tekstmeldinger der han vekselvis truet henne og tryglet om at de måtte møtes. Denne kvinnen hadde vært utsatt for flere tilfeller av temmelig grov vold. Likevel hevdet hun at hun hadde valgt å være sammen med mannen, og at hun ikke betraktet seg selv som et offer (se også Åkerström, 2001). Etter flere ukers slit med å forsøke å skaffe en alarm, og opplevelsen av å bli en kasteball mellom tre ulike politidistrikter, følte hun seg imidlertid hjelpeløs, sliten og frustrert. I samta-

²¹ Ingen av kvinnene snakker direkte om møter mellom offer og overgriper slik vi kjenner det fra praksisen med det vi kaller «restorative justice». I likhet med andre som har vært utsatt for overgrep, gir mange av dem imidlertid klart uttrykk for et behov for bedre å kunne forstå det som hendte, og også for å fortelle hvor vondt det har gjort, og hvor redde, fortvilet og sinte de har vært (se bl.a. Madsen, 2005; Jensen, 2005).

ler med politiet fikk hun bl.a. høre at hun ikke kunne få noen alarm før han fysisk befant seg utenfor døren hennes. Dette var svært vanskelig for henne å forholde seg til, og først da kom «offerfølelsen.»

En annen av kvinnene jeg intervjuet ser imidlertid ut til delvis å ha blitt et offer for politiets oppfatning av mannen hun var gift med, og for politiets arbeidsrasjonale.²² Hun var livredd hver gang ektemannen kom full hjem, noe som skjedde rett som det var. Da endte det som regel med at hun ble banket opp eller voldtatt. Ektemannen ble ofte brakt hjem av politiet fordi han «forstyrret lov og orden» på det lille tettstedet i nærheten. Selv om hun stadig uttrykte hvor redd hun var for ham når han var full, ble det sjelden gjort noe for å beskytte henne. Bare en gang i blant lot politiet ham sove ut rusen i fyllearresten i stedet for å kjøre ham hjem. Politifolkene på det lille stedet kjente mannen som en «ok fyr» med jobb og grei økonomi. Han var «snill og føyelig» når de kjørte ham hjem. Hun hadde aldri ytret ønske om å anmelde ham. Det politiet imidlertid ikke visste, var at han stadig kom med trusler som gjorde at hun var redd for hva han kunne utsette barna for når han var full. Antakelig opplevde hun at hun ved å bli i forholdet til en viss grad kunne beskytte barna, som hun trodde ikke visste om volden. Mannen brukte også barna til å holde henne i hjemmet, ved å fortelle dem at han ikke kunne klare seg uten henne. På mange måter hadde hun mye til felles med det offisielle bildet av den mishandlete kvinnen, men hun ble tydeligvis ikke sett slik, og politiet tok tilsynelatende ikke redselen hennes alvorlig. Til tross for at muligheten for ubetinget offentlig påtale fantes, ble det så vidt hun kunne huske aldri snakk om anmeldelse fra politiets side, selv om de faktisk hadde sett henne med skader etter vold. Her har vi på sett og vis å gjøre med en «felles forståelse,» om enn med helt forskjellige utgangspunkter. For politiet passet mannen ikke inn i bildet de hadde av en overgriper, og hun ville av ulike årsaker ikke lage noen straffesak av det som skjedde. Forholdet ble dermed ikke «kriminalisert», verken av politiet eller av kvinnen. Denne kvinnen levde med volden i omkring tjue år.

²² For mer om politiarbeidet og politiets måte å tenke på, se Hoyle, 1998, s. 65-145; Lundberg, 1998, 2001; se også Cain, 1973; Holdaway, 1983; Hanmer et al., 1989; McConville, Sanders & Leng, 1991; Reiner, 1992; Finstad, 2000.

Politiblikkets begrensninger²³

Politiets fremste oppgave er å forebygge kriminalitet. Flere politistudier har imidlertid vist at den forebyggende delen av politiarbeidet er lite statuspreget og påaktet, og at ordenspolitiet hovedsakelig er reaksjonsorientert (se f.eks. Ferraro, 1989; Finstad, 2000; Lundberg, 2002; Gundhus, 2006; Aas, 2009).²⁴ 'Reaksjon' i denne sammenhengen betyr først og fremst at politiet tyr til bruk av maktmidler eller oppretter en sak på forholdet ved å kreve det påtalt. Dette fører til at politiet ser etter bestemte ting. De ser etter «den kriminelle», «offeret», og bevis på at det har foregått noe «kriminelt». I flere av de tilfellene jeg har undersøkt kan det se ut som om det var uklart for politiet hva de hadde med å gjøre. En kvinne som først ble utsatt for en rekke trusler på mobiltelefon og så for et alvorlig drapsforsøk og voldtekt, mente at politiet bagatelliserte hennes angst for trusselmeldingene, og ikke gjorde noe for å stoppe dem. Hun anmeldte en rekke ganger, og var svært pågående overfor politiet for å få dem til å handle. Hun ble fortalt at de kunne ta mannen inn til avhør, men hun motsatte seg dette av angst for at han dermed skulle bli enda mer truende. Hun forventet at politiet skulle fengsle mannen slik at hun kunne føle seg trygg, men dette var ikke noe politiet kunne gjøre uten gode bevis. Kvinnens pågående atferd førte dessuten helt åpenbart til at hun ikke ble oppfattet som et virkelig «offer». Mye tyder på at sjansen er stor for at ingen ting skjer dersom dikotomien offer–gjerningsperson ikke er tydelig for politiet. Dersom politifolk heller ikke ser tegn på at det har foregått noe som klart er straffbart, og/eller de er bekymret for at kvinnene vil være lite samarbeidsvillige, kan det også resultere i at sakene ikke blir fulgt opp. Som vi så ble hele 68 prosent av alle forholdene som Oslo-politiet rykket ut til i 2005 kun registrert i PO-loggen.²⁵ Studien til Aas viser altså at poli-

²³ Begrepet «politiblikket» tenker jeg først og fremst på som Liv Finstads (2000).

²⁴ Aas hevder likevel at også det han kaller å «slukke branner», altså å stanse bråk uten å gå til strafferettslige skritt, som kanskje har vært politiets mest vanlige reaksjonsmåte i saker om vold i hjemme, også er en form for forebygging (fra samtale med Aas etter hans disputas).

²⁵ Dette er operasjonssentralens logg. Det er ikke noe offentlig register, som f.eks. Straffesaksregisteret (STRASAK), men nærmest arbeidsdokumenter for politiet, en vaktjournal som skal si noe om hva ordenspolitiet har gjort i løpet av en vakt.

tiet i flertallet av tilfellene med bråk i hjemmet ikke fant noe de «kunne reagere på» (Aas, 2009, s. 66 ff).²⁶ Dette ser vi tydelig hos kvinnen som var redd sin fulle ektemann. At politiet ikke så tegn til «kriminalitet» de gangene hun ba dem kjøre den fulle ektemannen til fyllarresten i stedet for hjem, var imidlertid ikke ensbetydende med at hun ikke ble utsatt for vold når han var full, snarere tvert om. I dette tilfellet forebygget politiet bråk i det offentlige rom, og problemet ble i stedet flyttet hjem til kvinnen. Hvis politiets mål for håndteringen av vold i nære relasjoner fortsetter å være flest mulig «saker» i rettslig forstand, slik anbefalingen fra Riksadvokaten tilsier,²⁷ er faren stor for at kvinner som faktisk trenger beskyttelse, men av ulike årsaker ikke ønsker å gå til politiet (retten) med saken, i stedet må fortsette å leve med volden. Det er også en stor fare for at bildet av den «mishandlede kvinnen», som det kan se ut som om politiet ofte forholder seg til, er for stereotyp (Lundberg, 2002; Aas, 2009). Dette kan føre til at kvinner som ikke passer inn i bildet heller ikke får hjelp fra politiet, selv om de ønsker å anmelde straffbare handlinger.²⁸ Kvinnen som anmeldte en rekke trusler er et eksempel på det. Når en kvinne fremstår som sterk og pågående kan hun risikere ikke å bli tatt alvorlig. Dette synliggjør Anderssons og Lundgrens poeng om at den dominerende forståelsen av handlingene, og av «aktørene» i mishandlingsforholdet kan være til hinder for at kvinner som opplever mishandling får den beskyttelse og hjelp de har behov for (Andersson & Lundberg, 2001, s. 87).

²⁶ Hoyle (1998), på sin side, argumenterer for at det ikke bare er manglende lovverk eller politifolks oppfatning av situasjonen som avgjør hvordan politiet håndterer situasjoner de får kjennskap til, men også hvilke konkrete ønsker kvinnen i de aktuelle tilfellene målbærer. Dette betyr f.eks. at saken «gjøres opp på stedet» fordi kvinnen ber om det, til tross for at politifolkene i hennes studie egentlig var pålagt å foreta arrestasjoner.

²⁷ Rundskriv fra Riksadvokaten om familievold, nr. 3/2008.

²⁸ Dette poenget blir nevnt i et lite avsnitt i Politidirektoratets nylig utgitte veileder for politiets arbeid med vold i nære relasjoner. Under veilederens punkt 1.10 *Når voldsutsatte ikke er idealofre* heter det at politiet må ha blikk på handlingene, og «ikke la faktorer som ruspåvirkning eller klesdrakt» få innvirkning på avgjørelsene som tas i sakene (2009, s. 12). Med referanse til Lundberg (2001) og til min egen studie (under arbeid) er det kanskje også grunn til å nysensere forståelsen av hvem som er offer i enda større grad.

Hvor står vi?

Olaussen kan ha rett i at vi i det daglige stort sett forholder oss som om «kriminalitet» eksisterer. Christies (og andres) insistering på at kriminaliteten ikke finnes, kan sikkert virke provoserende på flere enn Olaussen. Foreldre hvis barn er blitt drept er vel ikke i tvil. Det samme gjelder nok også for folks oppfatning av seksuelle overgrep. Det er heller ikke tvil om at det finnes en rekke handlinger som utfordrer det Olaussen kaller «fredelig sosialt liv» (Olaussen, 2004a, s. 24). Christie vil utvilsomt være enig i dette. Ikke desto mindre tror jeg Christie har rett når han sier at selv farlige og integritetskrenkende handlinger kan ha ulikt meningsinnhold avhengig av sammenhengen de finner sted i. Det er dette jeg har forsøkt å vise her. Jeg betrakter Christies perspektiv som en strategi for å åpne opp, og rokke ved, forestillingen om at det er visse handlinger vi ikke trenger å fortolke, de bare er som de er. Forestillinger om at sosiale «realiteter» ikke trenger å fortolkes kan dessuten lett bli brukt som argumenter for ikke å gjøre noe med problematiske sosiale forhold (se også Edwards, Ashmore & Potter, 1995, s. 34). I tillegg kan Christies perspektiv være en viktig strategi for å løse opp de kopleingene som ofte gjøres mellom en bestemt forståelse av en handling og et bestemt reaksjonssett. Når man har kriminalisert kvinnemishandling er det straffeloven som gjelder. I et samarbeid jeg hadde med Politidirektoratet i 2007 og 2008, hørte jeg ofte at det vil være utenkelig å reagere annerledes på vold i nære relasjoner enn på annen vold. Mishandling av kvinner er alvorlige handlinger som fortjener alvorlige reaksjoner. Økningen av strafferammene på anbefaling av Kvinnevoldsutvalget skal vise at man mener alvor (NOU 2003:31, s. 177). En har derimot ikke stilt spørsmål ved om kopleingen mellom kvinnemishandling og straff er noe som tjener kvinnene, deres barn, og i siste instans overgriperen. Vi får ikke nødvendigvis en reduksjon av gjentatt vold på denne måten, selv om det er det som må være målet. Vi kan ikke stilltiende akseptere at kvinner og barn har det vanskelig. Den dominerende forståelsen av kvinnemishandling kan imidlertid få den konsekvens at kvinner, barn, og i noen tilfeller også menn, ikke får den støtten og hjelpen de trenger. Noen kvinner ønsker seg andre løsninger enn straff og fengsel, noen kvinner ønsker å bli, men vil ha slutt på volden, noen kvinner vil ha rettssystemets

hjelp, men blir ikke vurdert som «verdige trengende». Noen kvinner trenger kanskje også nettopp politiets hjelp der og da, uten at de ønsker å «rettsliggjøre» forholdet ytterligere (se særlig Hoyle, 1998). Modeller og «bilder» av volden har åpenbart hatt sin misjon i prosessen med å synliggjøre vold i hjemmet som problem. Jeg tror imidlertid det blir stadig viktigere å åpne opp for de individuelle historiene. Med dette mener jeg at ferdige forståelser av problemene og reaksjonsmåtene kanskje bør vike til fordel for en tilnærming som i større grad sørger for at kvinnene selv får sitte i «førersetet» og får støtte for de valgene de ønsker å foreta i sine liv. Nyere forskning viser at kriminalisering (og dermed straff) har mange problematiske sider og det er ikke bare mennene som begår volden som rammes negativt. Også kvinnene får merke de negative ringvirkningene av straffetenkningen (se særlig Hoyle, 1998, Skjørten 2002).

I artikkelen “Death and Furniture» skriver Edwards, Ashmore og Potter: «Relativists have no problem with reality as the practical and commonplace ground for everyday living; that is exactly the point, and exactly the place to begin dealing with it analytically» (Edwards et al., 1995, s. 48). Slik jeg ser det, er dette også Nils Christies prosjekt – å beskrive dagliglivets ulike hendelser, for så å se på dem fra en litt annen synsvinkel enn den vi er mest vant til å bruke. Og dagliglivet er kanskje mer sammensatt og komplekst enn vi liker å tenke på. Målet om å bedre menneskers liv nås derfor kanskje best dersom aktørenes stemmer blir hørt, og deres egne versjoner av «virkeligheten» blir mer betydningsfulle enn de er i dag. Jeg mener det er grunn til å si at diskusjonen om hvorvidt «kriminalitet» finnes ikke bare er et akademisk spørsmål. Vår oppfatning av handlingene har praktiske og konkrete konsekvenser. Ved å definere bestemte handlinger som kriminalitet, kan det bli iverksatt prosesser og tiltak som mange ikke ønsker, og kanskje heller ikke er tjent med.

Litteraturreferanser

Andersson, B. & Lundberg, M. (2001). Kvinnomishandel som kunskapsfält – att definiera, förklara och hantera ett socialt problem. I M. Åkerström & I. Sahlin (Red.), *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.

- Aslaksrud, A.-M. & Bødal, K. (1986). *Politianmeldt kvinnemishandling. 435 saker anmeldt til Oslo politikammer i 1981, 1983 og 1984*. Oslo: Justisdepartementet.
- Baker, P. L. (1997). And I went back. *Journal of Contemporary Ethnography*, 6(1), 55-74.
- Balvig, F. (2000). Fra voldens nutidshistorie. I R. Saur (Red.), *Voldens ofre, vårt ansvar* (Hiorapport 2000-9). Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Becker, H. (1963). *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The free Press
- Berntsen, K. (2005). *Hjelperens rolle - i arbeidet med voldsutsatte kvinner og deres barn*. Oslo: Krisesentersekretariatet.
- Bredal, A. (2007). Vold mot minoritetsjenter på sidelinjen. I K. Storberget m.fl. (Red.), *Bjørnen sover – om vold i familien*. Oslo: Aschehoug.
- Brottsbalken (1962:700). Sveriges straffelov. <https://lagen.nu/1962:700#A2>
- Buzawa, E. S. & Buzawa, C. (2003). *Domestic Violence. The Criminal Justice Response*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Bråten, B. (2007). «...Jeg kom meg løs og sprang!» I K. Storberget m.fl. (Red.), *Bjørnen sover – om vold i familien*. Oslo: Aschehoug.
- Braathen, A. K. & Molstad, S. (2001). *Besøksforbud – straffeprosessloven § 222a* (Skriftserie nr 72/2001). Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi.
- Cain, M. E. (1973). *Society and the Policeman's role*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Christie, N. (1952). Fangevoktere i konsentrasjonsleirene: en sosiologisk undersøkelse. Magistergradsoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Christie, N. (1978). Konflikt som eiendom. I *Som folk flest. Artikler* (s. 248-266). Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (1982a). *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (1982b). *Pinens begrensnig*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (1986). The Ideal Victim. I E. Fattah (Ed.), *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System*. New York: St. Martin's press.
- Christie, N. (1987). Fagets fiender. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 291-299. København: De Nordiske Kriminalistforeninger.
- Christie, N. (1993). *Kriminalitetskontroll som industri. Mot GULAG, vestlig type?* Oslo: Universitetsforlaget.

- Christie, N. (2004). Hvorfor det er ufruktbart å ta utgangspunkt i at kriminalitet er en sosial realitet. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 91(5), 404-407.
- Christie, N. (2007). Troen på det normative fellesskap. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 48(1), 125-127. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (2009). *Små ord for store spørsmål*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cohen, L. E. & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44, 588-608.
- Edwards, D., Ashmore, M. & Potter, J. (1995). Death and Furniture: The Rhetoric, politics and theology of bottom line arguments against relativism. *History of the Human Sciences*, 8, 25-49.
- Eisikovits, Z., Winstok, Z. & Gelles, R. (2002). Structure and Dynamics of Escalation From the Victim's Perspective. *Families in Society*, 83(2).
- Ellingsæter, A. L. (1999). Patriarkatet. Teori og kritikk. I: F. Engelstad (Red.), *Om makt: Teori og kritikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Ericsson, K. (1993). Kvinner som handlende offer. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 2, 76-85.
- Estrada, F. (1999). *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem: utveckling, uppmärksamhet och reaktion* (Avhandlingsserie). Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.
- Ferraro, K. J. (1989). The Legal Response to Woman Battering in the United States. I J. Hanmer, J. Radford & E. A. Stanko (Eds.), *Women, Policing and Male Violence. International Perspectives*. London: Routledge.
- Finstad, L. (1996). Rettsapparatet som erkjennessystem. *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*, 24(1/2), 41-62.
- Finstad, L. (1998). Når rettssalen er for liten. *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*, 26(2/3), 13-23.
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag AS
- Frangeur, R. (2003). Mellan tro og vetande – Kvinnojourrörelsen i allians och konflikt med moderen forskning om mäns våld mot kvinnor. *Språkröret*, nr 2, Linköpings Universitet: Forum for kvinnliga forskare och kvinnoforskning.
- Grøvdal, Y. (2004). *Familievoldskoordinatorerne i politiet*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Grøvdal, Y. (2007a). Offer og overgrep. Debattinnlegg, 2. april, *Klassekampen*.
- Grøvdal, Y. (2007b). Voldsutsatte kvinners erfaringer med rettssystemet – sak eller problem? I K. Storberget m.fl. (Red.), *Bjørnen sover – om vold i familien*. Oslo: Aschehoug.

- Gundhus, H. O. (2006). «For sikkerhets skyld»: IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet. Oslo: Unipub.
- Halsaa, B. (1981): Hva med patriarkatet? Maktutredningen – keiserens nye klær. I K. Andenæs, T. Johansen & T. Mathiesen (Red.), *Maktens ansikter: perspektiver på makt og maktforskning*. Oslo: Gyldendal
- Hanmer, J., Radford, J. & Stanko, E. A. (1989). *Women, Policing and Male Violence: International Perspectives*. London: Routledge
- Hanmer, J. (1989). Women and Policing in Britain. I J. Hanmer, J. Radford & E. A. Stanko (Eds.), *Women, Policing and Male Violence. International Perspectives*. London: Routledge
- Hearn, J. (1998). *The Violences of Men*. London: Sage Publications.
- von Hofer, H. (2006). Økat våld och/eller vidgade definitioner? En empirisk och teoretisk analys av den långsiktiga våldsutvecklingen. *Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab*, 93(2), 192-208.
- Holdaway, S. (1983). *Inside British Police: A Force at Work*. Oxford: Basil Blackwell.
- Hoyle, C. (1998). *Negotiating Domestic Violence. Police, Criminal Justice And Victims*. Oxford: Clarendon Press.
- Hydén, M. (1995). *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det möjliga och det omöjliga*. Stockholm: Liber.
- Hydén, M. (2001). Misshandlade kvinnors uppbrott: en motståndsprocess. I M. Åkerström & I. Sahlin (Red.), *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- Høigård, C. & Balvig, F. (1988). *Kriminalitet og straff i tall og tekst*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høigård, C. (1997). Hva er kriminologi? I L. Finstad & C. Høigård (Red.), *Kriminologi*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Haaland, T., Clausen, S.-E. & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver: resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge* (NIBR-rapport nr. 3: 2005). Oslo: Norsk Institutt for by- og regionsforskning.
- Isdal, P. (2000). *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Jacobsson, K. (1997). Den misshandlede kvinnan i den rättsliga processen. I M. Olsson & G. Wiklund (Red.), *Våld mot kvinnor*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Jeffner, S. (1998). *Liksom voldtäkt typ... Om ungdomars forståelse av våldtäkt*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.
- Jensen, T. K. (2005). *Suspicious of child sexual abuse: dialogicality and meaning making*. Avhandling for graden dr. psychol., Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo, Oslo.

- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence. Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57 (Mai), 283-294
- Johnson, M. P. (2008). *A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent Resistance and Situational Couple Violence*. Boston: Northeastern University Press.
- Justisdepartementet (2008). Pressemelding nr151. 19.12.2008. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/presseenter/pressemeldinger/2008/regjeringen-skjerper-straffene-for-voldt.html?id=541166>.
- Kelly, J. B. & Johnson, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), 479-499.
- Kleven, L. & Lien, S. (2007). *Rapportering fra krisesentrene 2006* (SSB Rapporter 2007/32). Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Lindstad, S. (2007): Det er jo ikke bare å gå. I K. Storberget m.fl. (Red.), *Bjørnen sover – om vold i familien*. Oslo: Aschehoug.
- Loseke, D. & Cahill, L. (1984). The Social Construction of Deviance: Experts on Battered Women. *Social Problems*, vol. 31, 296-310.
- Loseke, D. (1992). *The Battered Women and Shelters. The Social Construction of Wife Abuse*. Albany: State University of New York Press.
- Lundberg, M. (1998). *Kvinnomisshandel som polisärende: att definiera och utdefiniera*. Lund: Universitetet i Lund. Kriminalvetenskapligt nätverk.
- Lundberg, M. (2001). *Vilja med förbinder. Polisens samtal om kvinnomisshandel*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Lundgren, E. (1991). *Väldets normaliseringsprocess – två parter – två strategier*. Stockholm: Riksorganisasjonen for Kvinnojourer i Sverige.
- Lundgren, E. (2001). *Slagen dam: mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Umeå/Stockholm: Brottsoffermyndigheten Fritzes offentliga publikationer.
- Løvland, B. (2007). Omslaget. Min vei ut av voldsbruken. I Knut Storberget m.fl. (Red.), *Bjørnen sover – om vold i familien*. Oslo: Aschehoug.
- Madsen, K. S. (2005). *Hvor ku' du gøre det? Konfliktmægling ved seksuelle overgreb*. København: Center for voldtægts ofre, Rigshospitalet.
- McConville, M., Sanders, A. & Leng, R. (1991). *The case for prosecution*. London: Routledge.
- Mooney, J. (1993). *The Hidden Figure: Domestic Violence in the north London borough of Islington*. London: Middlesex University, Department of Criminology.

- NOU 2003:31: *Retten til et liv uten vold: menns vold mot kvinner i nære relasjoner* Oslo: Justis- og Politidepartementet.
- Olaussen, L. P. (2004a). Hvorfor er kriminalitet en sosial realitet? *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 91(1), 24-38.
- Olaussen, L. P. (2004b). Fruktbarhet sikres ved argumentasjon, ikke med erklæringer. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 91(5), 408-412.
- Ot. prp. nr 113 (2004-2005). *Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven (eget straffebud om vold i nære relasjoner)*. Oslo: Justis- og Politidepartementet.
- Pape, H. (2003). Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold. *Tidsskrift For de Norske Lægeforening nr. 15/2003*.
- Pape, H. & Stefansen, K. (2004). *Den skjulte volden*. Oslo: NOVA/NKVTS. *Politiets arbeid med vold i nære relasjoner. En veiledning fra Politidirektoratet* (POD Publikasjon 2009/1). Oslo: RenaissanceMedia AS.
- Reiner, R. (1992). *The Politics of the Police*. Brighton: Harvester Wheatsheaf.
- Riksadvokaten. (2008). *Rundskriv nr 3/2008: Familievold*. (Ra 08-348, 443.0).
- Råkil, M. (2003). En introduksjon til feltet menns vold mot kvinner. I M. Råkil (Red.), *Menns vold mot kvinner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandmo, E. (1999). *Voldssamfunnets undergang*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Saur, R. (2007). *Møte med familievold i sosialtjenesten: sosialarbeiderens forståelse og handlemåter*. Oslo: Høgskolen i Oslo, avd. for samfunnsfag.
- Schou, L., Dyb, G. & Iversen, S. G. (2007). *Voldsutsatt ungdom i Norge - resultater fra helseundersøkelser i seks fylker*. Oslo: Folkehelseinstituttet/NKVTS.
- Skjørten, K. (1994). *Voldsbilder i hverdagen. Om menns forståelse av kvinnemishandling*. Oslo: Pax forlag.
- Skjørten, K. (2002). *Lov og rett mot familievold?* Oslo: Pax.
- Steen, A.L. (2003). *Mäns våld mot kvinnor – ett diskursivt slagfält. Reflektioner kring kunnskapsläget*. Research Report No. 131. Göteborg: Department of Sociology Göteborg University
- Straffeloven av 1902*. Lest fra Lovdata <http://www.lovdato.no/all/nl-19020522-010.html>
- Vatnar, S. K. B. (2009). *An interactional perspective on help-seeking women subject to intimate partner violence*. Avhandling ved det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo: Unipub.
- Walby, S. (1990). *Theorizing patriarchy*. Oxford: B. Blackwell.

- Aaby Hirsch, A. og Nørgaard, E. (2008). *Rapportering fra krisesentrene 2007*. Rapport 2007/34. Oslo: Statistisk Sentralbyrå
- Åkerström, M. (1997). Forskning om brottsoffer. I *Brottsoffer i forskningen*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Åkerström, M. (2001). Annie, en motberättelse. I M. Åkerström & I. Sahlin (Red.), *Det motspanstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- Aas, G. (2009). *Politiinngrep i familiekonflikter. En studie av politiets arbeid med familiekonflikter/ familievoldssaker i Oslo*. Ph.D-avhandling levert ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitet i Oslo.

Politisosiologi som forskningstradisjon

AV GEIR AAS, POLITIHØGSKOLEN

Innledning

Siden 1960-årene har man sett en sterk vekst i vitenskapelige studier av politiet både nasjonalt og internasjonalt (se f.eks. Granér & Larsson, 2007; Newburn, 2005; Reiner 2000b).¹ Cecilie Høigård viser til hele 215 bidrag innenfor nordisk politiforskning i nyere tid (siden begynnelsen av 1990-årene), og hun karakteriserer produksjonen innen denne genren som «eksplosjonsartet» (Høigård, 2005, s. 3). Politivitenskap rommer politistudier fra en rekke ulike vitenskapelige disipliner som f.eks. sosiologi, kriminologi, antropologi, psykologi, statsvitenskap, historie og juridiske fag. Flere av de ovennevnte fagområdene er som universitetsfag overlappende både i teori, metode og forskningsfelt. De overlapper også i politiforskningen.

'*Politivitenskap*' er imidlertid et begrep som i liten grad er blitt definert (Larsson, 2004, s. 1), og i det følgende vil jeg kun forholde meg til det som omtales som 'politiforskning'. Høigård avgrensner politiforskning til å gjelde studier «der politiet er et sentralt tema i publikasjonen» (Høigård, 2005, s. 3). Studier av politirelevante temaer som f.eks. *ungdomskriminalitet* og *organisert kriminalitet* vil da falle utenfor en slik avgrensning (Granér & Larsson, 2007) – med mindre vinklingen er hva politiet faktisk gjør på disse feltene. Det er imidlertid

¹ Enkelte politisosiologiske arbeider kom allerede i 1950-årene – som f.eks. William Westleys «Violence and the police» som ble publisert i *American Journal of Sociology*, 59 i 1953.

mulig å operere med en vid og en smal avgrensning her. I en smal avgrensning vil politiforskning begrense seg til *studier av politiets praksis og deres refleksjoner over egen yrkesutøvelse* – og det er den avgrensningen jeg vil forholde meg til fremover. I en videre definisjon vil man kunne inkludere en rekke temaer som er relevante for politiet. Problemet med sistnevnte avgrensning er at politiforskning blir nærmest en grenseløs disiplin. Her kunne man f.eks. trekke inn naturvitenskapen og dens studier av DNA (DNA-analyser som stadig viktigere i politiets oppklaring av kriminalitet).

Politiforskning avgrenset til studier av politiets praksis og deres refleksjoner over egen yrkesutøvelse har i stor grad vært preget av studier som kan plasseres under politisosiologi. Politisosiologien handler kort sagt om å anvende sosiologiens begrepsapparat, metoder og teoritradisjoner på studier av politiet, og i dette essayet vil jeg først gi en kort presentasjon av noen av de mest sentrale temaer og bidragsytere i den klassiske politisosiologien. Dernest introduserer jeg den tradisjonen som har stått mest sentralt i politiforskningen, nemlig den kvalitative politisosiologien. Kvalitative forskningsdesign, som deltakende observasjon og samtaleintervjuer, er fundamentale for *fortolkningssosiologien* – som utgjør én av de sentrale paradigmen innenfor sosiologifaget. Samtidig er fortolkningsperspektivet heftet med noen grunnleggende begrensninger når det gjelder forståelsen av menneskets handlinger – noe jeg tar opp til slutt.

Noen politisosiologiske hovedtemaer

Politiets rolle og funksjon

De tidligste politisosiologiske bidragene fokuserte særlig på spørsmålet om hva politierollen handler om. Hvordan kan denne rollen defineres? Hva er det politiet faktisk gjør? Det er særlig Michael Banton, William Westley, David H. Bayley og Egon

Bittner som regnes som foregangsmenn² i disse spørsmålene (Newburn, 2005, s. 129) – og det er i all hovedsak uniformert patruljearbeid som har interessert disse bidragsyterne. Det er få yrkesgrupper som har vært mer myteomspunnet enn nett-opp politiet. Robert Reiner (2000b, s. 89) viser til myten om politimannen som en slags racerbilpilot eller bokser i blå uniform. Mytene har i stor grad vært knyttet til jakten og spenningen i politiyrket. Observasjonsstudier av politiet har imidlertid snarere vist det rutinepregede, kjedelige og trivielle i politibetjentenes hverdag. Svært mye av patruljenes tid går med til å vente på at noe skal skje (se f.eks. Bayley, 2005, s. 144; Finstad, 2000, s. 68).

Banton slo fast at politiet bare er en av mange aktører som utfører den sosiale kontrollen i samfunnet, og han la til at politiet er en relativt uviktig aktør i opprettholdelsen av lov og orden (Banton, 2005, s. 132). Det er snarere den uformelle sosiale kontrollen blant folk som er den fundamentale i så måte³. I småsamfunn der relasjonene mellom folk er tette, vil det ikke være noe behov for en profesjonell politistyrke. Politiets funksjon reduseres dermed til å være oljen i det moderne samfunnsmaskineriet (Banton, 2005, s. 133). På bakgrunn av sitt feltarbeid i politiet (både i Storbritannia og i USA) konkluderte Banton slik i sin forståelse av politirollen:

The policeman on patrol is primarily a 'peace officer' rather than a 'law officer'. Relatively little of his time is spent enforcing the law in the sense of arresting offenders: far more is spent 'keeping the peace' by supervising the beat and responding to the request for assistance (Reiner, 2000, s. 110).

Både Westley og Bayley følger opp disse erkjennelsene. Westley (2005, s. 139) finner at svært mye av politiarbeidet handler om service- og sosialarbeid – i motsetning til myten om kriminalitetsbekjempelse som det mest sentrale for politiets arbeid. Bayley

² Originaltekstene til disse fire sentrale politisosiologene er særlig følgende bidrag: Banton, Michael (1964): *The Policeman in the Community*. Tavistock P. London. Bayley, David H. (1976): *Forces of Order: Police Behavior in Japan and the United States*. Berkeley and L.A.: University of California Press. Bittner, Egon (1967): *The Police on Skid-Row: A Study of Peace Keeping*. *American Journal of Sociology* 32. Bittner, Egon (1970): *The Functions of the Police in Modern Society*. Washington, DC: US Government Printing Office. Westley, William A. (1953): *Violence and the police*. *American Journal of Sociology*, 59.

³ Tilsvarende erkjennelser finner vi i flere av Nils Christies bidrag (se Christie, 1989, 1997).

(2005, s. 142) viser også at lite av patruljearbeidet handler om kriminalitet, og han hevder at politiarbeidet i stor grad blir bestemt av publikums henvendelser. I den forbindelse gir Bittner en nokså kreativ og treffende definisjon av hva som er politiets kjerneoppgave. Politiarbeid handler om å gjøre noe med – «something-that-ought-not-to-be-happening-and-about-which-someone-had-better-do-something-now!» (Bittner, 2005, s. 161). Det er her politiets grunnleggende funksjon i samfunnet ligger, og det kan tenkes nærmest et ubegrenset spekter av problemstillinger som publikum vil ha politiet til å ordne opp i. Politiet anses å være den rette aktør til å ordne opp i nesten hva som helst av konflikter og andre sosiale problemer fordi de har rett, plikt og kapasitet til å bruke makt (Bittner, 2005, s. 167). En definisjon av politiets mandat blir formulert slik av Bittner (2005, s. 168): “The mandate of policemen consists of dealing with all those problems in which force may have to be used». Det kan i grunnen være hva som helst av problemer – bare det er en viss mulighet for at de til syvende og sist må løses med fysisk makt. Grensene for politiets rolle blir dermed tegnet slik: «(...) no human problem exists, or is imaginable, about which it could be said with finality that this certainly could not become the proper business of the police» (Bittner, 2005, s. 161). Med andre ord: Nærmest en grenseløs rolle.

Det er likevel en kjensgjerning at politiet ikke er nødt til å bruke makt særlig ofte i den daglige patruljetjenesten, og det spesielle med Bittners definisjon er at han definerer en profesjons kjerne ut fra hva den sjelden gjør (Brodeur, 2007, s. 112). Likevel er retten til å bruke makt alltid en overordnet ressurs politiet har med seg når de griper inn i mangfoldet av konflikter og problemer. Dessuten, og like viktig: det er bare politiet som har denne generelle retten. På bakgrunn av disse erkjennelsene kritiserer Reiner (2000b, s. 111) Bantons dikotome fremstilling av politirollen i termene 'peace officer' vs. 'law officer'. De hviler begge på politirollens fundamentale mandat: retten til å intervensere – hvis nødvendig – med bruk av fysisk makt. Et ankepunkt kan også rettes mot fremstillingen av politirollen som hovedsakelig bestående av service- og sosialarbeid. Om det viser seg at oppdrag som politiet rykker ut til ikke handler om kriminalitet, men mer om hjelp og service, kan oppdrag-

ene likevel ofte klassifiseres som potensielle lovbrudd (Reiner, 2000b, s. 114). Hos Reiner finner vi også en mer moderne og fremtidsrettet forståelse av politirollen hvor politiet beskrives som kunnskapsformidlere (Reiner, 2000b, s. 115). Deres kapasitet til å bruke makt stiller dem i en unik posisjon til å få tilgang til såkalt «risk knowledge». En sentral oppgave for politiet blir dermed å forsyne befolkningen med informasjon om mulige farer og risiko. (Se også Gundhus og Larsson (2007) når det gjelder denne forståelsen av politirollen.)

La meg vise til et eksempel fra egen forskning (Aas, 2009, s. 109-114) som kan tjene til å tydeliggjøre den mangfoldige politirollen. Historien dreier seg om en politimann som forteller meg om en hendelse der han måtte håndtere en kvinne som forsøkte å gjøre slutt på livet sitt. Han forklarer at hun hadde kuttet seg på hendene, og hun var fortvilet, angivelig pga. mannens utroskap. Politimannen vasket sårene hennes og bandt et tørkle rundt. Han forteller også at han hele tiden måtte forsøke å få henne bort fra selvmordstankene ved å si at hun hadde mange rundt seg som var glad i henne. Flere av kvinnens øvrige familiemedlemmer var på vei til stedet for å hjelpe, men politimannen måtte be dem holde avstand frem til kvinnen hadde fått roet seg ned. Han mente at det ville være uheldig for henne å måtte forholde seg til flere personer i den tilstanden hun var i for øyeblikket.

Det kan se ut som om denne politimannen spilte mange forskjellige roller i dette oppdraget. Samtidig er det opplagt at han ikke var i kvinnens bolig først og fremst for å stelle sårene hennes. Den oppgaven er det andre aktører som er langt mer kvalifisert til å utføre. Ei heller var han der primært som en slags krisepsykolog, til tross for at han forsøkte å bidra i så måte. Det var hans kapasitet til å bruke makt som først og fremst ble etterspurt. Ambulansen hadde tilkalt politiet av den grunn, og politiet følte det som sin plikt – nettopp fordi det forelå et visst fareaspekt ved oppdraget når det handlet om en ustabil kvinne med kniv. Derfor ble det vurdert til å være en hendelse der fysisk maktbruk kunne ha kommet til anvendelse.

Denne problemstillingen har jeg diskutert med mange politifolk i ettertid, og noen uttrykker frustrasjon over at helsepersonell stadig ønsker å «skyve» politiet foran seg. Det er særlig politiets timelange vakt hold av psykiatriske pasienter på

legevakta som ligger til grunn for et slikt syn. En annen politimann forteller meg om en konflikt han hadde med ambulanspersonell på et sted der en kvinne ville ta sitt eget liv. Ambulansen ville etter hvert reise av gårde og overlate kvinnen til politiet. Da hadde politimannen protestert og gitt dem følgende klare beskjed: «Nei, dette er deres jobb. Vi tar kriminalitet, dere tar helse!» Bittner (2005) har følgende å si til en slik avgrensning av politirollen:

Fearing the role of the nurse or, worse yet, the role of the social worker, the policeman combines resentment against what he has to do day in, day out with the necessity of doing it. And in the course of it he misses his true vocation (Bittner 2005, s. 169-170).

Walker (1996) forklarer at politiet blir «stand-in authorities» for en rekke andre myndighetsutøvere som lærere, sosialarbeidere, leger – og sågar foreldre. Politiet blir påkalt der andre verken makter eller ønsker å ta ansvar. Slik sett fyller politiet et «autorativt vakuum» i samfunnet (Walker, 1996, s. 56). Westley ser i den forbindelse at politiet representerer en svært viktig funksjon for samfunnet. Han viser til mangfoldet i politiets plikter, og omtaler i den forbindelse mye av politiarbeidet som «dirty work», eksemplifisert ved ivaretagelse av berusede, syke, mentalt syke og døde personer (Westley, 2005, s. 139).

Politikultur

Den klassiske fremstillingen av politikultur

Reiner (2000b, s. 87) gir en samlet fremstilling av den tradisjonelle politikulturen ved å beskrive dens typiske trekk – eller mer presist: de sentrale normer, verdier og virkelighetsoppfatninger i denne kulturen – i tråd med hvordan den er beskrevet av en rekke klassiske amerikanske og engelske politiforskere siden 1960-årene. En sentral side av politikulturen er kollegasamholdet⁴ og politifolks isolasjon fra andre

⁴ Kollegasamholdet i dagens norske politi kommer til uttrykk på flere måter. Ikke sjelden beskriver politifolk sin egen etat (ekskudert jurister og sivilt ansatte i politiet) som en «*stor familie*». Betydningen av å være en «kollega» har jeg fått erfare ved flere anledninger i møte med fremmede politifolk, der det første spørsmålet har vært slik: *Er du kollega?* (Et spørsmål jeg oppfatter som en undring på hvorvidt jeg er «utenfor» eller «innenfor»).

sosiale nettverk. Det pekes på en sterk form for «vi–dem» (politi–publikum) tenkning i denne yrkeskulturen. Når det gjelder «dem» viser Van Maanen til hvordan politiet han har observert klassifiserer sitt publikum i form av «suspicious persons, assholes, and know-nothings» (van Maanen, 1974, s. 118). «Suspicious persons» er personer som på en eller annen måte vekker mistanke hos patruljen, men som behandles respektfullt inntil mistanken er avklart. «Assholes» derimot, er de som på ulike måter oppjonerer mot politiet og gjør deres arbeid vanskelig (politiske demonstranter, rusmisbrukere og «Jesus freaks» er typiske eksempler i denne gruppen). «Know-nothings» er den «ordinære» borger som verken kjenner til politiets virkelighet eller hva som foregår i samfunnets underverden.

Reiner (2000b) viser til en rekke andre karakteristiske trekk man har funnet sentralt i den angloamerikanske politikulturen som: «mission», «suspicion», «cynicism», «conservatism», «machismo» og «racial prejudice». Politiarbeidet har tradisjonelt ikke bare vært oppfattet som en jobb, men også som et slags kall («mission») – «a way of life with a worthwhile purpose» (Reiner, 2000b, s. 89). I politimannens øyne sloss han for det gode og det rettferdige, for sosial orden og stabilitet, mot det onde og det destruktive. Han representerer den “tynne blå linje” som skiller orden og trygghet fra kaos og lovløshet: “The elements of mission in the police perspective are reflected in their sense of themselves as ‘the thin blue line’, performing an essential role in safeguarding social order” (Reiner, 2000b, s. 89). Tross den heroiske kallstanken, beskrives samtidig politifolks samfunns- og menneskesyn både som kynisk og pessimistisk.

Den kyniske og pessimistiske tenkemåten som preger mange i politiet kan i stor grad ha bakgrunn i den negative virkeligheten politifolk blir eksponert for.⁵ En mistroisk og mistenksom innstilling til folk er også et trekk som preger poli-

⁵ Noe av denne «kynismen» kan identifiseres i samtaler med politifolk i Oslo også. En hyppig registrert uttalelse i mitt materiale – «*vi kan jo ikke la dette gå inn på oss*» – tolker jeg som et svar på all den menneskelige lidelse en politibetjent må forholde seg til gjennom flere år i ordenstjenesten. Når man stadig må håndtere menneskelige tragedier vil nok mange utvikle en «hardhudethet» for i det hele tatt å kunne mestre jobben og handle rasjonelt i de konkrete oppdragene. Pikettprat (pauseromsprat) og galgenhumoren kan også forankres til denne type «kynisme» – en måte å distansere seg følelsesmessig fra en til tider tragisk virkelighet på.

tikulturen (Reiner, 2000b, s. 91), og en slik holdning er også noe som følger av politiyrkets natur. Reiner utdyper igjen: «Suspicion is a product of the need to keep a lookout for signs of trouble, potential danger and clues to offences» (Reiner, 2000b, s. 91). En politibetjent er trent, gjennom utdanning og praksis, til å være i beredskap for at «hva-som-helst-kan-skje-når-som-helst» i løpet av en patruljevakt. Svært dramatiske hendelser, som f.eks. oppdrag som krever bevæpning, kan plutselig dukke opp for en politipatrulje selv på de roligste vakter. Politifolk instrueres i å se for seg de verst tenkelige scenarioer, som en mental forberedelse, når de rykker ut til oppdrag. I norsk politi omtales dette gjerne som «verstefallstenkning».

Politikulturens kjennetegn kommer til uttrykk i Jerome Skolnicks teori om politimannens «working personality» (Skolnick, 1966, 1994, 2005). Denne rolle- eller yrkes-personligheten reflekterer kjernen i den uniformerte politimanns virkelighet: «the policeman's role contains two principal variables, danger and authority, which should be interpreted in the light of a 'constant' pressure to appear efficient» (Skolnick, 2005, s. 265). Det er den ytre faren som enhver politibetjent må forholde seg til i tjenesten som kan forklare både mistenksomheten i yrkespersonligheten og det sterke kollegasamholdet. Det er også i denne konteksten vi bør forstå klassifiseringen av publikum som politifolkene i Van Maanens studium foretok seg. Fareaspektet gjør at den enkelte politibetjent opplever at han raskt må avgjøre hvorvidt han står overfor en mistenkelig person (fare) eller en «vanlig» borger ut fra enkle og observerbare kjennetegn (Skolnick, 2005, s. 266).

En rekke politiforskere har også presentert politifolk som konservative – både politisk og moralsk. Også dette trekket kan forankres i grunnleggende sider ved politiyrket. Politiets virksomhet er tross alt i hovedsak rettet mot å konservere den sosiale orden – ikke å endre den. Reiner viser til en undersøkelse som ble gjennomført i britisk politi i 1970-årene hvor det viste seg at hele 80 % av politi-

betjentene beskrev seg selv som konservative.⁶ Konservative og tradisjonelle syn på kjønnsrollene har også blitt dokumentert i studier av politikulturen. I den forbindelse viser Reiner til «the masculine ethos of the force» (Reiner, 2000b, s. 98). Maskuline eller «macho»-idealer er særlig knyttet til forestillingen om politiyrket som et tøft og farlig yrke der det tradisjonelt ikke har vært plass til kvinner. Hanmer, Radford og Stanko (1989) viser at politikulturen sågar er preget av sexistiske holdninger. Dette blir for øvrig brukt som forklaring på politiets manglende interesse for kvinnemishandlings- og familievoldssaker.

Rasisme har også stått på dagsorden i politiforskningen hvor en f.eks. har funnet utbredte fiendtlige og fordomsfulle holdninger til den sorte delen av befolkningen blant amerikansk politi⁷ (Reiner 2000b: 98). Store medieekspnerte hendelser – som den velkjente Rodney King-saken i Los Angeles i 1991, hvor en gruppe politimenn tilfeldigvis ble filmet da de utførte massiv og dødelig vold mot en sort mann (Skolnick & Fyfe, 2005, s. 568) – har bidratt til et sterkere forskningsfokus på maktmisbruk og politivold. I Norge er det først og fremst avsløringene av en utbredt ulovelig voldsanvendelse av politiet i Bergensområdet i 1970-årene som dannet grunnlaget for politiforskning på maktmisbruk i vår egen politietat (se Bratholm, 1991; Larsson, 2004). Reiner trekker for øvrig et skille i politiforskningen mellom to retninger: den ene handler om «policing the society»

⁶ Når det gjelder fremstillingen av politibetjenter som konservative, kan en nyere norsk undersøkelse av politihøgskolestudenters politiske orientering vise interessante nyanser (Larsson, Strype & Thomassen, 2006, s. 42). Studentenes partipreferanser er nesten identisk med den generelle stemmeberettigede befolkningen i Norge. Når politistudentene sammenlignes med den øvrige befolkningen i samme alderssegment på dette spørsmålet, vil politistudentene fremstå som noe mer sentrumsorientert enn andre. Dette viser at politistudentene reflekter det politiske mangfoldet som vi finner ellers i samfunnet, men det er et åpent spørsmål om de vil bevege seg i en mer konservativ retning med økende erfaring i politiyrket.

⁷ I et annet norsk bidrag – en studie av forholdet mellom politiet og etniske minoriteter, blir oppfatningene om at politiet opptrer rasistisk korrigeret. Politiets praksis kan snarere betegnes som 'rasialisert', forklarer Ragnhild Sollund (2007, s. 16, 231). Begrepet om 'rasialisering' handler om at minoriteter får en annen oppmerksomhet enn majoriteten pga. deres annerledeshet. Begrepet skiller seg fra rasismebegrepet ved at det ikke legges til grunn noen negativ og nedvurderende tolkning av 'den andre'. En dokumentert påstand om at bestemte etniske minoriteter begår enkelte former for lovbrudd hyppigere enn majoriteten – og derved legitimerer økt oppmerksomhet fra kontrollørene – kan være et eksempel på 'rasialisering'. Reiner er inne på noe av det samme når han argumenterer for at det er vanskelig å påvise rasisme i politiets praksis – nettopp fordi det like gjerne kan ligge relevante kriterier til grunn for kontroll som rasistiske motiver (Reiner, 2000b, s. 124).

(hvordan politiet opererer i samfunnet), og den andre om «policing the police» (kontroll av politiet). Studier av politiets maktmisbruk faller så avgjort inn i den sistnevnte kategorien (Larsson, 2004, s. 11).

Nyanser og korrigerende av beskrivelsen av politikultur

Alt i alt tegnes det et lite positivt bilde av politikulturen og utførelsen av politiarbeidet i den klassiske politisosiologien fra 1960/70-årene. Denne fremstillingen av politifolk og deres yrkesutøvelse har i ettertid, ved en rekke bidrag, blitt kraftig kritisert, korrigert og nyansert. En viktig distinksjon tegnes av Waddington (2005, s. 364-365) når han differensierer mellom 'police sub-culture' og 'canteen culture'. En kritikk mot fremstillingen av kulturen og subkulturene i politiet handler om at man ikke har sondret godt nok mellom ord og handling. Gjennom intervjuer og observasjoner er det i stor grad politifolks ytringer man har fanget opp ('canteen talk' – eller 'pikettprat' på norsk). Dermed blir 'politikultur' feilaktig redusert til 'canteen culture' (Waddington, 2005, s. 365). Det kan være en betydelig forskjell mellom hva politifolk sier om sin rolle, og hvordan de faktisk utfører den. Janet Chan (2005, s. 340) hevder at den klassiske fremstillingen av politikultur har vært for ensartet, der man verken har forholdt seg til interne eller regionale forskjeller. For eksempel kan man finne interessante forskjeller i normer, verdier, virkelighetsoppfatninger og problemløsninger mellom «street cop culture» (ordenspolitiet) og «management cop culture» (etterforskere og ledelse). Den ensartede fremstillingen av politikulturen makter heller ikke å få frem gjensidig mistro, konflikter og intern rivalisering – både innad i og mellom ulike avdelinger i politiet. Shearing og Ericson (2005, s. 315) angriper den klassiske fremstillingen av politikultur fordi den blander kulturelle normer og koder med faktisk handling. Det er en deterministisk forståelse av polititrollen, der «rules guide action», som det går i rette med her – og følgende innvending kommer til uttrykk: «People simply do not walk around with rules in their heads that they apply to situations» (Shearing & Ericson, 2005, s. 215) – jeg kommer nærmere inn på dette perspektivet senere.

I et omfattende bidrag til analysen av politikulturen – *Patrullerende polisers yrkeskultur* (Granér, 2004) – blir den klassiske angloamerikanske politiforskningens fremstilling av politikultur trukket i tvil når det gjelder svenske forhold på denne måten:

I klassisk politiforskning karakteriseres politien som en macho-kultur med den tuffa, våldsbegjærlige og ikke-känslomme politimannen som ideal. Det är klart om detta macho-ideal som helhet någonsin varit den hegemoniska maskuliniteten bland svensk polis (Granér, 2004, s. 82).

Granér utfordrer videre ideen om en homogen politikultur, og finner tydelige variasjoner i den svenske politikulturen – variasjoner mht. verdier, idealer og holdninger. Først og fremst skilles det idealtypisk mellom et «legalistisk» vs. et «autonomt» perspektiv (Granér, 2004, s. 93). I den «legalistiske» gruppen finner han politifolk som lojalt er opptatt av å følge lover og instruksjoner. I den «autonome» kategorien, som samsvarer med fremstillingen av den angloamerikanske politikulturen, plasseres politibetjenter som går sine egne veier, og som ser på politirollen som en selvstendig «samhällskraft» (Granér, 2004, s. 94). Det er særlig i det «autonome» perspektivet han finner den sterke lojaliteten og gruppefelleskapet mellom politifolk, og forestillingen om politiarbeidet som et kall (Granér 2004: 249). I det «legalistiske» perspektivet derimot, som er det rådende idealet i svensk politi, finnes politifolk som erkjenner myndighetenes legitimitet for styring og kontroll av politiet, og som i større grad følger pliktetiske grunnnormer for yrkesutøvelsen.

Ytterligere nyanseringer kommer til uttrykk når Granér videre skiller politiets yrkeskultur i «tre typer av förhållningssätt» etter hvordan politifolk definerer og tilpasser seg sin rolle. Disse «förhållningssätt» handler om følgende dikotomier: «trött» vs. «engagerat/hungrigt», «repressivt/tufft» vs. «hjälpande/mjukt» og «reflekterande» vs. «mekanisk-intuitivt» (Granér, 2004, s. 274). Tilsvarende nyanseringer av politikulturen finnes for øvrig i Liv Finstads *Politiblikket*. Her sondres det mellom ulike arbeidsstiler og holdninger til yrket ved å klassifisere politipatruljer i disse idealtypene: «aksjonspatruljen, ansvarspatruljen, servicepatruljen og den pragmatiske patruljen» (Finstad, 2000, s. 102).

Øvrige sentrale politisosiologiske tema

Studier av politiarbeidets effektivitet og nytteverdi

Det har vært gjennomført mye politiforskning på effektiviteten og nytteverdien av politiinnsats. Kan politiets arbeid begrense kriminalitet? Det er særlig i England og USA at slike studier er blitt gjennomført, og det klassiske og mest kjente studium i denne forbindelse er *The Kansas City preventive patrol experiment* (Kelling, Pate, Dieckman & Brown, 1974). Eksperimentet gikk kort sagt ut på å variere patruljenivået mellom bydeler og tidssoner på døgnet i Kansas by i begynnelsen av 1970-årene. Det viste seg imidlertid at økningen i antall politipatruljer reduserte verken kriminaliteten eller folks utrygghetsfølelse. Disse funnene førte imidlertid til en fornyet interesse for fotpatruljer. En annen sentral og velkjent effektstudie av politiarbeidet er Minneapolis-eksperimentet for håndteringen av familievoldssaker – «The specific deterrent effects of arrest for domestic assault» (Sherman og Berk 1984). Dette eksperimentet kunne påvise at pågrepelse av mistenkte voldsutøvere var mer effektivt enn de andre politioperative løsningene (som mekling, rådgiving og bortvising) i å forhindre gjentatte overgrep i nære relasjoner. Også denne studien førte til endringer i politipraksis henimot hyppigere arrestasjoner i denne type saker.

Innovasjon

Politimannen Paal Balchen (1998) skriver i forordet til sin lærebok om forebyggende politiarbeid om sine egne motiver for å slutte helt i polititjenesten, og senere gå inn for forebyggende arbeid i politiet. Hans kritikk av sin egen yrkesutøvelse uttrykker han på denne måten:

Da jeg var ferdig på Politiskolen i 1983, var jeg forventningsfull og ivrig etter å ta fatt på politiyrket. Etter et par års yrkesutøvelse begynte jeg likevel å stusse litt over hvor liten kontakt jeg hadde med publikum og hvor ensartet denne tjenesten var. Mesteparten av tiden gikk med til å reagere på hendelser, pågripe gjerningspersoner eller fjerne berusede personer. Når det ikke skjedde noe, brukte vi tiden til å kjøre rundt i patruljebilen og vente på oppdrag (Balchen, 1998, forordet).

Balchens erfaringer faller sammen med hvordan det tradisjonelle politiarbeidet beskrives av mange politiforskere. Det er det reaktive og hendelsesstyrte, der man i stor grad responderer på publikums henvendelser, som beskrives som kjernen i dette arbeidet (Goldstein, 1990; Weisburd & Eck, 2004). Politifolk flest har sitt eget begrep for å beskrive det meste av ordenstjenesten: de omtaler sin egen arbeidsmåte som «*brannslukking*». Weisburd og Eck mener at tradisjonelt politiarbeid er «overwhelmingly oriented toward enforcement» (2004, s. 44). Identifikasjon og reaksjon på konkrete handlinger blir dermed den sentrale metodiske tilnærmingen, uten noe spesifikt fokus på hvilke lovbrudd og ordensproblemer man skal arbeide opp mot, eller mangfold av tilnærminger til forskjellige problemer (Weisburd & Eck, 2004, s. 45). Politisosiologien står i stor grad samlet rundt følgende standpunkt: Den type politiarbeid som Balchen beskriver ovenfor er i liten grad egnet til å redusere lovbrudd og ordensproblemer. Det ligger åpenbart en beskjeden forebyggende verdi i en virksomhet som hovedsakelig handler om “(...) responding repeatedly and inadequately to the same calls, often from the same persons or addresses» (Goldstein, 1990, s. 20). Mange politifolk i mitt eget materiale erkjenner også at «brannslukking» har lite effekt utover det å ordne opp i et akutt problem (Aas, 2009).

Goldstein hevder at politifolk gjør det som de er pålagt å gjøre uten særlig interesse og tanke for arbeidets effektivitet (Goldstein, 1990, s. 17). Det finnes imidlertid en sterk pessimisme når det gjelder politiets mulighet til å kunne forebygge overhodet. Byrne og Pease uttrykker seg på denne måten: “It has long been recognised that crime is a product of physical and social arrangements over which the police have little control” (Byrne & Pease, 2003, s. 207). Manglende effektivitet var for Goldstein (1990) et hovedanliggende for å skissere en ny måte å organisere og utføre politiarbeid på. Utgangspunktet for hans politisosiologiske klassiker, *Problem-Oriented Policing*, er at politiet er under et stort press fordi de må håndtere et stort mangfold av problemer og vanskelige situasjoner. Det er ikke mulig å forebygge slike hendelser på noen effektiv måte uten en grunnleggende omlegging av hele polititjenesten (Goldstein, 1990, s. 2). Det er det såkalte problemorienterte politiarbeidet som skal representere denne forandringen, og denne politimodellen har

vært forsøkt implementert i politiorganisasjoner over store deler av den vestlige verden. Problemorientert politiarbeid presenteres av Goldstein som en arbeidsfilosofi, og en helhetlig modell for politiarbeid, og ikke som en bestemt metode. Den er «open-ended» (Goldstein, 1990, s. 4), hvilket innebærer at den rommer et stort mangfold av løsningsmuligheter. Det betyr også at det blir feilaktig å klassifisere politiarbeid som enten/eller – dvs. enten problemorientert eller ikke. Mer fornuftig er det å tenke i grader. Noen politiprosjekter er mer problemorienterte enn andre. Et kjernepunkt i modellen er likevel at politiet skal ta kontrollen over sosiale problemer ved selv å definere dem fremfor bare å la seg styre av publikums bestillinger. Til tross for modellens udefinerbarhet, beskrives den likevel gjennom noen stadier og trinn.⁸

Goldstein peker på et misforhold mellom henholdsvis politifolks og helsepersonells innsikt i sine arbeidsoppgaver. Leger har grundig innsikt i sykdom, mens politifolk kan lite om den atferden de skal kontrollere. «The police do not have an established body of knowledge about the various behaviors and conditions that they are expected to prevent and treat» (Goldstein, 1990, s. 17). Det er det kunnskapsstyrte politi Goldstein etterlyser. Politiet må tilegne seg en analytisk forståelse av problematferd og betingelser som skaper en slik uønsket atferd. Det er nødvendig for å kunne forebygge effektivt. Politifolks unike innsyn og erfaring med et problem kan være en viktig brikke i analysen, men faren er at politifolk har blitt unyanserte, forutinntatte, kyniske og preget av fordommer til ulike problemer (Goldstein, 1990, s. 93). Dessuten kan politiregistrerte hendelser gjerne avvike systematisk fra hele problemkomplekset. Derfor blir innsikt i samfunnsvitenskapelig forskning nødvendig i analysearbeidet.

Reiner viser til to helt forskjellige veier som det innovative politiarbeidet har beveget seg. På den ene siden finner han tiltak av typen «aggressive patrol and crack-downs», og på den andre siden ulike varianter av «community policing» (Reiner,

⁸ Akronymet SARA brukes ofte i fremstillingen av disse trinnene hvor S står for «Scanning» (Identifisere, spesifisere og beskrive problemene), A for «Analysis» (Analyse av årsaksforhold) R for «Response» (Finne løsninger på problemene og iverksette dem) og A for «Assessment» (Tiltakene skal evalueres. Kan man identifisere noen reduksjon i problemene?) (Knutsson & Søvik, 2005, s. 11).

2000b, s. 121). Eksempler på den førstnevnte retningen kan være den såkalte hot spot-strategien, som går ut på at politiet patruljerer mer fokusert og intensiverer kontrollen mot avgrensede områder med et høyt kriminalitetsnivå (Weisburd & Braga, 2006). Et annet eksempel kan være New York-modellens nulltoleranse, hvor det ble slått hyppigere ned på visse typer av lovbrudd og ordensproblemer (Kelling & Coles, 1996; Knutsson & Søvik, 2005).

Interessen for «community policing» (nærpoliti/bydelspoliti/lokalorientert politiarbeid på norsk) oppstod ut fra 1970-årenes økende erkjennelse av at politiet er avhengig av støtte og legitimitet fra lokalsamfunnet for å kunne løse sine oppgaver (Reiner, 2000b, s. 122). Ideen om «community policing» har imidlertid fått mening i tråd med industrialiseringens urbaniserings- og sentraliseringsprosesser i den vestlige verden. Sentraliseringen av politiorganisasjonene har ført til en økt avstand mellom politi og publikum, og det er nettopp den avstanden man vil til livs med denne politimodellen. Den sentrale tanken er at politiet skal (re)integreres og spille på lag med lokalsamfunnet. Det har imidlertid vist seg vanskelig å evaluere et nærpoliti fordi det er så mange andre forhold som påvirker kriminalitetsnivået og trygghetsfølelsen i befolkningen enn de politiet råder over (Reiner, 2000b, s. 123). Likevel kan flere nordiske bidrag vise at opprettelsen av nærpoliti ikke har svart til forventningene verken for politiet eller publikum (se f.eks. Balvig & Holmberg, 2004⁹ og Andersen, 1997).

⁹ I Balvig og Holmbergs (2004) evaluering av en rekke forsøk med nærpoliti i Danmark var en av de sentrale problemstillingene å finne ut hvorvidt borgerne ble tryggere av å se mer til politiet der de bor og ferdes. Det viste seg at man så en generell (med dog svak) nedgang i kriminalitet og ordensproblemer i lokalområdene i tråd med at politiet kom nærmere befolkningen. Den objektive tryggheten ble med andre ord styrket. Likevel viste det seg at man ikke fant noen bedring i den subjektive tryggheten – dvs. trygghetsfølelsen i befolkningen (Balvig & Holmberg, 2004, s. 161). Den manglende sammenhengen mellom trygghetsfølelse og politiets nærvær kan bero på en velkjent psykologisk erkjennelse: Vi forbinder ikke synet av politiet bare med trygghet. Politiets tilstedeværelse representerer en ambivalens hos mange – både trygghet og utrygghet. Ser man politiet til stadighet der man bor, kan man fort komme til å tenke på hva som kan ha skjedd av negative hendelser i nærområdet. Det problemet vil sannsynligvis avta over tid – i takt med at man blir stadig mer vant til å se politiet. Likevel er det mye som tyder på at politiet med sin synlighet kan representere trygghet der hvor man forventer å se politiet – men motsatt virkning er sannsynlig der publikum ikke forventer politiets tilstedeværelse.

Den kvalitative politisosiologien

Teoretiske retninger i politisosiologien

Politiet kan studeres fra en rekke forskjellige innfallsvinkler, og hele spekteret av samfunnsvitenskapelige forskningsmetoder har vært anvendt i politiforskningen. Reiner (2000a, s. 217) finner metodiske tilnærminger som: synlig og skjult observasjon, deltakende og passiv observasjon, surveys, intervjuer og dokumentstudier i politiforskningen. De kvalitative metodene, som observasjon og dybdeintervjuer, har imidlertid stått meget sentralt i politisosiologien (Larsson, 2004, s. 4). Etter min oppfatning er det bare observasjon og dybdeintervjuer som kan gi grundig nok innsyn i den komplekse politirollen, og den sammensatte og mangfoldige virkeligheten som politiet er henvist til.

Politireollen kan også forstås og analyseres på mange ulike måter – og ut fra en rekke ulike (og til dels motstridende) teoretiske posisjoner i sosiologifaget. Man kan studere politiet fra et makroperspektiv der en strukturalistisk tenkemåte kan legges til grunn. Her vil man f.eks. kunne se etter mangfoldet av rettsregler, instruksjoner og normer for øvrig som regulerer politiets arbeid. I et funksjonalistisk perspektiv vil man spørre seg om hvilken funksjon politiet utfører for samfunnet, og følgelig forklare politiets handlinger som en oppfyllelse av samfunnssystemets behov. På mikronivå kan også flere teoritradisjoner bidra til å forstå denne komplekse yrkesrollen. Man kunne f.eks. anlegge et bytteteoretisk perspektiv for å studere hvordan politibetjenter rasjonelt og strategisk kalkulerer hvilke midler som er best egnet til å nå bestemte mål. Når man derimot studerer politiet i et fortolkende perspektiv, vil de sentrale spørsmålene være hvordan politibetjenter opplever og erfarer sitt arbeid, hvordan de fortolker sin egen rolle generelt og hvordan betjentene definerer og klassifiserer den sosiale virkeligheten de arbeider i. Ved bruk av kvalitative metoder, som samtaleintervjuer og deltakende observasjon, har man også plassert seg vitenskapsteoretisk.

Ved kvalitative metodiske tilnærminger kommer man såpass tett på betjentene at man ser dem som fortolkende aktører med både intensjoner og handlingsfrihet i

yrikesutøvelsen, og man har følgelig plassert seg i den fortolkningssosiologiske tradisjonen. Denne tradisjonen rommer både *symbolsk interaksjonisme* og den *sosiologiske fenomenologien* som de sentrale teoriretningene.¹⁰

En av sosiologiens fremste klassiske teoretikere, Max Weber, regnes som en sentral inspirator for den sosiologiske fenomenologien til tross for at han ikke først og fremst var opptatt av individuell handling, men i hovedsak de sosiale strukturenes betydning (Ritzer 1992: 385). Det er Webers begrep om 'verstehen' – han anvendte bl.a. hermeneutikkens verktøy – som er skoledannende i å forstå aktører og deres interaksjon (Ritzer, 1992, s. 116). Med sin handlingsteori, som tvinger sosiologien til å ta subjektiviteten på alvor, ga Weber også en kunnskapsteoretisk plattform for den kvalitative sosiologien (Hughes & Månsson, 1988, s. 141). I Webers handlings-teori handler 'verstehen' om å søke etter den meningen aktørene selv legger både i sine egne og andres handlinger (Moe, 1994, s. 143). Weber har vært en sentral inspirator for den sosiologiske fenomenologiens foregangsmann: Alfred Schutz¹¹.

En ledertråd i Schutz arbeid var nettopp Webers begrep om subjektiv mening – dvs. «menneskets atferd som bestemt av indre, subjektive og intensjonelle motiver (...) og ikke av ytre, objektive og kausale faktorer» (Slagstad, 1980, s. 58). Dag Østerberg, som brakte den fenomenologiske tenkningen inn i norsk sosiologi, argumenterer for at sosiologien bør handle om en meningstyvende virksomhet og ikke en kausalforklarende (Østerberg, 1961, s. 438). Målet for sosiologisk virksomhet er å avdekke «meningssammenhenger» forklarer Østerberg, og i den forbindelse tar

¹⁰ Det er likheten mellom disse teoriretningene som får Sverre Moe (1994, s. 127) til å klassifisere dem i en og samme tradisjon, nemlig «Fortolkende sosiologi». Det samme gjør Ragnvald Kalleberg når han viser til «fortolknings-sosiologene» som representanter for én av tre hovedtradisjoner i sosiologifaget (Kalleberg, 1985). Gunnar Aakvaag (2008) opererer med «mikrointeraksjonismen» som en egen teoritradisjon bestående av både symbolsk interaksjonisme og fenomenologisk sosiologi. Han finner at felles kjennetegn for disse retningene er at individet, dvs. den sosiale aktøren, kommer i forskningens sentrum – en aktør som ikke lar seg determinere av verken ytre eller indre krefter, men som skaper sin sosiale virkelighet på en kreativ måte (Aakvaag, 2008, s. 64). Forskjellene mellom teoriretningene finner han først og fremst i deres ulike «idehistoriske opphav» (Aakvaag, 2008, s 76).

¹¹ Fenomenologien har imidlertid ikke sine røtter i sosiologien, men i filosofien – og da spesielt i Edmund Husserls tenkning (Ritzer, 1992, s. 372). Husserl var primært opptatt av hvordan den menneskelige bevissthet arter seg, og i hans bevissthetsfilosofi er det sentrale spørsmålet hvordan mennesket (subjektet) skaper mening ut av den ytre verden.

han til orde for en «dybdesosiologi» som anvender en «fenomenologisk teknikk» for å få «bringe fram den mening som ligger inherent i et hvert sosialt fenomen» (Østerberg, 1961, s. 433, 436). Flere av de politisosiologiske arbeidene som allerede er presentert har antatt dette perspektivet. La meg likevel presentere tre nordiske bidrag som meget tydelig har antatt fortolkningsperspektivet. De har imidlertid ikke utelukkende et fortolkningsperspektiv. I politistudiene som nå skal presenteres, finner vi også flere strukturelle forklaringer på politiets arbeid.

«Bakseteforskning»

Cecilie Hoigård (2005, s. 7) bruker betegnelsen 'bakseteforskning' for å karakterisere sosialantropologisk feltarbeid i politiet der forskeren setter seg i baksetet på en patruljebil som utgangspunkt for forskningen.¹² 'Bakseteforskning' som begrep gir et treffende bilde av denne forskningens perspektiv. I baksetet på en politibil får en orkesterplass til å kunne se virkeligheten gjennom politiets «briller» – nærmest bokstavelig talt – dvs. se verden fra politiets synsvinkel. Liv Finstads *Politiblikket* (2000), har hentet mye av sitt datamateriale fra «baksetet», og representerer kanskje det mest omfattende enkeltbidrag i norsk politiforskning. Boken bygger på et empirisk materiale bestående av 600 timer deltakende observasjon i politipatruljer og 35 kvalitative intervjuer med politibetjenter. 'Politiblikket' er det sentrale analytiske begrepet Finstad bruker i forhold til en rekke temaer som hun tar opp. Hva hun selv legger i 'politiblikket' kommer til uttrykk slik: «'Politiblikket' er mitt begrep for å utforske politiets «briller», forståelse og handlinger» (Finstad, 2000, s. 25). Det er hvordan politifolk leser den sosiale virkeligheten som er kjernen her, og med en slik tilnærming settes aktørene tydelig i sentrum for forskningen.

¹² Bare i de nordiske land finnes det en rekke omfattende og årelange politisosiologiske arbeider som har kombinert deltakende observasjon med dybde- eller samtaleintervjuer. De mest sentrale er etter mitt skjønn disse: Lars Holmbergs *Politiets skøn i retts sosiologisk belysning* (1999), Gunnar Ekmans *Från text till batong – Om poliser, busar och svennar* (1999), Liv Finstads *Politiblikket* (2000), Magnus Lundbergs *Vilja med förhinder. Polisens samtal om kvinnomisshandel* (2001), Rolf Granérs *Patrullerande polisens yrkeskultur* (2004), Stefan Holgerssons *Yrke: polis: yrkeskunskap, motivasjon, IT-system ock andra förutsättningar för polisarbete* (2005), Helene Oppen Gundhus «*For sikkerhets skyld*» *IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet* (2006).

Foruten politifolks oppfatninger av sin egen rolle, står en rekke klassiske politisosiologiske spørsmål sentralt i Finstads bidrag – som forholdet mellom politipatroljenes egne initiativ og hendelsesstyrt arbeid. Hva er det politiet fyller tiden sin med når de ikke blir sendt ut på oppdrag av operasjonssentralen? I motsetning til Bayley (se Bayley innledningsvis ang. politiets rolle) dokumenterer Finstad at en betydelig del av patroljenes arbeid går med til mistankebasert kontroll av både kjøretøy og enkeltpersoner på eget initiativ. Videre står politiets klassifikasjoner og behandling av publikum sentralt, og da særlig patroljens håndtering av «mistenkelige» personer gjennom «stopp-og-sjekk» (Finstad, 2000, s. 123). 'Politiblikket' har en sterk draging mot «det som ikke passer inn» (Finstad, 2000, s. 91). Blir «stopp-og-sjekk» foretatt innenfor straffeprosesslovens grenser? Her viser Finstad det betydelige skjønnsrommet den enkelte uniformerte politibetjent opererer i, der lovens grenser utsettes for elastisk behandling (Finstad, 2000, s. 136). I politiets møte med publikum vises det til en interessant dobbelthet ved 'politiblikket'. På den ene siden er det et «blikk» som politiet er avhengig av for å kunne utføre sitt arbeid på en rimelig effektiv måte. På den annen side er dette «blikket» diskriminerende, og det kan bidra til å opprettholde og forsterke forskjeller mellom folk – og gjøre livssituasjonen for utsatte grupper enda vanskeligere. «Dette er politiblikkets innebygde problem» forklarer Finstad (2000, s. 125). 'Politiblikket' er imidlertid ikke bare et «blikk» som rettes utover, men også innad i etaten. Interne forhold i politiet, slik som kollegasamholdet, den interne sjargongen og forholdet mellom politimenn og politikvinner gis også en bred behandling. I tillegg får politiets makt og maktmisbruk en sentral oppmerksomhet – og da særlig den vanskelige grenseoppgangen (gråsonen) mellom lovlig og ulovlig maktanvendelse.

Lars Holmberg (1999) leverte sitt politisosiologiske bidrag med tittelen *Politiets skøn i retts sosiologisk belysning* som doktorgradsavhandling ved Københavns universitet i 1999. Avhandlingen bygger på et halvannet års deltakende observasjon (700 timer) av politiet i Glostrup i Danmark – mest i politibil, men også ved sykkel- og fotpatroljer. Hovedformålet med denne studien er gjennom et aktørperspektiv å avdekke «de faktorer, der indgår, når politifolk træffer konkrete afgørelser»

(Holmberg, 1999, forordet). Holmberg viser at skjønnsvurderinger foregår nær sagt i alle beslutninger som politipatruljene foretar seg. Utgangspunktet hans er at «det ikke alene er lovgivningsmessige overvejelser» som spiller inn i politiets løsninger, men også «strukturelle og organisationskulturelle forhold i politiet» (Holmberg, 1999, forordet). Hvilke konkrete faktorer er det som ligger til grunn for dette skjønnet? Holmberg avdekker at en stor del av politiets egne initiativer er basert på en vurdering av «hvilken type menneske» patruljene har med å gjøre fremfor mistenkelige handlinger i seg selv (Holmberg, 1999, s. 1). Det er først og fremst de sosiale kjennetegn ved personer som vekker politiets interesse, selv om det ikke foreligger noen konkret mistanke til grunn.

Politiet i Glostrup foretar lignende typeinndelinger av sitt publikum som det vi finner i van Maanens materiale (se kapitlet om politikultur). I tillegg orienterer politiet i Glostrup seg i det sosiale landskapet med et «blikk» som i stor grad samsvarer med Oslopolitiets 'politiblikk'. De sosiale kjennetegn som er av betydning for politiet i Glostrup tilsvarer hva deres kolleger i Oslo interesserer seg for, og de handler om folks ytre kjennetegn som utseende, klær, stil og tone som kan vitne om et liv på siden av det etablerte og det «respektable». Det foreligger et sammenfall mellom Holmbergs og Finstads funn på flere andre vesentlige punkter også – som f.eks. når det gjelder patruljenes betydelige rom for å ta egne initiativ i tjenesten. Når de proaktive inngrepene utgjør en så stor del av polititjenesten, er det desto større grunn til å gå politiets skjønnsutøvelse nærmere i sømm

Magnus Lundberg har gjennom en rekke bidrag levert omfattende innsikt i politiets spesifikke arbeid med kvinnemishandling. I sin licentiatavhandling¹³ antok Lundberg et interaksjonistisk perspektiv for å forstå hvordan politiet håndterer kvinnemishandling (Lundberg, 2001, s. 18). I doktorgradsavhandlingen med tittelen *Vilja med förhinder – polisens samtal om kvinnomisshandel* valgte Lundberg å anta et annet perspektiv på det samme temaet. Han forklarer at han har tilsluttet seg «en relativt ny sociologisk tradition som betonar framställningar ock retorik» (Lundberg,

¹³ Licentitatskamen, hvor kandidaten leverer en licentiatavhandling, er en frivillig akademisk eksamen i Sverige som tilsvarer omkring en halv doktorgrad.

2001, s. 114). Selve tittelen *Vilja med förbinder (...)* rommer samtidig avhandlingens hovedformål: en analyse av politiets ulike begrunnelser for hvorfor de ikke gjør hva styringsdokumentene fra politimyndigheten forventer. Lundberg uttrykker følgende om kjernen i arbeidet sitt: «Att man vill men kanske faktiskt inte kan är således ointressant för avhandlingens del; det är hur man säger sig inte kunna som är det relevanta» (Lundberg, 2001, s. 115). Det gis en rekke eksempler på politiets rettferdiggjøringer av sin inaktivitet mht. kvinnemishandling – særlig i forhold til at ordenspolitiet i Lundbergs materiale ofte lar være å lage straffesaker av denne type kriminalitet. Lundberg peker på et betydelig gap mellom den polisiære virkelighetsoppfatningen og den «offisielle» og rådende definisjonen av kvinnemishandling. Hos politiet må du kvalifisere deg til offerstatus, forklarer Lundberg – og det gjør du definitivt ikke hvis du f.eks. havner i kategorien «fyllekärring» (Lundberg, 2001, s. 118). Her sammenfaller Lundbergs funn både med Holmbergs og Finstads bidrag der politiets kategoriseringer av publikum står sentralt. Slike kategoriseringer blir også styrende for praksis.

Problemene ved fortolkningsperspektivet

Det mest sentrale intellektuelle problem (og stridsspørsmål) innenfor sosiologifaget har tradisjonelt knyttet seg til en struktur–aktør akse. Hovedspørsmålet er om man kan bygge en teori om mennesket og samfunn ved å ta utgangspunkt i aktørene eller i samfunnstrukturene. Noen teorier antar et «ovenfra-og-ned»-perspektiv og hevder at overindividuelle strukturer styrer (og mer eller mindre determinerer) individuelle handlinger (metodisk kollektivism). Andre teorier tar motsatt et «nedenfra-og-opp»-perspektiv og hevder at de sosiale strukturer bygges av individuelle handlinger (metodisk individualisme) (Aakvaag, 2008, s. 30).

Hovedinnvendingen mot den rendyrkede aktørfokuserte fortolknings sosiologien er at den ikke makter å gripe rammene og den videre konteksten rundt individuell handling. I ytterste konsekvens blir det som om aktørene handler i et tomrom. Denne teoriretningen får lett en relativ karakter der en felles verden og virkelighet

kommer ut av syne. Et individorientert fokus på menneskelig handling står i fare for å underkjenne erkjennelsen av at samfunnet på mange måter er i oss og skaper vår subjektivitet: «Uten kollektiver ville vi ikke kunne bli individer» forklarer Ragnvald Kalleberg (1985, s. 172). På den annen side er grunnproblemet med en rendyrket strukturalisme at det meningssøkende og fortolkende individet langt på vei blir underkjent og fremmedgjort. Ettersom det positivistiske vitenskapssynet i sin rendyrkede form langt på vei synes å være gjendrevet, synes det urimelig å legge til grunn en oppfatning av mennesket som fullt ut determinert av ytre forhold. Et slags kompromiss mellom disse posisjonene er å tenke seg et «både-og»-forhold (Fürst, 1994, s. 45) – dvs. å forstå mennesket som både et subjekt og et objekt – som både indrestyrt av intensjonelle motiver og som ytrestyrt av utenforliggende strukturer. I den forbindelse taler Elisabeth Fürst om «den ureduserbare tvetydigheten» i forståelsen av mennesket (Fürst, 1994; s. 29).

Det er imidlertid ulike fortolkninger og anvendelser av strukturbegrepet. Handlinger kan snarere forstås som strukturelt betinget enn direkte påtvunget. For eksempel blir Antony Giddens forståelse av strukturbegrepet langt mindre tvangsmessig enn slik det kommer til uttrykk i f.eks. Emile Durkheim samfunnsteorier (Nygaard, 1995, s. 140). Giddens er en av flere skoledannende sosiologer som gjør et omfattende forsøk på å tette gapet mellom struktør/aktør.¹⁴ Både fenomenologien og systemteori oppfatter han som uholdbare på hver sin kant, og presenterer derfor en synteseteori, nærmere bestemt en «strukturasjonsteori» (Nygaard, 1995, s. 135). Denne teoriens mål er få frem både det aktiviserende og det regulerende ved sosialt liv, nemlig dualiteten mellom interaksjon og struktur (Moe, 1994, s. 204).

Politirollen kan ved første øyekast se ut som om den er fastlagt, rutinisert og ytrestyrt av et sett med strukturelle forhold – som lover, instruksjoner, politikulturelle tradisjoner og forventninger fra publikum osv. Ikke minst ligger det sterke reguleringer i den hierarkiske kommandostrukturen som organiserer politietaten. Snakker

¹⁴ I en oversikt over sosiologiens moderne «synteseteoretikere» presenterer Thomas Nygaard (1995) teorier fra Pierre Bourdieu, Anthony Giddens, Jürgen Habermas og Jean-Paul Sartre som de helt sentrale bidragene for en dialektisk og helhetlig forståelse av individ og samfunn – der struktur- og aktørnivået blir forsøkt bundet sammen.

man nøye med dem som utøver denne rollen, synes den imidlertid langt mer kompleks. Er man – som Hans Skjervheim (1992) viser – en «deltakar» i patruljenes verden gjennom intervjuer og observasjon, vil et mylder av problemstillinger, dilemmaer, tvil og undring komme til syne. Da er det den kreative og refleksive politimann/kvinne som fremtrer, og ikke bare den ytrestyrte og forutsigbare politibetjent. I dette perspektivet er det f.eks. ikke bare politiets makt som kommer til syne, men også deres opplevelse av avmakt overfor oppgaver som de er satt til å håndtere.

Skjønnsvurderinger er som vist en fundamental del av politiets yrkesutøvelse. Til tross for mangfoldet av regler og instruksjoner som skal styre politirollen, er det likevel et markert frirom som politifolk selv må fylle. Reglene gir ingen direkte anvisning på hvordan den enkelte betjent skal løse et konkret oppdrag. De fleste reglene politiet må forholde seg til er av generell karakter, og de representerer ikke bare en begrensning, men også en ressurs som politifolk må tolke, gi mening og bruke kreativt fra tilfelle til tilfelle. Et vesentlig poeng er imidlertid at det omtalte frirommet slett ikke springer ut av intet. Det er nettopp kunnskap om reglene som gir den enkelte betjent handlingsrom. Et eksempel fra egen forskning på politiets arbeid med familievoldssaker kan belyse dette (Aas, 2009, s. 159-161): Når en politipatrulje ankommer en adresse hvor det har vært melding om voldshandlinger, er en av patruljens hovedoppgaver å avdekke hva som har skjedd på stedet. For eksempel kan det vise seg at en av partene (som regel mannen) har slått sin partner. Likevel fremstår ikke volden som så alvorlig at det foreligger hjemmel for å pågripe mannen. I slike tilfeller ligger voldshandlingen innenfor straffelovens § 228 1. ledd (dvs. en legemsfornærmelse). Det er også et 2. ledd i denne bestemmelsen som sier at strafferammen kan heves betydelig (inntil 3 års fengselsstraff, og dermed hjemmel til å pågripe mistenkte) hvis volden har ført til skade eller til en betydelig smerte på offeret. Hva som menes med «skade» eller «betydelig smerte» i lovens forstand, er imidlertid skjønnsmessige spørsmål som patruljen kan utnytte. Hvis patruljen føler at den mest hensiktsmessige løsningen for oppdraget er å få fjernet mannen slik at konflikten ikke blusser opp igjen i løpet av kvelden/natten, og sannsynligheten for at politiet må vende tilbake til adressen i samme ærend reduseres, kan enkelte poli-

tibetjenter strekke voldshandlingen fra det første til det andre leddet i denne sentrale voldsbestemmelsen for å løse oppdraget slik de selv ønsker (noe som imidlertid er en skjønnsvurdering patruljen ikke har lov til, men den gjøres!). Politiet kan bruke en rekke bestemmelser i lovverket til å oppkriminalisere, nedkriminalisere eller sågar avkriminalisere lovbrudd som de gjøres kjent med. Poenget er at det er kjennskap til loven (dvs. den strukturelle rammen) som gir politiet denne friheten.

Tross handlingsrommet og individuelle forskjeller i hvordan politifolk utfyller rollen sin, er det på den annen side unektelig en stor grad av regularitet og forutsigbarhet i polititjenesten. I en vurdering av de strukturelle forholdene som påvirker polititjenesten, vil det bli for snevert bare å se på skrevne lover og regler. Den svenske politiforskeren Gunnar Ekman finner at det i liten grad er de formaliserte tekstene som styrer politiarbeidet, men snarere normene i kollegafelleskapet representert ved «småpratets beslutsprosess» (Ekman, 1999, s. 194). Det handlingsrommet som lover og instruksjoner etterlater seg blir til en viss grad fylt opp av hvordan kollegagruppen tolker politiets oppgaver. Det finnes en rekke eksempler på at aksepterte løsninger blant politikolleger kan stå i konflikt med både lovens bokstav og intensjon. I så fall har vi med interessante tilfeller av kollisjon mellom ulike strukturer – mellom en subkulturell og en formell normstruktur, og politibetjenter må anvende ulike strategier for å kunne manøvrere i dette spenningsfeltet.

Et sentralt spørsmål i Schutts fenomenologiske tilnærming er hvordan vi konstruerer en meningsfull hverdagsverden, og her står begrepet om den 'naturlige innstilling' sentralt – i kontrast til en 'teoretisk innstilling' (Aakvaag, 2008, s. 78). Det er den naturlige innstillingen som ligger til grunn for vår hverdagslige orientering, og vår primære tilgang til den sosiale virkelighet er av praktisk, konkret og ikke-teoretisk art (Aakvaag, 2008, s. 78). Vi teoretiserer lite over vår hverdagsvirkelighet, men tar den i stor grad for gitt. Vi konstruerer typifiseringer i vår orientering – dvs. klassifikasjoner for å bli fortrolig med verden, og gjøre den forutsigbar, enkel og meningsfull. Vår naturlige innstilling preges av en deltakerholdning til verden og ikke forskerens (teoretikerens) tilskuerholdning (Aakvaag, 2008, s. 80). Vi befinner oss til enhver tid i praktiske situasjoner som er av betydning for oss og som

krever konkrete løsninger. I intervjusamtaler med politifolk er det i mindre grad de strukturelle føringene (som gjerne ligger på et teoretisk nivå) som synliggjøres i deres fremstillinger av politiarbeidet, men snarere deres kreative måter å løse oppdrag på (til tider svært sammensatte og kompliserte hendelser). Det er i stor grad et «common sense»-preget hverdagsspråk som føres i samtalene der politibetjentene gir til kjenne hvordan de klassifiserer og kategoriserer den virkeligheten de jobber i. Politiet i ordenstjenesten er avhengig av hurtige klassifikasjoner av hva slags type problem de står overfor for å kunne ta beslutninger. Det er fordi patruljene ofte må bestemme seg under tidspress og mangel på informasjon, og det kan være et visst faremoment ved oppdraget.

Selv om politifolk i mindre grad ytrer seg om de strukturelle føringene for sitt arbeid, betyr slett ikke det at de ikke finnes. Det har slått meg hvor lite innsikt enkelte politifolk har i de strukturelle rammene for politirollen. Ved en anledning spurte jeg en gruppe politifolk på et møte om hvorfor det er slik at politiet må befatte seg med alle mulige oppgaver – hvorfor spennvidden i deres praksis er så vid. En erfaren politimann svarte slik: «Det er fordi vi har døgnåpent!» Egon Bittner ville imidlertid gitt et helt annet svar. Hans analyse går som tidligere vist ut på at politiarbeidet handler om å løse alle mulige akutte konflikter hvor maktbruk i siste instans kan komme til anvendelse (Bittner, 2005, s. 165). Det er det konstituerende trekk ved politirollen, dens rett og plikt til å bruke makt, som gis som forklaring på politiets mangfoldige praksis. Bittner gir en forklaring på politiarbeidet ved å ta tak i politiets grunnleggende funksjon i samfunnet. Dette er imidlertid en type forklaring som flere politifolk ikke ser selv. Derfor bør en fortolkende analyse av politirollen suppleres med strukturelle og funksjonelle forklaringer. Det å forklare politirollen og det praktiske politiarbeidet bare ut fra hva politibetjenter forteller om sin virksomhet, vil være sterkt begrensende for å få grundig nok innsikt i denne yrkesrollen. En frustrasjon man kan identifisere hos mange politibetjenter er det faktum at de stadig må utføre oppgaver som de selv ikke oppfatter som «egentlig» eller «ordentlig» politiarbeid. Det er mulig at en dypere innsikt i politirollens strukturelle rammer kan bøte på en slik frustrasjon.

Oppsummering

Politiforskning må kunne sies å være svært mangfoldig og tverrfaglig. Det er også en relativt ny og moderne tradisjon med røtter tilbake til 1950-årene. Sosiologifaget står meget sentralt i politiforskningen, men en avgrensning av politiforskning synes vanskelig å trekke. Her er grensene flytende, og det er mulig å operere både med en vid og en smal avgrensning – hvor den smale er lagt til grunn i dette bidraget, hvis fokus utelukkende er på politiets praksis.

De mest sentrale temaene for politisosiologien – både nasjonalt og internasjonalt – har vært politiets rolle og funksjon, politiets yrkeskultur, makt og maktmisbruk, diskriminering og rasisme, politiets skjønnsutøvelse og deres ineffektivitet og derved nye måter å gjøre politiarbeid på – som f.eks. problemorientert og lokalorientert politiarbeid. Politiforskningen har samlet sett hatt en tydelig kritisk vinkling på politiet – både i temavalg og funn. En rekke nyanser på de ovennevnte temaene har imidlertid etablert seg i de senere årene.

Kvalitativt orientert sosiologi, med særlig feltarbeidet som inngang til politistudier, har stått sentralt både i den nasjonale og internasjonale politiforskningen. Det teoretiske grunnlaget for kvalitativ sosiologi er fortolkningsperspektivet der aktørenes (politibetjentenes) fortolkninger, kreative løsninger og hverdagerfaringer kommer i sentrum for forskningen. Det grunnleggende problemet med fortolkningsperspektivet er at det ikke makter å inkludere tilstrekkelig de tunge strukturene som hviler på politirollen – som også må trekkes inn for å kunne forklare politiets praksis. Kvaliteten på et politistudium hviler i stor grad på forskerens evne til å skape en kritisk distanse til hva politibetjentene formidler om sin virkelighetsoppfatning og hverdagerfaring. Uten denne formen for overskridelse ville forskerrollen blitt redusert til en uønsket rolle som talerør for politiet.

Litteraturreferanser

Andersen, H. M. (1997). *Et komparativt studium av desentraliserte politiordninger i nordiske storbyer*. (Rapport). København: Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi

- Balchen, P. C. (1998). *Politiets forebyggende arbeid. Begrensninger og muligheter*. Nesbru: Vett & Viten.
- Balvig, F. & Holmberg, L. (2004). *Politi & Trygghed. Forsøg med nærpoliti i Danmark*. København. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Banton, M. (2005). The police as peace officers. I T. Newburn (Ed.), *Policing Key Readings*. Devon: Willian Publishing.
- Bayley, D. H. (2005). What do the police do? I T. Newburn (Ed.), *Policing Key Readings*. Devon: Willian Publishing.
- Bittner, E. (2005) Florence Nightingale in pursuit of Willie Sutton: a theory of the police. I T. Newburn (Ed.), *Policing Key Readings*. Devon: Willian Publishing.
- Bratholm, A. (1991). Politivolden i Bergen – et stort problem. I L. Gule, & P. Falck (Red.), *Politivold, Forskning og Rettsikkerhet. Et menneskerettslig søkelys på politivoldskomplekset i Bergen*. Bergen: Ariadne forlag.
- Brodeur, J. P. (2007). An encounter with Egon Bittner. I *Crime Law Social Change*, 48: 105-132. doi: 10. 1007/s10611-007-9084-2. International Centre for Comparative Criminology, University of Montreal.
- Byrne, S. & Pease, K. (2003). Crime reduction and community safety. I: T. Newburn (Ed.), *Handbook of policing*. USA: Willian Publishing.
- Chan, J. (2005). Changing police culture. I: T. Newburn (Ed.), *Policing Key Readings*. Devon: Willian Publishing.
- Ekman, G. (1999). *Från text till batong – Om poliser, busar och svennar*. Stockholm: Handelshögskolan i Stockholm.
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo. Pax Forlag A/S.
- Fürst, E. L. (1994). *Mat – et annet språk. Et studie av rasjonalitet, kropp og kvinnelighet belyst med litterære tekster* (Iso Rapport nr. 7). Oslo: Institutt for Sosiologi, Universitet i Oslo.
- Goldstein, H. (1990). *Problem-Oriented Policing*. New York: McGraw Hill.
- Granér, R. (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- Granér, R. & Larsson, P. (2007). Inledning. I R. Granér & P. Larsson (Eds.), *Policing in Scandinavia, Proceedings from the Conference on Police Research in Växjö, August 2007* (Polisutbildningen Nr. 005-2008). Växjö: Växjö universitet.

- Gundhus, H. O. (2006). «For sikkerhets skyld». *IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet*. Doktorgradsavhandling i kriminologi. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, Unipub
- Gundhus, H. . & Larsson, P. (2007). Policing i et norsk perspektiv. I H. O. Gundhus, P. Larsson & T.-G. Myhrer (Red.), *Polisier virksomhet. Hva er det – hvem gjør det?* (PHS Forskning 2007:7). Oslo: Politihøgskolen.
- Hanmer, J., Radford, J. & Stanko, E. A. (1989). *Women, Policing and Male Violence: International Perspectives*. London and New York: Routledge.
- Holgersson, S.(2005). *Yrke: polis: yrkeskunnskap, motivasjon, IT-system og andre forutsetninger for polisarbeid*. Dissertation, Linköping Studies in Information Science, Institutionen för datavetenskap. Linköping universitet, Linköping.
- Holmberg, L. (1999). *Politiets skøn i rettsociologisk belysning*. København: Det juridiske Fakultet ved Københavns Universitet.
- Hughes, J. A. & Månsson, S.-A. (1988). *Kvalitativ sosiologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Høigård, C. (2005). *Nytt politi? En kommentert bibliografi over nyere nordisk politiforskning* (K-serien nr. 2/2005). Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Avdeling for kriminologi, Universitetet i Oslo..
- Kalleberg, R. (1985). Kombinering av forsknings-tradisjoner i sosiologien. I: W. Martinussen m.fl. (Red.), *Metode på tvers*. Trondheim: Tapir.
- Kelling, G. L., Pate, T., Dieckman, D. & Brown, C. (1974). *The Kansas City Preventive Patrol Experiment: A summary report*. Washington, D.C.: Police Foundation.
- Kelling, G. L. & Coles, C. M. (1996). *Fixing broken windows: restoring order and reducing crime in our communities*. New York: The Free Press.
- Knutsson, J. & Søvik, K.-E. (2005). *Problemorientert politiarbeid i teori og praksis* (PHS-Forskning 2005:1). Oslo: Politihøgskolen.
- Larsson, P. (2004). *Politivitenskap: utviklingslinjer, status og utfordringer for Politihøgskolen* (Prøveforelesning ved PHS). Upublisert artikkel.
- Larsson, P., Strype, J. & Thomassen, G. (2006), Hvem er politistudentene? I G. Thomassen & T.Bjørge (Red.), *Kunnskapsutvikling i politiet* (PHS Forskning 2006:3). Oslo: Politihøgskolen.
- Lundberg, M. (2001). *Vilja med forhindrer. Polisers samtaler om kvinnomisshandel*. Stockholm. Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

- Moe, S. (1994). *Sosiologi i hundre år. En veileder i sosiologisk teori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Newburn, T. (2005). Part B: The Role and Function of the Police. Introduction. I T. Newburn (Ed.), *Policing Key Readings*. Devon: Willian Publishing.
- Nygaard, T. (1995). *Den lille sosiologiboka: innføring i sosiologisk handlingsteori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Reiner, R. (2000a). Police research. I R. D. King & E. Wincup (Eds.), *Doing research on crime and justice*. Oxford: Oxford University press.
- Reiner, R. (2000b). *The Politics of the Police* (3rd ed.). Oxford: Oxford University press.
- Ritzer, G. (1992). *Sociological Theory* (3rd ed.). Singapore: International Editions.
- Shearing, C. & Ericson, R. (2005). Culture as figurative action. I T. Newburn (Ed.), *Policing Key Readings*. Devon: Willian Publishing.
- Sherman, L. W. & Berk, R. A. (1984). The Specific Deterrent Effects of Arrest for Domestic Assault. *American Sociological Review*, 49(2), 261-272.
- Skjervheim, H. (1992). Deltakar og tilskodar. I: *Hovedfagskompendium 1992 – 2. Institutt for sosiologi*. Oslo: Universitetet i Oslo. Skolnick, J. H. (1966/1994). *Justice Without Trial. Law Enforcement in Democratic Society*. New York: Macmillan College Publishing Company.
- Skolnick, J. H. (2005). A sketch of the policeman's 'working personality'. I T. Newburn (Ed.), *Policing Key Readings*. Devon: Willian Publishing.
- Skolnick, J. H. & Fyfe, J. (2005). The beating of Rodney King. I T. Newburn (Ed.), *Policing Key Readings*. Devon: Willian Publishing.
- Slagstad, R. (1980). *Positivism og vitenskapsteori: et essay om den norske positivismestriden*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sollund, R. A. (2007). *Tatt for en annen. En felstudie av relasjonen mellom etniske minoritet og politiet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- van Maanen, J. (1974). Working the street: a developmental view of police behaviour. *Sage criminal justice system, vol. 3*. Beverly Hills CA.
- Waddington, P. A. J. (2005). Police (canteen) sub-culture: an appreciation. I T. Newburn (Ed.), *Policing Key Readings*. Devon: Willian Publishing.
- Walker, N. (1996). Defining core police tasks: the neglect of the symbolic dimension. *Policing and Society, vol. 6*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers Academic GmbH

- Weisburd, D. & Eck, J. E. (2004). What Can Police Do to Reduce Crime, Disorder, and Fear? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 593(1): 42-65.
- Weisburd, D. & Braga, A. A. (2006). *Police Innovation. Contrasting Perspectives*. Cambridge: Cambridge University press.
- Westley, W. (2005). Responsibilities of the police. I T. Newburn (Ed.), *Policing Key Readings*. Devon: Willian Publishing.
- Østerberg, D. (1961). Sosiologi, kausalitet og prediksjon. I: Aubert, V., Brun-Guldbransen, S. & Dahl Jacobsen, K. (Red.), *Tidskrift for samfunnsforskning 4*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Aas, G. (2009). *Politiinnngrep i familiekonflikter. En studie av ordenspolitiets arbeid med familiekonflikter/familievoldssaker i Oslo*. Ph.D. avhandling i kriminologi. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, Unipub.

Risikovurderingsverktøy – mellom vitenskap og praksis?¹

AV HELENE I. GUNDHUS, POLITIHØGSKOLEN

I vestlige samfunn har det siden 1970-årene vokst fram et forskningsfelt og en terminologi rundt begrepet 'risiko' som knytter seg til en rekke risikoprodukter, f.eks. risikoanalyser, risikovurderinger, risikokommunikasjon og risikohåndtering. Risiko-produktene brukes til å måle og håndtere risiko innenfor alt fra medisin og helse, til finans, jus, næringslivet og industri. Selve risikoanalysefeltet består av «harde» fag som matematikk, biostatistikk, toksikologi og engineering, og «myke» fag som lov og rett, psykologi, sosiologi, kriminologi og økonomi. I en slik kontekst er det å risikovurdere nært knyttet til beslutningstaking – risiko vurderes for å kunne si noe mer sikkert om hvordan en bør handle for å nå mål og unngå framtidig skade (Aven, Boyesen, Njå, Olsen & Sandve, 2004, s. 37-38). Risiko handler om å vurdere mulig usikkerhet i framtiden, og i dette essayet følger jeg Aven et al. (2004, s. 37) sin forståelse av risikobegrepet som: «(..) usikkerhet om hva som blir konsekvensen eller utfallet av en gitt aktivitet». Til tross for at forskningsfeltet består av så ulike fagmiljøer, synes det likevel å være enighet om at hvordan en tolker, bruker eller forstår fakta, alltid er avhengig av personene bak vurderingene om risiko (Aven, 2007, s. 52). Risikoforståelse er avhengig av rammer – både hvem som vurderer og hva som vurderes. Risikovurdering vil dermed alltid avhenge av den som vurderer. I tråd med dette forstås risiko som et begrep som gis mening innenfor en bestemt kontekst. Selve identifikasjonen av risiko foregår innenfor sosio-kulturelle og historiske kontekster vi er en del av (Lupton, 1999, s. 13).

¹ Essayet er basert på prøveforelesning, selvvalgt emne, i anledning doktordisputas 7. og 8. desember 2006

I dette essayet vil jeg argumentere for at risikovurderingsverktøy som brukes i kriminalomsorg og politiet bygger på en uoppnåelig vitenskapsteoretisk forutsetning om at vitenskap er det samme som korrespondanse med virkeligheten. Dette står i motsetning til et kontekstuel syn på risiko, som forutsetter en situert vitenskapsforståelse hvor risiko ikke bare er avhengig av hva som vurderes, men også hvem som vurderer. Andre vurderere av risiko kan vurdere usikkerheten annerledes ut fra sine rammebetingelser. Siden vitenskap er en situert praksis som ikke kan korrespondere med virkeligheten, blir det viktig å synliggjøre perspektivet som risiko vurderes gjennom. Eksemplet jeg bruker vil først og fremst være risikobehovsvurderingssystemet Oasys som brukes i kriminalomsorgen. Oasys er et databasert risikovurderingssystem som ble bestemt innført i norsk kriminalomsorg i 2004, for å kartlegge ulike risiko og kriminogene behov² knyttet til lovbruyterers tilbakefall (*OASys pilotrapport*, 2004). Aspekter ved situasjonsorientert forebygging, som politiet i samarbeid med andre etater benytter for å forebygge kriminalitet, kommer jeg også til å trekke inn som illustrasjon på det at vitenskapelige prosesser framstilles som løsrevet fra konteksten. Det risikovurderingsverktøy som Oasys og situasjonsorientert forebygging har felles, er at de forutsetter at risikovurdering er en objektiv vitenskapelig prosess. Konsekvensen er at prosessen – det å risikovurdere – preges av fravær av en refleksjon over kategoriene som dannes når risiko vurderes. Et spørsmål jeg videre tar opp, er hva dette innebærer for praksisfeltet. Til slutt vil jeg drøfte hvordan kvalitative aspekter ved risiko kan fremme sensitivitet rundt bruk av risikovurderingsverktøy, slik at objektivisering av de vitenskapelige prosessene reduseres, og refleksjon rundt kategoridannelser og teorivalg øker.

Kvalitativ og kvantitativ risikovurdering

I følge Jasanoff (1993) er det mulig å skille mellom en kvalitativ forståelse av risikobegrepet, hvor 'risiko' settes inn i meningsskapende og sosio-kulturelle rammer, og

² Kriminogene behov er både karaktertrekk og sosial posisjon som forskning viser at korrelerer med tilbakefall (Johnsen, 2006, s. 75; Hanna-Moffat, 2005).

en kvantitativ forståelse, der usikkerhet om hvorvidt identifiserte hendelser eller utfall vil inntreffe, uttrykkes med sannsynlighetstall. Den kvalitative risikoforståelsen tilstreber å inkludere et spekter av faktorer med basis i en bredere samfunnsvitenskapelig definisjon av 'risiko'. En kvantitativ risikoanalyse operasjonaliserer risiko ved å trekke ut utvalgte taps- og skadeaspekter som ligger til grunn for beregning av sannsynlighetstallene. Dette er en forutsetning for å risikoberegne sannsynligheter. Siden risiko kan operasjonaliseres på ulike måter, vil operasjonaliseringen påvirke hva som måles.

Disse to oppfatningene av risiko plasserer Jasanoff (1993) i to ulike tradisjoner innenfor risikoteori. Videre argumenterer hun for at humanistiske, kulturelle og empirisk genererte teorier om risiko har bidratt til en metaforståelse av risiko som et kontekstuel fenomen som også den kvantitative teoritradisjonen i økende grad tar opp i seg. Dette har bidratt til at forskere som er opptatt av risikoanalyser i økende grad er enige om at risikovurdering ikke er noen objektiv vitenskapelig prosess (se også Aven et al., 2004). Konsekvensen har vært at «myke», ikke-kvantitative sider ved samfunnsvitenskapen, det som kan kalles kvalitativ risikoanalyse, har bidratt med nye innsikter og refleksjoner for feltets «harde» og kvantitative kjerne. Det har i økende grad blitt allmenn kunnskap innenfor forskningsfeltet at kulturelle og politiske faktorer påvirker hvordan både folk og eksperter vurderer risiko. Man har også kommet fram til at eksperter oppfatter risiko forskjellig fra andre deltakere i offentligheten, som f.eks. praktikere og legfolk. Et tredje funn er at forestillinger og erfaringer med risiko er ulikt fordelt når det gjelder klasse og kjønn. Forskning har vist at det gir seg utslag i kjønne, men også sosiale forskjeller når det gjelder hva som oppfattes som risikofylt. Slovic (2000, xxxiv) viser f.eks. at nesten alle studier om risikopersepsjon har funnet ut at hvite menn er mindre bekymret for risiko enn kvinner, og risiko og glede knyttes i stor grad sammen når unge menn forteller om erfaringer med risikotaking (Lupton, 1999, s. 157-160). I forhold til det å formidle hva som er risiko, har man innenfor forskningsfeltet kommet fram til at det er mer effektivt når formidlingen er strukturert som en dialog hvor legfolk og eksperter møtes, heller enn en enveisoverføring av fakta fra eksperter til offentligheten.

Risikovurderingsverktøy

Side om side ved den gjensidige påvirkningen av de to teoritradisjonene eksisterer andre forskningsmiljøer som viser at de to «risikokulturene» langt fra er forente (Jasanoff, 1993). Utviklingen av risikovurderingsverktøy som brukes i kriminalomsorgen kan forstås i en slik sammenheng, da risikobehovsvurderingsverktøyene forutsetter at risiko objektivt kan framstilles ut fra statistiske sannsynlighetsberegninger. Det kan dermed se ut som at samtidig som risikobegrepet forstås som mer uforutsigbart, mangfoldig og usikkert, vokser det fram flere og flere formaliserte systemer for å vurdere og styre risiko (Power, 2004). Framveksten av ulike typer ekspertsystemer har dermed opphav i økende kompleksitet. Innenfor strafferettssystemet har dette gjort seg utslag i et økt behov for å styre de profesjonelles skjønnsutøvelse (Garland, 2001). Dette har blitt utforsket innenfor profesjoner som dommere, politi og fengselsbetjenter (Aas, 2005; Chan et al., 2001; Gundhus, 2009; Robinson 2002, 2003). Et eksempel på en slik styring av den profesjonelles skjønnsutøvelse er innføring av risikobehovsvurderingsverktøyet Oasys, som er utviklet av Home Office – det styrende departement med ansvar for politi, forebyggende virksomhet og strafferettssystemet i England og Wales. Oasys er en forkortelse som står for Offender Assessment System.³ Som jeg nevnte i innledningen, ble instrumentet bestemt innført i den norske kriminalomsorgen i 2004, og verktøyet er et forsøk på å håndtere usikkerhet knyttet til vurderinger av risiko ved domfelte. Ved å innføre et system som skal fange opp risiko, er målet å få etablert et beslutningsgrunnlag. Dette gjelder særlig beslutninger i forhold til sikkerhet og integrering av domfelte underveis i soningen. Formålet med instrumentet er både å peke ut risikofaktorer for tilbakefall og behov hos den domfelte, samtidig som endringer underveis i soningen tas med i vurderingen. Når det gjelder behov, operasjonaliseres de til behov for kognitive program som tilbys i fengsler, og det er i en slik sammenheng at behovene omtales som kriminogene. Verktøyet er basert på kanadisk metaanalyse-forskning på dynamiske risikofaktorer. Risikobehovsvurderingsverktøyet framstilles av Andrews

³ Hedda Giertsen (2006) har oversatt det til «Lovbrytermålersystem».

og Bonta (1998) som et dynamisk system for å skille ut dem som trenger mest hjelp, og som er mottagelige for ulike kognitive programmer. I Norge har kriminalomsorgen kjøpt inn en rekke kognitive programmer og tilpasset dem for norske forhold, f. eks. Ny Start, RiF, Mitt valg og Brottbrytet (Strand, 2006 s. 59).

Oasys presenteres som et 3. generasjonsverktøy (Hannah-Moffat, 2005). 1. generasjonsverktøy er klinisk risikokartlegging som typisk er utført av en profesjonell kliniker. 2. generasjonsverktøy er de aktuariske, som baserer seg på å sannsynlighetsberegne straffehistoriske data. Hovedforskjellen mellom de aktuariske og 3. generasjonsverktøy, er at risikovurderinger ikke bare baserer seg på historiske straffedata, men er koblet til oppdaterte behovsvurderinger (Hannah-Moffat, 2005). Dette skal motvirke de determinerende tendensene som var innebygd i de aktuariske risikovurderingsverktøyene. Verdt å merke seg er at det er de oppdaterte behovsvurderingene som medfører at risikovurderingene omtales som fleksible og dynamiske. Verktøyet skal fange opp den innsattes forandringer underveis i soningen. Oasys-manualen beskriver relevant tolkningskompetanse som en mest mulig distansert relasjon mellom kartlegger og kartlagt. Kartleggeren som krysser av på svarene skal være minst mulig subjektiv, og på den måte «nøytraliseres». Oasys framstilles som et ekspertsystem som ikke er avhengig av kartleggers tolkningskompetanse for å gi gode vurderinger. Manualen lukker systematisk alle tolkingsaspekter i en svart boks, og framstiller risiko- og behovsvurderingene som nøytrale.

De tidligste risikovurderingsverktøyene kom samtidig med en oppblomstring av atferdsterapi og pedagogiske metoder i begynnelsen av 1980-årene, samt Felsons rutineaktivitetsteori som er en makroteori fundert på rasjonelle aktør-teorien (Felson & Clarke, 1993; se også Felson, 2002). Felles for dette spekteret av verktøy var at de fjernet fokuset fra 'den årsaksbetingede kriminelle', hvor årsaker til kriminalitet ble forstått ut fra strukturelle forklaringer på makronivå i samfunnet. I stedet for begynte Home Office å interessere seg for det å forebygge kriminalitet gjennom situasjonsorienterte tiltak rettet mot aktørene som var involvert i kriminogene situasjoner (Hughes, 2007). Forklaringer på årsaker til lovbruddet flyttet seg dermed fra makro- til mikronivå (Hope & Sparks, 2000). «Den kriminelle» ble framstilt som en

rasjonell aktør, og ansvaret for lovbruddet individualisert (Haggerty, 2003, 2004; Rose 1999, 2000). Rasjonell aktør-teori og rutineaktivitetsteori ble retningsgivende for den situasjonsorienterte forebyggingen av kriminalitet. Fokuset dreies vekk fra samfunnsmessige årsaker til at lovbryster blir kriminell, og over på det å sette inn situasjonsorienterte tiltak rundt en lovbryster forstått som en rasjonell aktør, for å forhindre muligheter for å utføre lovbrudd. I nordisk sammenheng har Borch (2002, 2005) analysert diskursive effekter av en slik dreining innenfor kriminalpolitikken.

Målet med Oasys er hjelp til selvhjelp, og å ansvarliggjøre lovbrysters egne valg, for å komme seg vekk fra en kriminell løpebane – den domfelte skal lære å styre seg selv. Bak dette ligger en teori om at kriminalitet er utfallet av dårlige valg og beslutninger og dårlige utviklede rasjonelle og kognitive kapasiteter (Andersson, 2004). Ideen om at det finnes kriminogene behov lener seg på teorien om at lovbryster er en rasjonell aktør, ikke at han er en avviker eller en syk person som må behandles (Crawford, 2000, s. 194). Ved å tenke riktig, og komme seg ut av 'faulty thinking', vil den domfelte klare å mestre sine egne kriminogene behov. Årsaken til lovbruddene individualiseres. Siden de antatte behovene er definert på forhånd av risikobehovsvurderingsinstrumentet, vil heller ikke behovsvurderingen gå utover tilbudene til de kognitive programmene. De kriminogene behovene settes inn i en ramme hvor brist når det gjelder muligheten til å ta rasjonelle valg, fører den enkelte ut i en kriminell livsstil, ikke trekk ved den enkeltes biografi eller den sosiale konteksten for lovbruddet.

Praktikere og risikostyring

Studier viser at praktikere innenfor politi og kriminalomsorg er kritiske til det å oppfatte risikovurdering som en objektiv prosess uten innslag av skjønnsutøvelse (Gundhus, 2009; Kemshall, 2003; Robinson, 2003). Uenigheter om verktøyene mellom f.eks. praktikere og de som lager strategier og risikoverktøy, handler ikke først og fremst om validiteten eller foredling av instrumentet. Uenigheten handler om ulike forståelser av risiko, i hvilken grad risiko kan måles og tolkningen og

bruken av beregningene. For praktikere viser studier at risiko er avhengig av en rekke faktorer, som i høy grad er både kontekstualiserte og situasjonsspesifikke (Kemshall, 1998, 2003).

Den sosialkonstruktivistiske diskursen om risiko, som bygger på Mary Douglas (1986, 1992) arbeider, kritiserer det å se på risiko som kunstige artefakter. Som nevnt har denne tradisjonen vært opptatt av hvordan risiko alltid er innebygd i en institusjon og forhandlet fram av aktører, slik at det å snakke om risiko som noe objektivt blir umulig. Risiko forteller ikke bare noe om det som vurderes, men i like stor grad noe om oss selv – hvordan vi erfarer verden rundt oss, og hva vi verdsetter. Mark Brown (2000) er inspirert av sosio-kulturelle forståelser av risiko og er opptatt av hvorfor risiko er blitt begrepsfestet så sterkt ut fra ovenfraperspektiver, som i så liten grad passer til måter risiko operasjonaliseres på i praksis. Han er dermed kritisk til forskning på risiko som en 'top down' virksomhet, som forsøker å levere forståelser av risiko til dem som jobber i strafferettssystemet, og som forkaster andre måter å tenke om forebygging og potensielle lovbrøyttere på. 'Top down' innføring av risikostyring og bruk av risikobehovsvurderingsverktøy som Oasys tilhører som nevnt framveksten av evidensbasert behandling, og er laget for å sortere innsatte til kognitive programmer. Og Brown er kritisk til vitenskapelig styring av praksis, slik den framstår i den praktikerorienterte forskningen på tilbakefall, gjerne omtalt som What Works (Hannah-Moffat, 2005). Det vitenskapelige ved evidensbasert praksis ligger i at praksis skal styres av vitenskapelige kriterier og at vitenskapen skal lage kriterier for hva som skal gjelde som praksis (Ekeland, 1999). Argumentene til Brown ligner på Skjervheims (1992, s. 172-178) advarsler om å gjøre 'instrumentalistiske mistak' når det gjelder å forstå menneskelig atferd. Med 'instrumentalistiske mistak' mener Skjerveheim feilen som gjøres når rasjonelle handlinger tolkes etter en grunnmodell av tekniske handlinger knyttet til måloppnåelse, dvs. å gi dominans til handlinger som har et mål og en kalkyle som gir retningslinjer for hvordan målet kan nås (Skjerveheim 1992, s. 172-178; se også Ekeland, 1999, s. 1044-45; Strand, 2006, s. 71). Konsekvensen av en slik instrumentalisme er at den overser rasjonaliteten i sosiale

handlinger som begrunnes i allmenngyldige normer og praksis. «Den andre» behandles som et virkemiddel og ikke et mål i seg selv.

Lupton (1999) argumenterer for at oppfatninger av risiko er ulikt forankret hos ansatte og ledere i risiko-fokuserte virksomheter. For å eksemplifisere, så praktiserer praktikere innenfor kriminalomsorgen og politiet en konstruktivistisk begrepsfesting av risiko ved at de tolker hva som er risiko i en kontekst. De som lager strategier og produserer risikovurderingsverktøy tenderer mot å bruke et kunstig framstilt risikobegrep, og rammer risiko innenfor en teknisk og statistisk diskurs hvor mangfoldet av uforutsette faktorer og hendelser erstattes av sannsynligheten for en utvalgt faktor eller hendelser. Når risikoteknikker skal innføres, skapes konflikter og motstand nettopp pga. de forskjellige tenkemåtene og forståelsene til de ulike profesjonene og yrkeskulturene.⁴

For å summere opp er risikovurderingsverktøyenes svakheter at de mangler et blikk for hvordan institusjonelle praksiser virker inn på risikovurderingene de bygger på. Risikovurderingene utelater tolkningselementet, og preges av fravær av betraktninger om innflytelse fra den sosiale konteksten. Hope og Sparks (2000) argumenterer for at institusjonelle praksiser og sosio-kulturelle rammer påvirker risikoverktøyenes suksess på måter som i seg selv er like viktige som årsakssammenhengene i teoriene. Kartleggingen før risiko vurderes, er for snever og teoretisk styrt og fører til en forenkling av den komplekse situasjonen som f.eks. skaper lovbruddet (Hope & Sparks, 2000). Teoriene anvendes uten blikk for sosial kontekst, noe som gjør at de blir for overfladiske i forhold til fenomenet. Dette har også blitt tematisert som en kritikk av *situasjonsorientert* forebygging, som kritiseres for å bygge på naive forståelser av situasjoner som kontekstløse (Hope & Sparks, 2000). Ved å på den måten naturalisere situasjoner, argumenterer Hope og Sparks (2000) for at tenkningen og refleksjonen rundt hva situasjonen er stopper opp – dens bakenforliggende årsaker blir irrelevante. Situasjonen tas for gitt og forstås ut fra en positivistisk vitenskapsforståelse. Oasys gjør det samme, men her stopper vurderingen ved det

⁴ Se også Gundhus (2009) for lignende funn i en norsk kontekst.

kognitive og de såkalte kriminogene behov. Oasys og *situasjonsorientert* forebygging blir dermed eksempler på risikovurderingsverktøy som hemmer refleksjoner over den sosiale kontekstens påvirkning fra politiske prosesser og institusjonelle rammer. Fordelen er at det muliggjør måling – det kan brukes som et måleinstrument på noe. Ulempen med *situasjonsorientert* kriminalitetsforebygging og Oasys er at verktøyene framstilles som upåvirket av politiske prosesser og moralske vurderinger – og dermed utstråler en aura av objektiv vitenskapelighet.

Risikovurderingsverktøy bygger altså på en forståelse om at risiko kan måles som noe naturgitt. Men risiko som måles finnes ikke i virkeligheten, men i en kunstig mikroverden som er skapt av risikoanalytikeren. For eksempel: Når en risikovurderer skal bestemme hva en gitt hendelse innebærer av risiko, må risikovurderer gjøre en rekke forenkende forutsetninger om konteksten hendelsen oppstår i. Den type forestillingsevne som vurdereren bringer med seg inn i den prosessen, er avhengig av tilgjengelig informasjon, vurdererens målsetninger, verdier, trening, erfaring, og andre sosiale, psykologiske og kulturelle faktorer.⁵

Risiko kan ikke gjøres mer objektivt enn at det er en konstruksjon som vi med vår menneskelige forestillingsevne forstår verden gjennom. Risiko – forstått som muligheter for dårlige utfall og konsekvenser – eksisterer ikke i et objektivt rom som et uforanderlig trekk ved den fysiske verden. Analytikere bringer med seg bias når de skaper «risiko-mikroverden». Ofte forblir slike forutsetninger skjult fordi de ikke klargjøres eksplisitt. Kommer de likevel til overflaten, vil åpenbaringen av dem ofte i enda større grad diskreditere risikovurderingsanalysen mer enn andre former for kritikk fordi det framstår som en ureflektert svakhet ved analysen. Det å avdekke slike skjulte bias i analysene og risikovurderingsmodellene er et viktig bidrag kvalitative forståelser av risiko kan tilby. Jasanoff (1993) utvikler i den forbindelse et argument om at 'kulturen' tilknyttet kvalitative risikoanalyser i hvert fall delvis kan tilby en motgift til overraskelser som kunstig oppsatte måleinstrumenter kan komme med – f.eks. Oasys risikoskår som viser seg å være feil.

⁵ Takk til Kristin Helleseø-Knutsen som har gjort meg oppmerksom på at en fellebetegnelse for slike forutsetninger i hennes terminologi omtales som 'risikopersepsjon'.

Bakgrunnen for Jasanoffs argument er at denne tradisjonen tilbyr en relativt systematisk tilnærming til å tenke om begrensede forutsetninger som bygges inn i prosedyrer for å vurdere risiko. Å peke ut retninger for slike bias kan kanskje være det viktigste bidraget som kvalitative risikostudier kan tilby kulturen av kvantitative risikovurderinger.

Farvel til naiv positivisme?

Til tross for gjensidig påvirkning mellom de kvalitative og kvantitative teoritradisjonene, finnes dermed fremdeles oppfatninger om at «harde» analyser representerer risiko som «den virkelige er» (Jasanoff, 1993). Det «mykere» sosiologiske studier kan tilby er bare forklaringer på hvorfor folk flest nekter å akseptere bildet av realiteten som tekniske eksperter produserer. Slike oppfatninger bygger på troen om at vitenskapelighet handler om korrespondanse til virkeligheten. Eksempel på en slik forståelse er påstanden om at problemer knyttet til risikooppfattelser vil forsvinne bare folk forstår sannsynligheter bedre, eller blir bedre til å sammenligne risiko de frykter mest med risiko de møter i hverdagslivet. Langs samme linje er argumentet om at offentligheten har et forvrengt bilde av risiko fordi media framstiller vitenskap i et feil lys eller på en upresis måte, og at dette øker konflikter og usikkerhet. Et slikt resonnement bygger på en endimensjonal modell av risikokommunikasjon, hvor man ser for seg at troverdig representasjon av vitenskapelig kunnskap i media vil medføre at folk ikke går rundt og er redde ut fra misforståelser. Gjennom den type enveiskommunikasjon formidles det også at ekspertene står for den objektive sannheten om risiko. Legfolks risikooplevelse framstilles som styrt av følelser og irrasjonelle forhold – men dersom de får tilstrekkelig kunnskap vil de se den reelle risikoen (Lupton, 1999, s. 105-113; Aven, 2007, s. 54). En slik tankegang har også påvirket kriminologisk forskning på utsatthet for kriminalitet. Målinger som framstilles som objektive, finner ut at de som er mest utsatt for kriminalitet er minst redde for kriminalitet (Olaussen, 1983). Et annet eksempel på mangel på forening av «harde» og «myke» studier av risiko reflekteres i troen på at risikovurderinger skal holdes atskilt fra risikostyring.

En teknisk naturvitenskapelig tilnærming til risiko bygger på en forståelse av at sannsynlighetsberegninger av risiko er objektive størrelser på samme linje som høyde og vekt. Siden det i de fleste tilfellene er vanskelig å lage gode og omfangsrrike beregninger av sannsynligheter og effekter av ulike tiltak, er konsekvensen at estimatene alltid må bli usikre (Jasanoff, 1993). Her er vi ved kjernen av en sosiokulturell kritikk av sannsynlighetsberegninger av usikkerhet. Det handler ikke først og fremst om motstand mot å lage slike analyser, men en kritikk av hvordan resultater blir tolket og brukt. I 70- og 80-årene ble risiko kommunisert via eksperter i form av nøyaktige beregninger, og det ble etablert et skarpt skille mellom hva som er reell (objektiv) risiko og hva som er opplevd risiko. På 2000-tallet handler kritikken om at verktøyene brukes for å effektivisere bort profesjonelt skjønn, ved å hefte mistillit til det subjektive. Konsekvensen er at det oppstår ekspertsystemer som lever sitt eget autonome liv, eksempelvis Oasys. Slike ekspertsystemer får dermed en dobbel rolle, siden de både produserer og reproduserer risiko og usikkerhet.

Det å presentere resultater av beregninger som objektive, gjør at tilhengere av denne tradisjonen kan beskrives som naive positivist. De ser på risikovurdering som en objektiv aktivitet, som kan utføres nøytralt og fritt for verdier.⁶ Det er denne antagelsen som bidrar til at ekspertvurderinger oppfattes som objektive fakta, mens vurderingene til «folk flest» ses på som subjektive synsinger. Men det er likevel få innenfor forskningsmiljøer som hevder at det finnes universelle kriterier for valg av teori, og at disse garanterer rasjonalitet i vitenskapen – slik de logiske positivistene argumenterte i 1920-årene (Aven, 2007, s. 54). Derfor kan kunnskap fra kvalitative tilnærminger til risiko minne oss om sosiale og kulturelle forståelser av risikoers styrker, som igjen realitetsorienterer grunnlaget for ekspertuttalelser om risiko. Denne tilnærmingen bygger på en bredere måte å definere risiko på, som jeg innledningsvis kalte for den kvalitative samfunnsvitenskapelige tradisjon. Risiko refererer til alle aspekter av folks opplevelser og følelser i forhold til hva slags farer de står overfor, hvilke konsekvenser farene kan føre til, og hva som er akseptabelt risikonivå (Aven et al., 2004, s. 41). I detaljerte undersøkelser av folks forestillinger

⁶ Se f.eks. Shrader-Frechette (1991, sitert i Aven m. fl., 2004, s 39).

om risiko, har denne definisjonen vist seg å være nyttig. Folk flest inkluderer alle mulige aspekter når risiko skal vurderes, f.eks. fravær av tilgjengelig hjelp, og ikke bare et abstrakt sannsynlighetstall for usikkerhet og tap. Som tidligere pekt på, har forskning vist at ulike sosiale og kulturelle grupper har varierende opplevelser og vurderinger av risiko. Disse variasjonene påvirkes igjen av ulike risikofenomens ulike historisk opphav, og hvordan de håndteres av styringsmakten, dvs. både sosiale og politiske faktorer. Dette er det mulig å bli enig om, uten å falle i grøften og si at enhver bedømming av risiko er et sosialt konstruert fenomen og at risikovurdering kun er et relativt begrep (Aven et al., 2004). Sosiologisk teori om kriminalitetsgenererende situasjoner vil, i motsetning til endimensjonale teoriforklaringer som rutineaktivitetsteorien, bygge inn i definisjonen eksistensen av mangfold i teoretiske forståelser av handlinger (Hope & Sparks, 2000, s. 188).

Skala, interaktivitet og kontigens

Som jeg skrev innledningsvis, er det indikasjoner på at fagmiljøer som forsker på risiko i økende grad anser kvalitative og kvantitative risikoanalyser som komplementære. Professor i risikostyring, Terje Aven (2007) ved Universitetet i Stavanger, er også tydelig på at objektiv og reell risiko ikke finnes. Det er troen på at objektiv risiko finnes, som er opphavet til det skarpe skillet mellom objektiv og opplevd risiko – og denne troen er fremdeles nokså utbredt.

Jasanoffs (1993) argument fra tidlig i 90-årene om et ytterligere behov for brobygging mellom kvantitative og kvalitative tradisjoner innenfor risikoteorier, er derfor like aktuelt. Spesielt gjelder dette når risikovurderinger i økende grad anvendes av praktikere på ulike felt innenfor justissektoren. Hovedstrømninger i fagdebatten på dette feltet er nemlig fremdeles opptatt av å diskutere objektiviteten ved ulike typer beregninger (Hannah-Moffat, 2005). Et godt eksempel på det er risikoforståelsen som Oasys representerer. Den bygger på en teori om at risiko kan reflekteres i måleinstrumenter, som stadig er under utvikling, og på bedre og bedre måter måler risiko. Det å hevde at det finnes vitenskapelig sikre systemer, utfordres i dag av

perspektiver som ser på kunnskapsproduksjon som en kontekstuell prosess. I tråd med teknokratikritikken kan man også se en kime til at legfolks status som teknologivurderere øker.⁷

I følge Jasanoff (1993) kan tre faktorer på en brukbar måte oppsummere hvordan kvalitative analyser kan bidra til å fjerne blinde flekker ved etablerte tilnærminger til risikoanalyse. For det første skalering, for det andre interaktivitet, og for det tredje usikkerhet. For liten oppmerksomhet mot enhver av disse tre faktorene trekker ned robustheten til risikoanalysene og øker uenigheten mellom eksperter så vel som mellom eksperter og offentligheten. Her vil jeg til slutt utdype hva Jasanoff (1993) legger i de tre faktorene. *Skalering* handler om at modellering aldri vil være i overensstemmelse med virkeligheten. Skalaen kan også være for stor, slik at lokale variasjoner overses. Bildene som lages av risiko vil aldri kunne inkludere alt, og nøkkelelementer kan utelates fra vurderingen. Når det gjelder *interaktivitet*, peker det på det dynamiske samspillet i hvordan natur og samfunn sammen produserer risiko. Siden man som oftest forutsetter skarpe grenser mellom fysiske og sosiale verdener, tar man ofte de fysiske indikatorene og grensene for gitt. Men teknologiske artefakter blir kontinuerlig konstruert og rekonstruert gjennom sosiale praksiser, og risiko er et produkt av en slik interaktivitet. Transnasjonale oversettelser av teknologier som skal vurdere risiko må også tas i betraktning. Et eksempel på slike oversettelser av sosiale og kulturelle koder, er når manualen for Oasys oversettes til en norsk sammenheng fra engelsk. Et annet eksempel er når norsk politi i en storby skal ta i bruk et amerikansk POP-tiltak for å redusere risiko for lommetyverier. Da må konteksten for tiltaket gjennomtenkes pånytt og oversettes til spesifikke lokale forhold.

Den tredje refleksjonen om risiko som kvalitativ tenkning kan bidra med, er den som kan kalles for *usikkerhet* eller kontigens. Usikkerhet refererer til den kontekstuelle begrensede karakteren til så å si all kunnskap om risiko. Det vi vet om risiko formes av hvordan informasjon innhentes og tolkes. Måten dette gjøres på vil alltid

⁷ Se f.eks. Brekke (2004) og Garland (2001).

være avhengig av kontekstuelle faktorer, som strekker seg helt fra individet til organisasjonserfaringer og til den nasjonale og globale politiske kulturen. Den voksende mengde litteratur som viser at kunnskap verken er så objektiv eller enhetlig som vi tror, bekrefter dette. Forskning på usikkerhet har dermed viktige implikasjoner for risikoanalyser. Blant annet vektlegger aspektet at folk ikke er passive mottakere og forbrukere av risikoinformasjon. Folk er kapable til å lære en masse og ta innover seg teknisk informasjon, slik vi ser nå i samtaler om global oppvarming. Det folk vet om risiko er dermed et flytende og foranderlig fenomen. Lokal kunnskap kan også sofistkere risikoinformasjonen, når den oversettes og gjøres meningsfylt ved å knytte seg til personlig erfaring. Kunnskap former og styrer også kapasiteten til å begrepsfeste risiko. Når f.eks. det er et mål ved Oasys å skjære over kontakten mellom kartlegger og kartlagt, forteller det også noe om synet på hva som er kunnskapsgenererende for risikoforståelsen. Risikobehovsvurderingsverktøyets objektivisering kan illustrere et mer generelt argument om kunnskapens kontigens: Hva vi vet om risiko er tilpasset og betinget av bakgrunnsfakta. Studier av kommunikasjon om risiko må derfor bygge forutsetningene om usikkerhet sentralt inn i forskningsdesignet – dvs. løfte dette også fram som en signifikant variabel. Ved å legge flere lag av kompleksitet inn i forskningsopplegget, kan man få opp mer interaktive og lærende modeller for risikostyring, som går utover det å kommunisere ut fra enveiskommunikasjonsmodeller.

Kvalitative studier kan få forskere til å reformulere en rekke av sannhetene som så raskt aksepteres om risiko, og utfordre forestillinger om sannsynligheter som objektive størrelser. Tallfestede sannsynligheter vil alltid være avhengig av erfaringer, kunnskap og ulike forutsetninger som gjøres (Aven, 2007, s. 52). Det å skille risikovurderinger (hvordan risiko tolkes) fra risikostyring (hva vi ønsker å gjøre med risiko) er et dogme som det klart er behov for at både grundig og kritisk må undersøkes. Kunnskapsgrunnet som funderes på vurderinger av risiko vil aldri være uberørt av hva man mener er gode tiltak for å redusere risiko. Uenighet blant forskere skyldes at det er usikkerhet om hva framtiden vil bringe og at det er uenighet om hva som er det beste tiltaket for å redusere risiko. En slik uenighet

vil nok svekke gjennomslagskraften til forskerne, men det vil ikke nødvendigvis gi dårligere analyser.

Risikovurderinger tilbyr en prinsipiell måte å organisere hva vi vet om verden på – spesielt om hull, kriker og kroker. Men prinsippene som informasjonen om risiko organiseres gjennom, må – i hvert fall delvis – hentes fra risikovurdererens oppfatninger om offentlig politikk og begreper om rettferdighet. Hvem skal vi beskytte, mot hvilke skader, til hvilke kostnader, framfor andre muligheter? Uten å stille slike spørsmål kan vi ikke ordne, reorganisere eller på en brukbar måte supplere vår kunnskap om risiko, dvs. lage gode vurderinger av risiko. Slike dimensjoner ved risiko må integreres i en klar visjon om den sosiale og naturlige orden som vi ønsker å leve i. Det å forbinde de tekniske aspektene ved risikoanalyser med større visjoner, er en stor utfordring for feltet.

Avslutning

Jeg har i dette essayet argumentert for at det er rom for en ytterligere integrering av kvalitative og kvantitative tilnærminger for å tenke om risiko enn den påbegynte gjensidige påvirkningen. Kvalitative studier som fokuserer på rettslige, politiske, etiske og kulturelle aspekter ved risiko, eksisterer på samme faglige kvalitetsnivå som kvantitative modell- og måleorienterte risikoanalyser. Hver tilnærming fanger opp et delvis aspekt av den komplekse virkeligheten som feltet skal fange. Begge behøves for å produsere sammenhengende kunnskap om risiko i et samfunn preget av teknologisk og kulturell kompleksitet. Konklusjonen er at for å lage gode analyser av risiko, må komplementariteten mellom disse to kulturene anerkjennes. Risiko kan ikke løses som et teknologisk og industrielt problem alene.

Spørsmål som videre kan stilles, er om det er noen innebygde motsetninger i risikovurderingsverktøy, siden forskning ironisk nok viser til at presise risikovurderinger på bakgrunn av risikovurderingsverktøy er avhengig av god kvalitativ kunnskap om risiko, og kjennsksforhold mellom risikovurderer og risikovurdert person.

Empiriske studier av risikobehovsvurderingsverktøy viser f.eks. at gode risikovurderinger er avhengig av at Oasys-kartlegging suppleres med ansikt til ansikt kontakt hvor ansatte bruker profesjonelt skjønn (Robinson, 2002, 2003). Det samme poenget kan overføres til risikovurderinger av kriminogene situasjoner – det blir ikke gode analyser bare av at kartlegger er trent i å tolke, reflektere og stille spørsmålsteget ved empirien som er kartlagt. Analytikeren trenger også kontekstuell kunnskap om det som kartlegges, og institusjonelle praksiser som tilrettelegger for slike kunnskapspraksiser.

Litteraturreferanser

- Andersson, R. (2004). Behandlingstankens återkomst – från psykoanalys til kognitiv beteendeterapi. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 32(5), 384-403.
- Andrews, D. A. & Bonta, J. (1998). *The Psychology of Criminal Conduct*. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co.
- Aven, T. (2007). *Risikostyring. Grunnleggende prinsipper og ideer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aven, T., Boyesen, M., Njå, O., Olsen, K. H. & Sandve, K. (2004). *Samfunnssikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Borch, C. (2005). *Kriminalitet og magt. Kriminalitetsoppfattelser i det 20. århundrede*. København: Forlaget politisk revy.
- Borch, C. (2002). Kriminalitet og kriminelle: brudstykker af en genealogi. *Dansk sociologi*, 13(1), 58-70.
- Brekke, O. A. (2004). *Formidlende institusjoner: teknologivurdering som et bidrag til demokratisk styring av teknologitvicklung*. Doktoravhandling, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Brown, M. (2000). Risk in contemporary penal practice. I M. Brown & J. Pratt (Eds.), *Dangerous offenders. Punishment and social order*. London: Routledge.
- Chan, J., Brereton, D., Legosz, M. & Doran, S. (2001). *E-policing: the impact of information technology on police practices*. Brisbane: Criminal Justice Commission.
- Douglas, M. (1986). *Risk acceptability according to the social sciences*. London: Routledge & Kegan Paul.

- Douglas, M. (1992). *Risk and blame. Essays in cultural theory*. London: Routledge.
- Ekeland, T.-J. (1999). Evidensbasert behandling: kvalitetssikring eller instrumentalistisk mistak. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 36(11), 1036-1047.
- Felson, M. (2002). *Crime and everyday life*. London: Sage.
- Felson, M. & Clarke, R. V. (Eds.). (1993). *Routine activity and rational choice*. New Brunswick, USA: Transaction publishers.
- Garland, D. (2001). *Culture of control: crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
- Giertsen, H. (2006). Oppdelt i småbiter og satt sammen på nytt OASys 'Offender assessment and management SYStem' – et lovbryttermålesystem. *Materialisten*, 34(1).
- Gundhus, H. I. (2009). *For sikkerhets skyld». IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet*. Oslo: Unipub.
- Haggerty, K. (2003). From risk to precautions. The rationalities of personal crime prevention. I R. V. Ericson & A. Doyle (Eds.), *Risk and morality*. Toronto: University of Toronto Press.
- Haggerty, K. D. (2004). Displaced Expertise: Three Constraints on the Policy Relevance of Criminological Thought. *Theoretical Criminology*, 8(2), 211-231.
- Hannah-Moffat, K. (2005). Criminogenic needs and the transformative risk subject. Hybridization of risk/need in penalty. *Punishment and Society*, 7(1), 29-51.
- Hope, T. & Sparks, R. (2000). For a sociological theory of situations (or how useful is pragmatic criminology?). I A. von Hirsch, D. Garland & A. Wakefield (Eds.), *Ethical and social perspectives on situational crime prevention* (s. 175-189). Oxford: Hart.
- Hughes, G. (2007). *The politics of crime and community*. New York: Palgrave.
- Jasanoff, S. (1993). Bridging the two cultures of risk analysis. *Risk Analysis*, 13(2), 123-9.
- Johnsen, B. (2006). Forvaring – et barn av sin tid? *Materialisten*, 34(4), 53-89.
- Kemshall, H. (1998). *Risk in probation practice*. Aldershot: Ashgate.
- Kemshall, H. (2003). *Understanding risk in criminal justice*. Maidenhead: Open University press.
- Lupton, D. (1999). *Risk*. London: Routledge. *OASys pilotrapport*. (2004). [?]: Kriminalomsorgens Sentrale Forvaltning.
- Olaussen, L. P. (1983). Om angst for vold og alvorlig sjikane. *Lov og rett*, 115-134.
- Power, M. (2004). *The risk management of everything: rethinking the politics of uncertainty*. London: Demos.

- Robinson, G.** (2002). A rationality of risk in the Probation Service: its evolution and contemporary profile. *Punishment and Society*, 4(1), 5-25.
- Robinson, G.** (2003). Implementing OASys: lessons from research into LSI-R and ACE. *Probation Journal*, 50(1), 30-40.
- Rose, N.** (1999). *Powers of freedom: reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, N.** (2000). Government and control. *British Journal of Criminology*, 40(2), 321-339.
- Skjervheim, H.** (1992). *Filosofi og dømmekraft*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Slovic, P.** (2000). *The perception of risk*. London: Earthscan.
- Strand, T.** (2006). Mot en senmoderne kriminalomsorg? *Materialisten*, 34(1).
- Aas, K. F.** (2005). *Sentencing in the Age of Information: from Faust to Macintosh*. London: GlassHouse Press Cavendish Publishing.

Redaktører:

Helene I. Gundhus
Kristin Hellesø-Knutsen
Christin Thea Wathne

Politivitenenskap på egne ben?

En essaysamling

På Politihøgskolen tilbys utdannelsen mastergrad i politivitenenskap, og Politihøgskolens forskningsavdeling skal utvikle politivitenenskap som vitensdisiplin. Likevel er ikke politivitenenskap et veldefinert fenomen. Politivitenenskap og politiforskning blir ofte, både muntlig og i litteraturen, behandlet som entydige begreper, til tross for at de har ulikt innhold. Denne essaysamlingen er et forsøk på å stille spørsmål ved definisjonsmakten enkelte fag, institusjoner og personer har hatt i utviklingen av politivitenenskap. Formålet er å løfte debatten om politivitenenskapens

og politiforskningens bidragsyttere og gjenstandsområde, men tar ikke sikte på å definere hva denne vitenskapen skal være. Boken ønsker heller å bidra med ulike forståelser inn i en debatt som frem til nå har hatt overraskende få deltakere. Det diskuteres hvem som deltar i utviklingen av politivitenenskapen og bedriver politiforskning, og hvilke temaer som dominerer feltet. Noen av forfatterne i boken har ulikt syn på hva som bør falle inn under politivitenenskapen, samt om definisjonen av politiforskning bør være smal eller bred. Sammen med andre sentrale begreper innen-

for politifeltet, som kriminalitet og risikoanalyser, drøftes og problematiseres politivitenenskap og politiforskning ut fra ulike faglig vinklinger. Flere av essayene relaterer begreper og ikke minst begrepsbruk, til underliggende maktstrukturer og maktkamper. Målet er å åpne opp for en mangfoldig forståelse av politivitenenskap, hvor denne relativt nye vitenskapen forstås som underveis og i en prosess. Å betrakte deltakerne i utviklingen av politivitenenskapen som komplementære, er avgjørende for å bringe kunnskapen og vitenskapen videre.

POLITIHØGSKOLEN

PHS Forskning 2010:1